Az Élet Művészete

F. W. Foerster

F. W. FOERSTER

AZ ÉLET MŰVÉSZETE

KIADJA

A SZOCIÁLIS MISSZIÓTÁRSULAT

II. JAVITOTT KIADÁS

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1915.

OLVASÓIMHOZ!

Mi mindent nem próbál meg az ember a ti korotokban, csak hogy erősnek és bátornak mutassa magát; a fürdésnél fejest ugrik, a tornában megcsinálja az óriáslengést meg sok egyebet és mindegyiktek örül, hogy valami új alkalmat talál, ahol kimutathatja erejét és bátorságát.

De azt is tudjátok, hogy minden testi erőnél fontosabb az akarat ereje, sőt, hogy kitartó akaraterő nélkül testi erőink fejlesztésében sem vihetjük sokra, nem is szólva a lelki kiképzésről.

A következő megbeszélésekben fel akarom hívni a figyelmeteket arra, hogy mennyi alkalom kínálkozik minden órában és minden helyen az akaraterő gyakorlására az uszodán és a tornatermen kívül is.

Az ember lelkének mélyén ott buzog az az erő, hogy igazat mondjon akkor is, hogy egy kis hazugsággal nagy kellemetlenséget háríthatna el magától; — az erő, hogy leküzdje haragját még akkor is, hogy úgy érzi, hogy majd megpukkad mérgében, — az erő, amellyel a legszivósabb kényelemszeretetet is úgy megfékezi, mint a jó lovas a legmakrancosabb paripát, — az erő, mellyel lenyeli a fájdalmat és vágyainak hallgatást parancsol, ha még olyan hangosak is, akár az éhes madárfiókák, mikor eleségért csipognak.

De minden erőt gyakorolni kell, máskép elsatnyul és az ember elgyöngül. Ne legyetek gyöngék!

A szeretet is erő. Aki csak magára gondol és magának él, az azt mutatja, hogy kevés ereje van, mert különben

másoknak és juttatna belőle. Akinek szeretete van, annak ereje is van bőven.

Szeretni és segíteni kis és nagy dolgokban egyaránt, ez a nőknek ereje: ebben rejlik az ő legcsodásabb adományuk és hatalmuk. Azonban sokan nem tudják, hogyan keltsék fel szivükben, miképen fejlesszék és alkalmazzák helyesen ezeket az erőket, nem ismerik az alkalmakat s rosszkedvűek és elégedetlenek lesznek, mint a rabok. Mert rab ám mindenki, akinek a szivében a szeretet még meg van kötözve és bilincsekbe van verve.

Akik az akarat és szeretet erejét gyakorolni akarják, mindazoknak legyen kalauzuk ez a könyv. Amit benne elmondok, megbeszélésekből ered, melyeket néhány év óta Zürichben 11—15 éves leányoknak és fiúknak tartok. Bár ott lehettetek volna valamennyien! De mivel ez nem volt lehetséges, azért ime leírtam nektek.

Zürich.

Fr. W. Foerster.

TARTALOM.

Oldal

Előszó.... III

I. Önnevelés.

1. Úttörők 1
2. Remekművek 2
3. Süketnémák 4

II. Önuralom.

1. Miért van szükségünk önuralomra? 9
2. Harc a saját nyelvünkkel 13
3. A lélek befolyása a testre 17
4. «Csak azért sem» 18
5. A rossz kedv... 20
6. Rózsák az élet kertjében... 23
7. Az értékes hegedű 24
8. Férj és feleség 25
9. Rosszért jóval fizess! 29
   a) A pofon... 29
   b) A döglött béka 32
10. A győztes. (Beszélgetés iskolásfiúkkal)... 37
11. A jóság hatalma. (Karácsonyra) 39
12. Az ember győzelme a természeti erőkön 40
13. Hogyan lesz az ember rabszolgává? 45
14. A legnagyobb erő 49
15. Hogyan uralkodhatunk magunkon?... 52
   a) A nevetés leküzdése 52
   b) Az éhség és szomjúság leküzdése... 53
   c) Az álmosság leküzdése 54
   d) A harag leküzdése 55
   e) A viziszony leküzdése... 56
16. Egy ingyenlövés 56

III. Küzdelem a gyomor ellen.

1. Az elűzött király 58
2. Egy tál lencse 60
3. Hogyan kezdődik a lopás? 64

IV. Szokásaink.

Oldal
1. A szokások haszna és veszedelmei 67
2. Minden napfényre kerül 71
3. Rend és rendetlenség 74
4. Megbizhatóság 78
5. Bátorság és igazságszeretet... 84
6. Tisztaság 86
7. Irigység 89

V. Önismeret.

1. Az önismeret értéke 92
2. A görög templom... 94
3. Önvizsgálat... 96

VI. Föltedezések.

1. A kulisszák mögött 97
2. Az ingről szóló ének 98
3. A föld alatt 100
4. A tanító 102
5. Az ember arca 103
6. A cseléd 105
7. A szegény Mari 111
8. A foltozott nadrág 112

VII. A kis dolgok hatalma.

1. A nagyitó és messzelátó 113
2. Apróságok 115
3. A haldokló tengerészek 118
4. A temetőben 119

VIII. Az emberi társadalom.

1. Semmi közöm hozzá 121
2. A mi reggelink 124
3. Kinek köszönhetjük lelki életünket? 126
4. A haza... 128

IX. A felelősség.

1. «Őrzője vagyok-e testvéremnek?» 129
2. A kisebb testvérek nevelése 132
3. A kis csavar 136
4. Hogyan hatunk egymásra? 138
5. A bűnbak 141

X. Önállóság.

Oldal

1. Másoktól való függésünk... 142
2. Tömegemberek 145
3. A neveléstől való félelem 147
4. Előkelő ismerőseim 150
5. Önállóság 151
6. Utcagyerekek 154
7. A gazdag pajtás 158
8. Az erősebb 160
9. A játékrontók 163

XI. Mentés.

1. Akiről lemondtak az orvosok 164
2. Az iszákos megmentése 165
3. «Ime én fölkeresem az elveszettet» 166
4. A vándorlegény 168
5. A szemetesláda 169
6. A báb 170
7. A festő 171
8. Zenetanítás 172
9. Mit tanulhatunk az istállóban 173
10. A tizenkét testvér 174
11. Csipkerózsa 176
12. A megbánás könnyei 178
13. Zene 181
14. Kellemetlen emberek 187

XII. Szülők és gyermekek.

1. Forma és modor 189
2. Anya és leánya 192
3. Az anya 193
4. Ha az atya megbotlott 195
5. Kegyelet 197
6. A boldogság csillaga... 201
7. Önkéntes engedelmesség 202
8. A halál mint jóbarát 205

XIII. Mivé tesznek bennünket cselekedeteink.

1. A boomerang 206
2. Jószivűség 208
3. A legkisebb falat 209
4. Lincoln elnök 210
5. A kisértés 211
6. A gummitolvaj 214
7. Növénypusztítás 215
8. A magányos ebéd 217

XIV. Munkáink.

Oldal

1. Mit lehet tanulni portörlés közben... 219
2. Lelkes kéz... 224
3. Miért dolgozunk? 225
4. Mit lehet tanulni irás közben? 227
5. Trónfoglalás 230

XV. Erősek és gyöngék.

1. Ki a finom ember?... 232
2. Az erősek veszedelme... 234
3. Ki a gyönge? 237
4. Hogy segíthetünk a gyöngéken? 243
5. Harc a tanítóval 247

XVI. Emberszeretet.

1. Hogyan kell bánni indulatos és ingerült emberekkel 249
2. Tapintó csápok... 251
3. Anyai gyöngédség 253
4. Az irgalmasnéne 256
5. Közbenjárók 259
6. Lehet-e a leányoktól tanulni? 260
7. A jövő álmai 261

XVII. Az énekórában.

1. A vén zongora... 264
2. A kisérő hang 266
3. A halk ének 268
4. A hang története... 268
5. Eltalálni a hangot 269

XVIII. Harc balsorssal.

1. Angyalszárnyak 270
2. Boldogok, akik sirnak 271
3. Ébresztő 273
4. Alázatosság 274
I. A gazdagság veszélyei 274
II. Az emelkedés veszélye 275

I. Önnevelés.

1. Úttörők.

Ha én úttörőről beszélek, akkor ti bizonyára Cooper Bőrharisnyájának bátor «Úttörőjére» gondoltok, aki a legjárhatatlanabb vadonban meg tudta találni a maga útját; vagy telepesekre, akik lépésről-lépésre törtek maguknak utat az őserdőben; vagy bátor fölfedezőkre gondoltok — minő pl. Kolumbus — akik ismeretlen földrészeket nyitottak meg a kultura és tudomány számára és akik bátran kitartottak magányos ösvényükön, amíg a világnak be nem bizonyították az ő igazukat. Vagy a legsötétebb Afrikának kutatói jutnak eszetekbe meg Nansen, aki bevilágított az örökös hó és jég sivárságába és a sarki éj sötétségébe. De én ma nektek egy-két egészen szerény és igénytelen úttörőről akarok beszélni.

Volt egyszer egy kis leány, aki nagyon szeretett fölfedező-utakat tenni a saját házukban. Igy szülői távollétében egyszer a cselédek padlásszobájába került és valósággal megijesztette a sötét, barátságtalan kamra, amelynek csupasz falain még egy kép sem lógott. Ekkor gyorsan lefutott a saját szobácskájába és levett két szép képet a falról és sietve felakasztotta a cselédnek. Látjátok, ez a kis leány úttörő volt, mert megtalálta jóságával egy szívhez az utat, még pedig olyant, amelyre eddig senki sem gondolt, még a saját szülei sem. Egyáltalán ne gondoljátok, hogy a szívjóság az az ország, amelyben már minden föl van fedezve s amelyről már csak azt tanuljátok meg, amit mások már régen feltaláltak előttetek. Épen ellenkezőleg, ez még nagy ismeretlen ország, amelynek csak a legszélső partvidéke kultivált, míg belseje még teljes sötétségben és műveletlenségben hever. Itt még mindegyikőtök felfedezhet egy új világot, nem kell hozzá sok hadihajó meg vérontás, csak egy kis gondolkozó lélek.

Szólok még egy másik úttörőről is. Egy fiú alaposan összeveszett egy másikkal és végül jókora pofont kapott tőle.

Dühösen ment haza és bosszút esküdött a következő napra. De amint ott ült a szobájában és komoran nézte a szomszédos háztetőket, hirtelen ez a gondolatja támadt: Mi lenne, ha én most kibékülnék vele és az egészet magamra venném? De mit szólnak hozzá a pajtásaim? Majd kinevetnek és gyáva fickónak csúfolnak. Csakhogy nem gyávább dolog, ha én most tőlük félek és nem merem megtenni azt, amit szeretnék? S ime fölkerekedett a nagylelkűség még ismeretlen, sötét országába, amelyről nem is tudta, mi vár ott reá. A szive úgy dobogott, mint egy nagy fölfedezőé. Nagy léptekkel sietett föl a lépcsőn a barátja lakásához, becsöngetett, aztán még egyszer nyelt egy nagyot és így szólt a pajtásához: «Nagyot nézel, úgy-e, hogy eljöttem? Én is csodálkozom rajta. De nem volt nyugtom, bocsánatot kell tőled kérnem, amiért ma úgy megharagítottalak, hogy pofonütöttél». Erre a másik zavartan dadogta: «De hisz én voltam az oka, kérlek, ne haragudj!» S egy pillanatra mélységes csend volt a szobában, mindketten szinte zavartan nézték egymást, mintha bizony restellenék, hogy a boxolásnál és duzzogásnál *jobb* utat találtak. Aztán kezet nyujtottak egymásnak és játékba fogtak, meg könyveket nézegettek, de mindezt oly ünnepélyesen, mintha nagy és komoly dolgot éltek volna meg. Az úttörő pedig este örvendező szívvel ment haza és azt hiszem, oly boldog volt, mint maga Stanley, mikor végre megtalálta a sötét világrészen keresztül vezető utat.

2. Remekművek.

«Valósággal remekmű!» — mondjuk gyakran, ha valami igazán jól sikerült dolog kerül a szemünk elé, akár szép festmény vagy elragadó szónoki beszéd, akár egy merész hegymászás. Sőt még a természet remekéről is beszélünk, ha egy tökéletes szépségű emberre vagy egy pompás növésű fára akadunk. Tudjátok, mi ennek a szónak az eredete? Régente a mesterlegények, mielőtt mesterekké lettek volna, tudásuk bebizonyítására, próbaképen «remekbe» dolgoztak valamit; ez volt aztán a *remekmű.*

Mi már sokszor beszéltünk az önuralomról. Ezen a téren, sajnos, a legtöbb ember élte fogytáig sem viszi annyira, hogy mester legyen belőle. Bizony sokan olyan gyöngék, hogy még inasoknak sem jók. Ezek azt hiszik, az úgy magától jön —

és ha nem jön, hát akkor nem jön. Nem is sejtik, mily végtelenül fontos minden hivatásra nézve és az élet minden körülményeiben, hogy az ember sajátmagát hatalmába kerítse. Majdnem oly fontos, mint a járni tudás. Aki nem tud magán uralkodni, olyan, mint az az ember, aki nem tud a maga lábán biztosan járni, belebotlik mindenkibe és viszont mindenki lökdösi és sohasem tudja, hová fog kilyukadni, mert nem tud pontos irányt tartani abban, amit mond vagy cselekszik.

Beszéljek nektek az önuralom egy-két szép remekművéről? Sokáig kell inaskodni, aztán buzgón dolgozni, hogy az ember létrehozza azokat s ti talán még gyöngék is vagytok erre. De azért mégis elmondom nektek.

Pista későn kelt s most borzasztón siet, hogy még idejében eljusson az iskolába. De mintha minden összeesküdnék ellene. Sebtiben bebujik az ingébe s akkor veszi észre, hogy a visszájáról vette, a gombokkal befelé, dörmögve cihelődik ki belőle. A cipőfüzésnél elszakad a zsinór. A mosdásnál veszi a szappant, kicsuszik a kezéből és be az ágy alá. Összeszedi a könyveit és egy nincs sehol... Dühtől tajtékozva fut végig a szobákon és feldönt egy virágcserepet s az anyja szigorúan rászól: el kell takarítani a földet és a cserépdarabkákat. Majd megpukkad mérgében. Végre elindul, s amint kiér a lépcsőházba, eszébe jut, hogy elfelejtette tízóraiját. Lélekszakadva és minden inában reszketve fut le újból a lépcsőn, de amint kiér az utcára, feje fölött megnyilik az emeleti ablak és aggódó édesanyja lekiált utána: «Pista, gyere vissza, vedd fel a sárcipődet, mert átázik a lábad».

Ugyan mit tenne vagy mondana a legtöbb fiú ilyen esetben? Jobb azt el sem ismételni! A jónevelésűek talán szó nélkül baktatnának fel újból a lépcsőn, de az elfojtott dühtől megkövesült arccal.

Pista azonban — nem mondom, hogy ez a Pista csakugyan létezett, de a jövőben okvetlen meg fog jelenni — Pista az önuralom hallatlan szép remekét mutatja be: Sarkonfordul, fölszalad a lépcsőkön, mosolyogva benyit és azt mondja: «Köszönöm, hogy figyelmeztettél, anyuskám»... bebujik a sárcipőkbe és közben vidáman dudolja: «Cserebogár, sárga cserebogár»... aztán egy barátságos «kezedet csókolom» és uccu, az iskolába, még pedig a szép győzelem felett való örömében természetesen a legnagyobb pocsolyákon keresztül.

Egy másik remekmű:

Paula dolgozni akar az asztalánál, de ott találja Gyuri új térképét. Dühösen a földre löki, úgy hogy a szegény mappa nagyot puffan s komoly belső sérülésekkel ott marad fekve. Gyuri bejön és látja mi történt. Mi lesz most? Mindnyájan tudjátok, úgy-e? Amióta áll a világ, mindig ugyanaz a história: az egyik kamaszkodik és a másik ráduplázz; dörög és villámlik, csitteg-csattog, piff-puff és amelyik felülkerekedik, az azt hiszi, hogy remekmüvet produkált és büszkén odavágja: «Ezt kifizettem!» De Gyurit a világtörténelem ez a módja határozottan untatja már az iskolában is, s még idehaza is folytassa? Szónélkül odamegy az atlaszához, fölveszi, megsimogatja, érdeklődik hogyléte iránt, gyöngéden a helyére teszi és így szól Paulához: «Máskor nem leszek ilyen rendetlen és nem hagyom az asztalodon. Bocsáss meg!» Mit szól erre Paula? Ő már harcrakészen ült asztalánál a legélesebb szólövedékek tekintélyes muníciójával és egy pohár vízzel a tartalékban. S ime Gyuri most ilyen váratlanul lehetetlent mond! Szinte belepirul. Nem is tudja, mit feleljen. De előbb vagy utóbb ő is valami újat és meglepően szépet fog cselekedni; mert egyik remekmű a másiknak ád életet.

3. Süketnémák.

Voltatok-e már egyszer a süketnémák intézetében? Ugyan hogy érezhetik magukat ezek a szegény teremtések? Az ő fülük nem hallhatja meg a gyöngéd szavakat és az ajkuk nem nyilhat szives szóra embertársukkal szemben, csak fáradságos kerülő utakon érintkezhetnek velük, mint a szegény rabok, akik jeleket adnak börtöneikből. Olvastam egyszer egy kis költeményt süketnéma gyermekekről, amelyben az állt:

Borzadály fog el, ha látod:
Sorsuk, ah! mi mostoha!
Nincs harangja templomuknak,
Nincs daluknak dallama.
Nyüg feszül a gondolatra,
Nem lel érzésük szavakra,
Nincs a hangnak szózata.
Sorsuk, ah! mi mostoha.

De ennél a versnél mindig arra a sok emberre kell gondolnom, akik se nem süketek, se nem némák és mégis oly szánalmas süketnéma életet élnek, mert sohasem tanultak meg

jól hallani és helyesen beszélni. Annyira el vannak mindig önmagukkal foglalva, hogy egyáltalán csak akkor hallanak, ha az ő érdekükről van szó; ha a máséról, akkor egyszerűen megsüketülnek. Kitünően hallanak, ha ebédhez hívják őket, már ha anyjuk fáradságról panaszkodik és segítségüket kívánja, csodálatos módon meggyengül a hallásuk. Ha valaki a fülükbe trombitálja a kívánságát, egészen jól megértik, de a halk és szemérmes kérést már egyáltalán nem hallják. Ha megbántották és elszomorították a hugukat azt még jól hallják, ha szegény hangosan sír, de ha hangja halkan remeg és egész teste reszket, mert gorombák voltak vele, azt ők egyáltalán nem érzik. Keresztül-kasul bolyongják az erdőt, a merre csak egy madárfészket sejtenek s jól meg tudják különböztetni a madár minden egyes hangját, ha hívja a párját vagy figyelmezteti a kicsinyeit, hogy örül vagy haragszik, de az emberek beszédét nem értik, avagy nincs hangolva a fülük, arra egyszerűen süketek. A fülük semmit sem tolmácsol nekik a felebarátjuk lelkéből, nem tanulják meg, mit érezhet az bensejében és azért nem is tudnak vele bánni, mert gyámoltalanok, mint a süketek. Az ilyenekről is, úgy-e, elmondhatjuk: Milyen sivár az életük.

Hallottatok-e az indiánusokról, akiknek oly gyakorlott fülük van, hogy már messziről meghallják a lódobogást, hogy fülüket a földre szorítják és az ember közeledését a lomb zizegéséből jóval előbb megtudják, mint a sápadtarcú? Manapság már nincs rá szükségünk, hogy ilyes dolgokat tanuljunk, de azért mégsem ártana, ha a fülünket egy-két «mesterfogásra» szoktatnók. Pl. úgy ki kellene élesítenünk és megfinomítanunk a hallásunkat, hogy már a hang csengéséből kivegyük, mi történik a felebarátunk szivében, vajjon szomorú vagy izgatott, megbántott vagy lehangolt, fáradt vagy agyonhajszolt-e szegény? Ezt is meg lehet tanulni, mert ez se nagyobb mesterség, mint az indiánusé. Csak jól oda kell figyelni és mindent meg kell jegyezni — épen úgy, amint a szinészek gondosan tanulmányozzák, hogy lehet a szívnek különböző érzelmeit a hanggal kifejezni — mert máskép egyáltalán nem is lehetne darabokat szinre hozni. Ha pl. szinházat játsztok, s egy gőgös vagy félénk embert kell adnotok, úgy-e, ti is azt kérditek magatoktól: «Hogyis beszél az ember, ha kevély vagy ha aggódik?» Az indiánus megtanulja használni a füleit, hogy legyőzze az ellenfelét vagy még idejében megfutamodhassék

előle; minekünk ezt azért kell megtanulnunk, hogy szeretteinknek fájdalmat ne okozzunk és terhükre ne váljunk. Mert, úgy-e, milyen elszomorító látvány az olyan ember, aki épenséggel nem veszi észre, ha zavarja vagy fárasztja a másikat, hanem mindig hűségesen megvárja, míg az rája mordul egy mennydörgös mennykővel.

Figyeljétek meg pl. pontosan, hogyan viselkedik az az ember, akinek valami kellemetlent mondanak és nem akarja, hogy azt észrevegyék. Teszem föl, hogy ti valamely pajtástokra mások jelenlétében valami csunyát mondtok vagy valami iskolai büntetéséről beszéltek. «Mekkorákat nyelt szegény feje» — mondjuk ilyenkor. De a hangjából tisztán kivehetitek, mint fojtogatja őt ez a «nyelés» és hogy fájdalmat okoztatok vele. Ha jó fületek van, talán közbevetett megjegyzéseiből észreveszitek, még mielőtt a történet végére értek, hogy végtelenül kínosan érinti a dolog s idejében elhallgattok vagy elsimítjátok a dolgot, míg a süket ugyan nem tér észre, hanem ügyetlen fecsegésével agyongyötri a másikat. Ilyen alkalmakkor az ember elveszítheti legjobb barátait, viszont újakat nyerhet ott, ahol nem is gondolná. Figyeljétek meg azt is pl. hogyan viselkedik valaki, ha kérdésekkel vagy óhajokkal ostromolják, mialatt neki más dolga van vagy fáradt. Az a baj, hogy nagyon is sokan vannak olyanok, akik ezt észre sem veszik, hanem csak már arra ijednek, hogy a bomba fölrobbant! Különösen a beteglátogatásoknál rendkívül fontos ez a finom hallás: még mielőtt a beteg jómaga tudatára ébredne elbágyadásának, mi már eleve megérezzük azt, épen ugy, amint az indiánus már *hallja* a lódobogást, mikor lovasnak még hire-hamva sincs. Akad olyan jónevelésű ember, aki a legnagyobb elfoglaltságában vagy akár útrakészen is a legnagyobb szivességgel fogadja a látogatót, de akinek jó füle van, könnyen meghallja, hogy ez csak erőltetett kedvesség. Aki ezt nem veszi észre, az óraszám ott telepszik, akármilyen feltünően ásít és sóhajt vagy egyenesen ki is mondja a másik, mennyi dolga van még ma. Ne feledkezzetek meg arról, hogy szamárfülekkel sohasem lehetünk igazán müveltek és előkelőek s a fülek nem azért vannak, hogy a kalap a fejünkbe ne essék, hanem hogy hírszolgálatot teljesítsenek és nekünk idejében jelentsék, hol van szükség egy kis szeretetre, egy jó szóra, egy szives kézszorításra vagy hirtelen visszavonulásra.

Még egy pár szót a némákról! Nekik szól a vers ama része: «Az érzelem néma marad, a beszédük hangtalan». Ugye gondoljátok, kiket értek e némák alatt? Azokat, akik sohasem tudnak idején egy barátságos vagy hálás szót ejteni, akik a szivük mélyén hűséges, meleg érzelmeket rejtegetnek, de nem tartják érdemesnek, azokból csak valamit is feltárni. Néha a nehézkesség és lustaság, sokszor szégyenlősség és a gyakorlat hiánya. Ha meghívják őket valahová és még oly pompásan is mulattak, induláskor komor arcot vágnak vagy legfölebb valami érthetetlen «köszönöm»-félét motyognak, de nem viszi rá a lelkük, hogy a házigazdának egy kicsit többet mondjanak arról, hogy milyen jól érezték magukat s mi tetszett nekik különösen, milyen szép minden nála és mennyire örül az ember már előre, ha hozzája jöhet, stb. effélét. Ha mindez nincs úgy, természetesen ne mondjuk, de ha tényleg úgy érezzük, akkor kereken ki vele! Vagy talán nagyon sok van már a szivességből a világon? Én bizony úgy találom, hogy ellenkezőleg! Az igaz szívből jött szó oly ritka és aki kapja, sohasem veszíti el, hanem boldog gondossággal mindig magánál hordja, mint a kis diák a jó bizonyítványát vagy a vőlegény választottja levelét. S ha másoktól kemény szavakban van része, húz egy kortyot abból az édességből és leöblíti vele a keserűségét.

Hányszor elmulasztja az ember azt az alkalmat is, hogy vigasztaló vagy részvevő szót szóljon, mikor mások bánatosak, betegek vagy a halál elrabolta legdrágább kincsüket. Némán és megdermedve állunk és úgy szeretnénk valamit mondani, de nem találjuk meg a helyes kifejezést és inkább hallgatunk. Pedig minden vigasztaló szó olyan, mint a virágkoszorú, amelyet a sírra helyezünk. Csak törjük a fejünket rajta, mi segítené fel a legjobban most a másikat, aztán gyors elhatározással ki vele! Mit mondanátok pl., ha anyátok a testvérét vagy akár az édesanyját elveszítené? Azt hiszem: «Édes jó anyám én most *még jobban* akarlak szeretni». Vagy pajtástok atyja temetése után először jön iskolába? Halkan odamegyünk hozzá és megszorítjuk a kezét: «Úgy fáj, hogy téged ilyen csapás ért, gyere el egyszer hozzám és beszélj nekem szegény jó atyádról»... Vagy valami mást mondunk, csak ne azt a lomha némaságot, ha az embernek szive és hangja van! Akárhány embernek elutazása előtt fáj a lelke, hogy rokonaitól és barátaitól el kell válnia, de a világért sem

árulná el ezt csak egy szóval is, úgy hogy a többi igazán azt hiheti: nem sokat érünk neki, mert elég könnyen indul útnak. Pedig ugyan mibe kerülne az illetőnek, ha kinyitná a száját és azt mondaná: «Azelőtt mindig örültem az ilyen útnak, de most nehezemre esik, mert magadra maradsz; mennyire vágyódom majd utánad és már most örülök a viszontlátásnak». A másik aztán a távollét idejében ebből él és büszkévé teszi a tudat, hogy ennyire ragaszkodnak hozzá, — miért hallgatnók el tehát azt a pár kis szót? Megesik, hogy megbántottunk valakit és nagyon is jól tudjuk ezt, de kinyitni a szánkat, hogy azt mondjuk, mennyire sajnáljuk a történteket és nem is úgy gondoltuk — azt már nem! Erre már nem viszi rá a lélek a legtöbbet, inkább megvárják, míg a másiknak neheztelése lefolyik, mint a záporeső. Csakhogy a sértés nem folyik le úgy, mint az esővíz, hanem belemarja magát a lélekbe, mint a méreg és kiöl ott minden szeretetet. Mindennek a némaság az oka. A szájunknak bizony más hivatása is van, mint hogy a levest bekanalazza — és nem is hiszitek, milyen finom metszésűvé lesz, ha arra szokik, hogy mindig szépet és jót mondjon, mikor annak ideje és helye van. Nem azt mondom, hogy a szivünket mindig a nyelvünkön hordozzuk, — mert akkor elhül a szív — nem, csak egyszerűen arra kellene szoknunk, hogy a kellő időben vessünk le minden álszégyent és beszédbeli restséget és mondjuk meg az embereinknek, hogy kedvesek és drágák a szivünknek és hálásak vagyunk irányukban. Ezt egyszerűen meg kell tanulni, — mert szép és boldogító tudomány. Hiszen ti megtanultok énekelni, hegedülni és zongorázni, hogy másnak öröme teljék benne, miért nem sajátítjátok el a *barátságos beszéd* művészetét is? Hisz ennek egyik főszépsége, hogy a beszédetekben mindig azt mondhatjátok, amit a saját szivetek talált ki, míg a zenében azt kell játszanotok, ami más lelkében született. Csak azon fordul meg minden, hogy egyszer elkezdjük — aztán megvan örökre. Tudjátok-e, mi a neve annak a félelemnek, amelyet minden énekes és énekesnő érez első nyilvános szereplésekor? «Lámpaláznak» hivják. Ha ezen egyszer túlestünk, nyert ügyünk van. Ugyanígy járunk, amikor először kényszerítjük magunkat egy pár barátságos vagy bocsánatkérő szóra. Épen csak *merni* kell! Különben sohasem leszünk az emberi beszéd művészei, hanem csak durva kontárjai — szegény vergődő, *néma* emberek. Azért int *bennünket* a költő:

Ha szót sugallt a szeretet,
Szivedben el ne zárjad,
Mint bimbót tépd le s balzsamul
A búsaknak kináljad.

A világ csupa gyülölet,
Mindenütt sebek sírnak.
A szeretetnek egy szava
Elég egy szívre írnak.

II. Önuralom.

1. Miért van szükségünk önuralomra?

Önuralom — meglehetősen száraz szó. És ha még hozzá fiatal az ember, úgy érzi magát a hallatára, mint a tüzes paripa, amelynek megrántják a kantárát; vagy mintha szomjúságtól eltikkadva állna egy hűs forrásnál, amelyből nem szabad innia. Önuralom — kellemetlen egy orvosság, amelyet a nagyok a gyermekeknek rendelnek. Én ma mindennek az ellenkezőjére akarok rámutatni. Vagy inkább ti magatok jöjjetek rá erre. Még ha egyáltalán nem is volnának felnőttek és a gyermekek egyedül élnének egy nagy szigeten, ahol hire sem volna tanítónak — már néhány hét után arra a felfedezésre jutnának, hogy az önuralom magának az életnek egyik legdrágább java. Az emberek egészen jól elvolnának vasutak, telefon, gázkályha és villany nélkül — de önuralom nélkül nem. Ti magatok mondjátok meg, miért van ez így!

Képzeljétek el, hogy hajótörést szenvedtek és mint Robinson, egy puszta szigetre menekültök, hogy ott együttesen lakást építsetek, mint a vadak és közösen kell élelemről is gondoskodnotok. Azt hiszitek, ehhez csak fa és kő meg izmos karok kellenek? Nem, mindezen dolgoknál fontosabb, hogy mindenki uralkodni tudjon magán! Mert különben egy félóra mulva bábeli zűrzavarban hull szerte minden. Az emberek együttélésében az önuralom épen olyan szükséges, mint a világűrben az égitestek szigorú mozgási törvénye; ha minden csillag az égen úgy röpködne ide s tova, mint a fecske a levegőben, csakhamar romokban heverne minden. A csillagoknak csak az az előnyük, hogy helyes pályájukat nem sajátmaguknak kell kikutatniok, — míg az emberek többnyire sok összeütközés

árán nehezen tanulják meg, hogy nincsenek egyedül a világon, — persze akad aztán olyan, akinek ez sehogysem fér a fejébe, a sok összeütközésben végül úgy összezúzódik, hogy már egyáltalán nem halad.

Azért beszélünk mi most itt e dologról, hogy megtaláljátok a helyes pályát nagy összeütközések nélkül is, mert sohasem tudja az ember, ép bőrrel kerül-e ki belőlük.

Hallottatok-e már arról a természetrajzban, hogy azok az állatok és növények, amelyek nem alkalmazkodnak eléggé környezetükhöz és táplálékukhoz, tönkremennek, és csak azok maradnak fenn, amelyek a lehető legjobban vannak felszerelve a megélhetésükhöz szükséges szervekkel? Gondoljátok el pl., hogy az oroszlán nem sárga, hanem kék volna; akkor úgy-e a sivatagban már messziről feltünnék és nem közelíthetné meg lopva a zsákmányát. Ha a pacsirta piros volna, miképp futna át a szántóföldeken, hogy a ragadozó madarak rögtön meg ne pillantsák? Még a madarak tojásai is környezetükhöz hasonulnak. Vagy gondoljatok a ragadozó madarak csodálatos éles szemére. Bizony egy homályos látásu sas hamarosan éhen veszne. De az emberi társadalomban is van ilyen alkalmazkodás. Ami az oroszlánnak a foga, a sasnak a szeme, a madárnak a szárnya, az az ember számára az önuralom. Akinek nincs meg ez a képessége, az valahogyan tönkremegy az emberi társadalomban — amint elmerül a vízben, aki nem tud úszni. Persze az emberi társadalom nem oly kegyetlen, mint a természet. Nem ejti el azt rögtön, akinek kevés az önuralma, hanem még utólag is igyekszik őt nevelni. Javító intézetbe vagy szigorú tanító kezére adja és még felnőtt korában is sok türelmet tanusít irányában — de igazi tiszteletben nem részesíti. És a türelme utóvégre is elfogy. Aki állandóan elhagyja magát és nem tud magán uralkodni, egykettőre magára marad és senki sem törődik többé vele. A társadalom kiveti, mint a vér az idegen anyagot, vagy amint a gletscher oldalt hányja a ráhulló kőtörmeléket. Láthatjátok ezt már az iskolában is. Aki nem vesz itt erőt magán, aki nincs tekintettel a mások jólérzésére és kívánságaira, annak ma-holnap egy barátja sem lesz. Az ilyen rosszul van fölszerelve az életre, s ha ezt nem veszi észre idejében és nem pótolja a hiányokat, nyomorúságos életnek néz elébe.

Ime láthatjátok. Az embernek a társas életben ép olyan szükséges az önuralom, mint a madárnak a levegőben a szárnya,

a hattyúnak a vízben az úszóhártyái és a halnak a kopoltyúi. Ha valaki azt találná mondani: Én bizony nem fékezem magamat, hanem azt csinálom, ami nekem tetszik, ez úgy hangzanék, mintha a sas így szólna: «Tudok én szárny nélkül is repülni!»

De ne beszéljünk csak úgy általánosságban arról, hogy miért szükséges az emberi társadalomban önuralom, hanem nézzünk egyes eseteket az életben, amikor különösen van okunk bánkódni, ha nem vagyunk saját magunk urai. Képzeljétek el, hogy jár az olyan ember, aki nem ura a saját izmainak. Egy gyermek beesik a vízbe, meg akarja menteni, utána ugrik, de a karjai egyszerre aláhanyatlanak, pedig már csak pár méternyire van a fuldoklótól, jómagának is segítségért kell kiáltania és a szegény gyermek a szeme láttára elmerül. De még sokkal több nyomorúság és kudarc esik meg azzal, akinek nincs elég ereje saját szenvedélyeivel és rossz hajlamaival szemben és rabja lesz minden kis gerjedelmének. Tudtok erre példát? A legismertebb úgy-e az iszákos ember, aki egészen biztosan tudja, hogy útja romlásba visz és még sem tudja megállani. De válasszatok egy-két példát a saját életetekből. Úgy-e mit nem adnátok érte, ha egyszer egy igazi jó barátra tehetnétek szert? De hogy jut az ember igazi jó baráthoz? Talán apróhirdetés útján: «Kerestetik egy jóbarát»... Tudjátok ti azt jól. Akinek vonzó az egyénisége, könnyen tesz szert jó barátra. Dehát, hogy lesz az embernek «vonzó egyénisége»? Némelyeknek megadja már a természet, de ez csak ideig-óráig tart, ha végül kiderül, hogy az illető önző fráter. Nem; mások bizalmát megnyerjük azáltal, hogy bebizonyítjuk nekik, hogy nemcsak magunkra gondolunk, hanem hozzájuk is van szivünk. Ezt sokszor holmi csekélységek által is megtehetjük. Ha látom pl., hogy valamely társam tízóraira csak száraz kenyeret hozott magával, nekem pedig egy szép almát is adott az anyám — odaadom neki a felét, vagy akár az egészet. A másik látja, hogy jószívvel vagyok irányában és talán visszonozza ezt a szeretetet és kicsiny magból kihajt a barátság fája. Ugyan gondoljatok csak vissza, hogy is történt, hogy egyik-másik pajtástokat barátul választottátok? Bizonyára nem valami nagy dolog volt az, ami benne megtetszett. De az almáról beszéltünk. Itt, sajnos, akárhányszor legyőzhetetlen akadály merül föl. Oda is adnók, meg nem is. Miért nem? Mi kell ahhoz, hogy az almától meg-

váljunk? — Önuralom. Hogy az ember maga szeretné azt megenni és nem tud róla lemondani, ez a barátság legnagyobb akadálya. Azért jó, ha már korán megtanuljuk leküzdeni az étvágyunkat és torkosságunkat, hogy uralkodni tudjunk magunkon, ha majd egyszer úgy fordul, hogy egy barátot szerezhetünk ezáltal.

Vagy mondok egy másik esetet. Két éve, a többi közt volt egy kis francia tanítványom is, aki roppant igyekezettel próbált németül beszélni, de nagyon furcsa hibákat csinált. A többi erre mindig hangos nevetésben tört ki, ami szegénykét utóbb úgy megfélemlítette, hogy már nem is mert felelni. Mikor egyszer hiányzott, a lelkükre beszéltem: képzeljék csak ők magukat a helyzetébe, milyen érzés fogná el őket, ha minden jóakaratuk mellett egy idegen országban mindig nevetség tárgya volnának; inkább tegyenek meg minden tőlük telhetőt, hogy a kicsi felbátorodjék. Ezt be is látták, — de a legközelebbi alkalommal egy-pár megint csak nem állhatta meg a nevetést. Jómaguknak is kellemetlen volt és sajnálták is — de nem tudták elfojtani. A nevető-izmok nem engedelmeskedtek a szív parancsának, s a gyermekek kacagtak, jóllehet szégyelték magukat miatta.

De tudjátok, hol van leginkább önuralomra szükségünk és mikor bánjuk meg a legjobban? — ha nem vagyunk ennek birtokában. Ha megigértük valakinek, hogy a ránk bizott titkot nem adjuk tovább. Emmának titoktartás pecsétje alatt mondtak valamit, — ő persze szentül megigéri, hogy megtartja — de alig ér haza, már összesúgnak valahol egy zúgban a nénjével; még halljuk a végét: «Nehogy aztán tovább add!» Természetesen Klári még az nap este elmondja a barátnőjének, ez az öccsének, aki másnap kitrombitálja az iskolában és így rövidesen közhirré lesz. Higyjétek el, már annyi fiú és lány panaszkodott arról, hogy nem tud igazi jó barátot vagy barátnőt találni — s halvány sejtelmük sem volt, hogy ennek pusztán a pletykaságuk az oka. Hisz' ezt magatoknál is megfigyelhetitek. Aki barátot óhajt, az szeretne egy emberre akadni, akiben föltétlenül megbizhatik. S amilyen biztosan tudja, hogy a nap felkel az égen, olyan nyugodt akar lenni a felől is, hogy barátja hallgat a reája bizott dologgal. S ha észreveszi, hogy csak a legcsekélyebbet is visszamondta, ez már rést üt a szivén, — mert látja: ez nem megbizható ember. Ha nincs önuralma az egyik dologban, a másikban sem épít-

hetünk rája. Pedig utóbb hogy megbánta, hogy a titkot nem tudta magában tartani. De sohasem erősítette magát az önuralomban, s így a pletykasága urrá lett a baráti hűségen.

Azért a hallgatásban gyakorolni magunkat és a hallgatásra erőt szerezni szükségesebb, mint bármiféle sportra trenirozni az izmainkat. Mert az izmainkkal versenydíjat, de az önuralommal bizalmat nyerhetünk — s enélkül szegény és elhagyatott az ember élete!

Alapjában véve az önuralom nem más, mint hogy az ember maga legyen az úr saját testének házában, s ne legyen kénytelen engedelmeskedni a cselédeinek és béreseinek aminők a nevető-izmok, a gyomoridegek, a rágó-izmok, a nyelv stb. stb. Ezeket mind az úrnak kell irányítani és igazgatni, mert ő tekintheti át az egészet, mérlegeli a bevételeket és a kiadásokat, s megfontolja, hogyan illeszkedik bele minden egyes cselekvés az egészbe. Aki hajlamainak és szenvedélyének, kénye-kedvének és szeszélyeinek veti alá magát, meg fogja keserülni, mert amit ezek a fej nélkül cselekszenek, az sohasem válik az egésznek javára, és ezért mindig rendetlenséget és zűrzavart okoz.

2. Harc a saját nyelvünkkel.

A régi Görögországban jámbor és gondolkodó férfiak renddé egyesültek és alapítójuk után Pythagoräusoknak nevezték magukat. Aki közéjük akart lépni, annak három évi hallgatást kellett megigérni. Csak a próba sikeres kiállása után találták méltónak a fölvételre. Ugyan miért rótták ki ezt a föltételt? Azt hiszem, mert nincs nehezebb dolog a világon, mint a nyelvünkön uralkodni. Aki ezzel el tud bánni, annyi lelkierőt és önuralmat tanusít, hogy bátran megbizhatunk benne nagyobb dolgokban is. Az szabad ember — és nem rabszolgája többé beszélőszervének. Mit ér a nagy jószivűség, ha a nyelv a szívre nem hallgat és szabadon jár? A legtöbb bajt és zavart a világon a szabadjára eresztett nyelvek okozzák. Egy könnyelműen odadobott szóért egymást ölik az emberek és régi barátságok törnek egy ostoba pletyka miatt. Most egy éve egy más osztályban beszéltem ezekről a dolgokról s egy kis leány önkéntelenül felsóhajtott: «Bizony igaz». Mindenesetre már saját tapasztalásából tudta, mennyi bajt csinálhat egy őrizetlen nyelvbotlás, s mily hirtelen mondunk ki valamit, amit később

keservesen megbánunk. És milyen bosszantó úgy-e, hogy egy nagy embert ilyen kis husdarab dirigál? Ezt egyszerűen nem szabad tűrnünk, hanem arról kell gondoskodnunk, hogy nyelvünk minden szavát előbb *mi* vizsgáljuk meg. Aki nem cselekszi ezt, az olyan, mint egy király, aki lemondott országlásáról a szolgái javára.

Azt szeretném, ha mindegyiketek kivülről tudná e szép kis verset:

Fékre vedd a nyelvedet jól.
Egy rossz szó könnyen kigördül,
Hiába, hogy nem akartad:
Nem lesz nyugtod csunya pörtül.

Mikor forog az ember leginkább abban a veszélyben, hogy elragadja a nyelve? A legtöbbször úgy-e akkor, ha mások fölbosszantanak és dühbe gurulunk. Ilyenkor gyakran olyasmi szalad ki a szánkon, amiről utóbb el sem hisszük, hogy mi mondtuk, annyira idegen a fülünknek. Haragos indulatunkban úgy érezzük, ennek a csúf szónak ki kell törnie belőlünk, hogy *megkönnyebbüljünk* általa, a valóságban pedig csak *megnehezítettük* a magunk dolgát, mert sokszor egy életen át cipelhetjük annak a szónak a terhét, amelyet egy meggondolatlan pillanatban mondottunk.

Mit tegyünk tehát? A legjobb volna persze három évig hallgatni. Akkor alaposan megtanulnátok ezt a mesterséget. Csakhogy ez nehéz volna nektek. De mit gondoltok, nem lenne jó, ha magatok közt egy kis egyesületet alakítanátok, amelyben minden új tag arra kötelezi magát, hogy egy teljes hónapig egy szót sem szól, amíg a harag és bosszúság háborog benne; vagy hogy legalább semmiféle sértésre nem felel. Később meg valami más nyelvgyakorlatot veszünk elő. Hiszen ti büszkék vagytok arra, ha tízszer sikerül a huzózkodás a nyujtón és acélosak az izmaitok, de higyjétek el, több erő kell ahhoz, hogy a nyelvizmunk vasból legyen, mint ha olyan volna karunk és lábunk, mint akár egy díjbirkózónak.

Tudjátok mit tett Julius Caesar, hogy megóvja magát az elhamarkodott szavaktól? Ha feldühösítették, mindig huszat olvasott, mielőtt felelt volna! Ezt a kitünő módszert ajánlom mindenkinek, akinek szüksége van rá.

Most pedig egy más esetet! Gondoljatok a kis vers ama sorára: «Nem lesz nyugtod csunya pörtül». Mikor esik ez meg? Többnyire akkor, amikor nem tudjuk megállani, hogy valami rossz

tréfát vagy bántó szót ne mondjunk el a pajtásunk rovására, csak azért, hogy a többit megnevettessük. Vagy ha valakit kicsúfolunk valamely fogyatkozásáért, amelyről az éppenséggel nem tehet, vagy egy hibájáért, amelyet már ugyis eléggé restel. Jól tudom én ezt a saját diákéveimből. Az ember majd megpukkad, ha valami nevetségest kell elhallgatnia, csak azért, mert a másik ezt zokon vehetné. Csakhogy viszont elveszítheti a legjobb barátját is egyetlenegy rosszmájú élce által, mert a nevetségesség néha szívtelenebb minden ócsárlásnál. Nyeljétek le inkább a mondókátokat vagy legalább is nézzetek körül, nincs-e a közelben valaki, akit bánt vagy sért a szavatok. Ezt nevezzük szívműveltségnek.[1]

Még valamit a lányoknak. Háromféle nyelvet ismerünk: marha-, disznó- és pletykanyelvet. A háromból az utóbbi a legkevésbbé élvezhető. Sajnos, kislányoknál elég gyakori, de a nagyoknál sem ritka. Pletykáltok ti is néhanapján? Mindenesetre. De elhiszem, hogy nem rossz szándékkal teszitek, hanem csupán azért pörög a nyelvetek, mert a sziveteket előzőleg nem kérdezte meg. Ugyan mit szólna ez a pletykához? Megtudakoltátok-e már ezt legalább csak egyszer is tőle? — S ugyan hiszi-e csak egy is közületek, hogy csúf dolgok továbbmondásával bármi jót is tenne? «Figyelmessé tesz bennünket a rosszra.» Milyen rosszra? A saját magunk által okozottra? Dehogy, hisz a pletyka mindig arról a rosszról beszél, amit *mások* tettek vagy tesznek. Vagy azt hiszitek, hogy javunkra válik, ha valaki a fülünkbe súgja, hogy Emma hazugsággal rászedte az anyját, vagy hogy Erzsi bátyja éjfélután jár haza? Cseppet sem válik a javunkra. Ellenkezőleg, minél több rosszat hallunk a felebarátainkról, annál jobbnak tartjuk magunkat. S minél többet söprünk a más háza előtt, annál szemetesebb marad a mi portánk. Vagy talán a másiknak használunk a pletyka által? Hiszen nem hall belőle semmit, mert titokban történik. Hanem tudjátok, mégis mi benne a legrosszabb? A pletyka nem fakad szeretetből, azért nem is szent előtte semmi, nem marad meg az igazságnál, hanem mindent elferdít és viszont hitelt ad minden mende-mondának, csak jó

[1] A hallgatásra még más indíték is van. Aki nem tanult meg hallgatni, az nem is tanul meg gondolkodni. A hallgatás a gondolkozásra való előkészülés, külső jele, megnyilvánulása annak a föltett szándéknak, hogy az ember nem akar hű-bele-Balázs módjára a levegőbe fecsegni és rögtön kész ítélettel állni elő.

borsos legyen. Akad pletykafészek, aki a légynek sem ártana, de a felebarátját ízenkint kivégezi azáltal, hogy aláássa a jó hírnevét, mert minden kis tévedését rémregénnyé fujja föl. Amit a bácsikájuk barátja a feleségétől hallott, akinek a szobalány mesélte, amit a mosóné az ajtónyiláson félfüllel elkapott — ezt ők, mint színigazságot adják szájról-szájra, s mire ez útjában visszaér az elsőhöz, a diszes pletykavirág úgy megnőtt, hogy az már meg sem ismeri a saját plántálását. Persze, ti nevettek ezen. De még azt is tudnotok kell, hogy a pletykázóknak egész hadsereg áll a szolgálatában, t. i. azok a meggondolatlanok, akik minden rossz szándék nélkül továbbítják a koholt csúfságokat, tisztán embertársaik mulattatása céljából.

Bizonyára mindegyiktek olvasta már az ujságban: «Biztos szer a köszvény ellen»... Tudjátok-e, mi által gyógyulhatunk ki okvetlen a pletykából? Ugyan találjátok el! — Ha az ember úgy véletlenül megtudná, hogy szapulják őt a háta mögött, mennyire elferdítik és meghamisítják minden szavát, úgy hogy ijedtében szinte belesápadna, milyen világításban is van ő embertársai előtt.

De most nektek is ajánlok egy nyelvgyakorlatot, úgy mint a fiúknak. Mindig arra gondoljatok: Az eszetek és a szivetek a pletyka *ellen* van. A nyelvetek mellette. Tehát kettő egy ellen. Itt okvetlenül a nyelv lesz a vesztes fél; de csak úgy, ha felteszitek magatokban, hogy szigorúan őrködtök felette. Akik pedig ennél is többet akarnak tenni, azoknak azt tanácsolom: «Szabály gyanánt kövessétek, hogy senkiről sem mondtok semmi rosszat!» S ha akad barátnőtök, aki ezt teszi, ugyan kérdjétek: «Szegény Lujza, mióta hordasz te szemetet? Hiszen te is sok olyast cselekszel, amit félre lehetne magyarázni, ha az ember nem ismerne olyan jól és nem szeretne úgy».

Szent Ágoston, a nagy egyházatya, irataiban megemlékezik édesanyjáról, aki a nép egyszerű gyermeke volt, de jelleme előkelőségének legszebb vonása, hogy soha semmiféle rosszat tovább nem adott. Halljátok saját szavait a szentnek: «Ha barátnője jelenlétében a szenvedélyes gyülölet heves szóáradatban zuhogott a távollevő ellenségre, sohasem tudatott azzal bármit is ebből, hanem minden szava odairányult, hogy a békét közvetítse».

Látjátok, ennek már kétezer esztendeje s annak a kornak minden pletykálkodó nénikéje már réges-régen a feledés

homályába merült, de ennek az igaz szivű anyának örök emléket állított a fia — és én hiszem, hogy egy sincs köztetek, aki meg nem kisérlené, hogy őt kövesse.

3. A lélek befolyása a testre.

Mennyire hat a lelkünk a testünkre, azt minden nap magunkon tapasztalhatjuk. Ha a testünk fáradt, vagy épen beteg, a szellemünk sem igen működik. De ha úgy Isten igazában egészségeseknek és frisseknek érezzük magunkat, akkor lelkünk is tettrekész és munkabiró. Testileg beteg embereknek gyakran beteg a lelkük is, mert a lélek is olyan, mint az ember, akinek a hangulatát nagyon is befolyásolja a lakása.

De másrészt azt is megfigyelhettük, milyen óriási hatalma lehet a léleknek a test fölött: A hajlott korban lévő férfiakból és nőkből is, akárhányszor elaggott testük dacára csak úgy sugárzik a szellemi üdeség. Nehéz betegek is sokszor derűs megadással viselik szenvedéseiket és még állandóan másra gondolnak és azokról gondoskodnak. S vajjon nem tapasztaltuk már saját magunkon, hogy erős akarattal elfáradt testünket további munkára kényszeríthettük, mikor azt hittük, hogy erőnk elfogyott?

Az is csodálatos, hogy néha egyetlen jóhír mennyire felvidítja a beteget, úgy hogy elfelejtkezik fájdalmáról is; egyáltalán az örömnek óriási hatása van a testre. Továbbá ismeretes az is, hogy az orvosnál a fődolog, hogy a beteg teljes bizalommal legyen iránta, mert az orvosba vetett hit már sokszor több enyhülést hozott a fájdalmakra és hamarább meggyógyította a beteget, mint azok az orvosságok, melyeket a beteg szedett.

Honnan van ez? Nagyrészt bizonyára onnan, hogy egész hangulatunk erősen befolyásolja a vérkeringésünket s már ennek gyorsulása által elsodorhatja a szervezetünkben okvetetlenkedő pangásokat. Azután meg az idegeinknek az összes szerveinkre még legnagyobbrészt ismeretlen befolyásától is eredhet. De az idegekre a legerősebb befolyással a a lélek van. Hiszen nagyon jól tudjuk, mennyire elhagyhatja magát az ember holmi ijedezésben és mindenféle gyengeségi állapotban, holott az észnek egyetlen szigorú parancsszavára talpra állhatna megint.

Ha erős akarattal nem akarunk megbetegedni s nyugodt és bátor lélekkel nézünk szemébe a bajoknak, akárhányszor tényleg elkerülhetjük a ragályt és betegséget. Általánosan ismert dolog, hogy járványok idején mindig azok betegszenek meg legelőbb, akik a legjobban féltek. Ha pl. erős légvonatban ülünk s hirtelen eszünkbe jut: «Az Istenért, most bizonyára meghültem!» — biztosan igazunk lesz, mert a félelem az összes véredényeket összehúzza, a vér akadozva és lassabban kering, ezáltal a test ellenálló ereje rohamosan csökken és mindenféle betegségnek ajtót nyitottunk.

Nincs is fontosabb dolog, mint mentől hamarabb megtanulni, hogy lelkünk erejét testünk hasznára fordítsuk és hogy testünket egyszerűen engedelmességre szoktassuk. Mert ha későbbi korban mindenféle testi gyengeségnek és elkedvetlenedésnek leszünk rabjaivá és elrontjuk vele a magunk és más hangulatát, akkor már hiába bánjuk, hogy ifjúságunkban mindig engedtünk magunknak — a test akkor már annyira hatalmába kerítette idegeinket, hogy késő az igyekezet.

Erős fő- és fogfájáskor vidámnak és kedvesnek maradni, nem minden kicsiségért rögtön elfáradni, egyenesen ülni az asztalnál, amikor majd eldőlünk, katonásan lépni, amikor alig vonszoljuk magunkat, sohasem jajveszékelni, a hideggel szemben magunkat megedzeni, nem inyünkre való ételt hősiesen lenyelni s nem minden kis múló rosszullétnél «betegnek lenni» — ezáltal tesz szert az ember a szabadságra és az életben meg fogja állni a helyét.

4. «Csak azért sem!»

Nagyon ingerlékeny emberektől gyakran halljuk: «Nem tehetek róla, ideges vagyok, kérlek, hagyjatok békében!» — Igen, a teste ideges, abban igaza van, de az embernek azért adatott a lélek, hogy ne legyen testének alárendelve. A Fekete-Erdő rozoga, düledező parasztházainak csupa virágablakából sokszor piros-pozsgás leányarc kandikál ki ránk — így mosolyoghat ki a legderűsebb lélek a legterheltebb és legelcsigázottabb idegek házából is, csak akadjon valaki, aki vidáman a szemébe néz és biztatólag súgja a fülébe: «Ne hagyd magad! mutasd meg a zsarnok idegennek, ki az úr a háznál, hiszen több erőd van, mint nekik együttvéve!»

Istmeritek úgy-e Demosthenes történetét és dadogásra

való hajlandóságát? Én így képzelem a dolgot: Mikor kisfiú korában valaki megkérdezte, mi szeretne lenni, azt felelhette: «Nagy népszónok!» Általános kacaj: «Te — a te dadogó nyelveddel?» Ezen felbőszült a fiú és azt gondolta: «Mit, a testem határozza meg, mi legyen belőlem és nem én? Azért sem!» És elment a tengerpartra és megkezdte az ismert nyelvgyakorlatait és keresztülvitte az akaratát. Épen a testi hibája miatt lett oly naggyá, mert kétszeres akaraterejébe került ennek ellenállását legyőzni. Ugyanígy vagyunk az idegességgel is. Akinek ingerlékenyek az idegei, az épenséggel nincs még örökös ingerültségre kárhoztatva. Csak rajta múlik, hogy a testének azt mondja: «Azért sem!» Sőt még az önuralom hősévé válhat és többre viheti, mint a teljesen egészségesek, épen mert olyan sok erőre, megfontolásra és éberségre van szüksége, hogy a harcban győztes maradhasson. S ezért a diadalért még sokszor nem remélt jutalom is jár! Meggyógyulhatnak az idegek is, ha akaraterőnkkel nyugodtan és biztosan kormányozzuk azokat. A lélek a legjobb ideggyógyintézet. Ő termi a békét, mely bensőnkből fakad és fontosabb minden külső nyugalomnál. A lélek békességében még a nemzedékeken átöröklött nehéz kórok is meggyógyulhatnak... *Üdv a győzőnek!*

Eszembe jut a német császárról egy kis történet, amelyből jó tanulságot meríthettek. A balkarja egy kicsit merev volt s attól tartott, hogy nem lesz valami jó lovas belőle, mert, hogy az ember fölébe kerekedhessék a lovának, bizony testének minden izmára szüksége van. De ő azt mondta: «Csak azért sem!» Kétszeresen megerőltette magát és elővette minden akaraterejét, hogy a testi fogyatkozást kiegyenlítse s a hadsereg egyik legjobb lovasa lett. Olyan könnyedén és biztosan ül a nyeregben, hogy sokakat fölülmúl azok közül, akik teljes fesztelenséggel használhatják összes tagjaikat. De miért is ne? Hiszen lelket és akaratot tulajdonképen a test ellenállása ingerli a legnagyobb cselekedetekre.

Akinek testi hibái és fogyatkozásai vannak, az sohse higyje, hogy belőle nem lehet egész ember. «Csak azért sem!» Inkább egy hős hivatása szunnyadoz a lelkében. Hisz nagy feladat van rá bizva, amelynek az ép testű, egészséges ember sohasem lehet igazában részesévé. S nehéz feladatok erős embereket nevelnek!

Csak azért is!

5. A rossz kedv.

Van egy rossz szokás, amelyet — sajnos, ki kell mondanom — különösen kis leányoknál találhatunk gyakran s amely már elkeserítette jó egynehány ember életét, jóllehet egészen kicsi, jelentéktelen dolognak látszik. A rossz kedvet, morcosságot értem. «Te ma megint ballábbal keltél» — mondjuk az ilyen kis leánynak, ha észrevesszük, hogy mindjárt fölvesz mindent, durcás arcot vág, barátságtalan és egyáltalán úgy néz a világba, mintha örök időkre elment volna a kedve. Rossz kedvében van és minden kitér az útjából. Gyakran egy csekélység okozza ezt az úgynevezett rossz kedvet: Reggel nincs a levélszekrényben a barátnőjétől régen várt levél vagy odakozmásodott a tej, vagy egy kellemetlen utat kell megtennie, vagy az öccse dörömbölt az ajtón, amikor ő még úgy szeretett volna aludni, vagy az anyja eltiltotta a délutáni baráti uzsonna-pletykától.

Mit tegyünk vele? Nem helyeslem, ha ilyen esetben aztán mindenki rátámad és csak annál jobban bosszantja vagy még a fiúk is hangosan rászólnak az asztalnál: «Na, micsoda képeket vágsz te már megint? Elrontod az ember étvágyát!» — és így tovább. Ez ugyan nem használ semmit, mert hogy kiállhatatlan és elrontja mások étvágyát, ezt ő tudja a legjobban, sőt még azt is egészen pontosan tudja, hogy milyen nevetséges és gyámoltalan dolog, ha az ember minden kicsiségért mindjárt elveszti a kedvét, mikor olyan sokan vannak a világon, akik a legnagyobb szerencsétlenségben és mindennapos nélkülözésekben is vidámak és barátságosak, sőt még azt is tudja, mennyire ártalmára lehet neki ez a tulajdonság, ha szokásává válván, mélyebben ver benne gyökeret és kiül az arcára, amiért aztán majd senki sem szereti igazán, s mégsem tud róla letenni, mert nem tudja a módját. Meglepi szegényt, mint valami gonosz igézet és csak órák mulva hagyja el, mint akár egy nehéz főfájás vagy kinzó rosszullét. Adok ma nektek egy tanácsot, elmondhatjátok a hugotoknak, de még a barátaitoknak is, mert csak azt ne higyjétek, hogy talán a fiúk és férfiak nincsenek erre rászorulva. Ők is eléggé szeszélyesek.

A minap azt mondtam, hogy az önuralom hasonlít az árvíz ellen való küzdelemhez; ezért nem elégséges csak töltéseket építeni, mert ezeket gyakran átszakítja az ár, hanem

fontosabb a szabályozást a forrásnál kezdeni s arról gondoskodni, hogy a víz még idejében megoszoljon és ne hömpölyögjön a maga teljes vad erejével az emberi lakások felé. Ezt a szeszélyek leküzdésére akarom alkalmazni. Ha már itt a rossz kedv és hullámai elborítják a lelket, akkor már nagyon nehéz barátságos arcot vágni s okvetlen nagyon erőltetett lesz a jókedvünk is. Inkább arról kell gondoskodnunk, hogy a szeszélyek és bosszúság árját mindjárt kezdetben eloszlassuk. Hogy értem én ezt? Igy gondolom: Tegyük fö például, hogy a pajtásaitokkal ki akartok rándulni. Az édesanyátok a meghüléstől félt benneteket és addig keresgéli össze a meleg holmikat, míg — lekéstek. Őrült sietségben ki a vasútra és ime az orrotok előtt robog el a vonat és ti bottal üthetitek a nyomát. Kétségbeejtő állapot! És ennek a mama az oka, az ő örökös aggályoskodásaival! Mint a záporeső, úgy hull az ember lelkébe a bosszúság, míg hatalmas haragnak árjává dagad és feltesszük magunkban, hogy órákhosszát savanyú arcokat fogunk vágni. Itt és hasonló esetekben — ti magatok is találhattok eleget — a következő orvosságot ajánlom: abban a pillanatban, mikor valami váratlanul útját állja szándékunknak vagy épenséggel balul üt ki, tegyük föl magunkban: «Megállj! Ezt a bajt most jóra fordíthatod magad vagy más számára.» Ennek fejében most valami jó szokást fogok fölvenni, pl. korán kelek és hideg vízben jól megmosakszom, vagy valami rossz szokásról teszek le, pl. nem hagyogatom nyitva az ajtókat és nem mázolom csak úgy le a dolgozataimat, vagy akit szeretek, vagy gyászban és szükségben tudom, annak kellemes kis meglepetést, vagy nem bánom, akár magamnak valami örömet szerzek. Próbáljátok csak meg egyszer és majd azt látjátok: a lehangoltság már a forrásánál eloszlik. Mert egyszeriben azt érezzük: a kellemetlenség átváltozott valami kellemesre. Ha ez a kellemetlenség nem ért volna benneteket, talán sohase jöhettek volna arra a gondolatra, hogy egy ilyen jó új föltétellel megembereljétek magatokat. Áldassék az óra, amelyben lekéstünk a vonatról! Egy olasz közmondás azt tartja: «Akire az Isten rázárja az ajtót, nyitva hagyja számára az ablakot!» Ez épen azt jelenti, hogy minden balsorsot jóra fordíthatunk, csak ne meresszük a szemünket csökönyösen arra, ami épen az orrunk előtt van, hanem nézzünk kissé tovább!

A legtöbbször azonban csak a rázárt ajtót döngetjük

dühösen és észre se vesszük a nyitott ablakot. Milyen szomorú pl., ha épen karácsonyra megbetegszünk és az ágyat kell őriznünk. S mégis az ablak tárva van. Megtanulhatunk tűrni és ezáltal szüleink és testvéreink még jobban megszerethetnek, mint azelőtt s megvan a szép, csendes alkalmunk arra, hogy jól megforgassuk elménkben viselt dolgainkat és szokásainkat. A magunkbaszállás ilyen csendes óráira időről-időre épen olyan szüksége van a lelkünknek, mint a testünknek az alvásra.

Egy másik mód: Ha nagy bánat ért úgy, hogy majd elsülyedünk benne és majd szétvet a rossz kedvünk, hirtelen gondoljunk azokra, akiknek százszorta szomorúbb az élete, mint a mienk, akiknek egén talán minden fény kialudt, ha erre gondolunk, elrösteljük magunkat, hogy a magunk baját annyira fölfujtuk.

Talán tudjátok, hogy a rendesnél sokkal jobban fűtik a mozdonyt, ha a vonat hegynek fölfelé kénytelen nagyobb utat megtenni. Ha reggel rosszkedvvel ébredtek és ingerlékenyek, lehangoltak vagytok, tudjátok meg: duplán kell fűteni! Szentül tegyétek fel magátokban: kétszeresen kedves és egyenletes maradok egész nap. S a szén, amellyel a lelketeket fűtitek, kerüljön ki azokból a gondolatokból, amelyeket az előbb közöltem veletek; csak jól tüzeljetek, hogy az egész napra tartson melegük. Ugyan napközben is rakhatunk a tűzre. A legtöbb ember rögtön elhagyja magát és mindjárt elveszti a jókedvét, milyen pompás, ha legalább egy vagy kettő akad, akin fölfrissülhet a többi és példát vehetnek róla. Zürich városa mellett van egy nagy hegy, az Ütliberg; ez arról nevezetes, hogy mindig napsütéses, még akkor is, ha télen a köd fölhuzódik a tóról a város utcáiba és egész napon át sűrűn megfekszi azokat. A köd őt is körülfolyja, mint a hullámok a szigetet, de orma büszkén kiemelkedik a szürke párázatból. Akkor aztán kifüggesztik a városban: «Az Ütli verőfényes» és a város apraja-nagyja a fogaskerekün siet föl az Ütlire, hogy a napfényes, kék égben gyönyörködhessék. Ti is lehettek ilyenek! Emelkedjetek fölül minden bosszúság és balsorsban, hogy az élet legködösebb napjaiban is mindenki leolvashassa a homlokotokról: «Erzsi verőfényes», «Kari verőfényes».

Egyszer egy szép kis történetet olvastam egy kis leányról, szegény kis falusi árváról, akinek ugyancsak kijutott az

éhségből és bánatból, de olyan vidám és kedves volt mindig, hogy az egész falu úgy csüngött rajta, mint kis királynőjén. Ha dalolva jött fel az alvégről, a gyerekek elébe futottak, a nagyok kiálltak az ajtóba s a betegek megnyitották ablakaikat, hogy jobban láthassák, mindenki utána nézett. Hiszen az emberek rendesen annyit szenvednek a saját mogorvaságuktól és ezért mindenkinek szívből hálásak, aki jó példát ád nekik a leküzdésére. Így lehet egy kicsi kis leány egész falu áldása. Igyekezzetek királynők lenni a lelki vidámság országában!

6. Rózsák az élet kertjében.

Milyen nagy a különbség a márciusi és a júniusi rózsaágy között! Márciusban nem látunk egyebet, a rossz szagú fekete trágyás földnél, amelyből egypár szürke tő mered ki. De bezzeg milyen más minden nyáron, amikor nyíló virágok illatárja tölti be az egész kertet! Gondoltatok-e már valaha arra, milyen ezermester az a rózsatő, amely a trágyát és a földet rózsává tudja változtatni? A piszkos fekete föld nedveit színné és illattá varázsolja s a legcsekélyebb nyom sem árulja el eredetüket. Vagy nézzétek az ibolyát a lankás pázsiton. Honnan nyeri édes illatát és szép sötét színét? A fekete földből! Minden növény tulajdonképen egy-egy kis műhely, amelyben a földanyag szakadatlanul virágokká változik.

Bennünket, embereket sokszor megszégyenítenek a virágok átalakító erejükkel. A rózsa illatában már senki sem érzi a földszagot. A mi rózsánk az arcunk és a mi termőföldünk az élet. A lelkünk pedig arra van hivatva, hogy ezt a nagy átváltoztatást végbevigye és arról gondoskodjék, hogy mindaz, ami az életben velünk történik, tényleg virággá váljék, telve illattal és bájjal, nehogy a kellemetlenség, bánat és egyéb földszínű dolog minden átváltoztatás, feldolgozás nélkül jelenjen meg az arcunkon, mint akár az utca falára csirizelt plakát. Hej, de sok leány feledkezik meg arról, hogy a lélek ezen átváltoztató munkája nélkül sohasem lesz belőle az élet rózsafája! A mindennapi élet minden kellemetlensége és bosszúsága a maga salakos mivoltában szökik fel az arcába. Hogy teremjen itt virág és illat? Az ilyen teremtésnél nem találunk mást, mint talajszagot és földszineket!

Pedig az életben épen a kellemetlenségek anyagából termelhetjük a legjobb illatú virágokat. Csak az átváltoztató

erőn múlik! Mi mindent tudunk abból az anyagból csinálni, mennyi türelmet és önlegyőzést tudunk abból kivonni!

El tudok képzelni egy leánykát, aki a legkellemetlenebb pillanatban is összeszedi magát és kedvesebb és vidámabb, mint valaha, csak azért, hogy a földszagot rózsává változtassa. Ezt a vallás nyelvén: «A földi dolgokon való felülemelkedésnek» hívják. Az emberek meg majd talán azt mondják: «Ma biztosan megint érhette valami szegényt, mert mosolytól sugárzik az arca és jót tesz mindenfelé. A nagy átváltoztató erő birtokában van, valóságos nyiló rózsa a többiek között!»

7. Az értékes hegedű.

Biztosan hallottátok már, hogy vannak értékes régi hegedűk, amelyeken valaha annyit és oly szépen játszottak nagy művészek, hogy most még a gyakorlatlan kéz érintésére is tisztán és lágyan zengenek? Vajjon mi lehet ennek az oka? Gondoljatok csak arra, amit az ember arckifejezéséről mondottam nektek; amint itt minden ránc és vonal a lélek hangulatát tükrözi és végül az egész arc azt a kifejezést ölti föl, amely a legtöbbször rajzolódott le rajta, úgy van ez a hegedű fájának finom farostjaival is. Újból és újból tiszta és szép hang hozza rezgésbe, amíg végül úgy illeszkednek egybe, hogy már a gyakorlatlan kéz érintésére is, a tiszta hangok nemes rezgésével felelnek.

Igy vagyunk az emberi lélekkel is. Nagyon nehéz, szinte lehetetlen neveletlen és durva embernek barátságosan és nyugodtan felelni, kihivó magaviselettel szemben higgadtságot tanusítani, ha a lelkünkben nincs más, mint csupa bosszús és dacoskodó gondolat. A ti lelketek a ti hegedűtök, és ti vagytok a hegedűsei. Ha sok szép és nemes gondolatot hegedültetek bele s a nagylelkűség és részvét dallamai rezegtették meg minden húrját, akkor még a kontárok sem csalhatnak ki belőle fülsiketítő hangokat. Szomorú csipogással felel talán, de nem rikolt és nem nyikog.

A leghatalmasabb ember az, akit senki sem vethet ki a sodrából, mert annyi finomságot és jóságot halmozott fel a lelkében, hogy a legnagyobb sértéseket is nyugodtan hallgatja és mélységes szeretetéből meríti válaszát. Erre persze ti még nem vagytok képesek. Én sem. Még nem hegedűlünk

elég régóta és bizony évek munkája kell ahhoz, hogy a szivünkben annyi legyen a nemes érzés, hogy fölszívjon minden tisztátalanságot. De ha most el nem kezditek, később mindig nehezebb lesz.

Megmondom nektek, hogyan csináljátok. Semmi esetre sem úgy, hogy elfut a méreg, azután az ajkatokba haraptok, ökölbe szorítjátok a kezeteket és esetleg azt morogjátok oda: «Csak sejtenéd milyen szivesen vernélek kékre-zöldre, de uralkodni akarok magamon». Ez nagyon megerőltető és emellett a haragnak csak nagyon látszólagos legyőzése. Nem — az önfegyelmezést sokkal korábban kell kezdeni. Azt kell kérdenünk magunktól, vajjon annak a fiúnak, aki felbosszantott minket, olyan jó sora van-e az életben, mint nekünk, kijár-e neki annyi gondos gyöngédség, mint nekünk; talán beteges vagy gyenge idegzetű és az ő szülei talán nem érnek rá úgy törődni vele, mint a mieink, hogy leszoktassák a hibáiról, s ugyan akad-e itt-ott legalább egy tanulságos, jó könyv a kezébe? Szóval, csak akkor nyilik meg a szemünk, ha egyszer kis fáradtságot veszünk magunknak, hogy körültekintsünk az ő életében és akkor szinte megbánjuk, hogy mindeddig olyan türelmetlenek voltunk vele szemben és a haragunk részvétté fog csendesülni. Ha madarat vagy más kis állatot kaptok ajándékba, úgy-e rögtön azt tudakoljátok, milyen országból való, hogyan él s hogyan kell bánni vele, hogy valami baja ne essék. De ha egy emberi lényt kaptok játszótársul, akkor azt hiszitek, hogy könnyen elbánhattok vele és helyesen kezelitek, ha nem is törődtök azzal, milyen környezetből származik, mit nélkülözött, hogyan él, milyen táplálékot kapott eddig a lelke stb. Igy aztán nem csoda, ha nem fértek meg vele s napokig haragusztok rája vagy ütitek és szidjátok épen azért, mert nem ismeritek a természetrajzát. Pedig ezzel sajátmagatok károsultok a legjobban, mert szerető gondolatok és megbocsájtás hiján üres marad a lelketek, az arcotokról pedig azt olvashatja le mindenki, hogy gyöngék vagytok a harag és bosszúság ellen való küzdelemben — szóval rossz hegedűsök vagytok.

8. Férj és feleség.

Ma férj és feleségről fogok nektek beszélni. Erre ti persze azt gondoljátok: «Mi közünk hozzá, hiszen nem akarunk mi még megházasodni». De majd mindjárt meglátjátok, hogy mégis

csak nektek szól az, amit én mondani akarok. Hallgassátok meg először Eichendorffnak ezt a szép kis költeményét:

Vonult a völgyön a nászmenet,
Víg madarak dala kisérte.
Zengett a kürt és csillogott
A fényes lovasok vértje.
Egyszer csak minden tovatünik,
Bús éj borul a tájra.
Csak az erdő zúg a hegyen. S a szivem
Elszorul remegve, fájva.

Ugyan el tudjátok-e gondolni miért szorul el a költő szive a víg lakodalmas menet láttára? Azt hiszem, a boldog pár elvonulásakor önkéntelenül azt kérdezi magában: «Vajjon meddig tart ez a boldogság?» Sokáig fogja-e az a férj a tenyerén hordozni a feleségét? És az a menyasszony meddig fog ilyen szépen az urára nézni? Mert százszor könnyebb sugárzó arccal és hálatelt szívvel lépkedni a nászmenet élén, mint vidámnak és kedvesnek maradni akkor is, ha ránk köszöntenek a bú és gond napjai s ha kölcsönösen ráakadunk egymás hibáira és úgy érezzük, hogy nem találtuk meg azt, amiről álmodtunk. Ó! hány jegyespár vonul be dallal és virágözönben új otthonába és nem is gondolnak mást, mint hogy egész életükben ilyen kedvesek és jók lesznek egymáshoz, mint esküvőjük napján. De hovahamar elhervadnak a virágok, aztán ingerült hangok, majd heves kifakadások, ajtócsapkodások hangzanak föl s mint májusi dér a nyiló bimbókat, úgy lepi el a gorombaság és okvetetlenkedés a gyöngédség és bensőség virágait is. Sokan aztán soha többet nem találják meg egymás szivéhez az utat és ha elközelget haláluk órája, nem tudják, miért is éltek; vagy pedig felsóhajtanak halálos ágyukon: Ó! csak még egyszer kezdhetném az életemet, milyen máskép rendezném be!

Látjátok, gyermekeim, azért beszélek most erről, nehogy ti is egyszer ezt mondjátok! Hiszen nektek nemcsak a felnőtteknek jó példáin kell okulnotok, hanem a tévedéseikből és hibáikból is sokat tanulhattok s így az ő könnyeik és késő bánatuk sem vesz teljesen kárba, mert legalább nektek nyujtanak segítséget a boldogulásra. Az utóbbi órákban sokat beszélgettem veletek az önuralomról. Meglehetősen száraz egy szó és mégis benne rejlik egész földi boldogságtok titka. Mert csak aki ura sajátmagának, az lesz ura az életének is. Vagy

azt hiszitek, hogy azok a házasemberek, akik folyton civódnak és makacskodnak és ezáltal pokollá teszik az életüket, nem élnének-e szivesebben békés egyetértésben és kölcsönös szeretetben? De egyszerüen képtelenek rá, mert ifjúságukban sem nem tanulták, sem nem gyakorolták. Tehetetlenek a saját vadságukkal és durcásságukkal szemben. Az önuralommal nem úgy vagyunk ám, mint a bajusszal meg a kopaszsággal: nem jön az meg a korral, hanem ifjúságunk hosszantartó, bátor küzdelmének a jutalma. Ha tehát én nektek önuralomról beszélek, ne úgy vegyétek, mintha én lépten-nyomon tilalomfát akarnék nektek állítani és elrontani minden örömötöket. Nem; csak azért teszem, mert borzasztóan keserves egy élet az, mikor az ember nem bir sajátmagával. Ugye már sokszor hallottátok: «Legyetek jók, hogy a mennyországba jussatok!» De már itt a földön is van mennyország, ha pl. férj és feleség egy szív, egy lélek; ha minden kicsinyes civakodás és perpatvaron felülemelkednek és a kölcsönös bizalom és megértés napfényében élnek. De ebbe a mennybe csak az juthat, aki már ifjúságában megtanulta, hogy lehet szitkozódások és duzzogások nélkül is szépen megférni másokkal s hogyan kell mások hibáit szeretettel és barátságosan eltűrni. Egyiktek se higyje, hogy akinek testvére van, az most durván és gorombán bánhat vele és később egy csapásra más ember lesz belőle. Ó nem! hanem *most,* amíg fogékony a szivetek, most kovácsoljátok a magatok sorsát, mert minden durvaság és kíméletlenség mélyen beveszi magát a lelketekbe és később pokollá teszi az életeteket és minden győzelem, amelyet *most* vívtok ki magatok fölött, megkönnyíti számotokra a jövő diadalokat, amíg végül odasegít, hogy igazán királyi módon uralkodtok a hevességteken és sohasem adtok alkalmat arra, hogy rakoncátlan viselkedéstekkel megijesszétek vagy elszomorítsátok élettársatokat: szivetek királynőjét.

Egyszer megkérdeztem egy kis fiút, mi lesz belőle, mire azt felelte nekem: «Papa szeretnék lenni». Nyilván azt hitte, hogy ez az egyetlen hivatás, ahol nem kell sem dolgozni, sem tanulni, de még csak vizsgát sem kívánnak. Az ember csak ujjára huzza a karikagyűrűt és Olaszországba megy nászútra, aztán többszobás lakást bérel, házi kabátot vesz magára, pipára gyújt és — kész a papa. Minden más állásra az életben kora ifjúságunktól fogva rengeteget kell tanulni és folyton hajtogatják: «Csak jól szedjétek össze magatokat és használjatok ki

minden percet, hogy aztán vigyétek valamire az életben»... de annál ritkábban halljuk: «Nemesítsétek a sziveteket és műveljétek a lelketeket, hogy majd jó férjek és derék apák lehessetek!»

Pedig mindenki tisztában van azzal, hogy boldogságunkra hasonlíthatatlanul többet ér a szívműveltség, mintha a fejünk tele volna tömve tudománnyal és kezünk ügyére volna a világnak minden képzelhető mestersége. Mert ha a hivatásunkban még annyi bosszúság és keserűség ér is, lenyeljük, ha tudjuk, hogy estére békés otthonunkba térhetünk, de ha otthon békétlenség és gyülölködés uralkodik, a legfényesebb pálya sem nyujt boldogságot, mert a legnagyobb siker fénye sem oszlatja el azt a borút, amelyet családi életünk titkolt nyomorúsága von a lelkünkre és egy hang a szivünkben azt mondja: «Szomorú, elhibázott a te életed és magadat okold érte, mert sok könyvet bujtál és sokat tudsz, csak épen embert nem faragtál magadból!»

Különösen gyerekkorunkban igen könnyen rákapunk bizonyos szokásokra, amelyek aztán az egész életünket elronthatják. Az ilyen helytelen megszokások közé tartozik elsősorban a duzzogás. Nem másról van itt szó, mint arról az álszégyenről és gyávaságról, mikor egyik sem akar előbb bocsánatot kérni a másiktól, hanem azt hiszi, hogy ezzel lealacsonyítja magát. Ilyen fiúk és leányok azután napokig haragusznak egymásra és még nagyra is vannak vele, hogy melyikök közülök birja ezt ki tovább; utóbb aztán olyan megszokás lesz belőle, hogy gonosz varázslatként üli meg a lelkűket, kedves gyermekarcukból mopszli-pofát farag és a végén aztán maguk sem tudják, hogyan szabaduljanak. A mesékben még akad ilyenkor egy szabadító, aki varázsvesszejével megérinti a szegény elbüvöltet s mennydörgés közepett megszünik az igézet és minden rendben van megint. De a valóságban többnyire hiányzik a szabadító vagy ő maga is duzzog s így mindig újból meglepi őket a varázslat, ha egymásra néznek. Biz' ez nevetséges és mégis alapjában véve igen szomorú. Pedig hány szerető szívre vont már soha többé fel nem olvadó jégkérget a haragtartás. Egy svájci gazda a feleségével minden este elalvás előtt közösen elmondta a Miatyánkot, míg egyszer valami pénzdolgon összekülönböztek és egész nap nem szóltak egymáshoz. Este lefeküdtek és mindegyik a másikra figyelt szívdobogva: vajjon elkezdi-e az imádságot? Ezzel minden

rendbe jött volna, mert megszüntette volna a gonosz varázst, amely az ajkukat bezárta. De egyik sem tudott magán erőt venni és mégis mindegyik azt kívánta, hogy a másik szabadítsa meg őt. Így aludtak el — életükben először néma hallgatásban és szíveikben eltávolodtak egymástól és végül teljesen elidegenedtek.

Úgy-e most már megértitek, miért akartam én nektek férjről és feleségről is beszélni. Valamikor ők is gyermekek voltak és mint gyermekek vetették el azt, amit felnőtt korukban arattak. S így lesz ez veletek is. Ma még urai vagytok szokásaitoknak, ma még szabadon választhattok, de ha felnőttök, veletek nőnek szokásaitok és elhatalmasodnak rajtatok. Ugyan ízleljétek csak meg egyszer, milyen nagyszerű érzés az, ha erőt vesztek magatokon és nem duzzogtok, még akkor sem, ha nektek van igazatok. Olyan ez az érzés, mint mikor a szilaj paripát combunknak egyetlen szorításával odakormányozzuk, ahová mi akarjuk. Hiszen nincs annál keservesebb, mint ha az ember látja, hogy két haragos milyen szívesen megbékülne egymással, hogy járnak-kelnek ezért, de egyikük sem képes leküzdeni saját felvuvalkodott kis «Én»-jét és megtenni az első lépést. Nincs már meg a saját akaratuk, együgyű gyermekszokásaiknak rabjai. Azért résen legyetek és jól vigyázzatok szokásaitokra nehogy azok letépjék az önuralom ékes koronáját fejetekről! Mert enélkül sohasem lesztek igazán derék emberek, nem találtok otthonra a földön és senkit sem tudtok boldogítani.

9. Rosszért jóval fizess!

a) *A pofon.*

Emlékeztek még úgy-e Krisztusnak a hegyi beszédben mondott szavaira: «Én pedig mondom nektek: Ne álljatok ellene a gonosznak, hanem *aki megüti jobborcádat, fordítsd neki a másikat is.*» De ugyan követte-e már valaki ezt közületek? Úgy-e nehéznek, emberfölöttinek látszik ez a parancs? Egy híres festő azt mondta: «Ha valaki megüti a jobborcádat, duplán add neki vissza a balra». Bizonyára így gondolkoztok ti is. Akit megütnek s hozzá még az arcába, annak fejébe száll a düh és vak erővel bosszúra készteti. Azért mondom «vak erővel», mert biztosan ti is hallottátok már, hogy akik

felindulásukban leszúrtak valakit, utóbb azt vallották, hogy nem is voltak *tiszta* eszméletüknél, hanem mintha valami buta, nehéz álomban cselekedtek volna. Olyanok voltak, mint akiket nem is kérdeznek meg, mi a véleményük, hanem amint megkapták az ütést, mindjárt gépiesen vissza is ütöttek. Hasonlóak a csokoládé-automatához: fölül bedobjuk a pénzt, egyet csörömpöl és lenn kilöki a csokoládét. Épen ilyenek az indulatos emberek. Megütjük vagy megbántjuk őket, egy pillanatig csörömpöl a lelkükben és máris kilökődik a felelet. Hát emberhez méltó dolog ilyen automatának lenni? Ha egyszer komolyan gondolkoztok erről, talán már jobban megértitek, mikép juthatott Krisztus arra a tanításra, hogy a rosszért jóval fizessünk. Nem vagyunk-e a más rabszolgája, ha az ő rossz tettét egyszerűen utánozzuk, még pedig csak azért, hogy gyöngéknek ne látszassunk? Nem vagyunk-e sokkal *erősebbek,* ha nem engedünk az ilyen befolyásnak és *azt* cselekesszük, amit magunk találunk szépnek és jónak? Képzeljétek el: egy fiú föltette magában, hogy ezentúl finom ember módjára senkivel sem fog többé verekedni vagy gorombáskodni. Erre egy-két fiú összedugja a fejét és így szól: «Ez multkor azt mondta, hogy ő utálja a civakodást meg a pofozkodást; nó fogadjunk, hogy öt perc mulva már úgy verekszik, hogy nó!» Egy a fiúk közül hozzáfut s hátulról jól pofon vágja és a tetejébe olyat mond neki, hogy az csakugyan megfeledkezik jó föltételéről és visszaüt, mire a fiúk egyhangú diadalordításban törnek ki. Ekkor észretér, átlátja a szándékukat és nagyon elszégyelli magát. Hűtelen lett önmagához, letért a kijelölt útról a többiek kedvéért, akik túljártak az eszén. Sohse hallgassatok azért a bujtogatókra, kik kígyó módjára sziszegik a fületekbe: «Ezt már csak nem tűröd, én a te helyedben ellátnám a baját!» Ilyenkor mindig arra gondoljatok: ha most még azzal kedveskedem neki, hogy a durvaságait utánzom és ezáltal tanítómesteremmé teszem, a baj csak nagyobb lesz; ő meg nevet a markába. Nagyszerű fiú ez, fogja gondolni, úgy táncol, amint én fütyülök! Nem, ezt a szivességet már ne tegyétek meg neki, legyetek önállóak és ne pendüljetek vele egy húron.

Mikor néhány év előtt egyszer azt kérdeztem a tanítás alatt: miért adta Krisztus azt a parancsot, hogy a rosszért sohse fizessünk vissza rosszal, az arculütést meg ne viszonozzuk hasonlóval, ekkor egy fiú nagyon helyesen azt felelte: «Mert akkor mi is rosszak leszünk!» Mit akart ő ezzel mon-

dani? Bizonyára azt, hogy pofozkodásunk leginkább nekünk árt, mert durvaságra szoktat. Sajnos, a legtöbb ember vakságában azt hiszi, hogy a rosszal csak *másoknak* árt. Nézzetek csak egyszer hirtelen a tükörbe, ha dühötökben dúlvafúlva vadul hadonásztok magatok körül s rögtön megtudjátok, kinek van a legnagyobb kára az egész veszekedésből.

Úgy-e most már látjátok, hogy Krisztus igéje nem is olyan megfoghatatlan és nem is annyira keresztülvihetetlen, amilyennek az első hallásra gondolná az ember. És Krisztus már csak erősen meg lehetett győződve, milyen mély igazság rejlik tanításában, hisz meghalt érte! De ti talán azt mondjátok: «Helyes, azt már belátjuk, hogy magunknak is a legjobb, ha nem ütünk vissza és a rosszat nem fizetjük rosszal, — hanem, hogy még az arcunkat is odatartsuk egy második pofonra, az már mégis csak sok! Hiszen ezzel nevetségessé tesszük magunkat». Szó sincs róla, nem kell ezt egészen betü szerint venni! Hiszen még más mondásokat is ismerünk, amelyeknek jelentését szintén nem vesszük szó szerint, de amelyeknek mély értelme segítségünkre van az életben és eligazit annak utain. Krisztus eme parancsában hol rejlik ez a mély értelem? Majd rávezetlek benneteket. Tehát miért ne fizessünk vissza a rosszért rosszal? Mert ezáltal bennünk is helyet talál a rossz s így nemcsak, hogy nem szünik meg, hanem még meg is duplázódik, mert immár két szívben van egy helyett. Hogy is lenne tehát, ha a *jó* iránt gyujtanók lángra annak a szívét, aki nekünk valami kellemetlenséget okoz, ahelyett, hogy magunkat az ő rosszaságától engednénk megmételyezni? De hogyan lehet ezt megcsinálni? «Jó példa által!» Helyes — csakis úgy. Mert a jó is úgy ragad, mint a rossz. Képzeljétek csak el. Egy fiú megveri a társát; milyen zavarba jön, ha ez azzal vágna vissza: «Kérlek, ha örömed telik benne, akár mégegyszer elverhetsz, csak azt ne hidd, hogy majd én is ezt teszem veled». Vagy egy kis leány ócsárolta a másikat és megbántotta s ez válasz helyett egy kis örömet szerez neki vagy különösen dicsérőleg szól róla mások előtt. Nem gondoljátok, hogy ez sokkal nagyobb erő és bátorság jele, mint ha a rosszakaratot és durvaságot hasonlóval viszonoznók? És nem gondoljátok, hogy megsértőnk ilyen nagylelkűség és alázat által fog leghamarább észretérni és ha nem is mutatja, de bensejében nagyon is rösteli? De ha ugyanazt teszitek, amit ő, semmit sem tanul tőletek és leg-

közelebb megismétli helytelen cselekedét. Látjátok, hová akarok kilyukadni. Aki rosszért jóval fizet és megbántásért nagylelkűséggel és megbocsájtással, az sem nem gyáva, sem nem gyönge, hanem ellenkezőleg, ő a győztes és a hódító, mert ő lefegyverzi a másikat és a maga jóságát oltja mintegy beléje; de aki visszaüt és visszafelesel, azt leigázta és megtörte a példa gonosz varázsa, ő a gyenge és a legyőzött — és pedig annál nagyobb fokban, minél nagyobb hévvel akar bosszút állni a másikon.

b) *A döglött béka.*

Akad olyan fiú, aki kérkedik azzal, hogy ő bizony nem vág zsebre semmit, hanem minden sértést, ütést vagy lökést kétszeresen-háromszorosan is visszafizet. Megmutatom nektek egy természetrajzi példán, hogy az ilyen vitézkedéssel ugyan nincs mit dicsekedni? Ha döglött békát mindjárt kimulása után megérintünk hátgerincének egy bizonyos pontján, lába megmozdul, mintha az érintésünket ki akarná védeni. Ezt megteszi még akkor is, ha a feje is le van vágva. Alapjában véve tehát fejre sincs szükségünk, hogy szétüssünk, ha bennünket ingerelnek. Amint a szempillánk a szemet fenyegető ingerre rögtön lecsukódik, még mielőtt erre véleményt kért volna az agytól (mert akkor már többnyire késő is lenne), ugyanúgy minden élő lény teste aképen van szervezve, hogy védekező és visszaverő mozdulatokat tehet, mihelyt veszedelem fenyegeti. Ebben tehát megegyezik az ember az állattal és nincs mit dicsekednie vele, mint ahogy nem lehetünk büszkék arra, hogy enni és inni tudunk. Mindjárt lehűti a dühünket, ha azt mondjuk magunknak: Csapni egyet, ha ingerelnek, erre a döglött béka is képes! Ehhez ugyan nem kell nagy vitézség! De van nekünk egy másik képességünk, amelyre igazán büszkék lehetünk. Épen az ellenkezőjét annak, mely minden ingerre rögtön egy heves mozdulattal vagy egy indulatos szóval felel; s ez az: *önuralom.*

Igen bizony — önuralom. Nagyon száraz egy szó, de majd elmondok nektek valamit az önuralom természetrajzából és akkor meglátjátok, mennyi erő és élet van felhalmozva az önuralomban. Biztosan hallottátok már, hogy az emberi agyat egy táviróhivatalhoz hasonlítják, ahol állandóan jönnek-mennek a sürgönyök. Tudjátok, mit sürgönyöznek itt? Mindenekelőtt mindazt, ami az emberre tartozik — sőt sok-

szor olyasmit is, ami egyáltalán nem tartozik reá — de az agyba jelentés megy róla. Mirevalók e jelentések? Arra, hogy az ember alkalmazkodjék a kívüle történő dolgokhoz és idejében vigyázzon és tudja, hogy mit cselekedjék. Felrajzolok nektek a táblára egy fejet: itt van az a hely, ahová pl. a kapott pofonról szóló sürgöny érkezik, emitt meg az a másik pont, ahonnan a pofon visszafizetésére szolgáló mozdulat indul ki. De ha valaki a kapott pofont vagy sértő szót egyáltalán nem adja vissza, mi történik akkor tulajdonképen az agyunkban? Megmagyarázom nektek. Hallottatok már arról, hogy háború idején a főparancsnok cenzurát állíttat, amely csak azokat a sürgönyöket engedi át, amelyek csapataink sikereiről nem mondanak kedvezőtlen hireket. Nos, épen ilyen ellenörzőhivatal van a mi agyunkban is, t. i. mindenféle gondolatok, amelyek nem tűrik, hogy a távirat rögtön tovább menjen a pofozó-irodába, hanem arról gondoskodnak, hogy a sértésre szóló választ jól meghányjuk-vessük, mielőtt olyan szó vagy tett formáját öltené, amelyet később megbánnánk. Mert késő bánat követi ama tetteinket, amelyeknek cselekvése előtt nem kérdeztük meg jobbik énünket; késő bánat az osztályrészünk, ha nem vagyunk jobbak a levágottfejű békánál vagy a csokoládé-automatánál, amelyről a multkor beszéltem nektek.

De az ilyen gondolatokhoz nem jutunk csak olyan könnyű szerrel, mint az orrunkhoz és fülünkhöz, hanem fáradsággal kell azokat megszereznünk s ha végre itt is vannak a fejünkben, nagysokára jutunk oda, hogy tiszteletben is tartjuk őket és nem csempészünk át sürgönyöket, amelyekre nem ők ütötték rá a pecsétjüket. A világtörténelem javát nem a csaták teszik, hanem az emberi fejnek ez a története, értem alatta a jó és nemes gondolatok állandó fölhalmozását, amelyek az önuralomra segítenek. A vadaknál még így van, ott minden sértést meggondolás nélkül megtorolnak; olvastatok aztán a korzikai vérbosszúról és egyéb szokásos bicskázásokról, ahol a sértett fél nem nyugszik addig, amíg a kapott szóért vagy szúrásért nem állt bosszút. Azonban arra is fogtok emlékezni, hogy azért a legvadabb indiánusoknál is kiváló tiszteletben részesítik az önuralmat és buzgón gyakorolják — a fájdalmak és kínzások eltűrésében. Ha kinozzák az embert, természetes, hogy ordít és kézzel-lábbal kapálódzik; s ezt az állat is megcsinálja. Hanem egyetlenegy gon-

dolat az indiánust arra segíti, hogy a legborzasztóbb kínt is szótlanul eltűrje és még csak nem is hunyorít hozzá: *hős* akar lenni, meg akarja mutatni erejét; az indiánusok is tudják, hogy nagyobb hősiesség kell az önuralomhoz, mint a legnagyobb vérontáshoz. Különben emlékeztek még könyveitekből, hogy amely néptörzseknél dívott a vérbosszú, egyben egy másik felsőbb parancs is kötelező volt: a vendégszeretet törvénye. Egy emberhez betért egy idegen s mikor a házigazda éjjel jobban megnézi alvó vendégét, látja, hogy az apjának gyilkosa. Vadul fellángol a bosszúja, de megfékezi, mert a vendégjog szentsége jut eszébe. Ebben áll az ember fönséges szabadsága, hogy nem kénytelen a pillanat rabszolgája lenni, hanem nagy és nemes gondolatok uralmának hódolhat. Az élet legnagyobb kincse azok a megnyugtató gondolatok, amelyeket az emberek saját elmélkedéseikből, keserű tapasztalataikból és nagy emberek életének példaképeiből alkottak és halmoztak fel lelkükben. S most már bizonyára megértitek, mit jelent Krisztus ama mondása, hogy gyüjtsetek kincseket, amelyeket a rozsda és a moly meg nem emészt és a tolvajok el nem lophatnak. Mert jó lelkiismeretünk és egész boldogságunk függ attól, hogy a nemes gondolatok kincse elménkben úgy megfészkelődjék, hogy vágyaink és indulataink sohase ragadjanak olyasmire, ami később a szivünkön rágódnék. — Most pedig együttesen megkeressük a feleletet erre a kérdésre: Milyenek is azok a gondolatok, amelyek bennünket önuralomra segítenek s amelyeknél fogva nemcsak megbocsájtunk, hanem a rosszért még jóval fizetünk? Igy közösen egy kis lelki kincstárt alapítunk ezekből a gondolatokból. Tudom, hogy ti a saját tapasztalataitokból találtok olyanokat is, amelyekre én magam nem is jöttem volna rá.

1. Már sokat segít rajtunk, ha tisztába jövünk azzal, hogy az önuralom nagy erő jele és hogy minden sikeres önlegyőzés akaratunkat erősebbé és szabadabbá teszi.

2. Azután gondoljunk arra, hogy mi vagyunk arcunk szobrászai: minden dühös és bosszús kifejezés mélyen bevésődik vonásainkba, úgy, hogy végül arcunk, de főleg szemeink rögtön elárulják a bennünk lakozó akaratgyengeséget és vadságot.

3. Emlékezzetek arra, amit kezdetben mondottam. Minket mételyez meg és tesz gonoszabbá a rossz, mihelyt viszo-

nozzuk a szenvedett kellemetlenséget. Másnál ezt durvaságnak találjuk, de azért mégis utánozzuk őt, pusztán mert a harag és bosszúvágy ingerel. Azért jó, ha nyugodt pillanatainkban tisztán magunk elé állítjuk azt az igazságot, hogy a bosszú és a megtorlás a legostobább dolog a világon, mert a másik csak az esetben árthat nekünk igazán, ha minket is *hasonlóra* csábíthat, míg szidalmainak és sértéseinek csak *maga* vallja kárát. Mert joggal tartja a német közmondás: «Wer schimpft, der schimpft sich selber aus» — ez azt jelenti, hogy a szidalmazó önmagát gyalázza elsősorban, mert világgá kürtöli a saját műveletlenségét.

4. Egy másik gondolatot is bejegyzünk ide, amelyről szintén, már előbb is beszéltünk. Azt mondottam: Gonoszság és durvaság ellenében az a legjobb védekezés, ha beoltjuk a jóval, azaz ha *példát adunk* a nagylelkűségre és műveltségre. Ehhez már sok erő kell, sokkal több, mint a fogak összeszorításához. De gondoljatok mindig arra: Ha két nemzet közt kitör a háború, akkor mindegyik tőle telhetőleg siet a határra, hogy az ütközetek az ellenség földjén történjenek. Ti is így cselekedjetek, ha megsértenek benneteket. Ha ti sietlek megbocsájtani s nagylelkűek és türelmesek maradtok, akkor ti vagytok a hódítók, akik az ő lelkébe hatoltok és ott uralomra juttok, de ha kölcsön helyébe kölcsönt adtok, akkor ez annak a jele, hogy ő vonult be a ti lelketekbe és beszállásolta ott magát minden durvaságával és neveletlenségével együtt.

5. A vendégszeretetből is tanulhatunk valamit. Azt mondtam nektek, hogy némely népnél a törvény oly szent volt, hogy a legvadabb bosszúszomjat is eloltotta, ha a sértő fél a vendégjogban keresett menedéket. Azt mondom: mindenkivel, aki minket megsért, vagy üldöz, vagy bánt és ingerel, tulajdonképen úgy kellene bánnunk, mint egy oltalmat kereső eltévelyedettel, akinek a segítségünkre és gyámolításunkra van szüksége, mint jövevénnyel, aki vendégszeretetünket kéri. Ez az első percben talán különösen hangzik, de gondolkozzatok csak rajta: nem találjátok ti is, hogy aki igazságtalanságot cselekszik s a gyülölet és irigység ösvényét járja, az alapjában véve százszor inségesebb, mint mi, akik állhatatosak vagyunk a jóban? Már most, ha ő igazságtalanul megbánt engemet, úgy-e a kezembe adja a sorsát és tőlem függ, hogy ő még jobban megátalkodjék és elvaduljon,

vagy, hogy lecsillapodjék és belássa tévedését? — Tehát vendégem és eszerint kell vele bánnom: itt aztán elnémul a bosszú és helyébe lép a szerető gondoskodás, a vendégszeretet szent törvénye.

6. Akit mások bosszantanak, zaklatnak, üldöznek és rágalmaznak, ne gondoljon mindig a neki okozott rosszra, mert ez előbb-utóbb úgy megmérgezi, hogy maga is elveszti a lelke egyensúlyát és előkelőségét. Hanem gondoljon arra, hogy ellenségeink tulajdonképen a mi jó szellemeink, mert önuralomra és türelemre kényszerítenek.

7. Krisztus a keresztfán azt mondotta: «Uram, bocsásd meg nekik, mert nem tudják mit cselekszenek!» Ez a legfönségesebb, de egyben legnehezebb gondolat. Mert sok időbe telik, amíg minden oldalról felfogjuk a jelentését. Ha egyszer annyira jutottunk, hogy az embereknek mindent megbocsájtunk, mert látjuk, hogy tudatlanságból és gyarlóságból hibáznak és hogy látszólagos gonoszságuk is alapjában véve szomorú elvakultság, akkor minden keserűség- és haragnak felette állunk. «Nem tudják mit cselekszenek», ez annyit jelent: Oly rövidlátóak, hogy a saját javukat sem ismerik föl. Rosszul bánnak mással és nem látják, hogy ezzel saját magukat károsítják. Mindig csak azt nézik, ami épen előttük van és ennek áldoznak fel mindent. Ezért «nem tudják», mit tesznek. Ha nem is jutunk el oda, hogy ezt a gondolatot egész szivünkkel átérezzük, áldásában mégis lehet részünk, ha t. i. minden harag és bosszúság idejében azt mondjuk magunknak: «Nem tudja jobban, nem nevelték rá, saját magának árt vele a legjobban!»

8. Nagyon jó segédeszköz az is, ha mindig megkérdezzük magunkat: Mennyiben vagyok *én is* oka a másik viselkedésének, az ő gyülölködésének és haragtartásának? Van talán az én fellépésemben valami fönnhéjázás, szeretetlenség, kiméletlenség, ami másokat ingerel? Puszta szórakozottságból vagy figyelmetlenségből nem sértettem-e meg én is az embereket szavammal vagy akárcsak mozdulatommal?

9. Már más helyütt is találtunk egy rendkívül erősítő gondolatot, ha rosszakaratúakkal és elvadultakkal szemben türelemre van szükségünk. Gondoljunk csak arra, hogy neki is volt édesanyja és képzeljük el, hogy kimagyarázna az nekünk mindent és milyen hálás volna az elnézésért, amelyet gyermekével szemben tanusítunk. Nemcsak az Egyház menny-

országában, hanem a mi mindennapi életünkben is az anya a tévelygők és megátalkodottak szószólója.

10. Emlékezzetek csak vissza a mentésről szóló beszélgetésünkben arra, hogy egy kis önmegtagadással és jósággal milyen könnyen lehetünk egy ember megmentője, de csak úgy, ha nem gondolunk arra a rosszra, amelyet *nekünk* okozott, hanem csupán *arra* a szomorú helyzetre, amelybe őt minden egyes helytelen cselekedete juttatja és az örömtelenség sivár büntetésére, amellyel az emberi sors törvényei sujtják mindazokat, akik felebarátaiknak ártanak.

11. Emlékezzetek továbbá arra a fejezetre: «A kulisszák mögött.» Legyőzhetjük mások felett való haragunkat és elkeseredésünket, ha megpróbáljuk fölfedezni, mi rejlik az arcuk mögött, megkérgesedett szivük és neveletlenségük micsoda élettörténetet takar, amely talán nagyon is megérdemli a mi őszinte részvétünket.

12. Utolsó eszköznek ajánlom a következőket: iparkodjatok a másiknak jó tulajdonságaira gondolni, idézzétek eszetekbe, milyen szivességeket tett már nektek, ezt világítsátok meg erős fénnyel lelketekben, ez el fogja oszlatni bosszúságtok sötétségét.

Ime bőségesen felhalmoztuk mindazokat a gondolatokat, amelyeken által kell mennie minden ingernek, amíg abba a helyiségbe jut, ahol szeget-szeggel fizetnek. Ez a gondolathelyiség pedig egy műhely, amelyben az inger valami értékesebbre is feldolgozható, sőt még az is lehetségessé válik, hogy a beszolgáltatott pofonból jó szó vagy szives tett válik. Ekkora a lélek ereje!

10. A győztes.

(Beszélgetés iskolásfiúkkal.)

Pista új fiú az iskolában és az első szünetben a többivel együtt lesiet a lépcsőn az udvarra játszani. Pali és Misi összedugják a fejüket és azt mondják: «Lássuk csak, ki lehet-e vele kezdeni?» Aztán mögéje kerülnek a lépcsőn. Egyszerre Misi meglöki Palit, az nekilódul Pistának, ez meg az előtte levőre bukik, aki alaposan elpüfföli. Mire körülnéz, a főrendezők, Misi és Pali a lépcső legfelső fokán mosolyogva gyönyörködnek művükben. Mit tesz majd most Pista?

Gyuri: Fölmegy és lelöki őket onnan.

Vili: Ő is lelöki őket.

Jancsi: Hát persze!

Feri: Én is azt hiszem.

Jól van, most tudom a véleményeteket. Beszéljük csak meg egy kissé ezt az esetet. A földrajzi órában hallottatok a csillagok és a föld pályájáról, a folyók forrásairól, hogy honnan erednek és hová ömlenek. Most az emberi cselekedetek pályafutásáról akarunk tudomást szerezni, hol kezdődnek és hol végződnek. Hallottatok Stanley kutatásairól, aki a Kongó folyam irányát akarta kideríteni. A nagy folyó kezdetben északnak megy, úgy hogy nem tudták, hová torkollik, amíg Stanley föl nem fedezte azt a nagy kanyarulatot, amellyel ismét nyugatnak fordul. Igy van ez egynémely emberi cselekedettel is. Ha csak a kezdetüket figyeljük, néha végzetesen csalódhatunk a következmények megítélésében. Gondoljatok pl. egy hazugságra. Eleinte azt hisszük, megkönnyebbülünk általa. De ha pontosabban követjük útját, akkor rájövünk, amint egy nagyot kanyarodik és a titkolódzás völgyén keresztül a megbizhatatlanság parttalan tengerébe ömlik, ahol csak hajótörés terem. Hogy is vagyunk tehát azzal a lökéssel? Kövessük csak ennek a cselekedetnek a folyását. Megszabadul Pista a további támadásoktól, ha Palit és Misit le is löki?

Feri: Nem.

Miért nem?

Feri: Mert azok majd másokat is segítségül hívnak s akkor járja meg csak igazán.

Jancsi: Úgy van, mert ők sem hagyják annyiban a dolgot. Úgy-e most már megértitek Krisztus igéjét: «Aki kardot ragad, kard által vész el.» Durvaságunk a másikból még nagyobb durvaságot csal ki s ha valaki a durvaságával ideig-óráig felülre is kerekedik, utóbb mégis lenyomja épen az a vadság, amelyet ő keltett és táplált másokban.

De ha Pista nem löki le a két csinytevőt, hanem csak a fejét csóválja és bocsánatot is kér azoktól, akikre ő esett rá — mi történik akkor? Békében hagyják majd?

Gyuri: Igen, mert ők csak azon mulatnának, ha mérgelődnék.

De ha nem jön ki a sodrából, nem törődnek többet vele.

Vili: Nem, én azt hiszem, hogy akkor azt gondolják, hogy jó bolond és csak annál inkább rászabadulnak.

Jancsi: Én is azt hinném, hogy gyáva.

Feri: Azt mondom én is.

No jó. De ha nem gyávaságból vagy gyengeségből maradt nyugodtan, hanem ereje tudatában, vagyis ama szilárd elhatározás alapján, hogy sohasem keveredik durvaságba, nem gondoljátok, hogy ez lassanként mégis csak kisziváro g az iskolába és tiszteletet szerez neki? Úgy-e az iskolában hamar megtudják, kinek milyen a jelleme. Bizony ahhoz már nagy erő kell, hogy a rosszért ne fizessünk hasonlóval. Mert kinevetnek és félreértenek bennünket — s ettől a legtöbben jobban félnek, mint a veréstől. Akiben tehát az az erő lakozik, nyugodt lehet, kiderül róla. Majd kezdik mondogatni: Mégis csak derék gyerek ez a Pista! Nem árulkodik. Jó pajtás. És az iskolai dolgozataiban is csak nyerhet, mert aki egyben erős tud lenni, az másban is átküzdi magát.

Utóbb senki se meri majd többé meglökni — nem félelemből, hanem tiszteletből. *Ő a győztes!* De a java még ezután jön: Misinek és Palinak is elmegy a kedve a taszigálástól, mert Pista példája megszégyenítette őket; minden egyes jó példa olyan, mint az útszéli szentkép, mindenki köszönti, meghajtja magát előtte és azt érzi: kamaszkodásnál nemesebb dolog is van az életben, de még az én szivemben is, oh! bár növekednék bennem.

Egy azonban bizonyos: Eleinte rossz sora lesz az ilyen győzőnek és sokáig tart, amíg rájönnek, miért nem fizet vissza a rosszért rosszal.

Megszenvedi, hogy a jót komolyan veszi. Máskép nem is volna nagy dolog a helyes uton járni. Kezdetben mindenki nevetség tárgya, aki nem bakkecske vagy bivaly módjára viselkedik az életben. De utóbb mégis ő az erősebb, mert lassanként köréje gyűlnek mindazok, akik az ő rendületlen példája világánál rányitottak saját jobbik énjükre és koszorút fonnak a győzőnek homlokára.

11. A jóság hatalma.

(Karácsonyra.)

Volt réges-régen egy hatalmas király, aki seregeivel elözönlötte az idegen országokat, felgyujtotta a falvakat és városokat, a lakosságot fogságba hurcolta. Tetteinek az emlékét még életében sziklákba vésette és mikor közeledni érezte a

halálát, hatalmas, nagy sírboltot építtetett magának és meghagyta, hogy testét drága balzsamokkal óvják meg az enyészettől.

De emléke még sem él közöttünk s nevére nem ragyog fel az arcunk és nem dobban meg a szivünk. S eljön a nap, amikor az eső és vihar elmállasztja kriptájának utolsó kövét és a sivatag homokja pedig befujja az utolsó kis nyomát is, mintha sohasem élt volna.

De élt régente egy másik király is, akinek nem voltak katonái, vért sem ontott, házakat sem gyujtott fel. Nem sziklákba, hanem az emberi szivekbe írta a nevét. Kezet nyujtott a bűnösnek, megenyhítette a beteget és irgalmának fényével bevilágított a szegények nyomorába. Tűrt és megbocsátott — egészen a kereszthalálig. Akik a legjobban üldözték, azokat ajándékozta meg legmélyebb részvétével és leghőbb vágya az volt, hogy szelidségével megváltsa őket saját vadságuktól.

Nem épített magának sírboltot, mint a régi királyok s mégis, nagy városokban és kis falvakban egyaránt, az ő emlékének szentelve emelkedik egy ház az ég felé; túl az emberi lakásokon, a felhőkbe nyulva, még az örök hó közelében lévő kis kápolna harangja is, az ő nagy szeretetének emlékét hirdeti s ma az egész világ az ő születésének szent éjjelét ünnepli.

Ime a jóság hatalma örök és legyőzi a világ minden hadilármáját. Világít a tévelygőnek, mint az apai ház fénye a sötét éjszakában. Sohse féljetek, hogy jóság és szivesség hiábavaló. A szelid szó és az igaz szeretet halhatatlan, győz a gúny és tagadás fölött és elhagyott szivek csöndben ünneplik.

12. Az ember győzelme a természeti erőkön.

Ha olvasgatjátok a történelmet és benne azt a sok-sok vérontást Kanaán elfoglalásától a legújabb háborúkig, akkor azt gondolhatjátok, hogy az egész világtörténelem itéletnapig nem lesz egyéb, mint örökös verekedés és gyilkolás s az emberek nem sokkal jobbak az állatoknál, amelyek vad üvöltéssel marják egymást a zsákmányért. S majd azt mondjátok: Ha úgy se vagyunk különbek az állatoknál, hadd járjunk négykézláb, másszunk a fákra, menjünk az őserdőkbe, ahol jobb a levegő, mint a mi nagy városainkban. Mit ülünk akkor

naponta öt órát az iskolában és teletömjük a fejünket mindenféle szép és jó ismerettel, hogy a végén mégis csak egymást öljük?

Bizony igazán kétségbeejtő volna, ha a világtörténelem nem lenne több, mint ti azt a könyveitekben olvassátok. De akad köztetek olyan is, aki nemcsak a háborúkat és az indiánus könyveket olvasták, hanem a találmányok és fölfedezések történetét is. Ebből aztán meg lehet látni, hogy távol minden hadilármától, itt folyt le az emberiség tulajdonképeni történelme. Képzeljétek el, milyen gyámoltalanul áll a vadember a természeti erők ellenében és aztán hogy nyügözi le az emberi akarat és összetartás lépésről-lépésre az elemeket és fedezi föl a világegyetem törvényeit. Eltünik az őserdő és a bősz fenevadak, hatalmas építmények emelkednek és a széles folyamokon vashidak vezetnek át, zakatoló gépek pillanatok alatt fonállá sodorják a sok gyapotot, az ember hatalmába keríti a villamosság óriási erejét és millió kereket hajt vele minden országban, a szép fehér fény pedig, amely azelőtt csak pillanatokra cikázott végig a viharos égbolton az emberek feje fölött, most messze bevilágítja az utakat s műhelyekben és dísztermekben egyaránt nappallá varázsolja az éjszakát, a gőz a gépész egyetlen ujjnyomásának engedelmeskedik s a legsúlyosabb terheket hordja hegynek föl, völgynek le s az uszó palotákban az alvó emberek százait szállítja a sötét éjszakában a tengeren át, a dinamit megnyitja a hegyeket és szétveti a sziklákat, hogy összehozza országok népességét — mindez, úgy-e, sokkal többet mond az ember nagy erejéről mint akár a legvéresebb csaták leirása? A munka, a tudomány és felfedezések történelme, ez az emberiség igazi történelme.

Egy nagy hamburgi dinamitgyár előtt hatalmas szobor áll: egy nő, jobbjában lobogó fáklya, lábával pedig egy földön fetrengő démont tipor, mely a fogát vicsorítja és kezét beleássa egy sziklába. Ez az ember győzelme a természeti erők fölött és a fáklya a tudomány világossága. Óriásit haladtak atyáitok és nagyatyáitok az utolsó évszázadban az erők leküzdésében. Az egész földet behálózzák a vasuti sinek, a gőzhajójáratok vonalai és a távirathuzalok; folyton újabb erőket fognak be.

Ugyan mi lesz a ti dolgotok? Azt hiszem, rátok egy sokkal nehezebb, de egyben sokkal fontosabb és nagyobb

feladat is vár. S ha *ezt* nem tudjátok megoldani, akkor minden egyéb dicsőség egy fabatkát sem ér, mert csak átka és nyomorúsága az emberiségnek. Nektek azon kell dolgoznotok, hogy végre már egyszer az ember bensejében lévő vad elemeket is megfékezzétek, amelyek mint gonosz démonok folyton újból lerontják az értelem és szeretet műveit. Megfékezni a természeti erőket a saját szivünkben és az értelemnek alávetni őket, ez most fontosabb minden alagútépítésnél és minden újabb villamos találmánynál. Mert ha az emberek vadállatokká lesznek, mit használ nekik, ha Berlinből Párisba telefonálhatnak, autóban járhatnak és központi fütésük van? Nézzetek csak körül a világban: minden villanyfény ellenére még mindig a legsötétebb kapzsiság üzi játékát s az emberek gyorsgőzös és telegráf mellett csak úgy férnek meg egymással, ha hónapokig össze-visszaöldösték és bombákkal tépték föl egymás testét.

Egy kinai diplomata egyszer úgy nyilatkozott: most látja, hogy az európaiak összes vasutjaik és hoteljeik dacára sem lettek jobb emberekké, csak találmányaikkal tízszerannyi kárt okozhatnak, mint más népek. Nincs igaza? Asztalnál eleget halljátok a szüleitektől, mi minden történik most a világban. Szívleljétek meg és gondolkozzatok rajta. Mindig azt képzeljétek, hogy trónörökösök vagytok, akik majd egyszer uralomra jutnak és most csendben mindenféle jót eszelnek ki, hogy nagy hatalmuk majd áldás legyen. S ha aztán nem is uralkodtok fényes rezidenciában, aki jó példával jár elül és ezáltal új világosságot gyújt az életében, az királyi trónon ül, sokak tekintete függ rajta és hatalma van az emberek fölött, ha mindjárt szegény varga volna is.

Igaz, sok mindent megtesznek már ma is a rakoncátlan akarat és a zabolátlan vágyak megfékezésére és leigázására. Vesszővel kezdik, bottal folytatják és sok jó prédikáció kiséri az embert az élete végeig.

De könyörgések, verések és prédikálások nem sokat használnak, azt úgy-e mindnyájan tudjuk. Némelyik ugyan sokért nem adná, ha a vadságán tudna uralkodni, de nem tudja, hogy kell hozzáfogni. Mennyire kell egy kazánt fűteni, hogy fel ne robbanjon és mennyi gőzt kell a szellentyűn kiengedni, hogy a gép gyorsabban vagy lassabban menjen, minden pontosan ki van számítva és megfigyelve. De miként kezeljünk egy embert, nehogy explodáljon és miképp őrködjünk magunk

fölött, hogy a lelki egyensúlyt el ne veszítsük s miről tudjuk meg idejében, hogy veszélyben forgunk, ezt még nem nagyon tették vizsgálódás és megfigyelés tárgyává s ebben a tekintetben mi épen olyan naivak és tapasztalatlanok vagyunk, mint a Fidzsi-szigetek lakói a természettudományokban.

Ismeritek Schillernek «Ének a harangról» című költeményét és így tudjátok azt a szakát is, amelyben a megfékezett természeti erők áldásos voltáról és a fölszabadult elemek pusztításáról szól:

A tűz az ember jóltevője,
Míg féken tartja gondos ész
S hol nem segít az ég erője,
Mit sem teremthet földi kéz.
De rémes lesz az ég-erő,
Mihelyt bilincseit lehányja.
A maga nyomán ront elő
A természet szabad leánya.

S ez nemcsak a természetnek, hanem az emberi kebelnek tüzéről is szól. Naponként látjuk, micsoda csodaműveket teljesít a természeti erő, ha értelem és előrelátás kormányozza s magára hagyva, milyen nagy pusztítást visz végbe, de arra nem gondolunk, hogy az életünkből szintén valami nagyot alkothatnánk és sokkalta boldogabbak lennénk, ha szenvedélyeinkre és vágyainkra csak félannyi gondot is fordítanánk, mint amennyit a természeti erők megfékezésének szentelünk. Ma már óriási tudomány a villamos erő előállítása, megőrzése és gyakorlati alkalmazása, de hogy az emberi lélek indítóerőivel hogyan kell bánni, miképen keletkeznek és növekednek, hogyan lehetne azokat felhalmozni, hogy az embert előbbre vigyék, ahelyett, hogy sajátmagát és másokat tönkre tennék, erről még nem szól semmiféle tudomány. Láttatok már oly szindarabot, amelyben egyik félreértés követi a másikat, a szenvedélyesség lángja meg mind magasabbra csap, míg végre az utolsó jelenetben a szereplők fele meggyilkolva fekszik a szinpadon? Nem fogott el benneteket ilyenkor az az érzés, mint egy nagy viharban, amely vadul tombol, fákat tördel, földeket pusztít és házakat gyujt, azután minden elcsendesül és csak az eső pereg le csöndesen a fákról?

Igy van ez egy háború kitörésénél is, amikor egymást követi a sok félreértés és hamis eljárás s egyik sürgöny ingerültebb hangú, mint a másik, míg végre a csapatok dübörgő

ágyúkkal rohannak egymásnak. Igy van ez sokszor az emberek családi életében, gyakran a legközelebbi rokonság körében is. Hát erre nem kellene villámhárítókat kitalálni vagy sohasem tanuljuk meg eligazodni az emberi sziven és vezetni annak erőit. Most nagy kutatások folynak arra nézve, hogyan lehetne a dinamitban rejlő hatalmas erőt úgy felbontani, hogy az ne egyszerre robbanjon, hanem fokozatosan fejlődjék és így mint hajtóerő a gőzt helyettesítse. De hogyan sikerülhetne az emberi akarat és szenvedélyek hatalmas erőit úgy felszabadítani és kormányozni, hogy vad kitörésekben el ne kallódjon, hanem az értelem vezetésével nemes munkát végezzen és a lelki életet szolgálja, bezzeg ezen senki sem töri a fejét.

Gondoljatok csak egyszer arra, milyen kellemetlenül is érzi magát az ember egy dühkitörés után. Egészen elbágyadt és mégsem ért el semmit, hanem ellenkezőleg, még jobban összegabalyított mindent. Olyanok ezek a szenvedélyek, mint a pusztító árvíz, amely bősz áradattal hordja le a hegyekről a kőtörmeléket és homokot rásodorja a kertekre, vetésekre, az utakra. Mit tesznek az emberek az árvíz ellen? Némely országban buta arccal bámulják a pusztításait vagy ölbetett kezekkel égi csodát várnak és hagynak mindent úgy, amint van. Más országokban mérnököket hívnak és a folyót szabályozzák, meg töltéseket emelnek. Gondoskodnak arról, hogy a víz már kezdetben megoszoljon, vagy hogy ellentállásra találjon, ha váratlanul megnövekednék árja. Igy fékezi meg az ember megfontolással és művészettel a természet erejét. Miért nem járunk el ugyanúgy a szenvedélyekkel is? Miért engedjük újra meg újra, hogy a vadvizek rászabaduljanak a szeretetnek kertjére? Mondjátok meg egyszer magatok, mit tennétek *ti* mint az önuralom mérnökei? Hogy lehet a szenvedélyeket már eredetüknél gyengíteni és milyen gondolatokból kell védgátat emelnünk áradásukkal szemben? Itt mindenekelőtt tekintetbe jön, amit a 9. fejezetben mondtunk: «Rosszért jóval fizess!» cimen. Mindenekelőtt azzal jöjjetek tisztába, hogy heveskedéssel és gorombasággal végeredményben mindig az ellenkezőjét érjük el annak, amit akarunk. Csodálatos, már az iskolában tanuljuk, mely anyagok vegyülnek és melyek nem s a különböző savaknak milyen hatása van a fémekre, de milyen érintkezési móddal lehet az embereket befolyásolni és hogyan lehet őket különböző helyzeteikben a leghelyesebben kezelni, erről semmit sem tudunk,

jóllehet ez a legfontosabb az egész életben és jobban hozzátartozik a műveltséghez, mint a természetrajz. A legtöbb ember még mindig azt hiszi, hogy nyers modorral és indulatoskodással többet ér el, mint tisztességtudással és jósággal, pedig mindenki könnyen eligazodhatnék ebben, ha csak egy kicsit átgondolná a saját tapasztalatait. Kérdezzük csak mindig magunkat, *nekem,* hogy esik, ha rámrivalnak és gorombaságot kell nyelnem? Talán készségessé és figyelmessé tesznek?

Amit a szenvedélyekről mondottam, az a többi hajlamra is ráillik: a torkosságra meg egyéb hajlandóságokra, amelyek mind ki akarnak bújni az ész uralma alól. A következő órákban majd még különféle segítőgondolatról és fékezési eszközről beszélünk, de azt már most meg kell mondanom, hogy mindnyájatoknak a saját tapasztalataitok alapján együtt kell dolgoznotok velünk, hogy napról-napra többet tudjunk az emberi szívben rejlő természeti erőkről és megfékezésükről.

Végül még egyet! Talán mondanom sem kell, hogy nem elég, csak *tudni* a jó utat, hanem járni is kell rajta! Bizony a gőz erejének és megfékezésének puszta ismeretével sem megyünk sokra, ha a technikus nem építi meg a gépet és a kazánt. S így van ez a helyes cselekvésnél is. Nem elég, éles szemmel észrevenni, hogyan hatnak egymásra az emberek, mi keményíti és mi lágyítja meg őket s hogy a magunk vadságát is fölismerjük már az első jelből, hanem *gyakorlatra* kell szert tennünk makrancos ösztöneink elfojtásában, ennek művészetét kell elsajátítanunk. Erről majd még beszélünk!

13. Hogyan lesz az ember rabszolgává.

Melyiktek ne emlékeznék a Gulliver utazásaira? S úgy-e, még a szemetek előtt van az a kép, amelyen Gullivert megkötözik a liliputiak. Éber állapotában aligha fogtak volna ki rajta a legénykék, de álmában meg tudták lepni és úgy áthálozták fonalakkal, hogy az óriás utóbb nem birt fölkelni.

Épen így tesznek velünk rossz szokásaink is. Ők is törpék, akik lenyügöznek bennünket, ha nem vagyunk elég éberek. Mert sem a hazugság vagy lopás, sem a harag vagy rendetlenség, sem az irigység vagy az iszákosság nem lepik meg az embert egyszerre a maguk teljes nagyságában. Hanem apró-

donkint és észrevétlenül surrannak elő és szálankint hálozzák be az embert. Aki egyszer csak fölriad és azt veszi észre, hogy meg van kötözve, álmában legyőzték a törpék s ő szokásainak rabja. De akkor már többnyire késő.

Igy van ez pl. a hazugsággal. Az ember nem lesz hazuggá máról-holnapra. Ha ezt olyan hirtelen szedné föl az ember, hirtelen le is tudná rázni. De nem; ezernyi apró szál az, mely lassanként kötözi le az embert s néha jósokáig tart, míg egészen rabszolgává teszi. Apró szabálytalanságokkal és túlkapásokkal kezdődik a dolog. Pali a mama szigorú tilalma ellenére elácsorog a kirakatok előtt. Végre aztán ráadja a fejét a hazamenésre. Ekkor találkozik a nagynénjével s ez arra kéri, hogy a gyümölcskereskedésben váltsa föl a pénzét. Mikor aztán Pali hazajön és az anyja már diktálni készül a szobaáristomot, ő azzal védekezik: «A néni tartóztatott föl, az ő számára kellett egyetmást elvégeznem». S mert még sohasem hazudott, édesanyja hisz neki, ő meg örül, hogy ilyen könnyűszerrel mászott ki a dologból. Ezúttal legalább még volt valami igaz a szavaiban, de a legközelebbi alkalommal már olyasmivel fog előhozakodni, ami elejétől végig szemenszedett hazugság, pl.: «A tanító úrnak kellett segítenem az osztályszekrényt rendbeszedni». Ha ilyenkor megmutathatnók neki a leláncolt Gulliver képét, talán még idejében észbekapna és észrevenné a törpék alattomos munkáját.

Hasonlóképen vagyunk az iszákossággal is. Egy iszákos sem kezdte azon, hogy a sárgaföldig leitta volna magát. Lassan-lassan szokja meg az italt s egyszer csak borzadva veszi észre, hogy rabszolgává lett és az ivásutáni beteges vágya erősebb, mint ő maga. Egy Reuter Frigyes nevezetű költő kétségbeesésből hosszú fogságában iszákos lett és később nem tudott megszabadulni e borzasztó szokásától. A saját rabszolgaságát ecseteli a következő költeményben, amelyben megszemélyesíti az iszákosságot és ezeket a szókat adja ajkára.

A pestis, a dögvész, az vagyok én.
Vagyok a régi romlás.
Akit megkaptam, az az enyém.
Vagyok a régi romlás.

És körülfonja testemet,
Karmát husomba vágja.
Küzdjön, ki küzdhet: engemet
Visz már a pusztulásba.

«Jer, édesem: jer, gyermekem,
Hiába harcolsz vélem!»...
S pokoli tűzben rémesen
Ég már velőm és vérem.

Milyen borzasztóan hangzik ez: «Küzdjön, ki küzdhet, engemet visz már a pusztulásba.» Igen, hisz ez valóságos földi pokol, mikor valaki ilyen mélységesen megveti önmagát és még sem tud magán segíteni, mert a rossz szokás gúzsba köti az akaratát. De talán azt mondjátok: miért mesélik ezt nekünk, talán csak nem forgunk abban a veszélyben, hogy elrészegesedünk? Honnan tudjátok ezt? A törpék nem akkor kezdik a behálózást, ha már felnőttünk. Ellenkezőleg. Tudják azok, hogy gyermekkorunkban kaphatnak le legkönnyebben a lábunkról. Akik később részegesek lettek, azok többnyire már gyermekkorukban is ellenállás nélkül engedelmeskedtek a gyomruknak és az inyüknek. Az izlelési idegek — itt kezdődik meg a gúzsbakötés egészen észrevétlenül és kicsiben, legelőször teszem azt a cukortartóval. Itt már elénekelheti egynémely gyermek: «Küzdjön, ki küzdhet».

Nem lehetünk azért eléggé óvatosak mindezen behálózási kisérletekkel szemben és ha a cukrászhoz futunk vagy más nyalánkságban van részünk, jusson eszünkbe még idején: «Aha a liliputiak!» Mindig gondoljatok arra, hogy a gyomor uralkodni szeretne és azt mondja: «Én vagyok az úr, a te istened, idegen isteneid ne legyenek én előttem!» Azért jó, ha időről-időre egy kicsit megbőjtöltetjük és becsületre tanítjuk, ha épen akkor mondunk le valami nyalánkságról, mikor az már előre örült neki. Csak egyszer próbáljátok meg, milyen nagyszerű érzés az, ha csak egy egészen kicsiny győzelmet is arattunk a gyomrunk fölött.

A liliputiak azonban egy egész sereg más alkalmat is fölhasználnak, hogy bennünket lenyügözzenek. Némely embernél a dohányzás az, ami megfosztja önuralmától. Naponta egy-két szivaron kezdi és aztán annyira megy, hogy eljön az idő, amikor egyszer csak azt érzi, hogy meg van fogva, mert a dohányzás szenvedélye erősebb lett saját magánál és nem tud többé lemondani arról, ha mindjárt jobbik énje azt is súgja, hogy ezáltal másoknak terhére van, vagy saját egészségét is tönkre teszi. A fiúknál sokszor más szenvedélyt találunk, amely szintén az egész embert képes leigázni: a bélyeg. levelezőlap gyüjtés és más efféle gyüjtési mánia. Ez a szen-

vedély aztán néha annyira uralkodik rajtuk, hogy megfeledkeznek a köteles munkájukról és titokban eladják könyveiket, csakhogy pénzre tegyenek szert szenvedélyeik kielégítésére és állandóan a kincseikben vájkálnak, mint a fösvény a pénzben, mert már úgy sincs érzéke semmi más iránt. Ezeket is megkötözték álmukban, mert aki éber, az vigyáz arra, hogy túl ne lépje a határt, ha észreveszi, hogy ilyen hajlam akarja hatalmába ejteni.

Van még más gyüjtési mánia is, a legveszedelmesebb valamennyi közt, mert nemcsak rabszolgájává alacsonyítja az embert, hanem a szivét is egészen megkeményíti. Ez a fösvénység és a kapzsiság. Ezek sem ejtik hatalmukba az embert mint felnőtt óriások és nyílt harcban, hanem mint törpék lopóznak a közelébe akkor, amikor nem is sejti. Akik idővel vén zsugori és kapzsi pénzhajhászok lettek, azok gyermekkorukban épen olyan utálattal olvastak a pénz rabszolgáiról, mint ti most és eszük ágában sem volt, hogy valaha majd ők is közéjük tartoznak. S ha ti manapság kőszivű háziurakról hallotok, akik a szegény lakókat az utcára lökik, mert nem tudják a házbérüket pontosan megfizetni, vagy milliomosokról, akiknek soha sincs egy fillérjük sem jótékony célokra, akkor ti is azt gondoljátok: hogy veheti ezt valaki a lelkére s hogy nem sül le a bőr az arcáról? Emellett azonban nem látjátok, hogy talán már ti is veszélyben forogtok, hogy ugyanabba a rabságba estek, amennyiben ti is megfeledkeztek az élő emberekről és eszetek csak a krajcárjaitokon jár. Amint a legnagyobb fa parányi magból kél, úgy a fösvénység és kapzsiság betegsége abból ered, hogy a legkisebb alkalmak is okot szolgáltatnak arra, hogy a pénz iránti szeretet a tisztességtudás, becsületérzés vagy barátság és testvéri szereteten diadalmaskodhassék. Aki ilyenkor nem vigyáz, az egész életére rabszolgájává lehet.

Természetesen ezzel nem azt akarom mondani, hogy ne takarékoskodjatok, hanem igenis akkor takarékoskodjatok, amikor a saját kedvteléseitekről van szó, nem pedig akkor, ha másokon kell segíteni, ilyenkor veszélyes a spórolás, jóllehet az ajándékozásban is természetesen mindig mértéket kell tartani. De amint sok zsugorinál láthatjátok, hogy inkább éhezik és piszokban él, csakhogy élire halmozza a sok aranyat, így a takarékosság is veszélyessé válhatik, ha nem igénytelenségből, hanem a fénylő ércdarabok utáni sóvár

vágyból ered. Itt nagyon, de nagyon résen kell állnunk. Nekem semmi kifogásom az engedelmesség ellen, de hát olyannak engedelmeskedjünk, aki bölcsebb és tapasztaltabb, mint mi és aki szintén a jót szolgálja, de nem szabad szót fogadni egy darab húsnak vagy ércnek, már mint a gyomornak vagy pénznek, mert olyan ez, mintha eladná a lelkünket az ördögnek, hogy végül magunk se érjünk többet egy darab húsnál vagy pénznél; csakhogy akkor jobb lett volna mindjárt vágómarhának vagy húszkoronásnak a világra jönni, ez legalább nem volna olyan sírni való, mint mikor lassan-lassan pusztul egy drága emberi lélek a mohóságban és nyereségvágyban.

14. A legnagyobb erő.

Tudjátok-e mi a legnagyobb erő a világon? A villamosság, azt gondoljátok ugyebár? Igen, ha látjuk, hogy súlyos terhével mint hajtja a hegyi vasutat és a gépek ezer meg ezer kerekét; viharban meg az égen cikázik úgy, hogy ágyában a gyermek és a felnőtt is összerezzen, nem csoda, ha ilyenkor azt gondoljuk, hogy ez a leghatalmasabb erő a világon. Mielőtt Achilles Hektort kocsijához kötötte és a városban meghurcolta, Trójában is azt tartották, hogy Hektor a legerősebb és a legnagyobb hős. Akit azonban más foglyúl ejt és bilincsbe ver, az már nem a legerősebb. De nem járt-e ugyanígy a villamosság is? Az ember legyőzte, bilincsbe verte. Őbenne tehát nagyobb erő él. Melyik ez az erő? A gondolkodás? De hisz ti tudjátok, hogy a gondolkodásban gyakran elfáradunk és kimerülünk. Hanem mögötte áll egy erő, amely állandóan fölrázza és sarkalja, ennek kell engedelmeskednie. Csak tovább, tovább — biztatja — nem szabad engedni! Vajjon micsoda erő ez? A *türelem!* A világon sok nehéz munkát elvégezhet a tagbaszakadt puszta akaraterővel, hanem ahol igazán nehéz és fáradságos feladatot kell megoldani, ott a türelmet kell segítségül hívnunk. Ha le kellene őt festenem, alázatos, sápadt arcú alaknak ábrázolnám, sok éjszakát átvirrasztott szemekkel, keskeny fehér kezekkel. Pedig ezzel a gyönge testtel építette föl Egyiptom piramisait, a hatalmas templomokat, nagyszerű remekműveket, amelyek úgy állanak előttünk, mintha egy pillanat szülöttei volnának; pedig hány álmatlan éjszakájába, hány foly-

ton megújuló kisérletébe kerültek az alkotó művésznek! Igen, a türelem alkotta és hozta létre azokat, mert nélküle az építők és művészek már régen eldobták volna vésőjüket. A nagy felfedezések és találmányok is mind neki köszönhetők. Columbus hajósai négy hét után azt mondták: Épen élég volt, forduljunk vissza. De Columbussal a türelem virrasztott és segített neki mindent elviselni és egy szép reggelen part kékellett előttük. A türelem fedezte föl Amerikát, kiváncsiság és pénzvágy sohasem tudta volna ezt megcsinálni. Tudjátok-e, ki fedezte föl, hogy a föld a nap körül forog? Egy Kopernikus nevezetű thorni kanonok, aki egész életén át számolt, míg végre halálos ágyán elkészült munkájával. Gondoljátok csak el, ti már egy-két óra alatt elveszítitek a türelmeteket, ha nem akadtok rá a hibára a számolástokban.

Láthatjátok, mennyire téves dolog a türelemnél mindig birkára gondolni, amely mindent eltűr. A birkánál ez nem türelem, hanem együgyüség és gyámoltalanság, mert ha a birka igazán türelmes volna, akkor nem bégetne mindjárt minden kicsinységért. Nem; az igazi türelem a legnagyobb, soha ki nem alvó erő; olyan, mint az örökös csillagfény és mellette az emberek minden egyéb mesterműve csak sziporkázó rakéta. Vannak hatalmas energiájú és lángoló lelkesedésű emberek, föltesznek magukban valamit és bele is kapnak, de ha nem megy minden kedvük szerint, egy-kettőre abba hagyják. Vagy változatosságot óhajtanak, mert unják, hogy nap-nap után ugyanazt cselekedjék. És hányan vannak, akik elviselik a legnagyobb fájdalmakat sőt kinzásokat és szemük pillája sem rezdül, de ha valamely szenvedés éveken át nehezedik reájuk, főleg ha tudják, hogy nem is szabadulhatnak tőle egészen, akkor dühöngőkké lesznek és elvesztik a nyugalmukat és higgadtságukat és úgy elsiratják magukat, mint a kis gyerekek. «Türelem» a neve annak az óriási erőnek, amely a nyugtalan és vágyakozó emberrel azt mondatja: «Nyugodt vagyok, várhatok».

Tudjátok-e, hol termelik ezt az erőt a legnagyobb mennyiségben? Azt tudjátok, hogy a villamosságot külön helyiségekben állítják elő és innen szállítják szerte. A türelmet is többnyire külön helyiségekben állítják elő, a betegszobákban. Itt merítik mindig újból és újból az emberek a türelem és önmegadás megható példáiból azt a rendkivüli erőt, amely a

világon minden nagynak lendítő ereje épen úgy, mint a gyárak dinamóinak a villamosság. De nemcsak a betegektől indul ki e jó példa, hanem azoktól is, akik éjjel-nappal fáradhatatlanul és vidáman ápolják a betegüket s mindig nyájas arccal köszöntik azt a beteget is, aki nem épen a türelmesek közül való.

Lehet, hogy akad ember, aki sohasem vágyódott királyi koronára, de olyan nincs, aki egyszer életében ne érezte volna, mily nyomorultul hajótörött az ember türelem híjján és aki nem vágyódott volna *ezt* a koronát viselni.

Míg az ember fiatal, még türelmet is tanulhat s még csak különórák sem kellenek rá, mint a zongora vagy kézimunkához. Megtanulhatjuk úgy egészen mellesleg, sőt még más órák alatt is, jóllehet máskor nincs megengedve, hogy valamely óra alatt mással is foglalkozzunk. Ha pl. a hegedülésnél vagy a zongoragyakorlásnál kezd fogyni türelmetek, mindig arra gondoljatok, hogy fontosabb dolog türelmet tanulni, mint muzsikát, mert a zene ugyan megédesítheti majd egynémely óránkat és elütheti a szomorú hangulatokat, de a türelem az a nagy erő, amely lehetségessé teszi, hogy az élet nehézségeit föl se vegyük és a szomorú hangulatok föl se támadjanak bennünk.

Türelmet azonban csak úgy tanulhatunk, ha a legkisebb dolgokon kezdjük. Mondok erre egy példát s ti majd többet is találtok. Ha reggel föl akarod húzni a cipődet és a fűzője össze van gomolyodva, akkor rendesen szitkozódva vagy sóhajtozva ide-oda cibálod sőt végül bicskával is neki mégy vagy a cipőt a sarokba dobod. Ez az előkészítő iskolája mindazoknak, akik később az életben nem viszik semmire, mert nem tudják a nehézségeket leküzdeni, ha szemben találják magukat velük. Viszont épen olyan bizonyos, hogy a cipőfüzés hathatós szer a türelem jó szellemének fölidézésére, akár csak az Aladin csodalámpája. «Mondd meg nekem, hogy bánsz a cipőddel és én megmondom neked, mi lesz belőled». Próbáld meg csak egyszer minden mukkanás nélkül szépen csendesen kibogozni a cipőfüzőt és mellette halkan dudolni: «Ha kedv, ha dal nem volna», vagy «Isten áldd meg a magyart» s ha aztán pár perc mulva sikerült, gratulálhatsz magadnak, mert ezalatt nagy erő gyülemlett föl benned, nem az, amely fölrobban és elpuffog, hanem az állhatatosság csendes komoly ereje, amely sohasem lankad és

minket sorsunk uralkodójává koronáz. Vagy ha a gallérgombod akadékoskodik, az irásnál szálat fog a tollad, vagy a cérna sehogy sem megy a tűbe, vagy olyan lárma van, hogy majd kibújsz a bőrödből, bosszantanak és a legszivesebben fölpattannál: «No de most már elég»... nem, épenséggel ne legyen elég, hanem mint gyakorlási eszközt tekintsd ezt, mint a türelemjáték egy-egy etude-jét vagy szonátáját s meglásd, menni fog. Ezek bizonyára csekélységek, de nincs más út ennek az értékes erőnek megszerzésére.

15. Hogyan uralkodhatunk magunkon?

Sokat beszéltünk arról, miért oly fontos az önuralom az emberre nézve. Ebben ti igazat is adtok nekem, de azt kérditek: Mit csináljunk, hogy uralkodhassunk magunkon? Hiszen olyan szivesen megtennők, csakhogy az ember észre sem veszi, máris elöntötte a méreg, vagy beosont egy cukrosboltba stb. Olvasunk a régi rómaiakról, akiknek oly csodálatos hatalmuk volt saját maguk fölött, ott van pl. Mucius Scaevola, aki egy jajszó nélkül égeti el saját karját, hogy megmutassa az ellenséges hadvezérnek, mi a római akaraterő. Mindez gyönyörüen hangzik és az ember is úgy szeretne szintén ily erőssé válni, de nem tudja, hogy fogjon hozzá. Nem lehet azt csak úgy egyszerűen utánozni. Már most gondolkoztatok-e egyszer az önuralom segítő és gyakorlási eszközeiről? Én ma inditványozok nektek egy-két gyakorlatot: Próbáljátok meg egyszer a legnagyobb csendben az első apróbb győzelmeket kivívni a test fölött, aki egyszer megízleli ezt az örömet, mohón vágyódik mindig nagyobb győzedelmek után.

a) *A nevetés leküzdése.*

Emlékszem egy egészen tanulságos, okos gyermekjátékra. Ketten egymásra néznek és azt próbálják, melyikök állja tovább nevetés nélkül. Ebből már tanulhatunk egyet, t. i. az akarat uralmát a nevető izmok fölött. Hiszen már rámutattam, mennyire fontos ez néha az emberre. S emlékszem reá, hogy az ember ennél a gyakorlatnál akkor állja legtovább nevetés nélkül, ha minden erejét összeszedi és

valami egészen másra gondol. Aztán meg is lehet ezt a játékot nehezíteni. Pl. az egyik meséljen a többinek valami mulatságos históriát s így próbáljanak komolyak maradni. Ez már meglehetősen nehéz, különösen akkor, ha többen vannak együtt és a történet tényleg jó nevettető. De nagyszerű gyakorlat! Ennek a gyakorlatnak hasznát látjuk akkor, ha pl. lármában kell dolgoznunk és sehogy sem boldogulunk, mert nincs meg az erőnk arra, hogy a gondolatainkat *egy* dolgokra összpontosítsuk. Az önuralomban egyáltalán az a jó, hogy amit egy téren gyakorolunk, ugyanaz megerősíti az akaratunkat más feladatok megoldására is. Az önuralom kamatot hajt!

b) *Az éhség és szomjúság leküzdése.*

Egy másik jó gyakorlat pl. ha kirándulás alkalmával egyszer jó sokáig álljuk a szomjuságot, nehogy az inyünk rabszolgáivá legyünk. Ez az egészségünknek is javára válik, mert nem is jó a hosszú gyaloglásnál a sok ivás. Nem mondom, hogy az italt mindig megtagadjátok magatoktól, de időről-időre meg kell próbálni, hogy az ember úr-e még a saját házában. Nagy hegymászók időnkint azzal kisérleteznek, hogy az egyik lábukon leereszkednek, míg a másikat kinyujtják maguk előtt. Azt akarják ezzel megpróbálni, hogy a térdizmok engedelmeskednek-e még az akaraterőnek. Így kisértsük meg mi is időről-időre, van-e még elég akaratunk arra, hogy megtagadjunk magunktól valamit, vagy pedig az inycsiklandozás ragadta már magához a gyeplőt. A bőjtnek, amely annyi vallásban szerepel, szintén meg van az a jó célja, hogy az embernek időnkint alkalmat nyujt akaratereje gyakorlására. Amint felnőtt bátyáitokat évenkint egy-két hétre behivják fegyvergyakorlatra, hogy a lovaglást és lövést el ne felejtsék, úgy nektek is néha be kell hívni magatokat az önkéntes bőjt gyakorlására.

Egy sziléziai nevelőintézetben egyszer valóságos versenyzés tört ki a fiúk között, hogy önkéntesen a lehető legkellemetlenebb dolgokra kényszerítsék magukat. Cserebogarakat ettek, szőrös hernyókba haraptak és jó nagy legyeket nyeltek. Aki ezekben a legtöbbre vitte, azt hősként ünnepelték. Nem akarom azt mondani, hogy épen ezt a példát kövessétek, hiszen akad elég más kellemetlen dolog, amire rá-

kényszeríthetjük magunkat. Az önmegtartóztatásban is gyakorolhatjuk az akaraterőnket, pl. ha valami édes csemegéhez — amelyre már eleve örültünk — hozzá sem nyulunk vagy a hugunk tányérjára tesszük, hogy az édességek megkívánásának leküzdésében gyakoroljuk magunkat. Az indiánoknál az a babona uralkodik, hogy az étellel néha gonosz szellemek költöznek az emberbe s azért nem kell túlsokat enni; e babonának erkölcsi értelmet adhatunk, ha meggondoljuk, hogy a mohó és mértéktelen evés fölkelti az emberben a gonoszt és abba a veszélybe sodorja, hogy vágyainak engedelmes szolgájává legyen. Azért a terített asztal az önlegyőzés kitünő gyakorlótere.

c) *Az álmosság leküzdése.*

Biztosan hallottatok már arról, hogy a havasokban való hosszas vándorlásoknál a legnagyobb veszedelem az ellenállhatatlan álmosság, amely oly hirtelen lepi meg az embert, hogy megfelejtkezik minden veszélyről, sőt magával a halállal sem törődik, csak — alhassék. Ha aztán ilyenkor elhagyja magát, örökre elnyomja az álom, föl sem ébred többé, ha véletlenül az életmentő bernhardi kutyák rá nem akadnak.

Én úgy gondolom, hogy minden le nem küzdött fáradtság a havasokon alul is, lent a síkságon, az emberre nézve végzetessé válhatik. Mert a kényelemből lassanként és észrevétlenül több baj és több pusztulás keletkezik, mint minden gonoszságból együttvéve. Nem rögtöni halál fenyegeti az embert, mint az örök hó világában jelentkező álomkórnál, hanem egy alattomos, foghatatlan, titkos halál, amelynek hatása alatt az embernek minden cselekedete balul üt ki és elrabolja minden önbizalmát, mert semmit sem végez el alaposan, mert elvesztegeti az idejét: meglepi az álomkór, a lustaság. Hány fontos dolgot hagy félben az ember restségből, mennyi alkalmat szalaszt el, s mily sok bajt és bosszúságot szerez magának és másoknak puszta kényelemszeretetből! Ha egyszer kiszámíthatnók, mennyi súlyos szerencsétlenség és mennyi soha jóvá nem tehető hiba származik a kényelemből, ijedten fölriadnánk álmosságunkból, mint a szundikáló őrszem a generálisa szavára.

De vajjon mi ennek az ellenszere? Gyakorlás — csak

mindig gyakorlás; hadüzenet, hogy az akarat még idejében visszahódíthassa ősi királyságát. Minden reggel meghatározott időben pontosan fölkelni, ha még olyan csábító is a párna és a matrác s hamarosan frissen felöltözni, támolygás és ásítgatás helyett. Az asztalnál úgy ülni, mint a gyertya, amikor az ember legszivesebben összeesnék, mint az öntött saláta. Katonásan lépdelni még a kirándulás végén is, mikor vánszorogni, meg dűlöngeni volna kedvünk, ezek a szellem győzelmei a testen, amelyek az egész embert megerősítik. Vagy ha valami utunk jól kifárasztott, akkor még kétszer-háromszor le- és felfutni a lépcsőn, mint egy kis apród. Így aztán majd nem vágunk savanyú arcot a mamának, ha fáradtan hazaérkezve, még egyszer elküld valamiért. Egy ismerősömnek volt egy lova, amelyet hazafelé már alig lehetett tartani, úgy örült az istállónak. Ő azonban épen az istálló-ajtó előtt visszafordította és még háromszor le-föl nyargaltatta az utcán.

Ilyen erőgyakorlatokra kellene sarkalnunk a mi lomha paripánkat, a saját testünket is.

d) *A harag leküzdése.*

A hirtelen harag ellen jó orvossága volt Julius Caesarnak. Ha elfutotta a méreg, akkor húszig olvasott, mielőtt felelt volna; s ez a szünettartás úgy szokásává vált, hogy később már számlálás nélkül is megtette — amint a zongorázásnál is, először számláljuk a pauzákat s azután már a nélkül is megtartjuk — s így a haragnak nem sikerült többé őt holmi meggondolatlan szavakra ragadni.

Még jobban bebiztosítjuk magunkat — s erről már többször beszéltünk — ha sokszor elgondolkozunk azokról az emberekről, akik különösen hevességre szoktak ingerelni s arra gondolunk, hogy mit is tagadott meg tőlük az élet (mindenekelőtt talán türelmes barátokat!) A «Szeresd az ellenségeidet» igéje első lépésnek sokak számára még nehéz; ezeknek segítőeszközül inkább ezt ajánlanám: gondolkodj többször nyugodtan azokról, akik rosszakaróid és bosszantanak, gondolatban fogd egyszer a pártjukat, állítsd magad elé jó tulajdonságaikat, akkor majd elcsendesül benned a harag és fölébred talán a szeretet is, úgy mint az ég visszatükröződik a tóban, ha a hullámok elsimultak.

e) *A víziszony leküzdése.*

A víziszony leküzdése is jó gyakorlat az akarat számára. A víztől való irtózást a vízzel gyógyíthatjuk meg a legjobban. Aki itt leküzdi és önkéntesen aláveti magát a kellemetlenségeknek, az sok minden egyebet majd könnyebben vesz. De aki még ezt sem birja, annak minden más még sokkal inkább nehezére fog esni, mert az élet minden nap, jobban mondva minden percben olyasvalamit kíván az embertől, ami cseppet sincs inyére — s aki itt gyenge és engedékeny magával szemben, azzal a sors bánik el keményen.

16. Egy ingyenlövés.

«Egy ingyenlövés annak, aki a célba talál» ez a felirat ékeskedett egy nagy lövészünnepélyen az egyik bódé fölött. Az emberek sűrű tömegekben állták körül, hogy szerencsét próbáljanak, hanem a célpont nagy ravaszul egy galamb szárnyára volt erősítve. amely folyton idestova röpködött, úgy, hogy ritkán talált valaki. De volt egy jó lövő, aki egyet sem hibázott és így egy teljes óráig lövöldözhetett, jóllehet csak 10 fillért fizetett, mert minden nyert szám egy ingyenlövést jelentett. A tulajdonos örült, hogy nem valamennyien lőttek ilyen jól, mert különben becsukhatta volna a bódéját.

Tudjátok-e mi a jutalma minden jócselekedetnek és minden önlegyőzésnek? Van érte egy ingyenlövésünk. T. i. annál könnyebben ismételjük meg a jót. Az első lövésért még fizetni kell, a második már ingyen van. Az első jótett még nagy fáradságba kerül, a második már sokkal simábban megy. Akinek minden erejét össze kell szednie, hogy a pajtásának odaadja azt a körtét, amelyet a legszivesebben ő maga evett volna meg, annak nemcsak a jó lelkiismeret lesz jutalma, hanem az is, hogy legközelebb minden különösebb önmegtagadás nélkül fog neki sikerülni a körteajándékozás. Sőt mi több, nemcsak ez, hanem más önmegtagadás sem esik majd oly nehezére. A bódétulajdonos megengedte a nyertesnek, hogy a galambon kívül, tetszése szerint, egyéb célt is választhatott magának az ingyenlövésnél. Aki kényszeríti magát, hogy reggel jókor keljen, az más nehéz munkát is könnyen elvégez majd, s aki kényszeríti magát, hogy a test-

vérének hamarosan megbocsásson, vagy hogy attól halogatás nélkül bocsánatot kérjen, ha őt megbántotta, annak megint van egy ingyenlövése; ez azt jelenti: hogy pl. a legnagyobb könnyedséggel fogja végiggyakorolni az unalmas szonatát, amelyen eddig sohsem tudott átvergődni. Vagy gyakoroljátok magatokat abban, hogy valami szép könyvet épen a legérdekesebb helyen hirtelen összecsuktok s meglátjátok, hogy jutalmul a legjava játékot rögtön félbe tudjátok hagyni, ha érzitek, hogy itt a tanulás ideje. Ismeritek az összeesküvő Brutusnak és nejének Portiának történetét? Mikor Brutus más rómaival terveket kovácsolt Caesar meggyilkolására, Portia férje nyugtalanságán észrevette, hogy valami nagy dolog nyomja a lelkét. És nagyon bántotta, hogy az nem tette őt bizalmasává. Ő tudta, Brutus azért hallgat, mert attól fél, hogy az asszony nem tud titkot tartani, még ha ezzel urának az életét kockáztatja is. Ekkor késsel fájdalmas sebet ejtett önmagán, hogy bebizonyítsa urának, hogy igenis van elég ereje az önuralomra és azért a titkot is meg tudja őrizni. A teljes bizalmát esdekli, mikor így szól:

Erőmet én
Kemény próbára tettem: combomon
Önként sebet ejték; ezt türelmesen
Viselhetém s ne férjem titkait?

Ekkor Brutus sem habozott tovább és beavatta titkába, mert jól tudta, hogy az akaraterő egyik próbája majd képesíti arra, hogy más dologban is megállja a helyét és ne engedjen magának. Aki lenyeli a fájdalmat, az majd elfojtja kíváncsiságát is.

Ha tehát a jócselekedetek jutalmáról hallotok, sohase felejtsétek: a legnagyobb jutalom az, hogy minden jócselekedet már magában megerősít arra, hogy egy még jobbat vihessünk végbe. Azért nem hiábavaló semmiféle türelem, szeretet vagy áldozat, még ha nincs is érte köszönetben részünk, mert az erő, amely ezek által megacélozódik és próbát áll — ez az erő elég kárpótlás és hála.

III. Küzdelem a gyomor ellen.

1. Az elűzött király.

Ha szemügyre veszitek a halakat vagy polipokat, észrevehetitek, hogy azok tulajdonképen nem egyebek úszó gyomroknál. Elől kis nyilásuk van a zsákmány befogadására, hátul és oldalt pedig néhány úszójuk a zsákmány könnyebb megközelítésére. Tulajdonképen a többi állatok és a madarak sem egyebek, mint futkosó vagy röpködő gyomrok, mert hiszen minden képességük és szervük csak arra szolgál, hogy zsákmányukat magukhoz csalogassák, észrevétlenül megközelítsék és megragadják. Nézzétek pl. a királyi sast! Mire való átható tekintete, erős csőre, óriási szárnya, hatalmas karma? Mind a gyomrot szolgálja. Egész napja a gyomor kielégítésének van szentelve. Vagy talán azt hiszitek, hogy a hegymászók gyönyörködtetésére írja le azokat a szép íveket az égen?

Vad állapotában az ember sem igen egyéb járó-kelő gyomornál. Úgyszólván minden mozdulata, minden hangja arra szolgál, hogy éhségét és szomjúságát csillapítsa. A kis gyermek egy kiabáló gyomor! Szóval tömérdek körülöttünk az úszó, futó, repülő, járó-kelő és kiabáló gyomor. Korlátlan uralkodó ez, mindenre ki akarja terjeszteni hatalmát, ami él és mozog.

Azonban már az állatvilágban is történnek néha kisebb lázadások a gyomor egyeduralma ellen, különösen akkor, mikor az öregek kicsinyeikről gondoskodnak. Igaz, hogy ez mindig csak rövid ideig tart és leginkább azokban a hónapokban fordul elő, mikor amúgy is bőven akad táplálék.

Az ember azonban nemcsak küzdelmet indít a gyomor zsarnoki uralma ellen, hanem annak rendje és módja szerint meg is fosztja a tróntól. Az ember közösségben él s így embertársaival is kell gondolnia; tekintetbe kell őket vennie minden cselekvésénél, különben kizárják körükből. A gyomornak ez természetesen nem tetszik; görcsösen ragaszkodik ahhoz a jogához, hogy mindig meg legyen töltve. Tulajdonképen csak javára volna, ha ő is tekintettel lenne másokra, mert ezáltal sokkal biztosabban jutna ő is kívánságai kielégítéséhez; de hát a gyomor nem olyan előrelátó, hanem bizony morog, ha üres és nem törődik senki fiával. Ez az önzés az

embert már nem egyszer a legnagyobb bajba keverte. Egyszer pl. azt parancsolta neki, hogy ürűt lopjon a szomszéd kunyhójából; az ember megtette s majd agyonütötték érte. Máskor arra ösztönözte, hogy a kunyhójában található összes kenyeret és tejet fogyassza el. Meg is tette, de feleségének és gyermekeinek sírása aztán ugyancsak marcangolta a lelkét. Végül azt parancsolta gyomra, hogy üsse agyon az erdőben barátját s vegye el tőle az imént fogott halat. Hanem mikor aztán a meggyilkolt véres homlokkal megjelent éjszakánként álmában, akkor vége szakadt türelmének; egyesült hasonló gondolkodású társaival, hogy elkergesse trónjáról a gyomrot s helyébe a fejet tegye, amely gondosan megfigyel mindent, parancsaiban nem a pillanatnyi jót tartja szeme előtt, legfőbb miniszterei pedig a részvét és az önmegtagadás.

Mikor ez a kormányváltozás megtörtént, azt hitte az ember, hogy most már nyugodtan alhatik. De csalódott. A trónjától megfosztott király állandóan lesben áll a határon s minden alkalmas pillanatot megragad arra, hogy pusztítva és rabolva betörjön egykori országába. Figyeljétek csak meg magatokon, mily gyönge lábon áll még az új kormány. Az elüzött király állandóan összeszűri a levet azokkal, akiknek az ő uralma alatt jó dolguk volt; így pl. a cukrásszal, mert ennek akkor megy legjobban a sora, ha a gyomor az egyedüli uralkodó. Bizony észre lehet venni a fejen, hogy csak amolyan fölkapaszkodott jövevény, aki minden igyekezete dacára sem tud még erős kézzel kormányozni; a gyomor pedig úgy viselkedik, mint aki uralkodásra született, folytonosan érezteti velünk, hogy évezredeken keresztül övé volt a hatalom és sehogy sem tud belenyugodni a lefokozásba.

S csakugyan, mennyire kedvét keressük még mindig! Veszekszünk testvéreinkkel a nagyobb darab kalácsért; boszszantjuk szüleinket örökös koldulásunkkal, elveszítjük barátaink szeretetét mohóságunkkal, fösvényekké válunk s mindez csak azért, hogy a trónjavesztett királynak minél több és jobb eleséget szállíthassunk át a határon. Néha igazán homlokunkra üthetünk és kérdezhetjük magunktól: «Ember vagyok-e vagy sétáló gyomor?»

Hát ha még meggondoljuk, hogy a népek mennyi páncélos hajót és ágyúnaszádot építenek szomszédjaik szorongatására és hogy űzi el az erősebb a gyengébbet országából! Nem úgy tünik-e föl, mintha az ember a mászó meg repülő

gyomroktól tulajdonképen csak annyiban különböznék, hogy fölfegyverzett gyomor? Egy nép igazi nagyságát az határozza meg, hogy a gyomornak vagy a szellemnek van-e több szava a törvényalkotásnál. A hatalmas római birodalom azért bukott el oly csúfosan, mert gyomrának hódolt. Bizonyára hallottatok már arról, hogy micsoda lakomákat szoktak ott csapni; a végén hánytatót vettek be, hogy újra kezdhessék! Ahol ennyire sülyednek az emberek, biztos a pusztulás, mert hiszen a gyomor épen úgy nem tudja őket a helyes útra vezetni, mint a hajó szakácsa sem tudja a hajót kormányozni.

Egy dolog bizonyos: a ti korotokban dől el, hogy ennek a korgó vén zsarnoknak szolgái lesztek-e vagy pedig a ragyogó homlokú bölcs király alattvalói. Bizonnyal könnyebb a régihez szegődni, mert az új sokkal előkelőbb, semhogy erőszakkal igyekeznék magának hiveket toborozni, míg az elűzött király szivesen fordul a hazugsághoz, fenyegetéshez, csalárdsághoz, csakhogy megnyerjen benneteket. Azért legyetek résen! Egyetek jóizűen, lakjatok jól, de vigyázzatok, mert minden szeretetlenség, melyet gyomrotok miatt követtetek el, minden szerénytelenség és minden hazugság, mellyel az ő kedvéért próbálkoztatok, minden irigység, melynek az ő kedvéért adtatok helyet, minden még oly kis hiba is, melyet azért követtetek el, hogy neki kedvezzetek, uralma alá juttat benneteket; és akit ez a hajdani úr egyszer hatalmába kerített, az aztán nem egykönnyen szabadul tőle.

2. Egy tál lencse.

Ti bizonyára mind borzasztóan ostobának tartjátok Ézsaut azért, hogy egy tál lencséért eladta Jákobnak elsőszülöttségi jogát. Az öröm, melyet a tál lencse okozott, félóra alatt elpárolgott; az elsőszülöttségi jog pedig azt jelentette, hogy az örökségből dupla rész jár s így ő egész életére jómódú emberré válik.

De csak figyeljétek meg, mi történik sokszor most is az életben s különösen ti magatok hogyan szoktatok cselekedni; hamar észreveszitek, hogy az emberek ma is nagyon gyakran adják el elsőszülöttségi jogukat egy tál lencséért, sőt ti is így tesztek úgyszólván naponkint. Sokszor rövidke élvezetért egész életünket szerencsétlenné tesszük, vagy föláldozunk olyasvalamit, ami ezerszerte értékesebb és tartósabb. Tudná-

tok-e erre példákat mondani? Mindenekelőtt arra kell gondolnunk, hogy akik valami jogtalanságot tesznek, mind olyanok, mint Ézsau. Feláldozzák jó lelkiismeretüket, becsületüket, sokszor egész életük boldogságát csak azért, hogy röpke vágyukat kielégíthessék. Az élvezet azután hamar elmulik s akkor egész jövendő életük úgy áll előttük, mint egy vigasztalan, ködös novemberi nap; és akkor töprenkednek: bár ne tettem volna! Egyszer meglátogattam a börtönben egy tizenötéves fiút, aki egy vasárnap két barátja segítségével meglopta gazdáját, mert pénzre volt szüksége; kirándulást akart rendezni. A tál lencsét hamar elfelejtette, hanem ez az egy délután tönkretette egész életét. Pedig hány délutánja van egy életnek? Tegyük fel, hogy ez a fiú 60 évig él; akkor egy délutánért föláldozott $365 \times 60 = 21900$ délutánt.

Gondolkozzatok csak, hogyan viselkedtetek ti? Egyetlen nap lefolyása alatt sokszor annyi tál lencsét esztek meg, hogy az egy szegény családnak egész hétre elég volna. Ezt úgy értem, hogy egy-egy rövidke élvezetért gyakran egész könnyedén odadobtok valami sokkal tartósabbat és értékesebbet. Egyik hideg vizet iszik, vagy más vigyázatlansággal tönkre teszi egészségét. A másik nyalánkságokra költi pénzét, ahelyett, hogy megtakarítaná s később magának vagy másnak igazi, nagy örömet szerezne vele. Vagy valami tiltott dolgot eszik, ami csiklandozza ugyan inyét két percig, de megbetegszik tőle s így elrontja nemcsak magának, de szüleinek is az egész napját; pedig az 720 percet jelent. Ezenfelül még külön kára az, hogy nem uralkodott magán; mert az akarat olyan, mint a szilaj paripa, ha egyszer megengedtük a gyeplőt, nehéz ám újra keményen fogni!

Ézsau esete csattanó példa arra, hogy a pillanatnyi inger annyira eltöltheti az ember lelkét káprázatos, csalogató képekkel, hogy aztán teljesen megfeledkezik minden egyébről, még saját jövendőjéről is. Olyan ez, mint a bűvös lámpa (laterna magica) segítségével rendezett előadás. Ilyenkor elsötétítik a szobát, hogy a falra vetített alakokat annál tisztábban lássuk.

Saját vágyaink laterna magicája ellen csak úgy védekezhetünk, ha folytonos gyakorlattal megszokjuk a pillanat ingere elleni harcot és sohasem engedünk addig, míg a szoba nem lesz ismét világos, vagyis míg nem csupán a falon levő varázsképet látjuk, hanem minden egyebet is, különösen a

dolog esetleges szomorú következményeit. Ha ezt bevárjuk, rendesen magától tűnik el a kisértés. Ha pl. valaki rá akar beszélni, hogy valami mulatságot, tegyük fel egy kirándulást hazugsággal szerezzetek meg, akkor vessetek éles világosságot e hazugság minden következményére, vegyétek szemügyre magának a hazugságnak minden nehézségét s meglátjátok, mily fény gyúl lelketekben; elhalványul ettől a kirándulás minden ragyogó szine és elveszti vonzóerejét.

Sajnos, sok ember eladja legdrágább javait egy tál lencséért, nemcsak azért, mert akarata gyenge s erőt vesz rajta a mohó vágy, hanem azért is, mert olyan vak, hogy nem tudja megkülönböztetni az igazán értékeset az értéktelentől. Ez a vakság onnan származik, hogy sohasem kérdezte meg magától igaz komolysággal: mi is a legértékesebb, legfontosabb dolog ezen a világon? Ha ezt egyszer egész biztosan tudja, akkor futólagos csábítás semmiesetre sem üt rajta. Épen úgy vagyunk ezzel, mint az olvasással; aki olvasott már igazán jó és értékes könyvet s tudja, hogy mennyi haszna volt belőle, az soha többé össze nem cseréli a jó és a rossz könyveket.

Mondjátok meg magatok: vajjon mi a legnagyobb, a legértékesebb dolog a világon? Az ujságok apróhirdetései között gyakran találjuk vastag betükkel: «A legdrágább kincs» — tovább olvasva ez következik: «az egészség, azért senki el ne mulassza reggelenkint egy csésze Blooker-kakaót inni». Igaza van Blookernek? úgy látszik; mert mire megy az ember egészség nélkül? Enélkül nincs élvezete, nem tud dolgozni s nem lehet másoknak hasznára.

Tehát az egészség a legfőbb kincs. De vajjon meggyőző-e ez a bizonyítás? Egy belső hang azt mondja: itt valami hibának kell lennie. Mert akkor azt is mondhatnók: ha az ember nem eszik, akkor nem tud dolgozni s nem tud másokon segíteni; összeesik, mint a léggömb, melyből kiömlött a gáz. Tehát az evés a legértékesebb dolog az életben, vagy mondjuk az alvás; mert ha az ember ki nem alussza magát, nem tud dolgozni. Nem, nem igaz; az egészség csak egyik föltétele az életnek; de nem a legértékesebb benne, mint ahogy a háznak nem az alapkő a legértékesebb része, jóllehet az egész azon nyugszik. Hogy van valami értékesebb dolog az egészségnél, azt abból láthatjuk, hogy sok ember követett el már igazán durva cselekedetet s élt

teljesen üres és haszontalan életet, bár olyan egészséges volt, mint a makk; viszont mások rövid ideig éltek rossz egészségben és mégis fölséges dolgokat műveltek. Azonkívül vannak esetek, mikor az ember feláldozza egészségét valami magasabb, értékesebb dologért; ez legfőbb bizonysága annak, hogy nem az a legfőbb jó a világon. Képzeljétek el pl., hogy ha kis öcsétek korcsolyázás közben a vízbe esnék s ti tudnátok úszni s elég erősek is volnátok arra, hogy kimentsétek, vajjon azt mondanátok akkor: «A hideg fürdő ártani talál egészségemnek; inkább a parton maradok!» Nem, utána ugranátok, még akkor is, ha az orvos azt mondaná, hogy belebetegedtek. Ha nem mozdulnátok s ő megfulladna, fájdalmasan éreznétek, hogy az egészségnek lencséjéért olyasmit áldoztatok föl, ami annál végtelenül többet ér, jó lelkiismeretetek, öcsétek iránti szeretetetek s azt a becsülést, melyet az életmentés szerzett volna nektek.

Hát talán a gazdagság a legnagyobb jó a világon? Mintha az volna; mert hiszen látjuk, hogy a legtöbb embernek nincs sürgősebb dolga, mint mentől több pénzt összeharácsolni s nem is törődik azzal, hogy ezért sokszor lelkiismeretét, részvétét és nemességét is feláldozza. S csakugyan nem olyan-e a pénz, mint a mesékben a szolgálatrakész szellem, mely az embernek minden vágyát teljesíti? Bizonyára álmodoztatok már ti is arról, hogy mi mindent vásárolnátok, ha megütnétek a főnyereményt. Vajjon nem a legfinomabb dolog-e az, ha az embernek minden vágya teljesül? Igen; ha ki lehetne az embernek minden vágyát elégíteni, akkor igazán nagy jó volna a pénz. Csakhogy a dolog bibéje épen az, hogy ez nem lehetséges. Minél inkább gazdagszik valaki, annál jobban nőnek igényei s minden igény újabb és újabb vágyakat támaszt s még ha magát a paradicsomot kapná is valaki ajándékul, másnap már azzal sem volna megelégedve; legalább is aranykerítést kívánna még köréje. Minthogy pedig a gazdagoknak annyi igényük és annyi szeszélyük van, sokkal nehezebben is férnek meg, mint a szegény emberek; s bizony nagyon sokszor a legpompásabb villákban is szeretet és öröm nélkül foly az élet. Mit ér így a gazdagság? Látjátok tehát, hogy pénzen nem lehet mindent megszerezni.

Azért nem mondom, hogy a gazdagság rossz vagy haszontalan valami. Épen nem. De mindig átkot hoz, ha az

élet legértékesebb javának tartjuk. Csak akkor fakad nyomában áldás, ha a szeretet és a szerénység szavára hallgat. Ahol övé a főhely s ahol feláldozzák neki a szeretetet és a szerénységet, ott kietlen pusztasággá változtatja az életet, és ezen nem segít a finom étkezés, a mesés berendezés és nagyszerű utazások. Mert a boldog élethez ezerszer szükségesebb a szív gazdasága és a jó lelkiismeret, mint a kövér erszény vagy az első osztályú vasuti kocsi. Aki ezt alaposan megfontolta, sohasem fog kisértésbe jönni, hogy a gazdagság lencséjeért odaadja vagy elhanyagolja életének legfőbb kincsét: az erős jellemet, a tiszta szivet és a szerető lelket.

3. Hogyan kezdődik a lopás.

A katekizmus ezt tanítja: Ne lopj! Ti is szépen megtanultátok ezt, s valószinüleg azt gondoljátok hozzá: «Hogy is lehet valaki egyáltalán tolvaj?!» És ha a zöld kocsi megáll a fegyház előtt és két tolvaj száll ki belőle, úgy nézitek őket, mintha egészen más fajta emberek lennének s annyira sem hasonlítanának reátok, mint az Indiai-óceán szigetlakói, vagy azok a négerek és karaibok, kiket a minap az állatkertben mutogattak. Ne felejtsétek el: a tolvajok valaha épen olyan gyermekek voltak, mint ti, s akkor még nem probálták a betörést s nem jártak tolvajlámpással. Az egyetlen, amit meg lehetett figyelni rajtuk, az volt talán, hogy inyük csiklandozásának nem tudnak ellenállani. Ha valamely étel vagy édesség került eléjük, vágyuk mint valami gonosz varázserő csábította, s nem volt nyugtuk, míg célt nem értek. Persze azért nem jut hüvösre mindenki, aki gyermekkorában szeret nyalakodni. Hiszen akkor több volna a börtön, mint a közönséges lakóház! A legtöbbnek becsületérzése, esze és szülei iránti szeretete diadalmaskodik idővel, és aztán szégyel vágyainak rabszolgája lenni. De amint nem mindenki születik egyformán erős idegekkel és izmokkal, úgy nincsenek egyformán elosztva az emberek között az akaraterő és a szellemi képességek sem. Némely embernek nagyon jó szive van, de eszük meglehetős gyönge; tetteik következményei nem lebegnek mindig szemük előtt, s ráadásul néha még akaratuk is gyönge, s így bizony igazán nehezükre esik magukon uralkodni. Azután akadnak, akiknek éles és tiszta volna a fel-

fogásuk, de a nyalánkság vágya oly erősen csiklandozza inyüket, hogy folyton abban a veszedelemben forognak, hogy alulmaradnak. Az ilyen emberek gyakran gyöngeségük dacára, baj nélkül ússzák meg az életet, mert szerencséjükre nem kerül útjukba túlságosan erős kisértés. De képzeljétek el, hogy járnak ezek, ha éhinségbe jutnak, vagy ha alkalmuk kinálkozik nem egészen tisztességes úton pénzt szerezni.

Ebből láthatjátok, hogy nem jó tréfálni a nyalakodással. Senki sem tudhatja, nem tartozik-e azok közé, akik veszélyben forognak, s nem lesz-e majd úrrá rajta szenvedélye, ha nyalánkságának enged. Ugy vagyunk ezzel, mint a kis gyermek a cseresznyemaggal. Némelyiknek nem árt meg, ha lenyeli, mert egészséges a bele; más meg egészségesnek látszik, mint a makk és vakbélgyuladást kap és belehal.

Ha valaki észreveszi, hogy nagyon erős benne az édességek vagy a szomszéd almája iránti vágy, világért se essék kétségbe. Hiszen aki gyöngéjét idejekorán észreveszi, helyes gyakorlat által igen erőssé válhatik, épen mert módja van kellő gyakorlatra, míg más gondatlanságában elsatnyul. Aki tehát érzi, hogy erős a hajlama a nyalakodásra, használja fel arra, hogy vasakaratra tegyen szert. Tegyen le dolgozóasztalára néhány darab bonbont, töltött csokoládét, cukros gyümölcsöt vagy más effélét s este adja vissza szüleinek anélkül, hogy hozzányult volna. Hogyha a oroszlánt meg lehet tanítani arra, hogy az ember fejét szájába vegye, de el ne harapja, pedig az ragadozó állat, s nem tudja belátni, hogy miért kell magát az önuralomba gyakorolnia — akkor csak az embert is rá lehet venni arra, hogy ne kapjon be mindjárt mindent, ami keze ügyébe kerül! Hisz ő nem ragadozó, és tudja, hogy mire jó az önuralom.

A multkor megbeszéltük, hogy «lopás» nemcsak a közönséges tolvajlást jelent, hanem sok egyéb dolgot is. Igy pl. tolvaj az is, aki megvonja mástól a méltányos munkabért; aki a törvény örve alatt mást kiforgat vagyonából; aki más vevőközönségét meg nem engedett eszközök segítségével elidegeníti; s az is lopás, ha valakinek zsebéből hitvány portékáért kicsaljuk a pénzt. Ti most, gyermekkorotokban persze mind méltatlankodtok az ilyen eljáráson és semmi szín alatt sem szennyeznétek be magatokat effélével. De gondoljatok arra: kicsinyből lesz a nagy. Kérdezzétek meg magatoktól,

vajjon nem fejlődnek-e bennetek már most mindenféle rossz szokások, amelyek most még csak ártatlan csintalankodásra visznek, de később nagyra nőnek, és akkor mindenféle olyan dolog elkövetésére kényszerítenek, amitől most megvetéssel fordultok el. Gyermekkorában pl. senki sem akarná szegény zongoratanítónőjét megrövidíteni. De ha már ekkor gyenge minden inycsiklandozással szemben, lassan megszereti a pénzt; hiszen pénzzel minden vágyat ki lehet elégíteni. Ha aztán az ember egyszer megszerette a pénzt, akkor erősen ragaszkodik hozzá, kész érte a részvétet és a tisztességet is föláldozni. Aztán felnőtt ember korában könnyen szól így a kis, sáppadt zongoratanítónőhöz: «Ah kisasszony, ön bizonyára megelégszik óránként 80 fillérrel is; sajnos, nem adhatunk többet.» És ha diák lesz belőle, nem fizeti ki a számláját a szabónál, mert kiszámítja, hogy abból a pénzből hány pohár sörre telik. Ha gyáros, leszorítja munkásai bérét és fukarkodik az egészségi és óvóintézkedésekkel; mert hát máskép nem lehet tavasszal Olaszországba menni, vagy egy cseléddel kevesebbet kell tartani. Pedig ezek az emberek valamikor nagyon kedves és készséges gyerekek voltak, csak egyetlen egy hajlamukkal nem törődtek: semmiről sem akartak lemondani, így az élvezetvágy úrrá lett rajtok, és elcsúfította szivüket.

Az a fődolog, hogy az ember éber és óvatos legyen már a legkisebb kezdettel szemben is. Ne gondoljátok, hogy a rablógyilkos szivében kezdettől fogva nyoma sem volt az emberszeretetnek. Ellenkezőleg, talán sok volt benne a részvétből gyermekkorában, de sok volt a zabolázatlan falánkság is. És ez a kettő nem fér meg sokáig együtt az emberi szívben. Az egyiknek pusztulnia kell. És ez legtöbbször a részvét; mert ha a mohó vágyat nem fékezik meg csirájában, akkor fellobog, mint a láng, s füstje, tüze minden egyebet elfojt a szívben. Nekem volt egy ismerősöm, aki még idejekorán megváltozott; ez mesélte egyszer, hogy gyermekkorában néha annyira megkívánta a gyümölcsöt, hogy képes volt testvérei perselyéhez hozzányulni, csakhogy megszerezhesse. Kezdetben csak néhány fillért vett el, s még bántotta is az, hogy testvéreit megfosztja fáradságosan összekuporgatott pénzüktől. De vágya lépésről-lépésre erősödött, s végül úgy érezte, hogy a részvétet elevenen befalazta belsejében, úgy hogy az már meg sem moccant. Így válhatik az ember szinte észrevétlenül nyomorult ragadozó állattá, s elkövetheti a legrosszabbat is.

Aki akaratát kicsiny dolgokban naponkint gyakorolja, azt a kisértések felfegyverezve találják akkor, mikor föltámadnak, hogy a test rabszolgájává tegyék.

IV. Szokásaink.

1. A szokások haszna és veszedelmei.

Ugyan láttátok-e már, hogyan osztják fel a nagy hajókon az emberek közt a munkát? A vitorlás hajón minden árbocnak, minden vitorlának megvan a maga külön matróza; a gőzhajón sok kisebb-nagyobb állású ember dolgozik a gépek körül, le egészen a fütőig, vagy addig a munkásig, aki a gép felhevült részeit állandóan öntözi vízzel; a tiszteknek szintén megvan a maguk külön-külön munkaköre. Ugyan mi kerekednék abból, ha a hajó kapitánya jelt adna az indulásra, s ott volna az a rengeteg legénység, és senki sem tudná, mihez kell fognia! Vagy ha a kapitánynak folytonosan egyiktől a másikig kellene szaladnia, s mindegyiknek megmutatnia, hogy mit csináljon; aztán utána kellene néznie, hogy csakugyan jól csinálja-e. Akkor valószinűleg már a kikötőben megfeneklenék a hajó. Hiszen a kapitánynak a parancsnoki hidon van a helye, s onnan kell áttekintenie az egészet; csak időről-időre járhat utána, vajjon a részletekben is rendben van-e minden.

Vagy képzeljétek el, milyen ferde helyzetben volna az a gyáros, akinek minduntalan utána kellene néznie, meg van-e jól olajozva minden gépe a legkisebb kerékig, s az irodában minden levelet át kellene olvasnia, vajjon nincs-e benne helyesirási hiba. Biztosan tönkremenne, mert nem érne rá azon törni a fejét, hogy a föld mely részén keresik leginkább az árúit, honnan szerezheti be legolcsóbban gépeit és nyersanyagait, s mely új találmányoknak vehetné jó hasznát. Okvetlenül olyan alkalmazottakra van szüksége, akikben megbizhatik, mert különben minden munkát akár maga végezhetne el. Meg kell szabadulnia attól a gondtól, hogy állandóan felügyeljen munkásaira. Csak így kerül ideje arra, hogy körültekintsen a világpiacon és hogy elvégezze nagy számadásait. Ezt nevezik «munkafelosztás»-nak; és ti igazat fogtok nekem adni, ha azt mondom, hogy üzlete annál jobban virágzik,

minél lelkiismeretesebben teljesítik hivatalnokai kötelességüket, s minél kevésbbé tartja vissza a folytonos ellenőrzés a gyárost attól, hogy minden erejét a tervezésekre és számításokra fordítsa. Igen, alkalmazottainak olyanoknak kell lenniök, hogy ő szükség esetén nyugodt lélekkel utazhassék el ügyfeleihez hetekre is; nyugodtan járhassa be idegen országok piacait, abban a biztos tudatban, hogy azalatt otthon nélküle is minden a rendes kerékvágásban halad. Gondoljátok csak meg, milyen lassan haladna a munka, ha minden egyes munkás, minden egyes könyvelő vagy irnok minden kicsiséggel hozzá menne és megkérdezné: megtegyük-e ezt? hogyan csináljuk azt? És így tovább. A munka alig haladna valamit. Tehát a gyárosnak gondoskodnia kell arról, hogy emberei állandó irányítás és útbaigazítás nélkül is elvégezzék kötelességüket. Az alkalmazottak mindennapi teendőinek át kellett menniök a vérükbe, megszokásukká kellett válniok.

A szokások olyan cselekedetek, amelyek elvégzésénél nem kell már az értelemnek folytonosan jelen jennie. Persze az értelemnek előbb jól meg kell tanulnia ezeket a cselekvéseket; figyelnie kell arra, hogy a rész és az egész pontosan összevágjon, s néha-néha utána is kell néznie, vajjon rendben megy-e minden; de állandóan nem kell már ott lennie. Gondoljatok pl. a zongoratanulásra. Milyen fáradsággal kell eleinte szemügyre vennünk minden hangjegyet és mennyi megerőltetésünkbe kerül minden keresztre, minden b-re figyelni a kellő helyen. De gyakori ismétléssel a különféle fogások annyira szokásunkká válnak, hogy nincs többé szükségünk a korábbi éber figyelésre. Amint a hangjegyet megpillantjuk, az agy külön parancsa nélkül is azonnal tovább megy a szem jelentése oda, ahonnan a kézmozdulatok irányítása történik; annyira ki van már taposva ez az út. A folyó medre is annál mélyebb, minél hosszabb ideig halad benne a víz. Ha annyira vagyunk a zongorázással, hogy az agynak nem kell már minden egyes mozdulatot irányítani és ellenőrizni, akkor már marad elég ereje és ideje, hogy a szinezésre, a pianóra és fortéra is gondoljon; ime, a munkamegosztás a zongorázásnál épen úgy, mint a hajón vagy a gyárban.

A gyakorlás célja tehát az, hogy általa szokás keletkezzék; a szokás haszna pedig abban van, hogy a szellem felszabadul és így a távolba és a mélybe tekinthet minden irányban és irányíthatja az ember cselekedeteit. A hajó kor-

mányosa is tekintetével a távoli világítótornyokat keresi, majd hosszasan tanulmányozza térképeit, beletekint saját tapasztalatainak mélységébe, hogy helyesen vezesse a legénység munkálkodását. Amikor tehát jó szokásokat emlegetünk és ajánljuk mindenkinek, azt kívánjuk, hogy az embert saját énjének háztartásában a szokásokat jól betanított és megbízható szolgaserege vegye körül, mert így értelmének nem kell majd minden aprólékos munkánál jelen lennie. Ellenkező esetben minden nagyon lassan történnék, sőt egész életünk megsínylené, ha a kapitány: az értelem nem állna folytonosan a parancsnoki hidon, hanem folyton aprólékos dolgokkal bibelődnék.

Ha pl. az embernek annyira szokásává válik a rend, hogy gondolkodás nélkül is mindent a helyére tesz, akkor az értelem számára rendkívül sok időt takarít meg. Ha valaki megszokta, hogy mindig tisztán és illedelmesen egyék, akkor idegen emberek között sem kell állandóan törnie a fejét és ügyelnie minden kezemozdulatára, hanem a társalgásra fordíthatja figyelmét. Jó, ha az ember hozzászoktatja magát ahhoz, hogy mindent meghatározott időben tegyen; ezáltal nagy gondtól szabadul meg, mert most már nem kell folytonosan arra ügyelnie, hogy mit felejtett el apró-cseprő teendői közül. Rövidesen: rosszul gondozza életét és sohasem jut fontosabb ügyeinek elintézéséhez az , aki jelentéktelen napi foglalkozásainak megszokásával, le nem rázza magáról az aprólékos gondokat.

Szokásokra úgy tehetünk szert, hogy cselekvényeinket sűrün ismételjük, miáltal önállókká válnak és nem szorulnak többé az értelem vezetésére. A tűzoltólovak maguktól szaladnak a kocsihoz, ha a harangot félreverik; ép úgy a sokszoros ismétlés által az agyvelőben az a sok kicsiny idegközpont is, anélkül, hogy előbb megtelefonálnák, egyenesen továbbítja a külső ingereket, a mozgási központba. A benyomás — se szó, se beszéd — egyenest a legjártabb utat választja. Aki kalapját százszor a rendes helyére akasztotta — igy lehetne a szokás keletkezését megmagyarázni — az a legélénkebb beszélgetés közben is megfogja tenni ezt. Amint megpillantja a folyosót, a benyomás a már százszor megtett úton az agyba és minden kerülő nélkül egyenesen azon helyére jut, ahonnan a kalapfelakasztáshoz szükséges s már jól ismert mozgások kiindulnak.

Igy lehet megmagyarázni azt is, ami bizonnyal megtörtént már egyikkel-másikkal közületek is, mikor más lakásba költözött: ha nem vetett rá ügyet, az iskolából a megszokott régi úton indult hazafelé. Ez a tevékenység tehát önállóvá változott, felszabadult az értelem vezetése alól. Ez persze nem épen kellemetlen dolog. Különben a megszokásnak általában megvannak a maga veszedelmei. Olyan képesség ez, amely legnagyobb javunkra, de legnagyobb kárunkra is szolgálhat. Mert rossz és káros tevékenységek is válhatnak önállókká, ha sokszor ismételjük. Ekkor már veszélyben van az ész uralma is. Minthogy az ilyen cselekedetek számtalanszor megjárták útjokat az értelem ellenőrzése nélkül, természetesen egy kissé használaton kívül van helyezve az ellenőrző központ vezetékje; ellenben a kisértéstől a bukásig vezető út már annyira ki van taposva, hogy bizony bajos a cselekedetet lefolyásában feltartóztatni. Igy jár az ember, ha rossz cselekedet válik szokásává, s az ész a vezető szerepet vagy teljesen kiejti kezéből, vagy csak már a legnagyobb megerőltetéssel tudja visszaszerezni, még pedig azáltal, hogy a kisértést, amint jelentkezik, nyomban a maga irodájába tereli és az ott összegyült jó gondolatok segítségével gúzsba köti. Látjátok ugy-e, mily fontos dolog, hogy az értelem jól megvizsgáljon minden tevékenységet, mielőtt azt önállóvá válni engedné. A hajóskapitánynak is meg kell időről-időre győződnie arról, hogy nem kerültek-e matrózai közé nem odavaló elemek, akik esetleg a nyilt tengeren zendülést készülnek támasztani; ugyanígy kell a szellemnek is időről-időre meggyőződést szereznie arról, vajjon jó elemeket vett-e szokásai közé, amelyek igazán megkönnyítik munkáját; vagy pedig olyanokat, melyek esetleg bajba és veszedelembe sodorják a reá bizott emberéletet.

Mit gondoltok, nem kell-e az értelemnek még a jó szokásokat is szemmel tartania, nehogy túlságosan önállókká váljanak, s azt higyjék, hogy hozzájuk többé senkinek semmi köze? Nem lehetünk-e a jó szokásoknak is rabszolgáivá? Némely ember nem válik-e udvariatlanná csupán csak azért, mert pl. valaki számára ki kell vennie egy könyvet a megszokott sorrendből, vagy meg kell szakítania megszokott rendes munkáját? S a takarékosság rabszolgáját nemde csak egy hajszál választja el attól, hogy vén zsugori legyen belőle? Tehát a jó szokásokat is állandóan felügyelet alatt kell tartanunk, hogy ellenkezés nélkül engedjenek meg kivételt is, ha

az ész szükségesnek látja. A legjobb szokás is veszedelmessé válik, ha e legfelsőbb úrnak, az észnek fölmondja az engedelmességet; mert csak az ész tudja megitélni, mi válik az egésznek javára. A szokásoknak épen úgy alkalmazkodniok kell, mint a gépésznek, aki pontosan tartozik engedelmeskedni, ha a hajóskapitány «lassabban»-t vagy «állj»-t parancsol.

2. Minden napfényre kerül.

Biztosan hallottátok már ezt a közmondást: «Minden napfényre kerül». Vajjon igaz-e ez? Csakugyan nincsenek bűnök, amelyek nem derülnek ki? Csakugyan nem lehet a szülőknek vagy tanítóknak olyan hazugságot mondani, amelyet föl nem fedeznek, olyan kötelességmulasztást elkövetni, melyre rá nem jönnek? Vajjon mindentudók-e a szülők és a tanítók? Nagyon jól tudjátok, hogy nem úgy van. Feljebbvalóitok sok mindent nem vesznek észre, sok hazugság, csalás és rendetlenség marad büntetlenül. De valóban azt hiszitek, hogy mindez soha semmikép nem derül ki? Némely gyereknek esetleg sikerül egy hazugsága, s akkor mindjárt így okoskodik: «Ez egyszer szerencsésen kimásztam a hinárból, ez egyszer nem lett semmi baj; erről nem fog soha senki sem tudni.» De bizony alaposan csalódik. Az igaz, hogy magát a hazugságot nem fedezték fel, s büntetés sem járt érte. De vajjon cselekedete alá egyszerűen odaírhatja-e, hogy «nem számít», mint ahogy azt füzeteitekben az elhibázott feladvány alá szoktátok írni? Bizony nem; a hazugságot nem lehet egyszerüen keresztülhúzni; az igenis «számít». Mert szemünk, arckifejezésünk, egész lényünk elárulja, hogy van valami rejtegetni valónk, vagy titkon tettünk valamit. Minden kimondott hazugság más emberré tesz bennünket, s mégis azt gondoljátok, hogy az arcról nem lehet leolvasni, vajjon megbizható emberrel vagy mákvirággal van-e dolgunk?

Biztosan hallottatok már arról, hogy az ember írásából a jellemére lehet következtetni. Ez ember igazi mivoltát ugyanis nemcsak abból ismerjük meg, amit mond, hanem sokkal inkább abból az ezer apróságból, amire úgyszólván ügyet sem vet; abból, ahogy ír, ahogyan a villanyosra száll, ahogy a gyengébbel bánik. Egy barátom egyszer azt állította,

hogy ő egy levélnek már az irásából meg tudja állapítani, hogy van-e benne hazugság vagy nincs. A hazug mondatok sokkal félénkebben, bizonytalanabbul vannak írva, mint a többiek; mert akkor nem állt az író háta mögött az igazság ereje és biztossága. És hogyha a hazugság már az iráson is meglátszik, bizonyosak lehettek felőle, hogy még világosabban kiül a szembe, amelyet helyesen nevezünk a lélek tükrének. Ezzel nem mondom azt, hogy minden ember azonnal le tudja olvasni másiknak az arcáról, hogy hazug-e vagy sem. Sokszor nem tudnám egész határozottan megmondani, mi is nem tetszik nekem annak az embernek arcán, mi visszataszító van rajta és mégis biztosan tudom, hogy nem lehetek hozzá teljes bizalommal. Ez onnan van, mert nincs nyilt, tiszta kifejezés a szemében s a homlokán; egész valóján meglátszik, hogy van valami rejtegetni valója. Egyetlen hazugság már határozatlanná teheti a szem kifejezését, s hozzájárul ahhoz, hogy ilyen emberhez nem közeledünk feltétlen bizalommal, nem vonzódunk hozzá. Ebből láthatjátok, milyen rövidlátó, aki azt hiszi, hogy hazugsága nem kerül napfényre azért, mert nem lett nyilvánossá. Ellenkezőleg: minél kevésbbé tudódik ki, annál inkább visszatükröződik az arcon a rossz lelkiismeret miatt. Csak akkor lesz az ilyen ember tekintete ismét nyilttá, ha őszintén bevallja valakinek hibáját, s ezzel mintegy kiszellőzteti a lelkét. Gyónni is ezért járnak az emberek: óhajtják a lelki tisztulást.

A hazugságot különben nemcsak az arckifejezés árulja el. Aki egyszer hazudott, s örömét lelte abban, hogy hazugsága nem derült ki, az másodszor már sokkal könnyebben letér az igazság útjáról. Elbeszéléseiben szinez és nagyít; beszédje megbizhatatlanná válik és nagyon hamar megállapítják róla, hogy hazug, anélkül, hogy ő maga sejtené; mert épen az apró pontatlanságokat az emberek nagyon hamar észreveszik és továbbadják. Ne gondoljátok tehát, hogy a hazugság rejtve marad; ezer utat talál, hogy felszinre jusson; szokásaitok kikiáltják azt barátnak, ellenségnek egyaránt.

Ép így nyilvánosságra kerül az embernek minden egyéb szokása is. Ismertem egy béna tudóst, aki magánosan éldegélt; csak az inasa volt vele, aki elkisérte naponkint az egyetemre, hogy előadását megtarthassa. Mikor egyszer szemére vetették, hogy ő nem ismeri az embereket, azt felelte: ó, de hogy nem; én jobban ismerem őket, mint ti valamennyien,

mert én akkor figyelem meg őket, mikor legkevésbbé tettetik magukat; amikor a villanyos megállójánál tolongnak. Sehol sem lehet olyan jól megkülönböztetni a finom modorú embereket a durváktól, mint itt. Itt azonnal észre lehet venni, hogy sok embernél a műveltség csak külső máz; mihelyt azt hiszik, hogy nem figyelnek reájuk, vagy mihelyt nagyon sietnek, azonnal kiütközik rajtuk a paraszt. S a tudósnak ebben teljesen igaza volt. A legtöbb ember azt hiszi, hogy teljesen mindegy, mikép viselkedik otthon, hozzátartozóival szemben. «Idegen helyen majd összeszedem magam és udvarias leszek, otthon aztán kipihenem a megerőltetést», gondolja. Mintha bizony lehetne ennyire szinlelni! Hamar fel lehet ám ismerni az ember igazi értékét. Egy ellenőrizetlen pillanatban nagyon könnyen szalad ki olyan szó vagy mondás a száján, mely elárulja, hogy fegyelmezetlen emberrel van dolgunk; vagy társalgása akaratlanul civódó hangba megy át, ami sohasem történhetnék meg, ha otthon ezt meg nem engedné magának. Aki otthon pokróc, az idegenek között sem teheti soha finom, művelt ember benyomását; épen mert állandóan vigyáznia kell magára, erőltetett és bizonytalan a modora és azonnal észrevesszük, hogy műveltsége nem második természete, hanem csak rövid időre felvett kabát.

Az étkezéssel is így áll a dolog. Aki otthon az asztalra könyököl, csámcsog és szürcsöl, az abroszt bepiszkítja és mindig többet szed, mint amennyi kijár neki, ne higyje, hogy idegenek között majd úgy fog enni, mint igazi úri ember. Azonnal észre fogják rajta venni, hogy a tisztességes étkezésmód csak kényszer nála, de nem belső szükségesség. Nem egy leány utasította már vissza kérőjét; s a kikosarazott nem tudta, hogy a leány megfigyelte az étkezésnél s utána így szólt magában: aki ilyen maszatos fráter és ilyen illetlenül eszik, az feleségével sem bánhatik szépen.

Hasonlóképen vagyunk a renddel. Alig van hiba, mely oly könnyen derülne ki, mint a rendetlenség. Akárhány ember hanyag és piszkos a dolgaiban és amellett így gondolkozik: úgy sem látják; majd idegenek között máskép cselekszem. Mintha bizony szokásainkat el lehetne rejteni! Az ilyen azonnal elárulja rendetlenségét, amint kezébe vesz egy könyvet vagy arcképet. Ha leteszi, elfelejti megnézni, vajjon nem piszkos vagy nedves-e az asztal. Ha a házba lép, elfelejti jól letörülni a cipőjét. Idegeneknek írt levelében kifelejti a kel-

tezést és sebtiben összecsapja a levelet anélkül, hogy leitatná. Utolsó betűit nem írja ki becsületesen, hanem csak úgy odafirkantja. Egy szóval száz apró dolog van, ami néhány perc alatt elárulja, hogy milyen emberrel van dolgunk. Egy ismerősöm azt mondta egyszer: «Hogy ki milyen ember, azt már abból meg lehet ismerni, mikép vág föl egy könyvet.»

Ezekkel a példákkal csak meg akartam nektek mutatni, mennyire téves dolog azt hinni, hogy tehetünk valami rosszat vagy szabadjára engedjük magunkat anélkül, hogy az ki ne derüljön. Igaz, némely helytelen cselekedet nem tudódik ki rögtön; de minden egyes hiba egyengeti a következőnek útját épen úgy, mint ahogy minden zongoraóra ügyesebbekké teszi az ujjakat. Mindaz a hazugság, hanyagság, durvaság, amit elkövetünk — ha mindjárt kis szobában, vastag falak mögött történik is — nyilván van az egész világ előtt, azok előtt is, akiknek szeretetét és becsülését meg szeretnők nyerni. Minden engedmény, melyet a rútnak, a gyöngeségnek teszünk, olyan, mint a vérmérgezés, mely az egész testet áthatja, s ott ütközik ki, ahol legkevésbbé várnók.

Aki tehát igazi hű barátra akar szert tenni, ne forduljon szinleléshez; legyen igazán olyanná, amilyennek látszani akar. Ezt meg csak úgy éri el, ha szivében szép és nemes szokásokat nevel; ezek át fogják hatni fényükkel egész életét és bizalmat meg szeretetet szereznek számára.

Ez pedig a paradicsom a földön.

3. Rend és rendetlenség.

Pestalozzi beszéli «Lienhard és Gertrud» című regényében, hogy egy tolvaj az akasztófa alatt így szólt hóhérjához: «Ha apám hozzászoktatott volna ahhoz, hogy esténkint rendesen fölakasszam ruháimat, akkor nem kerültem volna ide!» Hosszú, szomorú történetet rejt ez a néhány szó; és ez a történet arról beszél, hogyan keletkezik a legkisebb hanyagságból a legnagyobb rossz. Mert hát minden még oly igénytelen szokásunk is, ragadós jóra-rosszra egyaránt. S a szokások közt nincs oly veszedelmes, mint a hányavetiség. Arról bizonyára hallottatok, hogy ha az ütközet hevében csak egy ember megfordítja lovát, példája átragad a többire és valamennyien menekülésre gondolnak; ha viszont csak egy

ember magasra emeli a zászlót s előre tör, megállíthatja az egész menekülő csapatot. Így vagyunk a hányavetiséggel is. Ha csak egy dolgunkat is nemtörődömséggel végezzük, ha teszem azt, ruhánkat rendetlenül vetjük oda, ez megbénítja és félúton megállítja minden egyéb cselekvésünket. Viszont, ha egy jelentéktelen cselekedetet gondosan végzünk el, ez az egész vonalon buzgóságra ösztönöz.

Ezt talán leginkább úgy fogjátok megérteni, ha elmondom, hogyan sülyedhetett fokról-fokra lejebb az a tolvaj, akiről az imént szóltam. Én így képzelem a dolgot: eleinte ruháját hányta oda csak úgy immel-ámmal. Ez a nyavalyája átragadt mindenre, amihez hozzányult. Iskolatáskáját belevetette a papirkosárba, csizmáját föltette az ablakpárkányra, gallérja a tintásüveg körül gyűrűzött, harisnyáját az asztalra dobta, füzeteit pedig a mosdón tartotta, Énekeskönyvét a sütőbe tette, ahonnan este szépen megpörkölve került elő. Semmit sem tett a maga helyére, hanem mindent odadobott, ahol épen üres helyet látott. Lassan belső világát is megtámadta ez a betegség. Ha egy kirándulásról vagy eseményről kellett beszámolnia, előadásában nem törődött élményeinek sorrendjével, hanem gondatlanul össze-visszahányt elbeszélésében mindent, akárcsak a szobájában; nem azért, hogy ezzel hatást érjen, hanem puszta nemtörődömségből. Ha megkérdezik, hány fiú mászott át a minap a kerítésen és kik voltak azok, nagyon könnyen megnevez olyanokat, akik ott sem voltak; viszont a tettesek közül többet kihagy. Megbeszélt találkozásokról mindig elkésik, igéreteit nem tartja meg, nem önzésből, csak rendetlenségből. Ha szülei bevásárlással bizzák meg, elfelejti a megmaradt pénzt visszaadni, vagy azt gondolja, hogy az a néhány fillér úgy sem számít. Mikor az apja egyszer figyelmeztette, hogy ez tulajdonképen sikkasztás, meghökkent egy pillanatra, de hamar elfelejtette megint az egész dolgot; hiszen fejében nincs semmi a maga helyén, ott nincs meg semminek a maga meghatározott rovata. Sikkasztás, hazugság, hűtlenség, megbizhatatlanság, mind össze-vissza van hányva ott megengedett ártatlan dolgokkal, épen úgy, mint ahogy fiókjában együtt megfér cipőkefe meg zsebkendő. Ez mind még csak megjárná, ha egész életét szülei házában tölthetné. Mert hát itt a mama összerendezi holmiját, kitisztítja pecsétes ruháját. A papa is megbocsát, hisz ő az egyetlen; s ha egy kicsinyt meg is szidja, nem oly

nagy a baj. Csakhogy az életben másként van ám minden. A rideg élet nem rendez az ember helyett semmit, nem tisztítja ki a pecséteket, nem bocsát meg semmit sem, nagyon határozott, nagy fekete betüs rovatai vannak minden cselekedet számára; aztán van egy másik rekesze is, «pénztár» a fölirása, ahol a legnagyobb szigorral és pontossággal fizetnek minden cselekedetért. Otthon, ha hibázott, azt mondták: «hiszen nem akart rosszat; nem fogja máskor tenni». Az élet azonban nem törődik ilyenekkel, hanem megkérdi, mennyi kárt okozott cselekedete a társadalomnak, mennyi veszedelem származott belőle embertársaira, s eszerint aztán megbünteti vagy elbocsátja; kiteszi az utcára, megfosztja becsületétől, börtönbe és fegyházba viszi. S ha panaszkodik, ilyen választ kap: «Azt hiszed, hogyha mindenki így cselekednék mint te gyermekkorodban, kijárt volna a mindennapi kenyér, tej, ruha? Mi lett volna, ha a pék nem rendelte volna meg idejében a lisztet, ha a tejes ember reggel elaludt volna s ha a szabó elfelejtett volna próbára jönni? Vagy azt hiszed, hogy lehetne vasuton utazni, ha a váltóőrök olyanok lennének, mint te? Nem látod-e, hogy megbizhatóság és rend nélkül a világon mindennek össze kellene omlania? Képzeld el, hogy ha csak egy negyed órára sikerülne a világból minden kötelességtudást és rendet eltávolítani, nem lenne-e az elég arra, hogy minden rombadőljön? Az eget vérvörösre festené a sok tűzvész, a vaspályákat hullák ezrei borítanák, a tenger romokkal s holtakkal volna borítva, minden kapocs, mely az embereket egymáshoz fűzi, szét volna szaggatva s megmérgezve, le se lehet írni azt az irtózatos pusztulást. És te még azt kívánod, hogy cselekedeted felé e felirás kerüljön: «teljesen ártatlan szer?» Talán a Marsról kerültél ide? Talán ott nincs meleg, ha a nap süt s nem nedves a föld, ha esik az eső?

Hogy Isten mennyire kivánja parancsainak megtartását, ezt láthatjuk a Szentírás ezen szavaiból: «Én a te Urad Istened kemény és bosszuálló Isten vagyok; akik engem gyülölnek, azokban harmad és negyedizig büntetem az apák bűneit». Iskolánkban egy kis fiú erre azt kérdezte: «Azt mondják, hogy Isten maga a szeretet; hogy lehet ő akkor mégis haragos, szigorú és bosszúálló?» De hát vajjon igazán akkor mutatna az Úristen szeretetet irántunk, ha úgy rendezte volna be a világot, hogy a rossz tettnek ne legyen rossz következménye, ha lehetne hazudni, lopni, ölni,

csalni, rágalmazni, henyélni anélkül, hogy ez a legsúlyosabb következményekkel járna? Ha egy anya feledékeny fiának utána hordaná füzeteit vagy reggelijét az iskolába, ha magára vállalná mulasztásait, vajjon megköszönné-e neki ezt a fia akkor, ha kikerül az életbe? Bizony, szemrehányásokat tenne anyjának, mert megakadályozta, hogy cselekedeteinek következményei még idejekorán észretérítsék s a helyes útra tereljék. S vajjon, mi magunk is kívánhatnók-e, hogy évekig tartó nemtörődömségünknek ne legyenek fájdalmas következményei? Kívánhatjuk-e, hogy a természet is rendetlen legyen s elfelejtse cselekedeteinket elkönyvelni vagy ha meg is tette, csupa gyöngédségből ismét kitörölje? Hiszen akkor teljesen elvadulnánk, elzüllenénk, gondatlanokká válnánk; nem figyelmeztetne, nem segítene többé semmi a helyes úton.

De megvan a külön haszna is annak, hogy az ember cselekedetei és azok következményei olyan pontosan és kérlelhetetlenül következnek egymásra, mint a nappalra az éj, a villámra a mennydörgés, a vetésre az aratás; mert a jó szokásokból áldásos következmények fakadnak. Ha ti minden este gondosan összerakjátok ruhátokat lehetséges-e, hogy ennek eredményekép hallatlanul rendetlenekké váljatok? Ez épúgy képtelenség, mint ha a földmíves búzát vetne és cserebogarakat aratna. Nem; határozottan áldás ránk nézve, hogy a természet törvényei olyan szigorúak és kérlelhetetlenek, különben az ember semmit sem tehetne jövendője érdekében, semmire sem számíthatna, semmit sem várhatna, semmiben sem bizhatnék s nyomorultabb életet élne, mint a hangyák, mert azok legalább a télire valóról előre gondoskodhatnak. Legyünk tehát hálásak a szigorú és haragvó Isten iránt, mert az ő örök törvényei szerint fejlődik a jó is, csak óvjuk és ápoljuk azt!

Lássunk már most nehány olyan szokást, amelyekből valaha rendességet arathatunk. Itt bizony kicsiségeken fordul meg minden. Ismertem egy fiút, akit néha-néha elfogott a rendezés láza. Ilyenkor egész nap takarított, rendezett, mindent visszatett a helyére s másnap a szobája megint csak olyan volt, mint az istálló. Igen, mert nem gondolta meg, hogy mindent kis dolgokon kell kezdeni. Ha a kis dolgokban való nemtörődömségünk megmarad, akkor az ilyen nagytakarítás egészen kárba vesz. Aki rendszeretetre akar szert tenni, annak mindenekelőtt azt kell megtanulnia, hogy mindent a maga

helyére tegyen; a kalapot a fogasra, a táskát a székre, az esőernyőt a tartóba, a könyveket a fiókba és így tovább. Ha levelet kap, dobja a borítékot azonnal a papirkosárba, ne hagyja tátongó sebével ott az iróasztalon. Nagyon üdvös lesz azt is megszoknunk, hogy munka után dolgozóasztalunkon nem hagyunk mindent szanaszét, hanem távozás előtt rendbeszedjük a holminkat. Ez sokszor szinte már magától megy, ha esténkint rendesen rakjuk ruhánkat a székre; viszont ez a kettő felidéz egy harmadik jószokást: azt, hogy törekszünk rendesen irni. Ezután feltámad az a kívánság, hogy pénzünket rendben tartsuk s elkezdjük jegyezni bevételeinket és kiadásainkat. Ez a négy szokás együttesen aztán valóságos alagutat fúr bensőnkben s gondoskodik arról, hogy ott is minden rendes és áttekinthető legyen, hogy t. i. minden dolognak lássuk azonnal következményeit is. Sőt ilyenformán nemsokára rendszeres könyvvitelt kezd a fejünk, úgy, hogy tapasztalatainkat pontosan megfigyeljük és megbizhatóan állítjuk magunk elé; nem túlozunk és nem vagyunk igazságtalanok. Ha pl. valaki azt mondja a másiknak: «Te sohasem segítesz rajtam!» mert egyszer megtagadta a segítséget, ennek az az oka, hogy a fejben összevisszaság uralkodik; és még sok igazságtalanság és hálátlanság.

Látjátok tehát, hogy ha igazán értékeset akarunk elérni, mindig a kicsinyből kell kiindulnunk. Aki hőstettekkel akarja kezdeni, úgy jár, mint az az építő, aki kastélyt épít, de előzőleg nem szárítja ki és nem biztosítja a talajt. Tudjátok ugy-e, hogy a csiga saját nyálából építi házát. Hát alapjában véve az ember is azt teszi. Szokásaiból nem kőházat épít ugyan, hanem igenis fölépíti a maga sorsát. S ha a ház elkészült, sokszor összecsapja kezét és fölkiált: «Itt éljek hát és még családomat is idehozzam? Hogy építhettem ilyen izléstelen fészket?»

4. Megbizhatóság.

Sokat korholtak már a hazugság miatt, de nem tudtam letenni róla; olyan nélkülözhetetlen valaminek látszott az nekem, mint amilyen a jó esőernyő. Miért ázzam én, ha nem okvetlenül szükséges, gondoltam magamban. Hiszen nem valami szép az esőernyő, az igaz, de távoltartja tőlem az esőt. S bár a hazugság sem szép dolog, mégis megment sok kellemetlen-

ségtől, sőt a szülőket is megkiméli sok bosszankodástól. Igy gondolkoztam. Egyszer aztán himnuszt hallottam az igazságról. Egy kedves öregemberrel sétáltam a tengerparton. Alkonyodott, a tenger felől egyenkint gyultak ki a csillagok. Ő megállt és így szólt: «Nézd ott a legelső barna felhők között, hogy ragyog az esti csillag! Abban mindig megbizhatsz! Valahányszor látom, szeretném kezemet összekulcsolni, mert a világon a legfölségesebbre emlékeztet engem, az olyan emberre, akiben mindig föltétlenül megbizhatok, akinek szavára oly biztonsággal építhetek, mint erre a ragyogó csillagra; aki nem csal meg soha. Hamarább összedől az egész világ, minthogy az ilyen ember egy hazug szót kimondjon. Ha eltévedünk a titkolódzás és hazugság útvesztőjében s ő megszólal, akkor mintha csillag törne át a felhőkön, azonnal tudjuk, hányadán vagyunk.» Ezt mondta s hosszasan gyönyörködött még a csillag ragyogásában. Én egészen elhallgattam; szégyeltem, hogy gondolataim megrekedtek az esőernyőnél, mintha az tanácsadóm lehetne az életben. Mialatt tovább haladtunk, egészen besötétedett s az ég telve volt tündöklő, ragyogó csillagokkal. Ekkor éreztem, hogy az igazságszeretet maga is csillaghoz hasonló, másvilági erény; és nagy-nagy szeretettel telt el a szivem iránta. Hogy a hazugság néha kényelmes, azt most is tudtam, de hogy igazlelkű emberré legyek, akinek szavára lehet építeni, mint a sziklára, amikor e földön úgyis oly kevés az igaz ember, amikor annyian könnyítenek magukon hazugsággal, ez a gondolat oly fölségesnek és irigylésre méltónak tünt fel előttem, hogy a hazugság nyujtotta pillanatnyi haszon egészen elhalványodott mellette. És így szóltam magamhoz: «Itt félmunkát végezni nem lehet. Akarod-e, hogy az emberek úgy higyjenek minden szavadnak, mint esküdnek? Ha igen, akkor valótlan szót soha ki ne ejts, még akkor se, ha azt gondolod, hogy nagy bajból menekülsz meg vagy másokat nagy zavarból segíthetsz ki jelentéktelen hazugságoddal. Nem szabad még ilyen esetben sem valótlant mondanod; föltétlen bizalommal csak akkor lesznek irántad mások, ha nálad épen úgy lehetetlen a hazugság, mint amily lehetetlen az esti csillagnak hullócsillag gyanánt leesni az égről. Az igazmondásnak megmásíthatatlan szokásoddá, második természeteddé kell válnia; a te jelenlétedben az embereknek ezt kell érezni, hogy te már sok-sok ezer éve mindig csak igazat szólsz. Valóban gyönyörű hivatás teljesen igaz-

mondó embernek lenni! Hány gyöngének nyujt támaszt és segítséget!»

Aki tehát másoknak ilyen támasza akar lenni, annak még a hazugságra való kisértést sem szabad soha meghallgatnia. Olvastátok-e Homeros Odysseiájában, hogyan hajózott el Odysseus társaival a szirének szigete mellett? Valamennyinek betömette fülét, magát pedig az árbóchoz köttette és arccal a tengerfelé fordult, mert tudta, hogy aki csak egyszer is hallja a szirének hangját, csábításuknak nem tud ellentállani. Igy vagyunk a hazugság suttogásával is. Könnyűszerrel bebizonyítja, hogy egy kis füllentés alkalomadtán lendített rajtunk és senkinek sem ártottunk vele. Az ilyen egyes esetekben sokszor bajos is az ellenkezőt bebizonyítani, mert az nagyon hosszú és körülményes számvetés volna. Itt nem segít egyéb, mint hogy mi is dugjuk be fülünket, fordítsuk arcunkat a ragyogó esti csillagra, azután mondjuk határozottan: Világos, hogy mindig őszintéknek kell lennünk, ha azt akarjuk, hogy az emberek olyan bizalommal viseltessenek iránt unk, amilyennel a hajósok néznek a változatlan csillagokra.

De szükségből csak szabad hazudni? Korunk egyik költője erre azt mondja: «Ha hazugsághoz fordulunk, mindig szükségben vagyunk». Tehát tulajdonképen minden hazugságnál mentegetőzhetünk azzal, hogy szükségből tettük. Olykor azonban kényes esetekkel állanak elő: ha valaki beteg, kímélettel kell iránta lennünk és nem mondhatjuk meg neki mindig az igazat! Csakhogy, aki így beszél, nem ismeri a beteget; mert ha ez egyszer észreveszi, hogy megcsalták, akkor vége is van a nyugalmának. «Aki egyszer hazudni mer, hitelt többé nem igen nyer.» Ez a közmondás a betegápolásnál is érvényes. A betegnek föltétlenül biznia kell azokban, akik körülötte vannak; különben, minthogy amúgy és ingerlékeny és komor hangulatban van, minden szó és arckifejezés mögött titkolódzást fog keresni. Ha tudja, hogy bizhatik bennünk, hogy csakis az igazságot mondjuk neki, akkor meg fog nyugodni szavunkban. A hazugság mindig rövidlátó bölcseségre mutat; hiszen az embereknek egymással való érintkezése azon alapszik, hogy a szavakat a valódi tényállás kifejezésének tartják. Akit embertársa hazugsággal megtévesztett, annak jobb volna akár siketnémával társalogni, mint vele; a hazug szavait sohasem veszi többé komolyan. Soha szerencsétlenebb módon nem búcsuzhat egymástól két ember, mint mikor az egyik hazudott.

Előbb említettem, hogy a hazugság néha hoz egy kis hasznot a konyhára. De ezt a kis hasznot a veszedelmek beláthatatlan sora követi. Amint ugyanis a mesében eljön az ördög a lélekért, amely eligérkezett neki, épen úgy megjelenik a hazugság ördöge is a hazug embernél és nagyobb hazugságot, meg bujósdit követel az első hazugság takargatására; és a végén megnő akkorára a dolog, hogy kiderül, mert hát valahol csak nem vág össze az egész. A hazugság legravaszabb hadvezére sem tud mindent úgy áttekinteni, hogy minden kérdésre azonnal megnyugtató feleletet adjon; végtére mégis csak elárulja magát. Vegye fontolóra ezt mindenki, mikor a válaszúton áll.

Goethének egy szindarabjában olvassuk: «Jaj a hazugságnak, nem hoz üdvösséget úgy, mint az igaz szó. Nem szerez biztonságot, fojtogatja azt, ki titkon megkovácsolta és — kilőtt és lankadt nyíl, melyet egy Isten megfordít — visszatér és a nyilazót találja».[1]

«Nem szerez biztonságot.» Ez az! A hazugság titkos nyomorúsága, hogy sohasem lehet tudni, hol és mikor ütközik össze az igazsággal. Olyan, mintha hamis pénzt adtunk volna forgalomba s jelen kellene lennünk, amikor az emberek kipróbálják csengését, vizsgálják verését, sőt még mérlegre is teszik.

Én veletek a hazugságról nem lóhátról beszélek itt, hanem úgy, mint barátotok, aki azért jöttem közétek, hogy meghányjuk-vessük a dolgot; vagy ha jobban tetszik: mint egy vén sziúindián, aki a tábortűz mellett arról tanácskozik övéivel, hogy melyik út az ajánlatosabb. A «sápadtarcúak», most a hazugságok, ezek házait kell lerombolnunk. Én úgy találom, hogy a legtöbb ember fiatalságában nem tanulmányozza eléggé a hazugság lényegét és következményeit; különben nem engedné oly könnyen, hogy rajtaüssön. Tanuljátok a mérges gombákat, madárfészkeket, pókhálót, a kristályokat és sok minden egyebet, de egészen figyelmen kívül hagyjátok a hazugságot. Pedig ez nagyon érdekes egy állat s igen sok

[1] Weh der Lüge, sie befreiet nicht
Wie jedes andere wahrgesprochne Wort,
Sie macht uns nicht getrost, sie ängstigt
Den, der heimlich sie geschmiedet und sie kehrt —
Ein losgedrückter Pfeil von einem Gotte
Gewendet und versagend — sich zurück
Und trifft den Schützen...

felfedeznivaló van még rajta. Hogyan keletkezik a hazugság, hol fordul leggyakrabban elő, milyen kárt tesz, hogyan bujdosik, mi módon gyógyítható, erről azt hiszem, a gyermekek irhatnának legjobban könyvet. Ha a vakondokról vagy a cinegéről irtok, meg lehettek róla győződve, hogy ugyanazt megtaláljátok Brehm Állatvilágában is; de ha egyszer leirnátok a hazugság terén tett felfedező utatok eredményét s esetleg még sajátkezű rajzokkal is látnátok el, ilyen mű nem jelent még meg nyomtatásban. Hallottatok már arról, hogy az orvosi tudomány egy idő óta sokkal óvatosabban bánik az orvosságokkal s nem rendel többé minden alkalommal cseppeket meg porokat? Rájöttek ugyanis arra, hogy a legtöbb orvosság rövid időre enyhíti ugyan a fájdalmat, de ugyanakkor bénítólag, rombolólag hat a szívre, az idegekre vagy a gyomorra. Persze hosszú időbe telt, míg ezt felfedezték, mert megtévesztette az embereket az orvosság első, kellemes hatása. Kicsinyben példa erre az alkohol élvezete. Látszólag felüdíti a fáradt embert, mert a vért pezsgésbe hozza, de bénítja a szív meg az agy működését, pedig épen ezektől függ az ember kitartása. Igy vagyunk a hazugsággal is. Azt már régen tudjuk, hogy azt a pillanatnyi megkönnyebbülést, amit a hazugság szerez, nagy károk követik, de olyan tudomány még nincsen, mely ezt alaposan megvilágítaná és részletezné.

Saját érdekünkben alaposan, nagyítóüvegen meg kellene vizsgálnunk, hogy mennyire megbénítja működésünket az az érzés, hogy gyávák voltunk és cselekedetünket titkoltuk, hogy egyetlen hazug szó miként tesz rabszolgává, mint egy adag morfium, ha nem állunk ellent teljes erőnkkel, hogy a hazugság mennyire pusztítja az ember egyéb jó tulajdonságait és gyöngíti ellentállóképességét más kisértésekkel szemben, épen úgy, mint az alkohol tönkreteszi az agy legfinomabb sejtjeit s igy megbénítja az akaraterőt. Meg kellene állapítanunk, hogyan rontja le holt-bizonyossággal a hazugság az ember társadalmi helyzetét. Emellett gyüjteményt kellene csinálni és abban összeválogatni mindenfajta hazugságból aprajából, nagyjából akárcsak rovargyüjteményben szokás, még pedig minden fajtából egy-egy díszpéldányt: hiúságból, gyávaságból, sóvárságból, rosszul értelmezett barátságból származott hazugságokat.

Hozzá kellene irni sok finom nevet is, melyekkel az egyes hazugságokat szépíteni szokták, épen úgy, mint a lepke-

gyüjteményekben szokás. Azután jelezni kellene azt is, milyen embereknél mely fajta hazugság fordul elő leggyakrabban, mint ahogy a lepkéhez odairják, hogy mely virágot keres föl legszivesebben. S ha valami főbenjáró hazugságot követtetek el, ne feledkezzetek meg róla, hanem tömjétek ki szépen és tegyétek el örök emlékül, azután pedig jegyezzétek melléje káros következményeit is; hiszen az ember kitömeti azt a keselyüt is, melyet maga lőtt. Aki csinált magának ilyen hazugságmúzeumot, ha mindjárt csak fejében is, bizonyára nem lesz olyan borzasztóan rövidlátó a hazugságot illetőleg, mint sajnos, olyan sok ember. E múzeum látogatására meghívhatjuk kisebb testvéreinket s barátainkat is, sőt megkérhetjük őket, hogy legyenek segítségünkre a gyüjtésben.

Végül fölteszem még azt a kérdést, vajjon milyen segédeszközeink vannak a hazugság elleni harcban? A puszta megismerés és a jószándék még nem véd meg támadása ellen. A hadvezér is csak úgy védheti meg várát, ha csapatait s egyéb segédeszközeit pontosan ismeri és tudja, hogyan lehet legjobban megvédelmezni a fenyegetett pontokat.

Egyik kiváló eszköz: gondosan őrizkedni még oly csekély nagyítástól is, mert ezzel hozzászokunk az igazmondáshoz. Ha valamit elbeszélünk, figyeljünk nagyon arra, hogy pontatlanság ne csússzon beszédünkbe; inkább beszéljünk lassabban, csak meg ne botoljunk az igazságban. Kettőzött óvatosság szükséges akkor, ha saját kalandjainkról, hőstetteinkről van szó és háromszoros vigyázat, ha mások nyilatkozatát kell megismételnünk. A «Fliegende Blätter»-ben egyszer egy kolbászkészítőgép rajzát láttam. Felül beletették a disznót s alul kijött a kolbász. Épen ily gyorsan változnak át a kijelentések, ha két-három ember száján mennek keresztül, kivált akkor, ha nem rokonszenveznek az illetővel, akitől a mondás származik. Ezek az emberek igazi kolbászgépek. Kényszerítsük magunkat arra, hogy a történteket, hallottakat mindig a legnagyobb pontossággal és hűséggel adjuk vissza; ez a legsürgősebb teendőnk, ha azt akarjuk, hogy a hazugság ne üssön rést a várunkon.

A vasuti kocsikon a kalauzon kívül ellenőr is van, hogy senki se utazhassék jegy nélkül; ugyanígy van egy második eszköz is az igazságszeretet ellenőrizésére. Készítsünk kis naplót, persze jól elzárva, ebbe jegyezzük bele aztán minden este azokat a hazugságokat, nagyításokat, melyeken rajtakaptuk

magunkat. Milyen öröm az, ha lassankint mindig kevesebb a beirnivaló.

Harmadik sorban természetesen nagyon ajánlatos a föntemlített hazugságmúzeum gyakori látogatása.

5. Bátorság és igazságszeretet.

Egyszer azt hallottam valakitől, hogy ha nem volna többé háború, akkor a gyávaság lenne úrrá a világon, mert nem nyilnék többé alkalmuk az embereknek bátorságuk és vitézségük kimutatására. Igaz-e ez? Ha igaz volna, akkor a nők mind gyávák volnának, mert hiszen közülök csak az amazonok járták a csatatéren a vérontás iskoláját. S vajjon, ki merné állítani, hogy a nőkben nincs bátorság? hogy félnek életüket kockára tenni? hogy nem tudnak a halállal szembenézni? hogy szenvedéseket nem birnak elviselni? Gondoljatok a vértanúkra, az irgalmas nénékre, gondoljatok azokra az anyákra, akik gyermekeikért egyedül vergődnek keresztül az életen! A metzi csatatéren az elesett katonák sirjai közt ott áll egy angol leány sirköve, betegápoló volt, aki önként jelentkezett a feketehimlős betegek ápolására akkor, amikor sok férfi félreállt. Aki a nőkre gondol, tudni fogja, hogy a csatatéren kívül is terem bátorság és vitézség. És ki a megmondhatója, vajjon nem épen a háborúk gátolják-e kifejlődésében a legszebb, az igazi bátorságot, azt, mely a szeretetből fakad! Mert hát mi a bátorság? Lelkület, amelynek erejében sem a halál, sem a fájdalom, sem egyéb viszontagság gondolatának nincs hatalma cselekvésünk fölött. Azt hiszitek, hogy a puskagolyó okozta halál a legszörnyűbb valami a világon? Nincs-e számos egyéb veszedelemnek kitéve az ember élete, egészsége, szerencséje, amely épen annyi, sőt még több bátorságot követel tőle? Vajjon csak az indíthat bennünket a magunk feláldozására, hogy másokat megöljünk s az nem, hogy másokat megmentsünk? Nem épen olyan hatalmas forrása-e a bátorságnak a szeretet, mint a háború? S vajjon a legnagyobb hőstettek a világon nem szeretetből származtak-e? Nem támad-e önkéntelenül az a gondolatotok, hogy több bátorság volna a világon, ha több lenne a szeretet és hogy talán a háborúk akadályozzák meg a legnagyobb és legállhatatosabb bátorságnak elterjedését, mert a háborúk annyi szeretetet ölnek meg?

Különben is, ha valaki nem fél a testi fájdalmaktól, az még nem okvetlenül vall igazi bátorságra. Sok embernek drótból van az idegrendszere s nem könnyen izgul a képzelete; ezért aztán meglehetősen közömbös a testi fájdalmak iránt, mint a legtöbb vad nép. Ehhez járul, hogy a támadó nagy tömegek körlete is magával ragadja a harcost. Meg aztán bizonyos, hogy számtalan embernek nem a halál a legnagyobb rossz a világon; amit abból is látni, hogy sok ember öngyilkossá lesz.

Ez arról tesz tanúságot, hogy a világon sokkal fájdalmasabb és elviselhetetlenebb dolgok is vannak, mint a halál. Különben azt kellene mondanunk, hogy az öngyilkosok a legbátrabb emberek; hisz ezek még arra is képesek, hogy tulajdon kezükkel dobják el maguktól az életüket. Sok embernek még a halálnál is borzalmasabb, ha kárhoztatást, gúnyt, megvetést kell elviselnie, sőt, ha hibáját vagy sokszor csak tévedését is be kell vallania. Azért én úgy találom, hogy a legnagyobb bátorság nem a halálmegvetés, hanem az emberi tekintetektől való félelem legyőzése. Azért vallom azt is, hogy a szigorú igazságszeretet a bátorságnak legszebb bizonyítéka és hogy minden embernek van alkalma bátorságát gyakorolni — ha puska sohasem volt is kezében — azzal t. i., hogy az igazságot jelentéktelen dolgokban is mindenkor nyiltan és őszintén, mindenféle melléktekintet nélkül megvallja.

Higyjétek el, sokkal könnyebb a lelkesedés hevében az életet eldobni magunktól, mint naponta állhatatosnak maradni akkor is, ha hajt a vágy, hogy valami kellemetlen helyzetből, fölsüléstől szabaduljunk, vagy büntetést kikerüljünk. Itt válik meg, hogy igazán vasember-e valaki, vagy olyan, mint a zsivány, aki elbuvik, ha megtámadják.

A germán monda szerint a walkürök a csatamezőn elesettek lelkét a Walhallába vezették, ahol azután örök világosságban éltek az istenek között. Aki nem hazudik, aki bátran magára vesz minden kellemetlenséget, csak hogy az igazsághoz hű maradjon, az már itt a földön a Walhallában lakik az istenek között, mert minden jó és derék ember becsüli, kezét nyujtja neki és szeretetével, bizalmával mennyországgá teszi számára a földet.

6. Tisztaság.

Mondjátok csak, gyerekek, ha egy kedves barátotok meghalna, szivesen járnátok tarkaruhában és koszorúval a fejeteken? Viszont karácsony napján szivesen vennétek-e magatokra gyászruhát és fekete fátyolt? És miért nem? Úgy-e azért, mert az ember szereti kifejezni külsejével is azt, ami szivét mozgatja. Azt akarjuk, hogy öltözetünk hű képe legyen lelkiállapotunknak; hogy az emberek lássák külsőnkön is, mily hangulatban vagyunk és ne tréfálkozzanak velünk akkor, amikor mély gyászban vagyunk. Jól emlékszem, hogy gyermekkoromban nem ingerkedtünk az iskolában sohasem azokkal, akiken gyászruhát láttunk; bizonyos tartózkodó komolysággal kezeltük őket. S milyen szép viszont, ha örömünket is kifejezzük a ruhánkkal; ilyenkor aztán mások is részt vehetnek boldog vidámságunkban. Ha egy sereg fehérruhás, tarkakalapos gyerek énekelve és ujjongva megy kirándulásra, az öregek megállnak és kiül arcukra a honvágy, amint mondogatják: «Ó, a fiatalság!» — megelevenedik előttük az az idő, mikor még ők is így vonultak ki; és sokáig néznek a távozó gyermekek után. Gondtalan ifjúság!

Én azokat az embereket tartom legboldogabbaknak, akik ki tudják fejezni mindazt, ami szivüket-lelküket mozgatja. Boldog a festő, aki remek hangulatait, álmait szinekbe tudja szőni, a szobrász, ki a lelkét megszólaltatja a márványban s a zenész, aki csodahangokban fejezi ki érzéseit. Boldog, aki tud énekelni vagy csak kissé is ért a zenéhez; boldog még az a legutolsó falusi muzsikus is, aki esténként előveszi harmonikáját s azon játsza el hangulatait.

A középkorban egy angol nemest a király életfogytig börtönbe vetett. A fogoly eleinte kétségbe volt esve és tombolt a cellájában, mint az őrült, később azonban csendes megadás és türelem költözött szivébe, és sokszor találták összekulcsolt kézzel imádságba merülve. Majd megszállotta a vágy, hogy jámbor hangulatát valahogy ki is fejezze, s a börtönőrtől vésőt kért. Ezzel hosszú hónapok lefolyása alatt kivéste börtöne falán a Megfeszítettnek alakját, aki aztán egy nap a börtön faláról oly megható és fölséges nyugalommal tekintett le rá, hogy azt hitte, csoda történt: az alak megelevenedett. Pedig csak az történt, hogy az ő mélységes érzése

öltött alakot a hideg, szürke kőben és ez tette őt oly boldoggá.

De érzéseinket nemcsak szóval, szívvel, énekkel, zenével, ruhával fejezhetjük ki. Kifejezhetjük szokásainkkal is. Akad pl. ember, akik mélységes vágyat érez alázatosságra; az ilyen ember aztán rajta lesz, hogy ez hovatovább visszatükröződjék minden cselekedetén, köszönésén, feleletein, testtartásán s végül egész lénye alázatosságot lehel, épen úgy, mint ahogy a művésznek sok vésőütéssel végre sikerül úgy kimintázni a művét, hogy abban tökéletesen testet ölt a gondolata.

Hogyan próbálnátok vajjon kifejezésre juttatni tisztaság utáni vágyatokat? Nincs olyan ember, ha még annyira elvadult is, kinek a lelke mélyén ne élne az a kívánság, hogy tiszta legyen. Talán nem tudja ő maga sem egészen világosan, hogy mit akar ezzel; de valami vágyódás kél benne, hogy ne legyen rajta folt, hogy hófehér legyen a szive és megmeneküljön minden piszoktól szóban, mozdulatban és gondolatban. Hogyan fejezzük ki ezt a vágyat külsőleg? Piszkos kézzel, kócos hajjal, pecsétes ruhával, vagy mosdatlan szavak használatával? Dehogy is! Aki természeténél fogva nem tisztaságszerető, annak azon kellene lennie, hogy minél művésziesebben fejezze ki szive vágyódását a tisztaság után. Ezen vágy szolgálatában egész lénye oly eszközzé válhatik, amilyen eszköze a szobrásznak a márvány. Nem mondom, hogy finom ruha kell ehhez; a legszegényebb ember házában is akad víz mosdásra és mosásra. Csak az a kérdés, van-e valakiben igazi jóakarat s vágyódik-e arra, hogy valami fensőbb szépséget fejezzen ki szokásaival, hogy a tisztaság művésze legyen.

Aki vigyáz arra, hogy egy szemernyi piszok se legyen ruháján, kezén, arcán, az igen fontos és örvendetes fölfedezést fog tenni. Amint a zene megnyugtatja és fölemeli lelkünket, úgy a tisztaságszeretet is nagy hatással van bensőnkre. Szinte beleszeretünk a tisztaságba és nemcsak kabátunkon nem tűrjük többé a pecsétet, hanem jellemünk foltjaitól is szabadulni kívánunk; nem tűrjük többé a piszkos szavakat és lelkünkben kisértgető csúf gondolatokat.

Viszont a külső tisztátalanság nagy veszedelem, mert könnyen átragad bensőnkre is. Hallottátok már úgy-e, hogy a vitriol azért olyan veszedelmes, mert nemcsak a ruhát

marja ki, hanem a testig hatol és ott is sebet ejt. De nemcsak a vitriollal vagyunk így. Minden piszok mar, éget — lelkünk belsejéig. Aki napokig tud tojáspecsétes ruhával járni-kelni, az nem egyhamar veszi elő a szappant akkor sem, ha lelki dolgokról van szó. Elveszti undorát a piszok iránt; megszokja a piszok állandó társaságát. És aki piszkos kezét, körmét nem szégyenli, az a piszkos beszédet sem fogja szégyelni s végre a piszkos gondolatok mindennapos társai lesznek. Természetesen nem beszélünk itt azokról a foltokról, melyeket munkaközben szereznek a munkások. Az ilyen ruha méltóbb a becsülésre, mint a henyének még oly gondozott ruházata.

A jó emberismerő, ha tudni akarja, hogy megbízhatik-e valakiben, mindenekelőtt azt vizsgálja, milyen érzéke van a tisztaság iránt. Egy néger rabszolga fia, aki most Amerikában tekintélyes tanító és szónok, nemrégen nyilvánosságra hozta élete történetét. Többek közt elbeszéli, hogy 12 éves korában három napig gyalogolt, hogy eljusson a legközelebbi néger iskolába. Pénze nem volt, tandíjra nem telt, de remélte, hogy majd mellékesen megkeresi. Mikor az előljárónőt kérte, hogy vegye föl, az két szoba kitakarításával bizta meg. E munkát oly gondosan végezte, hogy egy porszemecskét sem hagyott a két szobában. Az előljárónő erre felvette: bizalomra gerjedt iránta. Úgy okoskodott: ha ezt ilyen jól végezte, akkor egyébként is rendes és tiszta lesz. Lehet belőle még valami. Ő beszéli azt is, hogy ha a négerből embert akarunk faragni, első és legfontosabb dolog, hogy megtanítsuk a fogkefe használatára. Ez fontosabb, mint az olvasás, mert addig, míg nem tudja alaposan, hogy mi a tisztaság, olvasása is piszkos és rendetlen lesz.

A tisztaság tehát épen nem valami mellékes dolog, amit az ember lehetőleg gyorsan s lehetőleg kevés vízzel elintézhet, hogy aztán már hétfőn fekete ujjnyomokkal legyen tele a törülközője. Ettől igen sok nagy dolog függ az életben. Némely fiú azt hiszi, hogy a boldoguláshoz és haladáshoz nélkülözhetetlen valami befolyásos nagybácsi vagy gazdag nagynéni, akiknek a pénze és pártfogása lendít az ember során. Én azt mondom nektek: a tisztaság a leggazdagabb és leghatalmasabb nagybácsi a világon s aki jó viszonyban van vele, azt nagyszerű pártfogásban részesíti és számára megnyitja a legnagyobb urak kapuját is. A piszokfészeknek

ellenben lehet még oly gazdag és befolyásos nagybácsija is, ha valaki meglátja pecsétes ruháját, piszkos kezét és zsiros iratait, megtörli kezét s azt mondja: nagyon sajnálom, most nincs nálunk üresedés; aztán pedig feleségéhez fordul: «Hál' Istennek, csakhogy nincs most hely, — huj, micsoda piszokfészek».

7. Irigység.

Pista szinültig teli kapja levesestányérját, Jancsi csak félig s hozzá csak egy gombócot, holott Pista leveséből három mered ki, mint megannyi sziget az óceánban. Erre Jancsit elfogja a sárga irigység s úgy találja, hogy ki nem állhatja öccsét. S ha még hozzá, észreveszi idővel, hogy édesanyja különös gyöngédséggel bánik Pistával — talán, mert erre a különös gondra szüksége van — akkor végleg befészkelődik az irigység a szivébe. Ezentúl nemcsak kevesebb a jófalatja, de még méreg is van a lelkében, mely megkeseríti minden ételét. Sőt nini, már kezd kancsalítani; hogy is ne: félszemével mindig Pista tányérjára kell sandítani! Amióta pedig észrevette, hogy Pista csizmája finomabb bőrből van, mint az övé, azóta félszemével a csizmára, másikkal a levesestányérra kancsalít s bosszúsága felváltva kúszik hol a tányérról le a csizmára, hol onnan vissza ismét az asztalra.

Én is ismertem egy ilyen Jancsit. Mikor egyszer irigységről beszéltem, hozzám jött és így szólt: «Tudom, hogy csunya dolog az irigység és hogy megkeseríti az ember életét; de nem tehetek róla, ha mindig meglátom, hogy öcsém többet és jobbat kap, mint én. Édesanyánk őt jobban szereti; már régen észrevettem!»

Erre én azt mondtam neki: «Kedves fiam, igazad van: lehetetlen észre nem vennünk az egyenlőtlen elosztást, ha már megkezdtük az összehasonlítást. De hát minek hasonlítgatsz? Azt tudhatnád, hogy a világon nincs két ember, akinek mindenből egyformán jutna ki, mint ahogy nincs két oly virág, melynek egészen egyformán jár ki világosság, víz és talaj; nem lehet a világon olyan anya sem, aki egyidőben valamennyi gyermekét egyforma gondban részesíthetné. A te édesanyád is talán azért gyöngédebb most testvéredhez, mert gyenge testalkatú, vagy mert kezdettől fogva nagy gonddal kellett őt ápolnia s ez a szokása megmaradt. Vagy talán azért van részvéttel

iránta, mert már látja jellemének olyan fogyatkozásait, melyek valaha megkeserítik majd életét és úgy érzi, hogy kárpótlásul legalább fiatalságát kell tőle telhetőleg megédesítenie; mit tudsz te ahhoz, mi minden történik egy anya szivében! Nagyon könnyen megtörténhetik, hogy egykor majd te fogsz közelebb állni szivéhez, ha férfiúvá lettél s ő látni fogja, hogy támasza vagy. Tégy le az irígységről; hiszen az irígy ember állandóan úgy érzi magát, mintha tengeri betegsége volna, mindent sárgászöld világításban lát, semminek sem tud igazán örülni, mert mindig talál olyasvalakit, akinek jobb dolga van, mint neki. Olvastál-e az ókori mondákban a stymphalosi madarakról, amelyek az ember minden ételét undok módon bepiszkolták? Az irígy gondolatok ilyen stymphalosi madarak, melyek boldogtalanná teszik az embert. Neked igazad van, puszta elhatározással nem szabadulhatunk meg tőlük. A monda szerint is Herkulest kellett segítségül hívni, aki isteni nyilakkal pusztította el őket. Ilyen isteni nyilat akarok én is neked adni; egy jó gondolatot, mellyel az irigység madarát egyszersmindenkorra elejtheted, úgy hogy soha többé nem fog levesestányérodra letelepedni!

Jól vésd eszedbe, hogy akiknek látszólag jobb dolguk van, akik több gondban, elnézésben, kényelemben részesülnek, mint te, azok nem okvetlenül irigylésre méltók. Akiket fiatal korukban elkényeztettek s akiknek minden óhaját teljesítették, azoknak rendesen nehéz a sorsuk később, mert elpuhultak; s mi a legnagyobb baj: nem tanultak meg másokról gondoskodni, másokért élni. Enélkül pedig sohasem ismerik meg az élet legszebb, legértékesebb ajándékát, azt t. i., hogy valakit teljes szivünkből szeretünk és az viszont szivébe zár. Azért bizony sokszor sajnálatra méltóbbak, akiknek «jobb dolguk van». Erre most biztosan azt fogod kérdezni: «Ha egy szegény árva elhalad egy boldog család kivilágított ablaka előtt, akkor is sajnálnia kell a bent levő gyermekeket? Azok sorsát már csak joggal irigyelheti?» Nem, ne irigyeljen soha senkit; hiszen nem tudja, milyen lesz életük folytatása. Ha előre láthatná, talán megáldaná a házat s azt mondaná: Ó, ha tudnátok, mi vár még reátok! Örüljetek, addig, ameddig lehet, nem sajnálom tőletek! S ki tudja, mi vár még őreá? Ki tudja, nem kapja-e vissza még százszorosan azt, amit nélkülözött? Hogy egyik ember a világ minden javában részesüljön, a másik meg semmit se kapjon, az nem lehetséges;

gazdagság, szeretet, boldogság, egészség és tehetség, valamennyi sohasincs együtt egy kézben. Ha tehát téged nem kényeztetnek úgy, mint öcsédet, örülj neki. Tanulj meg kárpótlásul másokra gondolni úgy, hogy képes légy magadról megfeledkezni; légy szigorú magadhoz, hogy megerősödjél. Ha aztán ember lett belőled, szégyelni fogod, hogy valaha mások levesestányérjára pislogtál és nem akarsz többé öcséddel cserélni; sőt talán kétszeresen fogod szeretni, ha látod, mily nehezen vergődik keresztül az életen. Édesanyádtól pedig bocsánatot fogsz kérni ostoba gondolataidért, ha akkor még él; amit adjon a jó Isten!

Geroknak van nehány szép sora, gondoljatok rá, valahányszor a szerencse elhalad mellettetek és más életét aranyozza meg. Finoman jelzi benne, hogyan vet mások szerencséje ránk is fényt, ha tudniillik meg tudunk feledkezni magunkról és teljes szivvel részt veszünk mások örömében.

Az alkonyat egyre közelget,
Már sápad a fény odakinn,
A szomszéd ablaka szemben
Csillog mint tiszta rubin.

Az ablaka nyugatra nyilik
Az alkony bíbora rajt.
Mit a nap még búcsujaképen
A völgynek visszasóhajt.

És nézve keletnek az árnyban
Itt állok a sötétben én,
De piros-melegen odaátról
Átcsillan rám is a fény.

Így örvendj minden örömnek,
Ha nem is lesz soha tiéd,
Ami boldogság amazokra,
Élvezd, mint a magadét.

V. Önismeret.

1. Az önismeret értéke.

Tudjátok-e, gyerekek, melyik a legsötétebb világrész? Talán Afrika? Nem, hiszen Afrikát már át meg átkutatták merész utazók. Nézzétek csak meg Afrikának egy újabb térképét! Alig találtok rajta üres helyet. Tavakkal, hegyekkel és folyókkal van telerajzolva az egész, ismerjük népességeit, sőt már egy nagy vasútvonal kiépítése is tervbe van véve, amely majd átszeli az egész kontinenst.

Nem, a legsötétebb világrész az emberi szív. Könnyebb a Nilust követni eredetéig, pedig több mint ezer év kellett hozzá, mint az emberi cselekedetnek utána járni a szívben rejtező legtitkosabb forrásáig. Vajjon miért? Hisz azt gondolhatná az ember, hogy fordítva áll a dolog: hogy megtudjuk valamely cselekedet okát, úgy tetszik, csak önmagunkat kell megkérdeznünk és nem kell nehéz harcot vívnunk vad törzsekkel vagy fárasztó utat tennünk az izzó homokban. Ugyan minő áthághatatlan akadályok azok, melyek velünk saját bensőnk megismerésénél szemben állanak? Ha például valótlanságon kapnak rajta titeket és azt kérdik tőletek, miért mondtatok nem igazat, vajjon tudjátok-e az igazi okát? Ugy-e nem? És miért nem? Látjátok, mily kevéssé ismeritek még sötét világrészeteket, különben azonnal megmondhatnátok. Ugy-e, szinte félünk attól, amit magunkban felfedezünk, nem szeretnénk csunya tulajdonságokkal találkozni bensőnkben és ezért nem vesszük sohasem komolyan a felfedező utat. Még a legmerészebb felfedezőt is, aki sem oroszlánoktól, sem emberevőktől meg nem ijedt, szorongó félelemérzés fogja el, amikor saját cselekedeteinek forrásához készül eljutni. Szeretné hinni, hogy mindent felebaráti szeretetből tesz és önmagára nem is gondol, de ha szigorú önvizsgálatot tartana önmagában, akkor talán arra a felfedezésre jutna, hogy cselekedeteinek legtöbbje a dicsőség után való vágy szikláiban fakad és hogy sok más tettének forrása a kalandvágy bozótjában van és hogy az igazság vágya csak igen vékony erecske nála, mely útközben a főforrásokba belé csörgedez s azokban elvész.

De nem mindegy-e, hogy milyen forrásból ered a cselekvés? Hiszen az a fő, hogy valami nagyot és hasznosat tegyünk! Mit szóltok erre? Nem mindegy-e, vajjon gőz vagy villamosság hajtja-e a vonatot, csak haladjon? Persze, hogy mindegy, akár gőz, akár villamosság, de képzeljétek el, hogy a hajtóerő másvalami, ami még nincs hatalmunkban és ami útközben szétrobban és az egész vonatot szétrombolja, vajjon akkor is mindegy, hogy minő erőt választunk? Szakasztott így vagyunk, ha valakit dicsőség és kaland után való vágy ösztökél. Egy darab uton talán nagy és hasznos dolgokat művel. De egy pillanatig sem lehetünk biztosak, mikor robban föl és zúzza össze önmagát és mindazokat, kik rá bizták magukat. Mert a dicsőség és kalandvágy annál inkább nő, minél több a tápláléka és hovahamar erősebb lesz az ember lelkiismereténél, erősebb igazságérzeténél és akkor vége. De ép azért rendkívül fontos önmagunkat megismerni, hogy még idejében felismerjünk mindent, ami szivünkben felburjánzik és rabszolgává tehet! Tudjátok, a mérges gombák ott tenyésznek legjobban az erdőben, hová a napfény nem jut. Igy van ez az emberi szívben burjánzó mérges gombákkal is. Ott tenyésznek, hova az önismerés fénye nem hatol. Szüleitek csak akkor veszik észre rossz tulajdonságaitokat, mikor már annyira megnőttek, hogy alig lehet őket kipusztítani, csak ti magatok ismerhetitek meg a növényt, mikor első vékony hajtásai szivetekben kifeslenek. Sok rákbetegség operálható volna, ha akkor vennék észre, mikor még csak kis képződmény, sajnos, rendesen csak akkor ismerjük meg, mikor már sok szövetet megmérgezett és az egész testet megfertőztette.

Önmegismerésünk legnagyobb akadálya az a vágyunk, hogy «mutatni» akarunk valamit saját magunk előtt és ezt magunkkal még el is akarjuk hitetni. Mindenki szeretné önmagát nagyrabecsülni, azért irtózik saját hibáit és nevetséges vonásait igazi nevükön nevezni. «Ah, az az ember mindent csak hiúságból tesz», így itélünk nagyon hamar másokról, de ha mi magunk valamit merő hiúságból vagy dicsőségvágyból teszünk, szivesen elhitetjük magunkkal, hogy csupa nemes indítóokokból cselekedtünk. Amint a növények bizonyos védőszervekkel rendelkeznek a csigák és hernyók ellen, úgy termelnek az emberek is mentőgondolatokat, hogy tetteiket maguk előtt szépítsék és fehérre mossák. Ha valaki feledékeny volt vagy nem elég előzékeny, akkor azt mondja: «Nem volt időm» és

ezt utóbb önmaga is elhiszi. Ha valaki eleszi kis huga elől születésnapi tortáját csupa falánkságból, később azt mondja: «Meg akartam akadályozni, hogy ő elrontsa gyomrát».

«A gőgös előbb-utóbb elbukik», tartja a német közmondás. Még igazabban mondhatjuk: «Az önámító előbb-utóbb elbukik». Mert ha egy nép vagy egyén saját hibáival szemben vak, biztosra vehetjük, hogy közel van a romlása, épúgy mint a hajónál, melynek kapitánya nem tudja hajszálnyi pontossággal kiszámítani, mennyire tért el az eredeti iránytól a szélben és viharban. Ha az utasokat hazugsággal tartja, az legalább a hajónak nem árt, de ha a dolgozófülkéjében még önmagát is azzal ámítja, hogy a helyes uton jár, akkor mindennek vége. Mert a tenger, a szelek és szirtek meg nem vesztegethetők, csak az igazság, a valóság szerint irányíthatók.

2. A görög templom.

Talán olvastatok már Apollónak hires delphii templomáról, melyben forró gőzökben, háromlábú széken ült a jósnő és megjósolta a jövendőt. Ennek a templomnak ez volt a felirata: «Ismerd meg tenmagadat». Ez volt az első és legfontosabb, mit az Isten mindenkinek odakiáltott, ki őt jövőjére vonatkozólag megkérdezte. Nos, azt mondhatnók: «Nincsen-e sok ennél fontosabb dolog, ami inkább oda való volna a templom homlokzatára? Például: «Szeresd felebarátodat» vagy «Fegyelmezd magadat». Ugyan miért tartották az önismeretet a legszükségesebbnek és legbölcsebbnek?» Bizonyára azért, mert sem felebarátunkat nem szerethetjük, sem magunkon nem uralkodhatunk igazán, ha nem ismerjük saját magunkat. Aki pl. nem tudja, hogy hirtelen haragos, vagy irigy, vagy pletykázó, az épenséggel nem jő arra a gondolatra, hogy magát megzabolázza. Azt gondolja magáról, rajta semmi javítani való nincs, hogy nagyszerű fiú. Ezzel a jelzővel Anna néni tisztelte meg a minap, ő meghallotta és nyomban elfogadta, holott egész biztosan tudja, hogy Anna néninek halvány sejtelme sincs arról, hogy tulajdonkép milyen ő. Ilyen önismeret nélküli embereket úgy hivunk, hogy képzelődők; olyanok ezek, mint a megállott óra, mert, hogy magukat tökéleteseknek tartják és saját hibáikat nem láthatják, nem is mehetnek előbbre, hanem megállnak. Hallottatok már gyermekhangú

embert? Ugy-e, mily furcsán hangzik, nem birjuk megszokni. Épily komikus, ha az ember teste továbbfejlődik, míg a lelke megtartja gyermekes szokásait és hiú, neveletlen kamasz marad. Képzeljetek el egy szakállas kamaszt, akit talán még «doktor úr»-nak is tisztelnek! Mindez hiányos önismeretből ered. Csak aki ismeri magát, az uralkodhatik maga felett, épúgy, amint a mozdonyvezető is csak akkor kezelheti a gépét, ha minden részecskéjét ismeri és tudja, mennyi fűtést bir ki a kazán, hogy melyik szellentyüt kell nyitni és csukni és hogy mely részeket kell gondosan olajozni.

Igy vagyunk a felebaráti szeretettel is. Önismeret nélkül ez is lehetetlen. Képzeljétek csak el, összevesztek valakivel, pl. testvértekkel. Az összeveszés oka talán az, hogy hangotokban van valami nyerseség vagy fennhéjázás. Ti azonban ezt nem tudjátok és mindig a másikat okoljátok. Vagy megsebzitek valamely érzékeny pontját, úgy hogy nagyon megharagszik. Ti szeretitek őt, kívánjátok is, bár találnátok más hangot, de újra csak a feleselés útjára juttok. Igy van sok ember, ki lassanként egészen elkeseredik és visszavonul, mert úgy érzi, hogy senki sem szereti őt, mindenki kitér útjából és megtagad tőle minden segítséget és részvétet. Ha saját bensőjükben idejekorán felfedező utat tettek volna, talán sok csunya és visszataszító tulajdonságra találtak volna, amelyeket okolniok kellene. Azért van oly mély értelme annak, ha az a templom, melyben az emberek jövőjüket tudakolják, ezt a mondást hordja homlokzatán: «Ismerd meg önmagadat». Az az ember, ki önmagán átlát, jövőjét legnagyobb részt kezében tartja, mert idejekorán megváltozhatik, míg nem késő és mert felismeri hibáit és tévedéseit, melyeket a jövőben elkerülhet, míg az elvakult sohasem tanulhat, mivel sorsának okait mindig csak másokban keresi.

Képzeljetek pl. egy gyárost, aki munkásai számára mindenféle jóléti intézményeket létesít és mégis kénytelen hálátlanságról panaszkodni. Nos, akad minden néposztályban hálátlan, de talán elsőben mégis csak önmagától kellene a gyárosnak megkérdeznie, nem ő-e a hibás abban, hogy munkásai nem örvendeznek az ajándéknak, nem adta-e túlságosan a nagyságos urat és nem gondolt-e nagyon keveset azzal, hogy az ajándékozás igen nehéz művészet. Vagy képzeljétek el, hogy valakinek nincsen sikere üzleteiben. Ilyenkor az egyedül helyes eljárás az, hogy elsőben is önmagától kérdezi: milyen

hibákat követtem el? Talán rendetlen voltam, nem elég szorgalmas, nem elég figyelmes és udvarias vevőimmel szemben vagy talán nincs bennem elég tehetség és ismeret a munka ezen ága iránt? Ha mindezekre a kérdésekre lelkiismeretesen megfelel, talán még boldogulhat. De ha mindent a rossz időkre stb.-tól sohasem viszi semmire, mert akinek nincs helyes önismerete, annak minden idő rossz.

3. Önvizsgálat.

Ha éjfél felé nagy oceánjáró hajó fedélzetén állunk, felülről, mintegy az égből, vontatott hang szólal meg: «Minden rendben!» A legfelső árbockosár matróza szólt, aki mégegyszer körültekintett a nyilt tengeren. Az utasoknak, akik lefeküdni készülnek, áldáskép hangzik ez a szó felülről. A kapitány is, mielőtt álomra hajtaná fejét, mégegyszer pontosan megvizsgálja a térképek és iránytű segítségével, hogy hol van most hajója, nem tért-e le a kiszabott útról. Amily fontos szerepe van a hajón a kapitánynak és a figyelő matróznak, ugyanoly szerepet tölt be az embernél a lelkiismerete és esze. Ezektől minden este elalvás előtt számon kellene kérni, vajjon a lélek nem tévedt-e le az igaz útról, melyet számára lelkiismerete előír és vajjon «minden rendben» van-e?

Mikor ezt a tanácsot adom nektek, nem kell félnetek, hogy talán fejlógató révedezőkké akarlak tenni, akik folyton átkutatják lelkük minden zugát, hogy valami rosszat födözzenek föl. De hogy úgy aludjunk el, mint a nyúl, vagy akár a tehén, anélkül, hogy utolsó tekintetet vetnénk lelkiismeretünkre, ez mégis csak nagy fejetlenségnek és épen nem emberi módnak látszik.

Ha csendes óráinkban sohasem foglalkozunk azokkal az emberekkel, akikkel dolgunk van; ha sohasem kérdezzük magunktól, vajjon jól bánunk-e velük s igazságosan itélünk-e fölöttük; ha sohasem mérlegeljük azokat a hajlamokat és vonzalmakat, melyek bensőkben keletkeznek és fejlődnek: hogyan terelhetjük magunkat jó irányba és hogyan találjuk meg a helyes útirányt? Aki sohasem gondolkodik önmaga és mások felett, az olyan, mint a mesebeli kisérteties hajó, amely kapitány és kormányos nélkül, tépett vitorlákkal száguld végig a tengeren és senki sem tudja, merre megy és hol éri utól végzete.

«Nem vagyok-e túlságosan önérzetes vagy makacs; nem vagyok-e könnyelmű a szeretetben, kíméletlen akaratom érvényesítésében vagy szavaimban; nem vagyok-e fönnhéjázó modoromban; nem beszélek-e sokat önmagamról; nem foglalkozom-e sokat apró kedvteléseimmel; nem vagyok-e rendetlen és nem vagyok-e okozója valamely szerencsétlenségnek vagy balsikernek, mely környezetemet érte?» Legalább ezeket kérdezzük magunktól és feleljünk rá bátran. Aki erre rászokik, az vezető- és irányítóegyéne lesz a társadalomnak és másoknak például szolgál az életben; aki azonban ezt nem tanulja meg, az a hullámoktól ide-odahányatott, célját soha el nem érő hajó!

VI. Fölfedezések.

1. A kulisszák mögött.

Ha szinházban vagy cirkuszban tündértáncban gyönyörködtök, melyet korotokbeli kisleányok lejtenek káprázatos ruhában hol vörös, hol kék, hol meg fehér bengáli fényben, akkor ugy-e, szeretnétek ti is köztük lenni, hiszen ez fölséges élet lehet? Dehát bevittek már valaha szülőitek a kulisszák (szinfalak) mögé is? Ott láthatjátok, hogy azoknak a leánykáknak többnyire milyen fáradt és aggodalmas arcocskájuk van? És ha még otthonukat is látnátok és tapasztalnátok, hogy nagyobbrészt szegény gyermekek, kiknek már ily fiatalkorban kell a kenyérkeresésben segíteniök és hogy gyakran a szinpadon is, meg otthon is igen kemény bánásmódban részesülnek, akkor egyszerre láthatnátok, hogy az élet a kulisszák mögött egészen más, mint a nyilt szinen.

Akárhány ember csak azzal törődik, csak azt élvezi, ami a kulisszák előtt a nyilt szinen történik és soha semmi gondja arra, hogy milyen világ van a kulisszák mögött. Ezek az emberek csak a külső látszatot, a dolgok felszinét nézik és tovább nem kutatnak. A kis macska csak kilenc napig vak, sok ember azonban egész életén keresztül nem vetkőzik ki a vakságból vagy legalább is csak közvetlen környezetét látja, mert rövidlátó. Mit mondott több mint 100 évvel ezelőtt Mária Antoinette francia királynő, mikor az éhező nép palotájának

ablaka előtt követelődzött és értesítették, hogy a népnek nincs kenyere? Állitólag azt mondta: «Hát akkor egyenek kalácsot!» nem azért, mintha ezzel gúnyolni akarta volna a szegény népet, hanem mert egyáltalán nem tudta elképzelni, hogy van rá eset, midőn az embereknek nincs mit enniök. Fényben és bőségben élt, sohasem nézett s nem is látott a kulisszák mögé és mivel nem érintkezett a néppel, nem ismerte életét, helytelenül bánt vele és szintén oka volt gyászos végének. Ha valamit nem látunk meg, nem is tudunk segíteni rajta. Sokszor fontosabb, hogy azt lássuk meg, ami a kulisszák mögött történik, mint ami elől a fényesen kivilágított nyilt szinen megy végbe, mert amit az első pillanat tár elénk, sokszor csak látszat és csalódás s csak mögötte található az igazi, a valódi élet. Áki tehát a látszathoz, a külsőhöz tapad, ne csodálkozzék, ha egyszer aztán összedül életének épülete, hiszen hamis számítások, rossz alaprajzok szerint épült.

Tegyünk tehát néhány kirándulást az élet szinfalai mögé, hogy megértsétek, mit akarok ezzel mondani és hogy még idejekorán leszokjatok a rövidlátásról.

2. Az ingről szóló ének.

Ugy-e, láttatok már divatárúkirakatot, hol egymás mellett halmozódik a sok ragyogó férfiing? Pompás egy látvány különösen este, mikor a villamosfény vakitóan verődik vissza róluk és a kivételesen olcsó árak csillognak rajtuk?

Hogyan keletkezett a föld, nap és a hold, azt nagyszerűen tudjátok, de tudjátok-e, hogy keletkeztek ezek az ingek? Néztetek-e már egyszer itt a kulisszák mögé? Pedig mi mindent mesélhetne egy ilyen ing, ha meg tudná írni a saját történetét! Beszélhetne sápadt varrónőkről, sötét udvari lakásokról, hova alig kandikál be egészen fölülről egy kis, tenyérnyi ég; délutánonként megjelen a kintornás és elnyikorogja énekét távoli örömökről és költészetről; beszélhetne évről-évre átvirrasztott éjszakákról és egyhangú életről, mely csak annyi változatosságot nyujt, hogy egyik nap több, a másik kevesebb éhezéssel vagy valamivel sürgősebb munkával jár; ez az ing történetének első fejezete. Utolsó emlékül megőrizte az ing a varrónő csalódott arcát, midőn napokhosszat végzett munkájáért átvette a kevéske bért és számítgatta,

hogyan lehet ebből élni, ruházkodni és házbért fizetni. Sok évvel ezelőtt megírta egy angol költő a varrónők nyomorát, hogy a gazdagok szivét könyörületre indítsa:

Az ujja fáradt és sovány,
Szemén álmatlan éj ül.
Egy sápadt asszony üldögél
És varrogat serényül.
Csak öltöget, csak öltöget,
Szeme tétován réved.
Fáradt szivéből fölfakad
Az ingről súlyos ének.

Későn-korán, későn-korán
Csak varrni, varrni szüntelen
S későn-korán, későn-korán
Rabmódra, pihenéstelen.
Öltés, szalag, szegély, kereszt
Szakadatlan sereg,
Míg bele nem szédül az árva fő,
Míg kéz meg agy meg nem mered.

Későn-korán, későn-korán
December bús ködében
Csak varrni, varrni szüntelen
Tavasz ifjú tüzében.
Ha az első fecske a házereszen
Tavaszi dalba fog,
Szegény szivem úgy megremeg
És fájón felzokog.

Az ujja fáradt és sovány
Szemén álmatlan éj ül.
Egy sápadt asszony üldögél
És varrogat serényül.
Csak öltöget, csak öltöget,
Szeme tétován réved
Fáradt szivéből fölfakad
(Megleli-e vajjon a gazdagokat?)
Az ingről súlyos ének.

Amióta ezt az éneket megírták, sok tekintetben javult már a munkások élete, de a varrónők még mindig többet éheznek, mint a legtöbb embertársuk. A ragyogó villamosfény mellett még mindig oly sok a nyomorúság! Ha mindenki tudna róla, sok minden máskép volna a földön. Mert a gyárosok egymagukban még nem tudnak segíteni. Csak ha több szeretet költözik a szivekbe és kölcsönös segítésre egyesíti az

embereket, majd akkor lesz valamivel vigasztalóbb azok élete is, akik nekünk varrnak és értünk virrasztanak. És ez többet ér, mint a fényes kirakatok.

3. A föld alatt.

Egy széndarabot teszek elétek az asztalra. Holtan, sötéten és piszkosan hever itt. És mégis mily eleven és érdekes a története.

Erről szeretnék ma valamit mondani.

Biztosan ismeritek a régi mondát az elsülyedt városról, Vinétáról, mely a tenger fenekén pihen és melyről a költő így énekel:

Messze tenger titkos, mély öléről
Halk harangszót hord az esti szél,
Tengereknek csoda városáról
Régi, kedves, szép regét mesél.

Mély haboknak fedező ölében,
Hallgat lenn egy rombadőlt világ.
Néha-néha a tetők aranyja
Meg-megcsillan a habokon át.

S a hajós, ha látta csillanását
Alkonyatnak biborfényinél,
Gyilkos szikla lesse bár közötte,
Mindig újra vissza-visszatér.

Persze az elsülyedt város története csak mese, de nem mese az, hogy a föld gyomrában, a mélységes tenger fenekén egy elsülyedt város nyugszik, egy óriási növény- és ritka állatvilág, melyet évezredek óta eltemettek áradások, földrengések és más hatalmas erők. Erről az elsülyedt világról már rég tudni egyetmást; hírt ad pl. róla a borostyánkő, mely nem egyéb, mint hatalmas fenyőfáknak gyantája s melyben elvétve még rovarokat is találunk. A legtöbb tapasztalatot az ásatások és a bányászat szolgáltatják. Itt a teremtés egész történetét olvashatja le az ember az állatok és növények lenyomatairól, de hisz ezekről már tanultatok és olvastatok ti is? Azonban az elsülyedt város ott az ismeretlen mélységben ránk nézve nem oly haszontalan, mint Vineta városa, hanem az emberiség nagy éléskamrája lett, honnan fényt és meleget hordunk ki. Az ősidők e végtelen megkövesedett erdeit szén alakjá-

ban ismét a felszinre hozzuk és fűtjük kályháinkat, gyárainkat és belőle állítjuk elő a világítógázt.

A szénnek úgyszólván kettős multja van; egyik az, midőn búcsut mond az életnek, elsülyed a sötétségbe és halálba, a másik akkor kezdődik, mikor szénalakjában visszatér a napvilágra. A nap melege, mely évezredekkel előbb belesugárzott, ismét felgyullad. Ezzel a második multtal akarunk most foglalkozni. Szólni akarunk a bányászról, aki napvilágra hozta.

Tudjátok, melyik munkásnak van legnyomorúságosabb élete, hogy szinte alig tudjuk megérteni, mikép van egyáltalán kedve még élni? A szénbányászoknak. Ha este végigmentek egy nagy város utcáin, nézitek a végtelen fénytengert, a kiberobogó mozdonyokat, gondoltok a számtalan gyárra és a kattogó kerekekre és elgondoljátok, hogy mindennek a nagyszerű forgalomnak forrása tulajdonkép a kőszén, ilyenkor azt gondolhatnátok: bármily nagy jutalom nem elég nagy azok számára, akik a drága szenet életük örökös veszélyeztetésével kihozzák a föld mélyéből.

Hogy fest azonban a valóság? Ugyan mi jót élvez a szénbányász? A legtöbbnek nincs annyi bére, hogy télen becsületesen felfűthetné a szobáját és este lámpát gyujthatna. És ezek az emberek termelik a meleget és világosságot. Olvastatok valaha arról, hogy tulajdonkép hogyan dolgoznak ezek a munkások? Órákig feküsznek a szük aknában, hogy csákányaikkal egyetlen széndarabot kifejtsenek. Könnyü elgondolni, hogyan emészti itt lent a levegő a szervezetet. Olvastam valakinek leirását, ki négy órát töltött a föld alatt, hogyan számolt be benyomásairól:

«A nehéz emelőkosárban villámgyorsan szálltam fel újra a föld felszinére. Mily örömöt éreztem a természet szépségén, mikor szememet a napsugarak már nem kápráztatták. Egészen elfeledtem, hogy olyan fekete és piszkos vagyok, mint a legutolsó szénlapátoló és szivbeli ujjongással sétáltam erdőn, mezőn. Mily selymes volt a szél érintése, mily fölemelő a pacsirta zengése, milyen kábító a szénakazal illata! Milyen felejthetetlenül festői látvány a frissen kaszált mezőn a nap hevében dolgozó aratók!»

Igy ír a szénbánya látógatója már négyórai ott tartózkodás után. Úgy érzi magát, mintha a pokolból szabadult volna ki. S a szénbányász egész napját, egész életét kénytelen ott eltölteni.

Ha szenet láttok, ne felejtsétek, hogy az emberiségnek nem az a legnagyobb diadala, hogy a földbe jutott őserdők fáit napvilágra hozza és belőlük világosságot gyujt és meleget fejleszt. Amíg cserébe élő embereket kell leküldenie a föld mélyébe, kik testben és lélekben megkeményednek és elkormosodnak, mint maga a kőszén, addig az emberi szellem még nem ülhet igazi nagy diadalt. Csak majd ha az, akinek piszokban és sötétségben kell dolgoznia, sok szabad időt tölthet a napon és levegőn és kényelmes megélhetés van biztosítva számára, ha a művészetből és tudásból is kiveheti a maga részét, csak akkor válik az ember a világ királyává.

Egy régi népdal mondja:

Tudod-e, te szép menyasszony, a jegygyűrű, hol terem?
Bányászok fejtik, szegények, világtalan éjbe lenn.

Sohase feledjétek, hogy a világ legragyogóbb műveibe is nemcsak a művész gondolata és feltaláló szelleme van belefektetve, hanem az egyszerű munkás fáradságos nélkülözése is és mindez a sok pompa és szépség nem hoz áldást számunkra, ha erről megfeledkezünk.

4. A tanító.

Iskolánkban egy tanító lakott a családjával. Amikor a tízpercekben az ötszáz tanuló sűrű tömege ajtaja előtt elvonult, mindig akadt egy-kettő, aki társát tréfából az ajtóhoz lökte vagy az ajtót döngette. Nagy volt az öröm, valahányszor a tanító dühösen kirohant, mint a kakuk előbujik az órából és mégsem tudta meg, hogy kik voltak a bűnösök, mert azok rég eltűntek a tömegben. Ez a durva tréfa azonban egyszer csak megszűnt anélkül, hogy büntetésről hallottunk volna. Kérdeztem a főcinkost, talán rájöttek a dologra? «Nem — felelte — de én jöttem rá a dologra.» «Hogy érted ezt?» — kérdeztem. «Mikor nemrég a tanító nagy dühösen kirohant, láttam a nyitott ajtónál, amint felesége szomorú arccal ott állt az ajtófélfához támaszkodva és mellette gyermekei, akiknek látniok és hallaniok kellett, hogy atyjukat ingereltük és dühbe hoztuk. Most egyszerre világos lett előttem, miért volt mindig oly borzasztóan indulatos. Nemcsak azért, mert őt magát zavartuk, hanem azért is, mert felesége és gyermekei előtt szégyelte, hogy vele ily tréfát űztünk. Ekkor így szóltam a

többiekhez: Gyerekek, ez mégis aljasság, amit mi teszünk; hiszen megszégyenítjük ezt az embert tulajdon családja előtt!» Igy szólt a főcinkos és én ezt sohasem feledtem el. A kulisszák mögé tekintett és ez megtérítette. Egészen megváltozott.

Azt hiszem, a legtöbb durvaság és gyöngédtelenség a világon nem rossz szívből ered, hanem abból, hogy nem nézünk a kulisszák mögé. Egy tanítót sem bosszantanának és ingerelnének tanítványai, ha az osztályban csak egy felfedező akadna, aki értene ahhoz, hogyan kell a szinfalak mögé tekinteni és aztán a többieket felvilágosítaná. Pl. Ha a tanítót egyszer meglátogatná, hogylétéről kérdezősködnék és látná, mily magányosan ül szobájában. Vagy ha felesége van, aki ápolja őt és aggódik miatta, akkor talán világosság gyúl bennünk és eszünkbe jut, hogy vajjon nem szent és sérthetetlen-e minden ember, akiért más aggódik? És szeretnénk-e jelen lenni, amint hazatérésekor aggódó arccal kérdi a felesége: «Megint bosszantottak ma?»

Ha olyan tanítónk van, akit nem szeretünk, mert sokszor igazságtalanul és indulatosan bánik velünk, ki tudja, milyenek otthon a körülményei? Nincs-e rossz fia vagy nincs-e valami nagy baj családjában?

Gyakran nem is szükséges a szinfalak mögé tekinteni, csak gondolkodni kell és az ember rájön sok mindenre.

5. Az ember arca.

Egy orosz kolostorban élt egy szerzetes, akit a nép mindenfelé nagyon tisztelt és szeretett, mert az élet minden szorult helyzetére tudott tanácsot és vigasztalást. Arra is tudott tanácsot, hogyan lehet a szeretetben tökéletesedni és szeretetet tanusítani még az oly emberekkel szemben is, akikkel nehéz bánni és kikben nagyon kevés a szeretet, minderre tudott csodálatos szert ajánlani, mert hosszú életén át sok mindenen ment keresztül. Ezt mondta: «Aki a szeretetben tökéletesedni akar — s mindenki akart, aki e szent ember légkörébe jutott — annak meg kell próbálnia az emberek arca mögé tekinteni.» Az emberek arca sokszor próbára teszi a türelmet és szelidséget. Néha egy-egy pillanatban, sőt sokszor hosszú időn át oly visszataszító és ingerlő az arckifejezés. Duzzogás, fönnhéjázás, kárörvendés, állatiasság, bosszúállás rí le sokszor az

emberek arcáról s mégis együtt kell velük élnünk, el kell őket viselnünk, sőt szeretnünk. Mert a lélek virága a szeretet és nincs módunk mindig kiválasztani azokat, akikkel együtt szeretnénk élni és amikor azt hisszük is, hogy jól választottunk, gyakran csalódunk.

Tehát tekintsünk az arcok mögé! Ugyan mit értett ezen a szerzetes? Nem mást, minthogy igyekezzünk megtudni, mikép jutott az ember ahhoz az arckifejezéshez. Mínő szenvedés avagy csalódás kövesült meg rajta és mennyit szenvedhetett már saját hibái miatt? Milyen szerencsétlen hajlamokat örökölt és mennyit szenvedett már miattuk ártatlanul? Hogyan jutott tévedéseihez és mennyiben járultunk hozzá mi magunk is? Tanulmányozzuk tehát arcának történetét s akkor már nem lesz előttünk idegen, részvétünk felébred és olyan az érzésünk, mintha szegény vándor vonulna el előttünk, akit be kell hívnunk meleg szobánkba. És ime magunk is csodálkozunk, hogy egyszerre mennyire más csengése van hangunknak, mikor vele beszélünk. Arca mögé tekintettünk. Elmondok nektek egy költeményt, amelyre egyszer úgy akadtam rá; pontosan azt fejezi ki, amit nektek mondani akarok.

Ha látsz valahol bús szivet,
Mit bánat, gond, megtépdesett;
Legyen bár, hogy enbűne tette,
Te nézd türéssel, tisztelettel.

Nézd, a zöldelő hegyoldalba
Hogy virágzik a fiatal fa.
Nézd, milyen sűrű, büszke, szép, friss,
Oldalra ferdül feje mégis.

Hogy és mikor volt, nem tudod,
De roncsolt lombján láthatod:
Zivatarok, rontó szelek,
A szélvész tépte, törte meg.

Fiatal gyenge sziveket
A végzet ép így tépi meg.
Jó utról félre így veri,
Hogyan, mikor, ki sejtheti?

Látod a bűn sötét nyomát,
A néma folt néz csak reád, —
Amely ütötte, a kezet
S mit tűrt e szív, nem ismered.

Egyforma minden kacagás,
De minden bánat útja más.
Azért hibával, fájdalommal
Bánj tisztelettel, szánalommal.

Nos hát ne higyjétek, hogy az orosz szerzetes tanácsának csak meglett korotokban vehetitek hasznát. Nem. Szól ez nektek már az iskola idejében, sőt a szülői házban is. Gyakori dolog, hogy egyik iskolatársatok arca ellenszenves, míg a másiké rokonszenves. Kérdezzétek magatokat, részesült-e otthon annyi szeretetben, mint ti, nem volt-e gyakran beteg, nem gyenge-e idegrendszere és talán ezért oly mérges és kiállhatatlan, aztán gondoljatok arra, mennyi kellemetlensége lesz még arca miatt és akkor már nem zavar benneteket az az arc, sőt rásegít, hogy kétszeresen barátságosak legyetek hozzá. S ha van testvéretek, akinek gúnyos, dacos arca bosszant, jusson gyorsan eszetekbe jó és kedves arcuk is, magyarázzátok ki nyugodtan hibáikat, mint az öreg, pápaszemes háziorvos bácsi, aki barátságosan kérdezősködik betegségtek oka felől s akkor már az arca mögé láttatok.

6. A cseléd.

Egy fiúnak asztalán, aki elég durva szokott lenni a cseléddel szemben, nemrégen nyitott könyvet láttam. Az a könyv képes természetrajz volt s a fejezet, melynél a könyv nyitva maradt, az «Aranyfácán»-ról szólt. Részletesen le volt benne írva az aranyfácán hazája, életmódja; milyen éghajlatot tür el; hogyan kell vele bánni, hogy jól érezze magát és elszaporodhasson más országokban; milyenek tojásai, fészke stb. Ez a fejezet egészen el volt nyüve. A fiú t. i. szenvedélyesen szerette a természetrajzot és ha az aranyfácán teríti az asztalt és veti meg az ágyat, biztos, hogy annak arany dolga lett volna. Mert amit a fácán szeret, vagy nem szeret, azt betéve tudta a mi barátunk. Sőt maga is úgy járt-kelt, mint egy királyfácán. Hogyne? Hiszen sokkal többet tudott és olvasott, mint a többi fiúk, hát persze, hogy lenézte őket. Mennyivel műveltebb volt!

De most kérdezek tőletek valamit: itt van két fiú, az egyik az iskolán kívül talán sohase néz könyvbe, de gondolkozott azon, hogyan érezheti magát egy szegény cseléd, akinek idegenben kell kenyerét keresnie s napjában alig akad

egy szabad félórácskája. A másik mindennap fölfal egy egész könyvet, de sohase gondolt a cseléd nélkülözéseire. Már most a kettő közül melyiket itélnétek műveltebbnek? Ugy-e az előbbit? Mert csak az az igazi műveltség, ami durva bánásmódunkat megnemesíti és szeretetre, meg önuralomra segít. A többi lehet tudás, de nem műveltség. Tudjátok, miről lehet megismerni az igazán művelt embert? Arról, hogy minden szava, minden kívánsága, minden megjegyzése olyan hangon és modorban van tartva, mintha tetőtől-talpig ismerné mindazokat, akikkel érintkezik, mintha teljesen otthon volna életükben és lelki világukban. Sohasem mond semmit, ami mást megaláz, sért, vagy csak kellemetlenül is érinthet. Ha szerencsétlenekkel beszél, olyan a szava, mint a balzsam; sohasem tép föl sebeket. Ha a cselédhez szól, nem érezteti vele alárendelt helyzetét; ha pedig más vallásúval van dolga, őrizkedik attól, hogy sértse annak szent meggyőződését. Ilyen ember természetesen csak az lehet, aki jókor kezdte gyakorolni magát annak megértésében, ami örömöt és bánatot okozhat másoknak.

A gyerekeknek a képes állatkönyv mellé bizony elkelne egy képes emberkönyv s abban főfejezetnek kellene szólnia «A cselédről». Ilyen könyv, sajnos, nincs, de talán jobb, hogy nincs, legalább magatoknak kell e világban fölfedező útra indulnotok. Próbáljuk meg mindjárt ma. De hogy is kellene ennek nekifogni? Talán a növénygyüjtő dobozzal és lepkefogó hálóval a konyhába rándul az ember és kezd «figyelni»? No, ez talán nem is ártana. Mert legtöbbször úgyis csak kíváncsiságból kukkantok oda be megemelinteni a lábasokat. Olyankor aztán mást se láttok, se hallotok. De ha egyszer azért mentek, hogy szemtől-szemben lássátok, milyen hát a cseléd élete, sokat fogtok látni, amit eddig észre sem vettetek.

Milyen fülledt, forró a levegő, hol órákig kell dolgoznia. Alig mosogatta el a tányérokat és poharakat, újra használják és így a munkát újra kezdheti. Már ez is elveheti kedvét a munkától, mert hisz az ember olyan munkát szeret, melynek van valami látszata is.

A gyári munkásnők 7-kor haza mehetnek, az egész estéjük szabad; azt tehetik, ami nekik tetszik. A eseléd pedig sokszor tízig és azon túl is tesz-vesz a konyhán vagy egyebütt.

Ha valamelyiktek megbetegszik, úgy-e mindjárt ágyba fektetnek, ápolás alá vesznek, szörnyen sajnálnak, sőt felolvasással szórakoztatnak. Ha a cseléd rosszul érzi magát, tovább kell dolgoznia; lefekvésről csak akkor lehet szó, ha komolyan beteg. No és akkor érzi csak igazán, hogy idegenben van, hol türelmetlenül várják gyógyulását; nem látogatja meg senki és ugyan ki gondolna arra, hogy még föl is olvasson neki — talán a holdban — itt a földön ezt röstelnék megtenni, hiszen csak egy cselédről van szó! Hát ez az! Ez az, amit, fájdalom, nagyon gyakran van alkalma éreznie: hogy csak cseléd. Épen ez a fővonás az ő természetrajzában, amint az aranyfácánéban meg talán az, hogy tudja magáról: én vagyok az aranyfácán és a többi csak közönséges; — legfeljebb ezüstfácán!

Ha vendégség van a házban és ti kétszeresen vigan vagytok, a cselédnek kétszeresen fő a feje és kétszer annyi a dolga és vesződsége; s bizony akad ház, ahol kétszer annyi szidás és durvaság jár ki ilyenkor.

És hogy mindehhez ne hiányozzék az édesség, a gyerekek milyen gőgösek és neveletlenek tudnak irányában lenni! Otthon a falujában megfizetne egy pár hatalmas pofonnal, de itt mindent le kell nyelnie.

Goethe Herman és Dorottyájában így írja le a cseléd sorsát:

Ó, mert egy kis «igen!» sok mindent türni parancsol.
Mert nem a legnehezebb fárasztó, messze gyaloglás
Vagy sürgős munkán keserűn izzadni örökké;
Gazda is itt, ha derék, együtt munkál a cseléddel.
Türni az úri szeszélyt, ártatlan hogyha szidalmaz,
És hol emezt, hol amazt kíván s mit akar, sose tudja,
Türni az asszonynak haragát (ki hamar dühre gerjed!)
S türni a gyermekeket, ha durvák és magahittek:
Ezt már türni nehéz s végezni a dolgod amellett
Pontosan és gyorsan és nem keseredni makaccsá.

S ha még ezenfelül utána jártok, milyen szoba jut minálunk a cselédnek, akkor mindennel tisztában vagytok. Egy írónál olvastam, hogyha a hold lakói tudni szeretnék, miféle lények laknak a földön, csak szálljanak le hozzánk és nézzék meg, hogy e lények micsoda odukban lakatják cselédeiket. De mindennek a puszta látása még nem elegendő arra, hogy a cseléd munkáját megismerjétek. Kérjétek meg egyszer a

szolgálótokat, engedje meg, hogy ti suroljátok fel a lépcsőt, vagy tisztítsátok meg a sok cipőt, csizmát reggel és mosogassátok el ebéd után az edényt. Akkor lesz róla sejtelmetek. Vagy talán restelnétek ezt megtenni, hátha meglátja valaki? Mondhatom nektek, mindenkinek becsületére válik, ha maga is ért ahhoz, amit valamikor majd másoktól megkövetel.

Ezt tudni fontosabb, mint ha valaki a királyok uralkodási évszámait mind kívülről megtanulja.

De hogy megtanuljatok a cseléddel helyesen bánni, jó az otthonáról is tudni valamit: árva-e, vagy élnek-e még szülei? Tán azoknak rosszul megy soruk és gyakran szomorú hireket küldenek neki hazulról. Talán betegek és leányukat nem tarthatják otthon maguk mellett, mert annak keresnie kell. Ha mindezt tudjátok, már nem is tudtok vele oly durvák és követelők lenni, mint amilyenek azelőtt csupa meggondolatlanságból voltatok.

Eddig arról beszéltünk, hogyan lehet kérdések és megfigyelések által megtudni valamit a cseléd életéből. De hát mit gondoltok, nincs erre még más mód is? De igen! Hiszen van képzelőtehetségtek és bizonyára el-elgondoltátok már, hogy is volna csak, ha messze utazást tennétek szüleitek nélkül, vagy mint Robinson, magányos szigetre jutnátok. Nos hát, képzeljétek el, hogyan éreznétek magatokat, ha egyszerre idegenben kellene megkeresnetek kenyereteket, ahol senkisem törődne veletek, sőt ahol gyakran ridegen rátok szólnának? Képzeljétek el, mekkora honvágy fogna el néha benneteket! És gondoljátok el, mennyire fájna ilyenkor a szívtelen bánásmód és milyen hálásak volnátok egy-egy jó szóért?

Azután még azt is kérdezzétek meg magatoktól: hol van az megírva, hogy egy ember kizárólag arra született, hogy egész életén át a másiknak szolgáljon? Szeretetből szolgálni — szép dolog. De csak azért szolgálni, mert az ember szegény, a másik meg gazdag és ezért lemondani saját akaratáról s egyéni életéről és más ember szeszélyének eladni magát — nem ébreszt-e ez nagy keserűséget a szolgaemberben, különösen, ha ott benn folyton áll a lakodalom, neki meg ott kint naphosszat csak a takarítás, mosogatás jut? És ha még hegyibe lóhátról és durván bánnak vele, nem válik-e az ellentét valóban türhetetlenné?

Aki mindezt alaposan végig gondolta, az már tudni fogja, mi a dolga; annak nem kell szabályokat előírni, meg-

mondja neki a szive, hogy a szolgaember hűségét, nélkülözéseit, megalázkodásait és általában egész helyzetét nem lehet semmi pénzen megfizetni. A fizetés a legkevesebb, amivel kárpótolhatjuk őket; a fődolog, hogy hálásak legyünk szolgálatukért, jó bánásmóddal megtiszteljük őket és ezáltal folyton azt mondjuk nekik: Tudom, mivel tartozom neked. És ha aztán egy szemtelen, elvadult cseléd kerül a házhoz, jó lesz azon gondolkodni: ugyan milyen uraságnál szolgált, hogy ilyenné lett?

Hogyha mindezt tudjátok és a cseléd életéről legalább annyi ismeretet szereztetek, mint az a bizonyos fiú az aranyfácánéról, akkor hiszem, hogy tudománytoknak hasznát is akarjátok venni és meg akarjátok mutatni, hogy e téren nem vagytok már egészen tudatlanok. Hogyan kezdjétek el? Hogyan könnyítsétek meg a cseléd munkáját? Legyetek találékonyak!

Minden bizonnyal úgy, hogy nem adtok neki fölösleges munkát. Mindenekelőtt ne hurcoljatok be minden piszkot az utcáról a szobába; ruháitokat magatok keféljétek ki. Az asztalnál segítsetek a tányérokat összeszedni, nyujtsátok át neki; nyissátok ki az ajtót, ha megrakott tálcával kimegy; ha leejt egy kanalat, hamar szedjétek föl neki, ahelyett, hogy arcotokat fintorítva fölszisszentek. Általában, ha az ember könnyíteni akar a cselédnek a során, legjobb alkalmat keresni, ahol neki tehetünk valami szolgálatot. Csak ezzel lehet őket megszabadítani attól a keserves érzéstől, hogy a szegény ember csak szolgaságra született, a gazdag pedig uraságra. Ilyen alkalom akad elég; ezeket persze az nem egykönnyen födözi föl, akit nem a cseléd sorsa érdekel, hanem csak az aranyfácán élete és művei. Tehát, ha bemégy a városba, kérdezd meg néha: ne hozz-e neki valamit. Ha levelet kell a postára vinnie, szabad ám egyszer elvenni tőle azzal a szóval, hogy ő már eleget lótott-futott aznap. Ha nehezet cipel, az ember segít stb., mindezekre nélkülem is rájön, aki szemes.

A régi rómaiaknak volt egy ünnepük, a Saturnalia, melyen a rabszolgák szabadok voltak és uraik szolgálták ki őket. Legalább egy napja volt az évnek, mikor érezhették, mit tesz úrnak lenni, gazdáik pedig megismerték, mi a különbség úr és szolga között? Ezt az ünnepet miért ne lehetne megismételni nálunk? Karácsony nem lehet minden nap; nem is volna jó egész éven át a karácsonyfa körül táncolni

és édességeket csemegézni, de a Saturnalia annál jobban esnék, minél tovább tartana. Ha a cseléd behozza és körülhordja az ételt, hálából nem segíthetnétek neki kivinni és számára a konyhában megteríteni, míg ő számotokra főz? Irigylésreméltók azok a gyermekek, akiknek ilyesmi már maguktól az eszükbe jutott! A mélységesebb szeretetnek fénye fog belőlük kiáradni, nemcsak a vendégszobába és ebédlőbe, hanem a cselédek kamrájába is és azt a figyelem és tapintat fényével úgy elárasztja, hogy az emberiesség kincseskamrája lesz belőle.

Aki látott egyszer egy ilyen leányt a rengeteg elmosogatni való közepett, annak lehetetlen arra nem gondolni, mily szomorú dolog mindig szennyes dolgok közt lenni, míg lakószobáinkban szép képek függnek és mi magunk is sietünk eltávolítani minden piszkos dolgot környezetünkből. Ugyan miféle viszonzást adhatunk a cselédnek ezért a szomorú foglalkozásért? Azt megtehetjük, hogy szépen bánunk vele s a csont- és főzelékmaradékok mellé nem rakunk még neveletlenségeket is, hanem szerényen és illendően viselkedünk vele szemben, ép úgy, mintha a legjobb társaságban lennénk. Ekkor aztán ő is kevésbbé érzi a piszkos hulladékot. Egyáltalán abban nyilvánul meg az igazi lelki műveltség, hogy azokkal, akik piszkos munkát kénytelenek végezni, például a mosónéval is, különös kímélettel bánunk, hogy ezzel lerójuk valahogy hálánkat; pénzzel úgy sem lehet megfizetni efajta munkát.

Tudjátok, mire van leginkább szüksége a cselédnek, inkább, mint a vasárnapi kimenőre, vagy a szivességekre? A tiszteletre. Ezen talán mosolyogtok. Hiszen akárhányan közületek szivesek és barátságosak a cselédhez, de tisztelettel lenni irántuk, az talán mégis sok! De miért volna sok? Hisz mindenkinek azt kell megadni, amire legnagyobb szüksége van, amire leginkább vágyik. Már pedig a cselédember semmire sem vágyik úgy, mint a tiszteletre. S vajjon miért? Épen azért, mert annyi megaláztatásban van része. Gondoljátok csak meg: a cseléd meglett ember s mégis úgy kell engedelmeskednie, mint egy gyereknek. Hiszen engedelmeskedni másoknak is kell, de mégis csak más dolog irott szabályzatnak, gyári munkarendnek stb. engedelmeskedni, mint egy ember szeszélyétől függni és egész nap csak parancsokat nyelni. Még a gyermeknek is sokszor nehezére esik szót

fogadni, pedig tudhatja, hogy szülei csak a javára parancsolnak, vagy tiltanak el valamit. Tehát csak jól éljétek bele magatokat a cseléd helyzetébe és igazat fogtok nekem adni abban, hogy a szolgaember úgy vágyódik tisztelet után, mint a sivatag utasa a korty víz után. XIV. Lajos, a nagy francia király azzal tett bizonyságot nagy műveltségéről, hogy előre köszönt az utolsó szolgáló leánynak is. Tehát jó társaságba kerültök, ha megfogadjátok tanácsomat. Azért köszönjetek a cselédnek az utcán mindig olyan tisztelettel, mint a tanítónőtöknek; engedjétek előre az ajtón; köszönjétek meg minden szolgálatát. Ezzel csak magatokat tisztelitek meg és bizonyságot tesztek arról, hogy gondolkodó emberek vagytok és nem kamaszok.

7. A szegény Mari.

Ezt a történetet egy orosz könyvben olvastam.

Egyszer valami kis orosz faluban átutazóban volt egy francia kereskedő. Ott megismerkedett egy szegény leánnyal és hitegette, hogy feleségül veszi, jöjjön csak vele külföldre. A leány engedett a hitegetésnek és megszökött vele. Útközben a csábító egyszerűen faképnél hagyta és odábbállott. A leánynál egy fillér sem volt; koldulással kellett életét tengetni, míg lerongyolódva és kiéhezve haza vergődött. Anyja azonban úgy bánt vele, mint kitagadott gyermekkel: nem szólt hozzá egy jó szót és egy szál vékony ruhában a pitvarban hálatta. Rövid idő mulva az asszony megbetegedett és meghalt. Temetéskor a pap így szólt az egybegyült néphez: «Ez itt ni, a leánya, ez az oka a halálának; a szegény anyát megölte bánata és szégyene.» Ettől fogva a leányt mindenki kerülte és üldözte. Munkát sem adtak neki, a gyermekek meg kövekkel hajigálták és gúnyszóval kisérték. Végre egy juhász felfogadta és enni adott neki. De ekkor már utolérte a tüdővész a szerencsétlen teremtést; alig volt jártányi ereje és csak nagy kínnal vonszolta magát. Szánalmas látvány volt, amint bujkált és szökött a gyerekek elől, akik hangos viháncolással szaladtak utána, ha meglátták.

Tanúja volt ennek egy előkelő úr, ki a falu mellett lakott. Mély részvét ébredt szivében a szegény leány iránt és elhatározta, hogy segít sorsán s amikor a gyermekek megint üldözték, megállította őket és így szólt hozzájuk: «Várjatok,

hadd meséljek nektek valamit». És elkezdte nekik magyarázni, milyen szerencsétlen ez a Mari, mily borzasztóan lakolt már vétkéért; milyen gyalázatos volt vele szemben az idegen és milyen közel van már szegény a halálhoz. A gyermekek tátott szájjal hallgatták; ezt még senki sem mondta nekik. Mindig csak azt hallották, hogy rossz, züllött leány a Mari. Ettől a perctől ki voltak cserélve, felébredt bennük a szánalom: a fiúk ennivalót hoztak neki, a leányok pedig virágot és annyi szeretettel vették körül, hogy szegény feje azt sem tudta, mi történik vele. Mikor pedig egy hónapra rá a halál csakugyan megváltotta szenvedéseitől, arcán nem volt ott többé az a vigasztalhatatlan kifejezés. Ott feküdt szalmazsákján békében és mosolyogva szorongatta az utolsó virágokat, melyeket kis barátnői hoztak neki.

Bizony sok szerencsétlen ember halhatott volna meg így, megvigasztalódva, ha akadt volna, aki idejében figyelmezteti környezetét szomorú életére és elhagyatottságára. Vajjon ti nem nevettetek e már ki meggondolatlanul olyat, akit az emberek nem szivelhettek, vagy cserben hagytak? Nem féltek, hogy ezek közt is akadhatott olyan, mint a szegény Mari, akinek borzasztó szenvedésekben és végtelen kevés örömben volt része életében?

8. A foltozott nadrág.

Járt iskolánkba egy nagyon szegény fiú, akinek a nadrágja úgy tarkállott a sok folttól, hogy nekünk kész mulatság volt. Valahányszor azt hittük: no most már nem lehet tovább javítani, most már új nadrágnak kell jönni, ime megint ott diszelgett gondosan beigazított jókora barna folt és a régebbi kisebb foltok megint új bizalommal tekintettek a jövőbe, mint egy kétségbeesett nép, mely új erőre kap, mikor hatalmas vezére támad. A vakáció után mindig fölséges mulatság volt Müller nadrágját lesni az iskolaudvaron. Vajjon mennyivel lett azóta is tarkább?

Hogy szégyenlem most ezeket a tréfákat! Hiszen nem akartunk mi rosszat; de Istenem! milyen buták és meggondolatlanok voltunk! Mi csak a tarka foltozást láttuk, de nem értettük, mit mesélnek. A gondos anyai szeretetet, az átvirrasztott éjszakákat és hozzá bizonyára könnyeket; hogy mind e nagy munka és fáradság, ez az egész foltozási műve-

let csak arra való, hogy fiát az iskolában kinevessék. Milyen kevés pénze lehetett annak a szegény családnak, ha ennyire féltette ezt a szerény ruhadarabot, ha ennyire igyekezett, hogy valahogy eltartson még egy ideig! Mennyivel többet ért az a nadrág, mint a legújabb divatú angol lábravaló! Biztosan hallottátok, hogy sok gazdag ember ezreket fizet régi képekért vagy rajzokért. Pedig azok a régi mesterek sokszor nem is tudtak helyesen rajzolni sem; de becsesek régiségüknél és eredetüknél fogva. Meghatva nézzük most századok mulva ezeket a naiv régi képeket. Nos a Müller nadrágja is ilyen műkincs és ma igen sok pénzt adnék érte, ha megvehetném. Felakasztanám az iskolatáblára, mint egy térképet, hogy tanuljátok meg belőle, milyen találékony, milyen kitartó az anyai szeretet. Ehhez nem ért sem szabó, sem varrógép, ezt csak anya tehette! Milyen ostobák voltunk mi fiúk, hogy ezen csak nevetni tudtunk és mennyire sajnálom utólag, hogy sohasem kértem meg Müllert, vezessen el egyszer anyjához látogatóba, mert bizonyára nem mindennapi nő volt ez az asszony! Ha ti is láttok majd ilyen foltozott nadrágot, jusson eszetekbe, amit most elmondtam. És ha látjátok, hogy a fiú, ki ilyen szépen foltozott ruhát visel, talán szégyenkezik miatta, csak mondjátok neki: «Te büszke lehetsz az anyádra! Ruhád minden bizonnyal a legbecsesebb a világon!» És valóban az! Nincs-e belészőve az anyai szeretet? S nem sokkal előkelőbb és szebb-e az, mintha aranyszárnyakkal volna kihimezve? És ha a fiú büszkeséggel és hálával viseli e nadrágot, akkor abban a szegényes öltözetben az emberi érzések legnemesebbjei fognak találkozni!

VII. A kis dolgok hatalma.

1. A nagyító és messzelátó.

Voltatok már csillagos éjszakákon künn a mezőn? Amint a csillagtábor fölséges csöndben terjeng az alsó világ fölött? Milyen elenyészően kicsinyeknek érezzük mi itt magunkat földünkön, ha meggondoljuk, hogy ez is csak olyan csillogó pont, mint a többi. Ősidők óta megilletődéssel nézték az emberek a csillagos eget és a legrégibb tudomány nem a növénytan és földtan, hanem a csillagászat. Előbb

ragadta meg az embereket az, ami nagy és fölséges és csak később jöttek rá, hogy a legapróbb dolgoknak is megvan a szerepük és hatásuk.

A régiek irodalmában sokáig csak a bíborpalástos királyok és királyfiak voltak a szereplő hősök, a történelem is csak uralkodókkal és hadvezérekkel foglalkozott. Hogy a világban milyen szerep jut a «kis embereknek», ezzel csak legújabban kezdenek törődni. Sokat olvashattok a tudósokról és feltalálókról, de semmit sem a sok munkáskézről, mely hosszú munkában, apró leleménnyel tökéletesítette a gépeket és ezzel sokszor époly fontos dolgot művelt, mint a nagyok. Vagy olvastok nagy kereskedőkről és vállalkozókról, akik óriási üzemeket létesítettek és hatalmasakká, gazdagokká lettek, mint a királyok. De itt is kezdik felfödözni az apró lények világát. Nemrég olvastam, hogy a legnagyobb iparvállalat Angliában két millió egyszerű munkásember kezében van, kik azt maguk tartják fönn és vezetik. A mult század közepén nyitott meg egy pár szegény takács Rochdalenak egy zugutcájában kis fogyasztási szövetkezetet; akkor mindenki csak mosolygott rajtuk. Tudjátok ugy-e, hogy a fogyasztási szövetkezet olyan üzlet, melyet a vevők maguk vezetnek s így tiszta jövedelmében is ők osztoznak. Nos, ez a kis rochdalei üzlet nőttön-nőtt; mindig több munkás csatlakozott hozzá, mindenfelé fiókuzleteket nyitottak, majd midőn már 1500 ilyen fiókjuk volt, szükségleteik kielégítésére saját gyárakat állítottak fel, külön óceánjáró gőzösöket szereztek és egész városrészeket béreltek óriási raktáraik számára. Az Angliába érkező idegen ma elámulva látja, hogy a legszebb és legjobb felszerelésű gyárak a kisemberek millióinak kezében vannak. Aki majd egyszer a gyári munkás történetét meg fogja írni, azt is elbeszélheti, hogy nem csupán a nagyok jótékonysága, hanem egyúttal a legkisebbek önfeláldozása és kitartása emelték ki a munkásnépet a nyomor és tudatlanság fertőiből.

Ezeknek a szegény takácsoknak a története eszembe juttatja a korall-szigetek keletkezését. A legapróbb állatkák munkája emeli lassan-lassan a tenger szine fölé és végre élőlények lakóhelyévé válnak. Olvastátok már egy ilyen korallsziget történetét? Hétszáz méterrel a tenger szine alatt veti meg a korallpolyp a lábát. Több és több szegődik hozzá; egyik réteg a másik fölé emelkedik, míg végre gyűrűalakban

kiemelkedik a tengerből. Mikor a gyűrű egészen bezárult, lassankint édes vizzé változik a tenger vize, aztán a nap kiszárítja s a fenekén maradt növény- és homokrétegből idővel termékeny talaj lesz. A hullámok partra sodornak egy-egy kókuszdiót; a vándormadarak magvakat és bogyókat hoznak idegen tájakról; s végre megjelenik az ember és birtokába veszi a barátságos szigetet, mely a korallnak, ennek a csöpp állatnak a munkája.

Még fölségesebb a legapróbbak halmozódása a bakteriumok világában, melyet csak a nagyító fedezett föl a számunkra. «A világ egy csöpp vízben» ezt a cimet lehetne adni annak az értekezésnek, hol az ember leírja ezeknek az apró lényeknek az életét. Láttatok már egy csöpp pocsolyavizet jó nagyítóban? Ezer meg ezer apró lény nyüzsög itt; hirtelen kettéválnak, ezek ismét és így néhány perc alatt hihetetlen mennyiségre szaporodnak. Kiszámították, hogy egy olyan kis lényből, mely csak ezerszeres nagyítás mellett látható, egy óra alatt $16^1/_2$ millió hasonló lény keletkezhet. Ebből megérthetitek, hogy a természet háztartásában milyen fontos szerepük van. Tudjuk, hogy embert, állatot ölnek az ilyen baktériumok; ez is persze csak gyors szaporodásuknál fogva lehetséges.

A nagyító feltalálása óta már tájékozottabbak lettünk és arra is rájöttünk, hogy pl. a föld felületén történt változásokat nem mindig óriási földrengések, tűzhányók, hanem apró, lassú átalakulások hozták létre. Valószinűleg arra is rájövünk majd, hogy az emberek életében az igazán nagy dolgok nem zenebona és óriási tüzijátékok közt születtek, hanem a kicsinyeknek türelmes, hűséges és szorgos munkája létesítette azokat.

2. Apróságok.

Szomszédságunkban egyszer nagy tűz ütött ki, amely alkalommal néhány tűzoltó oly hősiesen viselkedett, hogy az egész város róluk beszélt. Másnap találkoztam egy kis fiúval, ki parányi létrával és öntözőkannával rohant végig az utcán. Kérdésemre, hogy mit akar ezekkel, azt felelte: «Hős akarok lenni én is.» Nagy dolgokról, hírnévről gyakran álmodoznak a fiúk és mivel iskolakönyveikben is folyton nagy emberekről, hőstettekről, fölfedező-utakról olvasnak, végre is azt hiszik,

hogy a világ mindent csak ezeknek köszönhet. Később azonban belátják, hogy bizony a legkevesebb embernek van alkalma ú. n. hőstetteket véghezvinni. Fenevadakkal nem kell többé küzdenünk; háború, hála Istennek, ritkán van. Életmentéshez tűzveszélykor, vagy hajótörés közben pedig csak igen-igen kevesen jutnak közülünk. És ez jól is van így, mert a nagy tettek csillogásától nem jutnának különben az emberek annak a tudatára, hogy a legnagyobb dolgok a világon bizony csak önmegtagadó munka által, csöndben és magányban születtek meg. Azért a rejtett hőstettek a legnagyobb hőstettek, mert babérkoszorú és emberek tapsa nem kiséri őket. Régen, mikor még vad indián törzsek lakták a Niagara partját, évente a legszebb leányt a nagy szellemnek áldozták fel. Csónakba tették, virággal borították és lebocsátották a vízesésen, mely pár pillanat alatt a sziklákhoz zúzta. Hősi bátorság kellett ehhez, de valljuk meg, akárhányszor könnyebb lenne egy vízesésnek is nekimenni, mint a mindennapi életben kitartani s a «nagy szellemnek» saját korlátoltságunkban hiúságunkat, dacosságunkat naponta föláldozni. Egyetlen győzelem önmagunkon, pl. egy-egy bocsánatkérés, olykor hősiesebb dolog, mint általános bámulat és dicsőség mámorában a Mária Terézia-rendet kiérdemelni. Pörlekedő testvéreket kibékíteni, ideges felnőtteket béketűréssel elviselni nem kisebb önfeláldozás, mint tűzvészből valakit kimenteni. Sokan, kik a csata golyózáporában és a harci zajban a bravuroknak valóságos csodáit művelték, később saját otthonukban képtelenek voltak békés polgári életüket helyesen irányítani, talán bizony mert hiányzott hozzá a katonabanda harsány indulója és a német vaskereszt sem járt volna érte...

Volt egyszer egy igen gazdag ember, kinek nyugalomra és visszavonultságra volt szüksége; elment tehát a Keleti-tenger partján levő egyik halászfaluba, hogy ott egy ideig pihenjen. Megérkezése estéjén azt kérdezte a vendéglőstől, fel tudna-e váltani neki egy ezer márkás bankót? A falusi korcsmáros azonban sohasem látott még ekkora pénzt és ezért azt felelte: Kérem, ezzel itt nem lehet fizetni, itt az úrnak aprópénzre van szüksége. Később azután bejött néhány parasztember is, kiknek a korcsmáros megmutatta a nagy pénzt és megkérdezte tőlük, fel tudnák-e talán ők váltani? De ezek is csak nevetni kezdtek: «Ezer márkás? Olyan bankjegy nincs is a világon!» És ezentúl már csak gyanako-

dóan néztek az idegenre. Kevéssel utóbb még egy pár halász tért be a korcsmába, ezek pedig úgy vélekedtek, hogy legföljebb, ha százmárkás bankjegyek vannak a világon, de ezek is vajmi ritkák és csak olyankor bocsáttatnak ki, ha a kormánynak államkölcsönre van szüksége. Az idegen utas később szobájába vonult és a nyitott ablakon át hallotta, hogy a halászok egymásközt mondogatták: «Ez valami csaló, kinek egyáltalán nincsen semmi pénze, legjobb volna őt alaposan kifizetnünk». Utasunk persze ezt meg nem várta, hanem napfölkeltével szépen kimászott az ablakon s gyalogszerrel útnak indult s meg sem állt a legközelebbi város határáig, mely hét órányira volt a falutól. Ott aztán fölváltotta a pénzt. Még pedig úgy, hogy az ezresért két zsáknyi rézpénzt kért, ezt kocsira rakatta, visszatért a faluba s ott minden költségét csupa egyfilléressel fizette meg. S ha még meg nem halt, hát ma is él.

Tudjátok, mi az értelme ennek a históriának? Az, hogy a mi életünk is csak olyan, mint az a halászfalu, ahol az ezresbankókra, vagyis a nagy cselekedetekre az emberek csak gyanakvólag csóválják a fejüket. A legtöbb ember a hőstetteket csak könyvekből ismeri és a valóságban sohasem tapasztalt egyet sem. Ép ezért azt hiszi, hogy a valóságban egyáltalában nincs is. Az olyan ember irgalmasságában és jóságában sem hisz, aki nem ad róla apró köznapi bizonyítékokat. Az olyat általában «szemfényvesztőnek» mondja és van is ebben némi igazság. Mert, aki nemes gondolkozását nem tudja apró pénzre váltani és naponta nem azzal fizet embertársainak, annak jótéteményei hidegen hagynak mindenkit, sőt gyanúsak. Az ilyennek csakugyan jobb, ha titokban kimászik az ablakon, elszalad messzire és csak akkor tér vissza, ha emberszeretetét felválthatta már aprópénzre. Képzeljetek el magatoknak olyan embert, aki feleségével egész nap gorombáskodik, de azért azt mondja: «Ha kigyulladna a házunk, vagy ha te a Dunába esnél: utánad ugornék tűzbevízbe, csakhogy kimentselek!» Vagy ha beteg anyjához így szólna a fiú: «Felolvasni, nem olvasok fel neked, mert ez nekem unalmas, de ha az orvos azt kívánná, hogy véremet vétessem azért, hogy ezzel téged megerősítselek, azonnal beleegyezném»?! Érdekes, hogy vannak nagy és véres áldozatra képes emberek, igazi ezresbankó-tulajdonosok, akik apró önmegtagadásokra és áldozatokra sohasem gondolnak.

Azokhoz sohasem értenek. Pedig: mi teszi földi életünket mennyországgá vagy pokollá? Nem-e épen a szeretetnek sok ezer aprósága. Hogy a fiú örömöt vagy bánatot okoz-e édesanyjának, nem attól függ-e, hogy háláját és szeretetét fel is tudja váltani apró mindennapi bizonyítékokra vagy pedig elrejtegeti áldozatos szeretetét szivében, úgy mint erszényében az ezresbankót és nem ad ki belőle soha semmit.

3. A haldokló tengerészek.

Egyszer egy angol hajó nagy viharban zátonyra került, közel a spanyol partokhoz. A mentőcsónakok épen csak az asszonyok és gyermekek partra szállítására voltak elégségesek. A hajó legénysége és a tisztek, sajnos, ott maradtak a biztos halál torkában, mert a hajó rohamosan sülyedt.

Mikor a menekültek már meglehetős távolságban voltak a sülyedő hajótól, egyszerre lelkes, gyönyörű éneket hallottak a hajóroncsról. Ott állt az összes legénység a fedélzeten, messze hangzott a: «God save the king!» (Isten áldd meg a királyt!) Akik ott a tenger fenekén lelték sirjukat, nem vad kétségbeeséssel fogadták végzetüket, hanem klasszikus, hősies megadással. A menekülők halálsápadtan, vonagló ajakkal, kimondhatatlan meghatottsággal bámulták e jelenetet. Soha ki nem törülte szivükből ez éneket semmi és ha később valami kicsinyes, helytelen dolgot cselekedtek, mindig az a szemrehányó gondolatuk támadt utána: «Vajjon nem ért-e többet az ő haláluk, mint az én életem; bár inkább én is ott sülyedtem volna el azzal a halálba induló sereggel». Valóban magasztos jelenet volt. Magasztossága abban állott, hogy a halálra szántak úgy néztek szembe végzetükkel, mint akik a tomboló elemeken át az isteni Gondviselés intézkedését szemlélték volna s így keresztény hősies lelkületük diadalmaskodott örvényen, halálon, mindenen. Bizonyára titeket is bámulatra ragad ez az eset, de mit gondoltok, csak azok utánozhatják az adott példát, akik vészes szirteken hajótörést szenvednek?

Nem gondoljátok-e inkább, hogy ami nagyban hősies a háborgó tengeren, azt keresztül lehetne vinni kicsinyben a mindennapi élet során is? Nehéz, kellemetlen dolgokat nyugalommal, kitartással véghezvinni: ime, az ilyenben rejlik minden hősiesség s erre az élet mindenkinek ugyancsak bőséges alkalmat nyujt. Vegyünk csak egy egészen köznapi

példát: ha az ember beteg. Mit gondoltok, nem kitünő alkalom ez a lelkierő bebizonyítására, hogy igenis felül tudunk emelkedni a kellemetlenségeken, fájdalmakon és lemondásokon, melyeket a betegség okoz? még pedig anélkül, hogy levertek, boszúsak lennénk, hogy folyton panaszkodnánk vagy türelmetlenkednénk. Mivel amúgy is mindenkép el kell tűrnünk az elkerülhetetlent, viseljük azt jókedvvel, türelemmel s úgy, hogy betegségünk ideje csakis jó emléket hagyjon vissza ápolóink és környezetünk szivében, — ez már aztán valami.

Tovább megyek. Nem minden gyermeknek kell hosszas vagy fájdalmas betegséget türnie. De az ezer apró megpróbáltatások, az ú. n. türelmi próbák, senkit sem kimélnek meg. Pl. kozmás a leves. Szeretnők ott hagyni, de meg kell enni, mert szüleink ránk parancsolnak. De milyen sóhajokkal, milyen arcfintorítással történik az evés! Nem azt mondom, hogy a gyermekek a kozmás leves láttára zendítsenek rá a Szózatra, mint ama bátor hajósok, de arra igenis gondolhatnak és gondoljanak is, hogy az emberi léleknek megvan a hatalma, hogy a végső haláltusával is bátran, nyugodtan szembenézzen. Milyen szégyen tehát, ha ilyen elenyésző csekélység már kihoz a sodrunkból...

Vagy megtörténhetik, hogy igen unalmas és kellemetlen feladatot sóznak a nyakunkba. Otthon kell maradni pl. kis testvérünket őrizni vagy a könyvtárt rendberakni, mialatt társaink valami fölötte mulatságos kiránduláson vesznek részt. Ki ne emlékeznék ilyen kis visszásságokra, melyek közül a legboszantóbb is távol esik a hajótörés borzalmaitól. Nos, akkor gondoljon mindenki a hősök példájára. Életünk továbbra is apró megpróbáltatásokból és csalódásokból fog állani, katasztrófák alig lesznek benne, de a jó példa, ha következetesen adjuk az egész életen át, szinte olyan fénnyel fog ragyogni mások előtt, mintha valóságos hőstetteket vittünk volna végbe és csak így fogunk másokat követésünkre buzdítani. Lám, mindenki élete lehet bátorító szózat a hullámok fölött!

4. A temetőben.

Biztosan láttátok már hires, nagynevű emberek síremlékét? Koszorú van rajta ugy-e és gazdag virágdísz és százával zarándokolnak hozzájuk az emberek, hogy dicső életük emlékén megilletődjenek és születésük évfordulóján ünnepi beszédben

elevenítsék föl tündöklő vonásaikat. És jól van ez így, mert példaképük csakugyan ragyog, mint a sötét égbolton a csillagfény. Sokakat, kiket nehéz soruk már-már végletöréssel fenyeget, az az erő emel föl újra, mellyel a nagy emberek minden akadályt legyőztek. De láttatok bizonyára olyan sírhalmokat is — még sokkal nagyobb számban — ahol sem virág, sem koszorú, sem emléktábla nincsen, talán az egyszerű kereszt is hiányzik vagy elkorhadt már. Sőt még a nevet sem lehet elolvasni. Sokszor jut eszembe, mennyit köszönhet az emberiség épen egyik-másik ilyen névtelen szerény halottnak! Hátha pl. egy kötelességtudó, önfeláldozó családanya fekszik itt, aki egész életét övéiért adta, szenvedett, dolgozott, tűrt, minden bántalmat megbocsátott és szelid mosollyal tért nyugovóra? Vajjon emléke már egy szívben sem él többé, hogy a sírja ilyen szomorú s elhagyatott? Bizonyára él, ha talán a nevét el is felejtették már. Mert valahányszor uralkodni tudtok indulataitokon, valahányszor egy-egy nemes nagy gondolat vagy meleg részvét tör föl szivetek mélységeiből, higyjétek el, a szeretetnek abból a nagy kincséből született ez, amelyet névtelen, csöndes emberek gyüjtöttek, olyanok, akiket az élet piacán minduntalan félretoltak, kigúnyoltak, végül pedig olcsó sírba temettek. Emlékük azonban még a legeldurvultabb lélekben is szégyenlős, alig megvallott vágyakozást kelt a jó után. Úgy hatnak ezek az elköltözött névtelen hősök, mint egy láthatatlan fölséges kórus, mely halkan végig hangzik a világon, harmóniáit a viharzó szenvedélyek sokszor elnyomják, de csendes óráinkban fölhangzanak újból és hívnak, vonzanak fölfelé! Az ember gyarló, csetlő-botló; mégis örökké vágyódik e kórus zenéjére..

És hogy ma nyugodtan alhattok ágyatokban és nem kell attól félnetek, hogy gyujtogatók járnak házatok körül vagy hogy anyátokat hirtelenül börtönbe hurcolják és mint boszorkányt máglyára itélik, mint az a középkorban történt; higyjétek el, nemcsak azoknak a nagy embereknek köszönhetitek, akik a nyilvánosság előtt küzdöttek a babona iszonyatosságai ellen, de talán inkább azon igénytelen férfiak és nők ezreinek, akiknek szűk és szegényes kis életében a könyörületesség példája hatott a szomszéd utcák népére és így lassan-lassan — sok kis mécses fényétől — eloszlott a lélek sötétsége.

És ha ma valaki nagy kisértések közepett szilárdan és tántorítatlanul megállja a helyét, ha az igazságnak szolgál és

nem a hazugságnak. — ne csak a hires nagy jellemeknek adózzon hálával, hanem mindenekelőtt azon puritán jellemű, szerény kisembereknek, akik fütetlen szobában, gémberedő tagokkal járták a becsület útját és megbizhatók és következetesek voltak mindvégig, akárcsak az örökkévaló csillagok az égbolton.

Meghaltak; talán még egy emberöltőn át ott függött komoly, ünnepélyes arcképük a pamlag fölött és átható tekintettel néztek le unokáikra, kiknek feje körül saját makulátlan becsületességük glorioláját kivánták látni. Ma már se könyv, se kép, se kereszt, se virág nem emlékeztet bennünket többé rájuk, de azért mégis ők a mi nevelőink és segítőink, mert elpusztíthatatlan az igaz ember példája, még ha névtelenül, felismerhetlenül is lebeg az utódok hosszú sora előtt.

VIII. Az emberi társadalom.

1. Semmi közöm hozzá.

Ugyancsak elterjedt szólásmód a: «Mi közöm hozzá?» Némely embernek a részvéte és jószivűsége nem terjed tovább saját udvara kerítésénél; másoknál viszont a szeretet és igazságérzet megáll már az első határkőnél; s ismét mások ott huzzák meg humanizmusuk határvonalát, ahol másszinű vagy — nyelvű embertársaikról van szó. Ha azután számon kérjük tőlük álláspontjukat, nagyon elcsodálkoznak s meg sem értik, miért kellene nekik a távolabb esőkre csak egyetlen gondolatot vagy részvétük egy sugarát is pazarolniok. «Mi közünk hozzájuk? Mivel tartozunk nekik?»

Az ilyen szükkeblüek nekem úgy tünnek föl, mintha analfabéták volnának. Mert ha el is tudják az ujságot olvasni, nem birnak olvasni az élet könyvében. Hiszen használati tárgyaink majd mindegyike s minden egyes élelmicikkünk nem-e más hazájú és más bőrű embertársaink munkájának gyümölcse. Induljatok csak térképpel a kezetekben fölfedező útra a lakástokban s meglátjátok, vajjon nem vezethetők-e vissza összes használati és dísztárgyaink, valamint fogyasztási cikkeink eredete a mappán látható legtávolabbi országokra is és meglátjátok, van-e egyáltalán oly néptörzs, mely valamivel hozzá ne járulna éltetek kényelméhez. Aki le tudja olvasni, micsoda különböző éghajlatú emberek fáradságáról és munkájáról beszélnek e

holt tárgyak, aki ki tudja betüzni a bennük rejlő életet és szenvedést, az meg fogja látni, hogy az udvar, a kert, a város fala csak mesterséges határok: mert hiszen azok a távollevő felebarátaink átkeltek az elválasztó gátakon és segítettek házunkat fölépíteni, kertünket megművelni, eszközeinket elkészíteni; vagy ők fonták, varrták, himezték ruházatunkat; táplálékunkat lehet, hogy ők szedték, vadászták, hizlalták, őrölték, sajtolták s gyakran messze tengereken szállították át ide a mi számunkra.

Vegyünk p. o. egy szál gyujtót és nézzük, hogy elkészítésére hány különböző ország s hány emberkéz nyujt egymásnak segédkezet. Törzsét a fenyőerdő adja; a tropikus vidékek gummifáján terem a gummi, mellyel a gyujtó fejét kenik meg; végül Szicilia kénbányáiból hozzák a ként, ami viszont a foszfor-vegyészek laboratoriumából kerül ki. S ha elmondanám azt a sok nyomorúságot, amit átszenved p. o. egy sziciliai bányászfiú, egészségét és életerejét hagyva ott a kénbányában, vajjon nyugodtan mondanátok-e miközben a lámpát meggyujtjátok és leültök a terített asztalhoz: mi közünk hozzá? Nem, az a bányászfiú köztetek van; megérdemli, hogy magatokhoz tartozónak tekintsétek s szivetekbe fogadjátok, kik egy darabját élvezitek az ő életének. Ezáltal ugyan már őt magát meg nem menthetitek, de ha megtanultok nagylelküen és hálásan gondolkozni: hasonló nyomorúságnak nem lesztek okozói, példátok pedig terjedni fog észrevétlenül is mindenfelé. S egyszer eljön talán az az idő is, amikor a felebaráti szeretet oly nagy és tisztánlátó lesz, hogy nem fogjuk többé kívánni annak élvezetét, ami mások kínszenvedésének véres verejtékébe került.

El fogok nektek mondani egy Londonban történt esetet, melyből világosan látni, hogy sokszor épen a legtávolabbiak állanak hozzánk legközelebb és hogy esetleg magunkat döntjük veszélybe, ha azokat minden gondolat nélkül sorsukra bizzuk.

Még az elmult század közepe táján Londonban teljesen elkülönítve éltek a szegényebb sorsúak a város keleti negyedeiben; a nyugati oldalon pedig a gazdag-osztály lakott, mitsem törődve amazokkal, akárcsak az Oceán lett volna közöttük. Egy alkalommal egész sora ütött ki a veszedelmes, ragályos betegségeknek a gazdagok között. Nemsokára bebizonyosodott, hogy a betegség a város keleti részéről terjedt át az előkelő

Nyugatra a ruhák és kabátok útján, melyeket az odaát levő műhelyekben készítettek. Ezek a műhelyek valóságos barlangjai voltak a nyomornak és betegségnek; egy helyütt dolgozott, lakott, főzött és aludt az egész család és sokszor a beteg gyerek ágyán szabták ki az új ruhákat. Igy terjedt aztán át Kelet-London nyomora Nyugat-Londonra is — egyszerűen azért, mert a Kelet a Nyugatnak dolgozott. Az ottani gazdagok és nagyurak a terjedő ragály nyomán egyszerre megértették, hogy a szegényebbsorsú embertársaik életéhez igenis van közük s hogy azoknak sanyarú életviszonyai rajtuk is bizony megboszulhatják magukat.

De most azt fogjátok kérdezni: «Hát miképen is nyilatkozzék meg bennünk a felebaráti szeretet? Nem adhatunk szeretetünkből az öt világrész mindazon lakóinak, kik érettünk dolgoznak; hiszen még egy gondolatot sem szentelhetünk mindegyiküknek, annál kevésbbé részesíthetjük őket valódi segítségben. Tegyük föl, hogy angol szénnel fűtünk; ruhánk posztója ausztráliai pamut; élvezzük az amerikai marhahúst és az orosz búzát; csukamájat használunk, amely az eszkimók hazájából való; nem kerülne-e féléletünkbe, míg mindezen emberek hogyléte és életmódja iránt érdeklődnénk, kik mindnyájan dolgoztak érettünk valamit? Szeretetünk ily fokú kiterjesztése miatt nem károsulna-e meg az a szeretet, amellyel a legközelebbieknek tartozunk? Bizonyára, de nem is úgy értettem én azt. Ha mindazokat, akik szivünkhez közel állanak, befoglaljuk forró imáinkba, ugy-e, nem soroljuk föl valamennyiöket névszerint; hasonlóképen érezzünk tehát felebarátilag a legmesszebblevők és legutolsók iránt is, kiknek testi vagy szellemi munkája beleszövődött életünkbe.

Nem segíthetünk mindenkin, de hogy hogyan bánjunk, azokkal, akikkel a sors összehozott s hogyan szolgáljuk később hazánkat, az attól függ, él-e lelkünkben ilyen áldó megemlékezés és szerinte beszélünk, cselekszünk-e? Békesség lenne a földön, ha mindnyájan szerinte cselekednénk. Ha ez a szeretet vezérelne mindennapi életünkben, cselekedetünkben és beszédünkben, ha ezt tekintenénk hivatásunk vezérfonalának és áthatva a testvériség fogalmától lelke mélyén hordaná azt minden ember, vezércsillagnak tekintené, mint vándor a szülője képét, mely visszatartja őt a csábító rossztól, akkor béke lenne a földön. S vajjon, hogy állunk különben a felebaráti szeretettel? Megfér-e a távolállók szeretete a környeze-

tünk szeretetével? Kevesebb szeretetet juttathatunk-e ezeknek, ha amazoknak is adunk szivünkből? Nem, aki a legkisebb, a legmesszebbről jövő szolgálatért is legalább egy hálás gondolattal adózik, az bizonyára még nagyobb hálával fogja viszonozni az őt körülvevő szeretetet és azt a segítő kezet, amelyet a szomszéd vagy a jó barát nyujt feléje; az bizonyára finomabban fog érezni annál a durvalelkű embernél, kiben csak egy-egy nagy jótétemény képes a hálaérzetét fölébreszteni. Akinek nincs érzeke az apró szolgálatok iránt, az hovatovább eltompul és természetesnek, magától érthetőnek fog tartani bármi jót, ami éri és közönnyel fogadja majd a jó barát önfeláldozó szolgálatait is.

A legnagyobb műveltség a hála finom érzete. Minél fogékonyabb eziránt az ember, annál jobban ismeri meg saját testi-lelki értékének eredetét; annál jobban meg tudja becsülni mindazt, ami becses másokban és ezáltal nagyobb tudományra tett szert, mintha az összes szárazföldi és tengeri csaták évszámát ismerné.

2. A mi reggelink.

Mondjátok csak gyerekek, van-e fogalmatok róla, mennyi embernek kell dolgoznia azért, hogy reggelitek rendesen és pontosan az asztalra kerüljön? És hány világrészbe kellene elmennetek, ha mindezeknek csak egy kézszorítással is meg akarnátok köszönni fáradozásukat? Vegyük csak elsősorban a kávét. Vagy Braziliából vagy Arábiából, talán Jáva szigetéről való az. Már most képzeljétek magatok elé, hogy míg a kávébokron megért, aztán leszedték, zsákokba csomagolták, tengereken át szállították, megpörkölték, megdarálták és megfőzték, hány kézen kellett annak keresztülmennie. Kora reggel, mikor még mélyen alusztok, csenget a pék ajtótok előtt és mire a leány ajtót nyit, ott áll a sütemény ajtótok előtt, a pékinas pedig bóbiskolva megy le a lépcsőn. Mert ő féléjszakán át dolgozott, hogy reggelre asztalotokon legyen a puha kenyér és kalács. Hát még a cukor elkészítéséhez hány munkáskéz szükséges, akár cukorrépából, akár cukornádból állítsák azt elő.

Tejért, vajért is keményen kell ám dolgozni, nem is szólva pl. evőeszközeitekről: mint a csésze, a tányér; és vajjon, kik faragták, hányan esztergályozták szobátokban az asztalt, széket és minden bútordarabot? Házatok tervezéséhez

és felépítéséhez is ki ésszel, ki kézzel járult hozzá. Szóval, óriási sereg ember vonulna föl, ha ezek mind körülállnák reggelizö asztaltokat.

És valóban el sem férnénk mindnyájan a földön, ha mindazok sirjukból feltámadnának, akik számos találmányukkal kényelmesebbé, kellemesebbé tették mostani életünket. Pedig mindez még csak a reggelire vonatkozik, a többi étkezésről, ruházatról stb., stb. nem is merek már szólni...

Mondjátok meg egész őszintén, volt-e már valaha a reggeli kávé mellett ily gondolatotok? Vagy csak jóizűen szürcsöltétek és azt gondoltátok magatokban: Ejnye be jó! S tudjátok-e, hogy az ilyen gondolkozásnélküli evés-ivás még veszélyesebb, mint a gyors, rágásnélküli habzsolás? Ezáltal t. i. megszokjuk, hogy ne is gondoljunk arra, milyen szoros kapcsolatban van az egyes ember jóléte, biztonsága, boldogulása többi embertársaéval és hogy mindennapi életünk nyugalmas derüje ezer ész és még több ezer kéz közös ajándéka.

Aki pedig erről megfeledkezik, az úgy éli életét a földön, mintha csak ő lenne itt egyedül és úgy bánik embertársaival, hogy azoknak még a kedvét is elveszi attól, hogy neki dolgozzanak. Az ilyen ember esetlen szavakkal tépi szét az áldozatok és viszontáldozatok finom szövetét, hálátlanná válik minden irányban és miként az, aki egyik szemére nem lát, hamarább megvakul a másik szemére is, ép úgy ő is mindinkább elveszti képességét aziránt, hogy hálásan, melegen érezzen szülei és barátai iránt. A hála ugyanis a gondolkozás eredménye és azt mutatja, hogy az ember nem úgy fogadja magába a jótéteményt, mint a cethal a vizet, hanem keresi, nézi a dolgok összefüggését; gondolkozva állapítja meg, hogy egymagában milyen tehetetlen volna. A hálátlan embereket azonban előbb-utóbb kiközösíti a társadalom, mint a test az idegen anyagot, mert a társadalom épülete a közösség és kölcsönösség tégláiból emelkedett és az ezeket összekötő, összetartó elem a hála, mely nélkül minden összeomlana. Ha meginog ez a talapzat, ha recseg emberi társadalmunk építménye, bizonyára az az oka, hogy valahol valamely rétegekben kevés a hála kittje.

Azért szenteljétek meg hálával már reggeliteket is, gondoljatok legalább egyszer a pékinasra, ki feláldozta nektek éjjeli nyugalmát, ki hajnalban már végigkopogja a hideg utcákat; biztosítlak, ez a szokás egész életeteken át áldással

teljes lesz, mert általa gondolataitok és képzelőtehetségtek mindjobban megszokja, hogy maga előtt tág kört lásson s benne a dolgok sokszerű folyását s nem éri be a gyarló részletekkel. Némely családban étkezés előtt imát mondanak: «Jöjj Úr Jézus, légy vendégünk s áldd meg, amit adtál nékünk». Ez mindenesetre dicséretes szokás, de Krisztus Urunk is csak akkor hallgatja meg imánkat, ha egyúttal azokra is gondolunk, kiknek dolgos keze megszerezte nekünk a mindennapi kenyeret. Aki ilyen megemlékezéssel becsüli meg a munkát, az sohsem fog gőgös felületességgel bánni magával a munkással sem. Az meg fogja becsülni az utolsó napszámost is, akinek munkájára az egésznek ép oly szüksége van, mint annak eszére, aki a munkáját vezeti és irányítja. Az ilyen gondolkozású ember nem várja meg, míg a megrakott munkás útjából félre áll, hanem ő maga tér ki előle; a villamos kocsiban feláll s átengedi helyét a fáradt mesterembernek, aki a keserves napi munka után tér haza és nem talál ülőhelyet. Szivesen köszön az utolsó parasztnak is s minden szavából, minden cselekedetéből kitetszik, hogy a felvilágosultak rendjébe tartozik és nem azon vakok és tompaelméjűek közé, akik épen olyan egykedvűséggel kanalazzák levesüket és öltik föl ruhájukat, mint ahogy az istállóban ropogtatja lovunk az abrakot és engedi magát fölkantározni.

Az igazán műveltek élete jámbor és megszentelt élet, mert a hála jámborságot és szentséget hord méhében.

3. Kinek köszönhetjük lelki életünket?

Az imént láttuk, hogy a földön szerteszét hány ember dolgozik testi jólétünkért. De most nézzük, hogy áll a dolog a lelki javakkal, szellemi képességeinkkel, ismereteinkkel, lelkiismeretünkkel, a különböző tudományokkal, a költészettel, művészettel s mindazzal, ami gyönyörködtet, ami lelkünket felemeli, gazdagabbá teszi, szivünknek örömöt, élvezetet nyujt? Vajjon saját magunknak köszönhetjük-e mindezt, vagy földijeinknek, avagy szülőföldünknek?

Kezdjük először is a Szentírással. Mózes a próféták és az apostolok nem voltak sem magyarok, sem németek, sem franciák, valaminthogy egyházunk alapítói nem voltak kivétel nélkül görögök vagy rómaiak. Irlandi szerzetesek terjesztették

először a keresztény hitet Helvéciában és Germania rengetegei közt; szláv apostolok térítették meg a magyarokat.

Vagy nézzük a tudomány különböző ágait, a fizikát, kémiát, az orvosi tudományt stb. ki tudná felsorolni, hány népfaj járult ezek mindegyikének kifejlődéséhez; ki tudná megnevezni a sok tudóst és bölcset, kik tanulmányaikkal gazdagították az ismereteket. Hány nép foglalkozott már csak a legrégibb tudománnyal, a csillagászattal is? Egyptomiak, görögök, kinaiak, assirok. És minden, amit Isten tudnunk engedett, a földön élő összes nemzetek megfigyeléseinek, gondolkodásainak terméke. Egyik a másikától tanul; egy-egy fontos csillag kifürkészésén, pályájának meghatározásán különböző országok csillagvizsgálói dolgoznak egyszerre és együttesen. Ma már úgy tanuljuk, hogy földünk forog a nap körül s szánakozással mosolygunk azokon, kik még úgy vélték, hogy a mi kis földünk áll és a nagy nap mozog körülötte. De gondolunk-e arra, hányan törték hiába a fejüket, hányan hasonlították össze fejcsóválva megfigyeléseiket, míg végre egyikük arra a gondolatra jött, hogy ha feltennők azt, hogy a nap áll és a föld forog körülötte, akkor minden nehézséget egyszerre meg lehetne oldani. Egy régi görög volt az, Aristarchos nevű. Feltevését persze bizonyítékok nélkül nem lehetett elfogadni; igazságát biztos adatokkal kellett megerősíteni s ehhez egy másik görög tudósnak kellett jönnie s ez Ptolomeus volt. S még akkor is századok teltek el, míg a német kanonoknak, Kopernikusnak sikerült matematikailag pontos, óriás számításaival meggyőzni az emberiséget arról, hogy a föld mozog és a nap áll. Nagy munkáját halálos ágyáról küldte el a pápának. És megint századoknak kellett eltelni, amíg a régi theóriában megrögzött emberek elfogadták az új elméletet s addig börtönbe vetették és megégették azokat, akik az új tanításnak terjesztői voltak. Ennyi bajba és fáradságba került az, ami ma már a csillagászat és természettudomány egyik sarkalatos pontja. Össze se tudnók számolni, hány ezer meg ezer éjszakát virrasztottak át érette minden nemzetbeliek. S mennyivel kevesebbet tudnánk, mennyivel kevesebb igazságnak örvendhetnénk, ha nem virrasztottak volna. Milyen más volna a világ képe, ha az emberek a világ teremtése óta minden éjjelt csak áthortyogtak vagy átdőzsöltek volna. Ha eszünkben tartanók, hogy tulajdonképen minden magasabb tudásunk — mindaz, ami az embert megváltotta és felszaba-

dította — csendes szent éjszakák gyümölcse, talán szivünkre vennénk ezt és nem akarnánk minden vágyunkat oly nagy lármával és heveskedéssel keresztül vinni.

Ámde nemcsak tudományokból élünk, hanem művészetekből is. Akik közületek múzeumokban, képtárakban jártak, tudni fogják, hogy ott is mi-mindennel ajándékozott már meg bennünket a sok különböző nemzet. Ugyanez áll a költészet kincsesházáról is. Saját nagy költőink gondolatvilága, képzelete is nagy részben idegen irókból táplálkozott és erősödött. Valóban az egész emberiség vére kering ereinkben; nem vagyunk egyedül, elválaszthatlanul egybeforrtunk velök. Az emberiség mindnyájunk közös édesanyja s bármely fiával találkozzunk is, jusson eszünkbe, hogy az testvérünk!

4. A haza.

Bizonyára csodálkoztok, hogy eddig még nem tértem át a szülők iránti szeretetre. Nem tartom szükségesnek erről említést tenni, mert aki nem szereti szüleit, azzal egyáltalában nincs miről beszélnem. Az olyan, mint a hideg, érzéketlen kő. De mindarról, hogyan szeressük szüleinket, szeretetünket mivel bizonyítsuk, miként nyilvánítsuk, sokat kell még elmondanom.

S mint ahogy nem foglalkoztam e helyütt a IV. parancsolattal, tulajdonképen ép oly kevéssé tartom megokoltnak, hogy a hazaszeretetről beszéljek. Mert el sem tudok képzelni olyan embert, aki ne csüngene egész lelkével hazáján; aki nem szeretné népét, azt a népet, amely közt nevelkedett; melynek gyermekei az ő testvérei, hiszen közös emlékeik, közös ünnepük és közös gyászuk van; és amelynek nyelvén imádkozni tanult. Nemcsak szülőinknek, de hazánknak is gyermekei vagyunk és azért mindnyájan a nagy költővel érzünk, ki így kiált fel: «Tied vagyok, tied hazám, e szív, e lélek! Kit szeretnék, ha tégedet nem szeretnélek!»

S mivel ez a szeretet s hazájának nagyrabecsülése minden embernek veleszületett legtermészetesebb érzése, szem előtt kell tartanunk ezt s mindnyájunkra nézve fontos az, hogy saját hazaszeretetünkben ne váljunk igazságtalanokká mások hazája iránt. Idegen országok népeivel szemben igazságosnak lenni, épen mert nem olyan természetes, nehezünkre is esik. Azért kell finomabb gondolkozásmóddal érzéseinket

kinevelnünk, látókörünket kitágítanunk. S mit értek én finomabb gondolkozáson? Hát legutóbb miről is beszéltünk? Beszéltünk az emberek rövidlátásáról, mellyel csak a legközelebbi jótevőiket veszik észre, de nem is sejtik, hogy azokon kívül kényelmükért, életük biztonságáért hány ezer embernek tartoznak hálával. S ekkora tudatlanság mellett hálátlanságukon nem is csodálkozhatunk. Ép úgy, mint aki karácsonykor valami nagyon szép ajándékot kapott, de nem tudja kitől, tehát háláját sem mutathatja neki, ha véletlenül az illető mellette is áll titkolódzó arccal. De azután, ha kiderül, ki volt, menten a nyakába ugrik. Mielőttünk azonban ez utolsó órák beszélgetése folyamán lehullott a lepel s tisztán látjuk jótevőink ezreit, akik testi és lelki életünknek táplálékot és ajándékot adtak. A nyakukba ugyan nem ugorhatunk, de hálás, meleg érzéssel gondolhatunk rájuk. És tudjuk azt is, hogy a haza fogalma nem egy magában álló, elkülönített valami, ami nem szorul másokra és nem kell, hogy az idegenre tekintettel legyen. Igy csak a rövidlátók gondolkozhatnak. Minél műveltebb az ember, annál szerényebb és annál inkább ismeri tehetetlenségét és érzi a másokra utaltságát. S minél nagyobb, minél műveltebb egy nemzet, annál inkább tud más országokat is megbecsülni és más nemzeteket is tisztelni.

IX. A felelősség.

1. «Őrzője vagyok-e testvéremnek?»

Ha szüleitek egyszer hosszabb kirándulásra mennek és kis öcséteket erre az időre esetleg reátok bizzák, ugy-e így szólnak: «Viseld gondját a kicsikének, most te vagy a felelős érte». Mit jelent e szó: felelős? Azt, hogy ha ez idő alatt bármi baj éri, ez a ti hibátok lesz, mert gondviseléstektől függ, hogy semmi olyanhoz ne jusson, amivel kárt tehet magában, vagy pedig ki ne szaladjon az utcára és ott el ne tévedjen. Hátha már most a villám a házba csapna és szemetek láttára agyonütné szegénykét, ezért is felelősek vagytok? Ugy-e nem? Még pedig azért nem, mert nem áll hatalmatokban a villámot irányítani. Tehát akkor vagytok csak felelősek, ha a ti hibátok, vagy gondatlanságtok miatt törté-

nik baj. Már most mit gondoltok, ez a felelősség csak akkor terhel, ha édesanyátok különösen rátok bízta testvérkéteket? Vagy, hogy csak testi épségéért vagytok felelősek? Bizonyára nem. Hanem, amint a nap sugaraiból árad a fény és melegség, úgy sugározza ki a példátok is szakadatlanul azt az erőt, amely a másikat megerősíti vagy a jóban, vagy a rosszban. Valahányszor okosan, helyesen, szépen szóltok a fiatalabbakhoz, olyan az, mintha karotokat nyujtanátok nekik, hogy segítsetek; amint pedig rosszat tesztek, vagy mondtok előttük, mintha csak gáncsot vetnétek nekik, hogy megbotoljanak és elessenek. Minden cselekedetünk másokra is hat. Ha csunya, illetlen szavakat használtok, okvetlen lesz valaki otthon, vagy az iskolában, aki utánozni fogja. Szintúgy ha piszkosan, rendetlenül mentek az iskolába, vagy az asztalhoz, ez másokat is felbátorít hasonló cselekedetre.

Bármit tesz az ember, önkéntelenül körülnéz, cselekszik-e így más is és ha csak egy hasonló társat is talál, már megnyugszik. Bár tudná mindenki, példájának mennyi hatalma van, hogyan igazodnak utána embertársai, bizonyára sokkal magasabban tartaná királyi jogarát, hogy vele kivezesse felebarátait a piszok és civódás mocsarából. Megfigyeltétek-e már, hogy még az ásítás is milyen ragadós, szinte akaratlanul is utánozzuk. Mintha csak láthatatlan fonalak kötnék egyikünket a másikhoz és közvetítenék az áramot akkor is, ha nincsen szándékunkban az érintkezés.

Sok példát hozhatnék fel erre, de jobb lesz, ha magatok néztek körül, ti találjátok meg és aszerint igazodtok. Bizony-bizony őrei vagyunk testvéreinknek akkor is, ha senki sem nevezett ki annak és jó őrzők csak úgy lehetünk, hogyha bátran leshet és utánozhat bennünket akár akarattal, akár ösztönszerűen. Az őrzésnél pedig nemcsak az fontos, hogy jó példát mutassunk, hanem az is, hogy védencünket a kísértésektől is megóvjuk. Ha pl. reátok bízzák egyik testvérteket, ügyeljetek anyátok távollétében, hogy a kicsike nyalánksággal el ne rontsa a gyomrát, vagy pedig játszás közben le ne essék a lépcsőn. Ugy-e nem fogtok egy csokoládés tányért az asztalra tenni elébe, vagy pedig játékszereit a lépcsőre helyezni? Ellenkezőleg, elrejtitek a csemegét és igyekeztek neki a szobában valamit mesélni, vagy mutatni, hogy nyugton maradjon és minden veszélytől távol legyen. De nemcsak a kezét, lábát vagy gyomrát kell őriznetek, hanem a szivét és

lelkét is és ezen a ponton még több óvatosságra van szükségtek. Tegyük fel, hogy kis öcsétek igen hirtelen fellobbanó természetű gyermek és szüleitek joggal aggódnak, hogy e hibája később az életben nagy szerencsétlenségnek lehet okozója. Ha már most egyedül vagytok vele, fogjátok-e őt ingerelni, apróbb bosszantásokkal dühbe hozni, hogy annál jobban kiabáljon és toporzékoljon? Ugy-e nem? Hanem igenis azon lesztek, hogy eltereljétek figyelmét arról, ami ingerelni szokta és igyekeztek őt csendben tartani és mulattatni, mert különben felelősek lesztek, ha gyermekes hibája nőttön-nő és később még nagy bajba keverheti. Midőn egyizben vasárnapi oktatást tartottam s a fiúknak lelkükre kötöttem, hogy leány-testvéreikkel soha ne legyenek gorombák, észrevettem, hogy a leányok jelentőségteljesen hátra-hátra néztek, mintha mondani akarnák: «Nesze neked, te kamasz, ez ugyan jól odabeszélt neked!» Aztán hallottam, hogy mikor hazamentek, egyik leány mindig ingerelte és csipkedte bátyját és hozzátette: «Na, most mutasd meg, tudsz-e magadon uralkodni!»

Ez ugyan nagyon mulatságosan hangzik, ha nem kellene komolyan venni azt, hogy a nővérnek lám eszébe sem jutott, hogy ő is felelős bátyja szokásaiért. Ha a leányka folyton ingerli, bosszantja bátyját, akkor ő is bűntárs abban, hogy annak indulata mind zabolátlanabb lesz.

Pestalozzinak, a hires svájci nevelőnek az volt az elve, hogy a jövőben ne csak a tolvajokat büntessék fogházzal, hanem azokat is, akik őket ide juttatták; sőt a kisértők büntetése az legyen, hogy ők szolgálják ki a börtönben áldozatait. Mit szóltok hozzá, aki bátyját állandóan ingerli, bosszantja, hogy az indulatosság belegyökeredzik és dühében egyszer olyasvalamit követ el, ami börtönbe juttatja, vajjon nem furdalná-e a lelkiismeret, nem érezné-e, hogy neki is ott a helye a vádlottak padján, mert ő nevelte a testvér indulatosságát? Emlékeztek a görög varázslónőre, Circére, aki pálcájával Odysseus utitársait disznókká változtatta. Valami eféle varázslópálcája van minden embernek, mellyel elváltoztatja azokat, akik vele érintkeznek. Aki maga szemérmetlen, szennyes lelkű, az csakugyan könnyűszerrel varázsolja környezetét — malacokká. Sok leány változtatja bátyját, folytonos bosszantása és szurkálása folytán morgó kutyává, vagy bőszült bivallyá. Azért mondom nektek: Nemcsak a nővérek vannak a bátyák gondjaira bizva, de a bátyák is a nővérekre,

még ha azok ifjabbak is. Ahol sok testvér van együtt, ott mindegyiknek későbbi sorsa és jelleme nemcsak attól függ, hogy milyen tulajdonságokat hozott magával a világra, még attól sem, hogy a szülők hogyan neveltették, hanem nagy mertékben attól, hogy testvérei a benne lakó jótulajdonságokat segítették-e előhívni, vagy pedig a rossz indulatokat csalták ki belőlük és fokozták.

Minél többször haragítunk és bosszantunk valakit, annál erősebb, annál ellenállhatatlanabb lesz benne a harag és indulat, épen, mint ahogy az izmok azzal erősödnek és fejlődnek, ha gyakorlatban és mozgásban vannak. Jusson eszetekbe, mikor az embernek reszeli valami a torkát és köhögési inger bántja. Ha sikerül a köhögést mindjárt kezdetben elfojtania, az inger hamar lecsillapodik, de ha elején enged az ember és köhent egypárszor, az elfojtás mind nehezebb, mert a torok minden köhögés után vörösebb, gyulladtabb, ingerlékenyebb lesz. Igy van ez a hirtelen haragú embernél. Minden ujabb kitörés megnehezíti a következő elfojtását, mert az idegek mindig érzékenyebbekké és fegyelmezetlenebbekké válnak. Ingerlékeny emberekkel mindig kiméletesen kell bánni. Igen csunya látvány, ha a leányok fiútestvéreikkel úgy tesznek, mint a láncon tartott kutyákkal, amelyeket «kszksz» bosszantással dühös ugatásra ingerelnek. Nem volna-e szebb halkan mondogatni magokban: «Igenis, én őrzője akarok lenni testvéremnek».

2. A kisebb testvérek nevelése.

Tudjátok-e, mi módon szelidítik a hinduk a vad elefántokat? Összezárják őket már megszelidített házi elefántokkal és ezek a legrövidebb idő alatt megszelidítik a vadakat.

Tulajdonképen az emberekkel is úgy kellene tenni. Ha az apa, vagy az anya egy vagy két gyermeket felnevelt, úgy volna természetes és helyes, hogy a később következőkkel ne igen kelljen bajlódniok, ott vannak segítségükre a «szelid elefántok». Csakhogy, sajnos, ez nem mindig sikerül. Sőt gyakran a vad elefántokat a szelidek még jobban megrontják, elvadítják, mert erősebbek, erejüket pedig arra használják, hogy játékszereiket, könyveiket elvegyék tőlük, őket ideoda parancsolják, mintha csak szolgálatukra volnának teremtve. Igy aztán megesik, hogy a fiatalabb testvéreknek nehéz soruk

van. Szüleiknek annyi gondja van már, hogy nem érnek rá velük is annyit foglalkozni, mint az első gyermekekkel tették, ezek pedig nem segítik őket semmiben, aminek eredménye az lesz, hogy semmirevaló, veszedelmes szokásokat vesznek föl, melyek aztán egész életükre kihatnak. Ha van köztetek olyan valaki, aki érzi, hogy neki kell fiatalabb testvéreivel foglalkoznia, nevelésükben a szülőknek segítenie, ha másért nem, hogy nekik — szüleiknek — egy kis örömet és könnyebbséget szerezzenek, az olyannak szeretnék most egy pár jó tanácsot adni. Mert, hogy épen olyan egyszerű volna ez a vállalat, azt nem mondhatnám. Nem lehet azt csak úgy kezdeni, hogy azt mondod a kis öcsédnek: «Gyere ide, nevelni akarlak, nesze itt van egy pofon, amiért hazudtál és itt egy második, amiért torkoskodtál».

A feladat már azért is nehéz, mert a tiszteletet, melyet magától értetőleg megad minden gyermek szüleinek, az idősebb testvérnek előbb úgy kell megszereznie. Első és főhiba, ha az idősebb a parancsolásnál kezdi, mert a kisebbekben az felkölti azt a gyanút, hogy felette csak zsarnokoskodni akarnak, ezt pedig nem szíveli. Legyetek mindenekelőtt testvérkéitek barátai, azután majd maguktól hallgatnak reátok. Azt is tartsátok szem előtt, hogy a nevelés nem szidásból és korholásból áll első sorban, hanem a jóra való segítésből. Magatartásunkkal másokban felébreszteni a vágyat, hogy helyesen viselkedjenek. Itt van mindjárt egy példa: sétálni viszed kis öcsédet. Egy félóra mulva már fáradt, nem akar tovább menni. Nem használsz neki azzal, hogy lusta fickónak, anyámasszony katonájának nevezed. Hanem hivatkozzál erejére, mutatná meg csak azért is, hogy ember a talpán, mindjárt a maga lábán megy haza stb.

Ha torkoskodáson kapjátok, nem szükséges pákosztos, nyalánk macskának nevezni, erre legfeljebb azt gondolja majd a kisfiú: «Hát jó, ha az vagyok amúgy is, hát legyek is az.» De reá kell vezetni, hogy győzze le, *kívánja* legyőzni ezt a rossz szokását. Pl. azt mondanám neki: «Janika, ha holnap megállod, hogy nem nyalakodol és nem szaladsz be a cukrászhoz, akkor bejöhetsz a szobámba és jutalmul majd mesélek neked valami nagyszerűet». Másnap aztán besétál a Janika a szobába. «Nos, hadd lássam a karodat, hadd lássam, izmos-e? Tessék: milyen hatalmas! Hogy jutsz te, Janikám, ilyen erős izmokhoz?» Jani büszkén feleli: «Mert sokat tor-

nászom!» «Ez derék. De az nagy kár, hogy a lábad és a nyelved nem olyan erősek, azokkal, úgy látom, még nem birsz.» «Miért? Aztán meg mit csináljak velök, hogy azok is «erősek» legyenek? Rugdalózzam talán, az ajkamat pedig harapjam jól össze?» «Dehogy, ez úgy sem használna semmit, csak nevetnének rajtad. Belülről, a lelkedből kell az erőnek jönnie! Az előbb, mikor bejöttél, rögtön megláttam rajtad, hogy lépéseid erősebbek. Tudod miért? Mert ma először uralkodtál önmagadon és nem szaladtál a cukrászhoz torkoskodni. Magadban erőt fejtettél ki s ellentálltál a kisértésnek: próbáld meg ezt mindennap, ez lesz aztán az igazi jó erőtorna.» Janika ezt büszkén megigéri és egész magatartásán meglátszik a fölébresztett önérzet. Ezt kell benne szorgalmasan táplálni. A római történetkönyvben látható Germanicus diadalmenete; mutassátok ezt meg neki ilyenformán: «Látod, Jani, ez a vezér itt a lovon te vagy, azok a kötözött rabszolgák pedig mind azok a rossz szokások, melyeket legyőztél! És itt, az integető örvendezők: ezek a te jó tulajdonságaid, melyeket erős kézzel felszabadítottál! Üdv neked, dicsőséges Caesar!» Ez a hasonlat úgy izlik Janikának, akár egy csésze csokoládé s azon lesz, hogy minél többször szolgáljon rá.

Nehéz sor, ha a kisebb testvérek hazudoznak. De épen ezen a csúf hibán segíthet legjobban az idősebb testvér. A gyermek többnyire félelemből hazudik. Mit szól ehhez az apa? a mama? a tanító? Milyen fontos ilyenkor, hogy a bátyjához bizalommal legyen. Azért, ha rajtakaptátok a hazugságon, óvakodjatok ilyenfélét mondani, mint: «Most már többé nem hiszek neked.» Tegyetek inkább úgy, mintha a hazugság tisztára szerencsétlenség volna, szerencsétlenség, mely mindkettőtöket ért és keressétek most közösen a módot azt jóvá tenni s máskor elkerülni. Angliában volt egyszer egy iskola, hol az egyik növendék jobban hazudott, mint a másik. Valóságos métely volt. Jött egy új igazgató, ki azzal kezdte: «Fiúk, én mindnyájatok szavának hiszek» és ezzel mentette meg őket. A bizalom megtisztel, emel, önérzet nélkül pedig veszve van minden. Beszéljétek meg öcsétekkel nyugodtan és bizalmasan a hazugság csunya, káros voltát, kérjétek őt, vallja meg nektek bizalmasan, ha megint beléesik. Ha közös hibátok, valljátok meg hibátokat egymásnak, de semmiesetre se állítsátok magatokat úgy oda, mint erényhősöket, erre úgy is rájönnek a kicsinyek. Egészen kis gyerekek különben sin-

csenek tisztában azzal, hogy miért ne hazudhatnának, mikor ezzel valami kellemetlenséget elháríthatnak. Ne sajnáljátok hát a fáradságot, ezt nekik szépen és érthetően megmagyarázni.

Egyáltalán minél kevesebbet szidni és korholni és minél többet elismerni és dicsérni. Pl. ha elesik a kicsike és sírva fakad, nem szabad őt megszégyenítenünk, hogy «siróbaba», de ha egyszer úgy üti meg magát, hogy elnyomja a sirást, akkor hamar meg kell dicsérnünk vitézségét.

Vagy pl. egy nagyobb leányka barátnéit várja uzsonnára. Épen megjöttek, kiönti nekik a kávét s kezdődnék az ünnepélyes ozsonna, egyszerre ott terem haszontalan kis öccse, dörömböl az ajtón, rendetlenkedik, lármát csap. Mit tegyen a leányka, rendőrt hívjon? Nem, hanem várja meg nyugodtan, míg valami más alkalommal a fiú holmi apró szivességet tesz neki vagy barátnői egyikének és akkor hozza szóba a dörömbölést és zavargást: «Milyen lovagias is lettél te, Lacikám! és mily jól áll az neked, rád sem ismerek!» Az ilyen bátorítás és dicséret a jó modort és lovagiasságot megkedvelteti vele és fölkelti becsvágyát, hogy a következő alkalommal még finomabban és előkelőbben viselkedjék, a multkori esettel ellentétben, amikor az volt az ambiciója, hogy mennél kellemetlenebb legyen. Milyen szép dolog, ha aztán a leánytestvére azt mondhatja neki: «Bizony különb vagy te udvariasság tekintetében a többi fiúknál! de nézd, ezt meg ezt még így vagy amúgy tenném a te helyedben.»

Végül még egy tanács! Ha öcséteket önuralomra akarjátok nevelni és indulatoskodásáról leszoktatni, a leghatásosabb eszköz — bocsánatot is kérni tőle, valahányszor magatok indulatosak voltatok. «Jani, bocsáss meg, úgy sajnálom, hogy heveskedtem veled», ez nagy hatást tesz a fiatalabbakra. «Ha ő térdet hajt az önuralom oltára előtt, nekem is meg kell azt tennem», gondolja magában, míg ellenkező esetben azt hiszi, hogy az önuralom, úgy látszik, csak a kicsinyeknek és gyengébbeknek való, mert lám, aki nagy és erős, az azt tehet, amit akar. És ezentúl nehezen várják, hogy ők is elég nagyok és erősek legyenek már arra, hogy megszabaduljanak a fegyelemtől, Értessük meg tehát velök, hogy a «felnőttség» jele épen az önfegyelmezés. Örüljön mindenki, akinek fiatalabb testvérei vannak! Sokkal több örömet nyujthatnak neki, mintha saját kertje, gyümölcsfái, virágai volnának. Emberi lelket fejlődésében segíteni, a gyomot kigyomlálni belőle, jó

talajt, vizet, napsugarat szerezni neki — aztán gyönyörködni, hogyan izmosodik és hajt ki a lélek — ennél nincs szebb a világon.

3. A kis csavar.

Csinos kis mesét mond el egyik angol költő egy pici kis acélcsavarról, mely egy óriási hadihajó két nagy vaslemezét tartotta össze, már t. i. több ezer hasonló srófocskával együtt. Az Indiai óceánon járt a hajó, mikor ez a bizonyos kis csavar elgondolta magában, hogy jó volna kissé kinyujtózkodni és aztán kiszökni helyéből. Erre a szomszéd srófok mindjárt rákezdték: «Ha te megmozdulsz, megyünk mi is». És a födélzetet tartó szegek egyszerre szintén igen szűknek találták a helyüket és elkezdtek mozgolódni. Erre a nagy vaspántok megijedtek és kérték a szegeket és srófokat: «Az Istenért, maradjatok veszteg, széjjelmálunk rögtön, mihelyt nem tartunk össze valamennyien!» Az egész óriási óceánjáró hajón elterjedt a hir a kis csavar szándékáról és nagy volt a riadalom. Elhatározták mind: a vasbordák, a gerendák, a páncéllemezek, a deszkák, az összes srófok és szegek, hogy küldöttséget menesztenek a kis csavarkához, maradna meg helyén, különben a hajónak vége, elpusztul mindenestől és egyikük sem látja többé viszont szülőföldjét. Hizelgett a parányi jószágnak, hogy neki ilyen nagyjelentőségű a magatartása s kegyesen üzente, hogy maradni fog.

Miután a felelősségről már beszéltünk, tudni fogjátok, miért mondtam el ezt a példázatot. A kis csavar ugy-e azt hitte, nem tartozik senkire, hogy ő mit csinál, de az egész hajó rémülten észrevehette, mennyi függ tőle, mennyi felelősség van rajta. Hozzá lehetett volna még tenni, ha a hajó akkor széjjelmegy és elsülyed, esetleg csődöt mond a hajóstársaság s vele együtt sok százan mennek vagyonilag is tönkre.

Igy van ez az emberi életben mindenütt. Hallottátok már bizonyos üzletekről, vagy esetleg egész vidékekről mondani: ezekben lehet bízni, megvesztegethetetlenek; vagy ellenkezőleg: itt mindenki megvásárolható. Mit gondoltok, ez a romlottság hirtelenül, egyszerre lép fel? Dehogy! Előbb kiesik egy kis sróf. Valaki elfogad egy csekély borravalót. Ez szabálytalanság. Társai látják s gondolják, miért ne szerez-

zünk mi is egy kis nyereséget magunknak? Megbeszélik a kávéházban, a kártyaasztalnál, hogy «úszni kell az árral», «mindenki így boldogul» stb. és már nem lesz többé megbélyegző dolog a vesztegetés. Sajnos, az életben nem mehet olyféle küldöttség az ilyen emberhez, mint a mesebeli első meglazult csavarhoz, amely így intené a kitartásra: «Az Isten szerelméért, ne tedd ezt vagy azt, különben a mi lelkiismeretességünknek is vége!» Tagadhatatlan, hogy a példa lassan, de biztosan tovaterjed s az utolsó áldozat akkor bukik el, mikor az első már nagyobb becstelenségre vagy bűntényre ragadtatja magát. Csak képzelné el az, aki így letért a helyes útról, hogy utána hányan jönnek hosszú sorban, mindazok, akiket példájával bűnre csábított s ezek után az a megszámlálhatatlan sok asszony és gyermek, kiktől egyetlen támaszukat, becsületes nevöket elvette és ezek után ismét egész sokaság, akikre a rossz példa annak idején rácseppent, mint valami méreg és megszédítette őket kötelességük teljesítésében...

Igaza van a költőnek, mikor a pokol legszörnyűbb kínjának nem a tüzes rostélyt és eleven izekre való tépetést tartja, hanem azt, hogy ha a bűnösnek végig kell néznie vétsége nyomában micsoda szakadatlan láncolata a nyomornak, szenvedésnek és lelki eltévelyedésnek vonul fel és e kétségbeesett sereg mind az ő egy, egyetlen egy bűnéből eredt. És ha bűnhődésül át kell éreznie, hogy ő volt az a könnyelműen leguruló kavics, mely e szörnyű lavinát megindította.

Bizony sokkal jobb rossz tetteink következményeivel akkor megismerkednünk, mikor azok még nem helyrehozhatatlanok. Az a megismerés azután előre meg is világítja azt az utat, melyen az életben tovább kell haladnunk. Sok balgaságot és bűnt kerülnénk el, ha kissé gondolkodnánk azon, mit idéznek elő cselekedeteink nemcsak a saját magunk életében, hanem embertársainkéban is. Hallottatok már a görög regékben az elátkozott Atridákról, Agamemnonról és családjáról, ahol egyik véres tett a másikat szüli? Ennek oka nemannyira az átöröklés, mint inkább a sok rossz példa, melyet a családapa maga után hagyott és mely megtántorított egész nemzedékeket. Ami áll a családról és hivatalnokvilágról, áll az iskoláról is. Mindenki felelős ott a többiért, nemcsak az igazgató vagy az osztályfőnök. Jól emlékszem, hogy saját

iskolás éveimben egyik felső osztályú tanuló hogy megtudta mételyezni az egész osztályt, még pedig rövid idő alatt, csúf, trágár beszédeivel. A legjobb nevelésű emberben is rejlik valami alacsony, csúnya hajlam, amely mint valami leselkedő, gonosz kis manó követeli a magáét. Mellette azonban ott van a jobbik énje is, mely nem akar neki engedni s nem is engedne, amíg valaki a manóval össze nem paktál. S ha megvan egyszer a kezdet, gyorsan, mint a futó tűz, tova terjed a rossz példa. Igaz, hogy ugyanígy a jó is. Egyszer tűz ütött ki egy német vidéki szinházban. Óriási rémület szállta meg a közönséget, már kezdték egymást taposni, hogy a kijárathoz jussanak és biztos emberhalál lett volna a vége, ha a jelenlevő nagyherceg nem ad parancsot, hogy a zenekar játszék tovább, ő maga pedig visszaült a helyére és ott maradt, míg szerencsésen kivonult a tömeg.

Azt is sokszor vettem észre, hogyha egy diákcsoportban az egyik valami trágárságot beszél, elvárja, hogy e fölött mind mulassanak és nevessenek. Ha megteszik, örvend a sikernek és máshol is előadja piszkos históriáját. De ha csak egyetlen egy is akad a társaságban, aki komoly marad, az elbeszélő zavarba jön és bensőleg restelkedik. Vele együtt érez a többi is, lehet, hogy kigúnyolják azt, aki rosszaló arcot mutatott, de hatása alól nem vonhatják ki magukat. Aki tudatában van annak, hogyan figyel minden percben az egyik ember a másikra és mennyi kár vagy haszon lesz abból, amit tesz vagy mond, az valóban bölcs király módjára uralkodhatik környezetén.

4. Hogyan hatunk egymásra?

Az ifjúsági regényekben bizonyára olvastatok már valaha királyról vagy miniszterről vagy akár hajóskapitányról, «aki majdnem összeroskadt a felelősség terhe alatt». Mit jelentsen ez? Azt, hogy higgadtságától, előrelátásától, óvatosságától annyi ember jóléte függött, hogy állandóan rettegésben élt, vajjon csakugyan helyesen cselekszik-e? Mert egyetlenegy megfontolatlan lépés vagy feledékenység okozója lehetett volna sok százak szerencsétlenségének. Avagy képzeljétek magatokat az orvos helyzetébe, aki súlyos műtét előtt áll. A beteg egy családapa, akinek gyermekei minden támasz nélkül maradnának, ha e műtét nem sikerülne. Mily elővigyázónak kell

lennie az orvosnak, mily lelkiismeretes öntudatossággal figyelni minden csekélységre, hogy valami váratlan, előre nem látott körülmény meg ne lepje s el ne rontsa dolgát. Ha ilyen és hasonló helyzeteket megfigyeltek az életben, akkor tapasztalhatjátok, mennyi szerencsének vagy szerencsétlenségnek lehet okozója egyetlen egy ember.

De mondjátok, tulajdonképen nem lehet-e minden ember — még a legigénytelenebb is — másokra nézve forrása végtelen sok, kisebb-nagyobb hatásnak? Még olyanokra is hathat, akiket sohasem látott s akiket nem is ismer? Képzeljétek magatokat egy tó partján, melybe kis követ dobnak. A tóban hullámkarikák keletkeznek, melyek folyton nagyobbodnak s ha ezeket megmérhetnők, követhetnők, akkor érezhetők lennének a kis hullámkarikák még a távoli partnál is, akárcsak a finom földmérő eszközökön a legtávolabbi földrengések is észlelhetők, még azok is, melyek ezer és ezer kilométernyire keletkeztek a föld mélyében. Igy van ez azzal is, amit az ember mond vagy tesz. Valamely társaságban elhangzik ajkáról egy vélemény — jó vagy rossz — és megindul a szó hullámkarikája és mindig tovább-tovább terjed; és eljut emberekhez, akik távol vannak, akiket sohasem látott az illető, akiket nem is ismer és hat rájuk jó vagy rossz irányban...

Ha egy üzletbe mentek és vásároltok valamit, ne higyjétek azt, hogy a kereskedő zsebrevágja a pénzt s ezzel vége. Dehogy is, ti hatással vagytok rája. Ha barátságosan köszönve léptek be s ha kértek valamit, azt megköszönitek, ha sajnálkoztok, amikor minden dobozt feldúlva sem találják meg számotokra a keresett holmit, ily viselkedéssel finomítólag hattok rájuk anélkül, hogy ők azt tudnák vagy észrevennék. Az ilyen, sokszor elenyészőnek tetsző apróságok mindig közvetlenül, finomítólag s nevelőleg hatnak a környezetre. Igy van ez a vendéglőben is a pincérekkel való viselkedésünkkel. Ha valaki hangosan, durván kiabál utánuk, sőt hovatovább megtoldja «pszt, pszt»-el is, ahogy csak kutyát szokás hívni és ha rendeléseit oly modorban teszi, mintha idomított majmokkal volna dolga s nem emberekkel, ez azokat lealacsonyítja s önérzetüket eltompítja. És ha ezután neki, a vendégnek sem adják meg a kellő tiszteletet, ennek ő maga az oka. Aki azonban szerényen, tiszteletreméltóan viselkedik, megköszönve a kiszolgálást, sőt asztal-

bontásnál alkalmilag segít is egy kicsit, hogy a pincérnek vagy szolgálónak ne kelljen az asztalon keresztül nyulkálnia, az ilyen vendég nemesítő hatást és példát nyujt, legyen ő bármily igénytelen kinézésű is, erősíti embertársa önérzetét és vidámabbá, megelégedettebbé teszi őt hivatásában.

Ugyancsak hasonló az eset a betegeknél is; ne gondoljátok, hogy aki látszólag az emberektől elszigetelve ágyában betegen fekszik, az nem lehet embertársaira hatással? Sőt ellenkezőleg, sokszor nagyobb mértékben, mint az egészséges. Ha a türelem, megnyugvás és derültség jó példáját adja s nem azon töri folyton a fejét, hogyan ugráltassa maga körül az egész háznépet minden csekélységért: az ilyen valóságos példaképe és tanítója lehet egészségesnek s betegnek egyaránt, ha alig beszél is és nevelője lehet a felnőtteknek, még ha ő maga csak gyermek is. Példájának hullámkarikái pedig messze kikeringenek betegszobájából és ki tudná megmondani, mely partokat termékenyítenek meg éltető melegükkel?

Ugyancsak nagy hatással lehetünk másokra embertársaink megitélésének módjával is. Ha valaki megszokja, hogy másoknak főkép nevetséges vagy kellemetlen tulajdonságait veszi észre és teszi beszédtárgyává, akkor sajnos, gyakran és jóhiszeműleg azt gondolja, ez csak az ő privát ügye. Pedig ha tudná, mennyi ember van, ki csak arra agyarkodik, hogy szimatolhatná ki felebarátja gyenge oldalát, hogy magát fölibe helyezze. Aki ily irányban jár elől rossz példával, hamar sok követőre talál, látatlanokra s láthatókra is. De e kiséretel nincs mit dicsekednie, mert ez a díszes társaság megragadja az első alkalmat, hogy fölötte is élcelődjék s őt is befeketítse. Ha éles világításnál láthatná, mintegy más szemüvegén keresztül, mennyire felbőszítette és elidegenítette az embereket egymástól s mily mindent lekicsinylő modorra szoktatta őket, akkor még kevésbbé lehetne büszke művére! Ezért is kívánatos és fölötte hasznos, hogy gyakoroljuk magunkat a beszélgetések folyamán abban, mikép emelhetjük ki felebarátaink jó tulajdonságait s mikép rejthetjük el esetleges gyengéit.

Ily módon néhány szóval sokszor végtelen nagy jót tehetünk és a szeretet melegét hordhatjuk szét a világban. Ha megfigyelnétek, napjában hányszor kinálkozik alkalom valamely távollevőről jót vagy rosszat mondani, akkor fogal-

matok lehetne affelől, hogy az ember naponta hányszor lehet áldása vagy átka embertársának egy odavetett szavával és hogy ezért mily felelősségteljes mindegyikünk helyzete s magatartása a nagy társadalomban!

5. A bűnbak.

Egyszer azt olvastam, hogy régente a francia királyok udvaránál az volt szokásban, hogy a király fia sohasem kapott verést, ha illetlenül viselkedett vagy lusta volt, hanem vele egyidős fiút tartottak mellette pajtásul és ez kapta a herceg jelenlétében azt a büntetést, melyet tulajdonképen neki kellett volna elszenvednie. Nagy nevelőhatást vártak attól a hatástól, melyet az ártatlan fiú jajgatása a hercegre tesz.

Eláruljam-e, hogy nektek is mindnyájatoknak van ilyen bűnbakotok? A különbség köztetek és a királyfi közt csak az, hogy neki meg kellett hallgatnia a fájdalmas kiabálást, míg ti oly botfülűek vagytok, hogy akkor sem halljátok meg, ha saját szobátokban történik. Nem hiszitek? Mondom nektek, hogy senki sem követhet el egyetlen hanyag vagy igazságtalan dolgot sem az életben anélkül, hogy azért valaki meg ne bűnhődnék, még ha maga száraz bőrrel menekül is!

Például, *ti* valami illetlen szót használtok, egy *másik* azt felfogja, odahaza megismétli és kikap érte. Vagy pedig eldurvul általa és egyébként kárát vallja az életben. Igaz, ti nem halljátok kiabálását, eredménytelen próbálkozásait sem látjátok, ha esetleg szükséget szenved; és mégis ő a ti bűnbakotok. Vagy tegyük föl, tisztátalanok vagytok és rendetlenek; talán nem büntetnek meg idejében, hogy kiirtanák belőletek e hibákat. De az tény, hogy másokra káros hatással van példátok, utánoznak titeket és hogy hova vihet e «nemtörődömség» azt már megbeszéltük. Ezenkívül ha mindig másnak kell utánatok tisztogatni, rendezkedni, így tartogattok magatok körül bűnbakokat, lám ezeknek kell ártatlanul szenvedni ahelyett, hogy kellemesebb dolgot is végezhetnének! Ha minden ember, ki más hibájáért szenved, ugyanabban az időben sirhatna, oly jajveszékelés és kiabálás támadna a földön, hogy azt hihetnők, a világ összedől. Azokat pedig nem is számítottam, kik tökéletlenségeink miatt szenvednek még azután is, mikor mi már rég nem élünk! Tudjátok-e,

hogy születendő gyermekeitek, kiknek bizonyára minden jót kivántok, hogy azok is ártatlan bűnbakjai lesznek azon hibátoknak, melyeket ti most könnyelműen, zavartalanul gyakoroltok? Minden hevesség, rendetlenség, minden hazugság és pletyka, melyre ti rászoktatok, átszármaznak gyermekeitekre és akkor ők nemcsak tőletek kapnak emiatt verést, hanem másoktól is, kiknek rosszaságukkal kárt vagy bosszuságot okoztak. Igy való az, hogy bűnbakjaitok kiabálása még a messzejövőben is hallható lesz s most már bizonyára értitek, mit jelent a Szentírás szava: «Ő megbűnteti az atyák bűnét harmad-negyedízig a gyermekekben». Azért már most gondoljatok arra, hogy valaha gyermekeiteknek lesztek a szülői és gyermekeitekre kell ügyelnetek, holott még magatok is gyermekek vagytok; mindennapi kenyerükről ugyan még nem kell gondoskodnotok, harisnyáikat sem kell foltozni, de a jó szokások és tulajdonságok kincsét már most gyüjtsétek, hogy példátok majdan rájuk nézve áldásos és hasznos legyen!

X. Önállóság.

1. Másoktól való függésünk.

Nem tudom, megfigyeltétek-e már, mily ragadós az ásítás? Anélkül, hogy az ember óhajtaná vagy akarná, ha mást lát ásítani, a saját ásító izmai is cselekvésre ingerlődnek, még ha nem is vagyunk fáradtak és nem is unatkozunk. Ilyen erős bennünk az utánzási hajlam és ennyire hatnak reánk mások cselekedetei. Remélhetőleg sohasem fogjátok tapasztalni, hogyan hat a rémület és ijedelem pl. ha egy szinházban tűz alkalmával a tömeget elfogja az úgynevezett pánik, hogyan hatványozódik az elsőnek ijedtsége a többinél és az őrület, mint ragadós betegség harapódzik el az embereken. Egyetlen egy ember, aki ily alkalomkor nem veszti el fejét és lélekjelenlétét, egyetlen ilyen erős ember megmentője lehet sokszor százaknak. Vagy csatában, mikor mindenki előre rohan, ha egy meginog és hátrálni kezd, hogyan ragad példája társaira, úgy hogy a többiek is, anélkül, hogy voltaképen akarnák, szintén meginognak és hátrafelé kezdenek pillantani.

Vagy társaságban a vidám vagy szomorú hangulat miként ragad át ellenállhatatlanul mindenkire; mindez azt bizonyítja, mily nagy hatással van más ember cselekedete, gondolkodása, érzése lényünkre anélkül, hogy ennek tudatában lennénk. Ez néha hasznunkra is lehet, ha t. i. azok, akik után indulunk, igaz és jó úton haladnak, de azért ez a függés mégis csak nagy veszedelem, mert mindennemű másoktól jövő megbízhatatlanság, hóbort és igazságtalanság rabjává is tehet bennünket ahelyett, hogy mi segítenénk másokat jobb belátásra. Megfigyeltétek már például, ha egy idegenről vagy barátról valami gyanusat, rosszat közöltek veletek, vagy akár csak szigorúbb ítéletet mondanak róla, mennyire hatással van ez reátok az illetővel való további érintkezésben. Mily könnyen elhiszitek a rosszat ahelyett, hogy azt gondolnátok: «Ezt ugyan nem hiszem, majd megvizsgálom magam». A gonosz pletyka is olyanféle, mint a pánik, megragadja az embereket tudtokon kívül, érdesekké, gyanakvókká teszi őket az áldozattal szemben és bizony már nagyfokú önállóság kell ahhoz, hogy valaki ezekkel a pletykákkal elfogulatlanul szembenézzen és megvizsgálja őket minden előítélet nélkül.

Aki olyan emberek közt él, vagy nőtt fel, akik rossz véleménnyel vannak bizonyos népről vagy vallásról, észrevétlenül minden gondolkodásában és érzésében maga is a hatásuk alá kerül. Ilyenre szokás mondani, hogy «a mások szemüvegén keresztül nézi a világot». Mindig csak a hibás és kellemetlen tulajdonságokra lett figyelmes úgy, hogy végre már nem is látja meg a nagyot és szépet. Mennyi akaraterő és igazságszeretet kell ilyenkor ahhoz, hogy megszabadítsa az illető magát mások szemétől és érzelmeitől s úgy gondolkozzék és tegyen, mintha sohase hallotta volna mások véleményét.

Ezek után talán azt kérdezitek, nem vezet-e önhittségre és mindent jobban tudni akarásra, ha kétkedéssel fogadjuk mások álláspontját ahelyett, hogy azt mondanánk: «Én csak egy személy vagyok, ők többen vannak, tehát valószínűbb, hogy nekik van igazuk!» Igazatok van: puszta önhittségből és saját éleslátásunknak és alaposságunknak túlbecsüléséből kételkedni környezetünkben veszedelmes dolog. Szembeszállni mások véleményével, résen lenni tévedéseikkel szemben nem ad jogot, hogy a saját kis eszünkre támaszkodjunk, hanem

hogy felvilágosíttatjuk és megerősíttetjük magunkat a világon élt és szenvedett legnagyobb és legszeretőbb egyéniségek szavai és példái által, akiknek örök bölcsesége mindenek előtt a vallás tanaiban van letéve. Ezeket kell követnünk! Azért ha azt veszitek észre, hogy mások beszédei és tettei nem egyeznek meg ezzel az örök bölcseséggel, akkor nemcsak a magatok, de amazok érdekében is kötelesek vagytok szilárdan megállani és nem tartani velük; talán még idején észretérnek, ha látnak csak egy valakit is, aki komolyan és szomorúan félreáll. Olyan ez, mint a tűzvészpánik a színházban.

Tudjátok pl. mily sokan vannak, akik jogosítva érezik magukat, hogy rosszat rosszal, gyülöletet gyülölettel viszonozzanak. Vajjon igazuk van-e azért, mert sokan úgy tesznek? Nem, egyetlen egy ember, ha messzelátója van, tovább lát, mint milliók puszta szemmel. Azok a nagy egyéniségek azonban, akiket említettem, sokkal jobban fölötte állanak a vágyak és szenvedélyek ködének, mint mi valamennyien és azért az életnek sokkal nagyobb távlatait és mélységeit látják. Ők az emberiség világító tornyai. És minő világosságot nyujtanak nekünk a gonosz ellen való küzdelemre? Jézus hirdeti: «Boldogok a szelídek, áldjátok a titeket átkozókat, tegyetek jót azokkal, akik titeket gyűlölnek». És Buddha, a nagy indus vallásalapító mondta: «Ellenségeskedés sohasem nyugszik el ellenségeskedés által». És Plátó, a legnagyobb görög bölcs tanította: «Sohasem helyes a rosszat rosszal viszonozni; inkább szenvedjünk igazságtalanságot, mint magunk tegyünk». A minden idők bölcseinek egybehangzó szavához igazodjunk, őket kövessük, ha az egész világ ellenünk lenne is. De ha valaki azt hiszi, hogy önállóságát azzal bizonyítja, ha ellentmond a minden bölcsek szavának és ő az okosabb, ezzel csak azt árulja el, hogy nem ismeri önmagát, különben tudná, hogy csupán saját, szűk látókörű gondolkodásunk segítségével soha sem lehetünk önállóak, hiszen anélkül, hogy sejtenők, rabjai vagyunk a véletlen benyomásoknak és hatásoknak, amelyek az életnek csak egy kis részét engedik látnunk; és rabszolgái vagyunk saját vágyainknak és hajlamainknak, amelyektől csak a nagy szellemekből kisugárzó világosság szabadít meg.

2. Tömegemberek.

Tudjátok, hogy az embereket többféle szempontból lehet osztályozni, pl. bőrük szine szerint, a koponya alkata szerint, nyelvük és vallásuk szerint. De még más ismertető jelek szerint is osztályozhatjuk őket, pl. az akarat ereje szerint. Aztán még két fajra oszlanak az emberek: tömegemberekre, önálló emberekre. Ezt a két faját már az iskolában is világosan megfigyelhetitek. A tömegemberek azok, akik mindenben másokat utánoznak és mindenben másokkal tartanak még akkor is, ha egy belső sugallat halkan figyelmezteti is őket, hogy valami nem jól van. Még arra sincs bátorságuk, hogy saját lelkük szavát kövessék, mert félnek, hogy mások kinevetik őket és rosszakaratú megjegyzésekkel illetik ellentmondásukat. Aki a tömegtől valamiben elkülöníti magát, az mindig nevetségessé lesz az emberek szemében. Azért a tömeg szemében a «különködés» nevetségeset jelent, pedig tulajdonképen csak azt jelenti, hogy nem tart a tömeggel; ez pedig igen komoly és egészséges okokból is történhetik, sőt a tömegnek is javára válhat, ha találkozik valaki, aki nem teszi és nem helyesli ész nélkül amit a többség tesz. De a tömeg mindig nagyon zokon veszi, ha nem tartunk vele, érzi benne a rosszalást, azért nevet rajta és nevetségessé szeretné tenni az illetőt, nehogy azt higyjék, hogy az különb vagy okosabb. Azért oly nehéz egyedül megállni helyünkön és ezért van oly kevés emberben meg a szükséges lelkierő, hogy saját álláspontjához hű maradjon. Hisz ismeritek Péter apostol históriáját, aki háromszor tagadja meg az Urát, mielőtt a kakas kukorékolt; akkor még sokkal gyengébb volt az ő akarata, semhogy bátran oda merte volna kiáltani a csufolódó ellenségnek: «Igen, őhozzá tartozom, történjék velem is az, ami övele». Igy hazudtolja meg naponta sok ember a meggyőződését, mivel félnek, hogy kicsúfolják és üldözik őket és ez már az iskola udvarán és a játszótéren megkezdődik. Igy pl. egy tisztalelkű gyermek az iskolába kerül azzal az erős elhatározással, hogy sohasem fog illetlenséget beszélni vagy cselekedni. De sajnos, az iskolájában divatban vannak a tisztátalan tréfák és illetlen fecsegések és mert ő ezeken nem mulat és hasonlókkal nem viszonozza, kezdenek rajta mulatni és gúnyolódni. Ő pedig társas lényecske, azért azt

gondolja: «Aki farkasok közé került, annak együtt kell üvölteni velük», sőt még törekszik is, hogy megkedveltesse magát, azért iparkodik a többieken lehetőleg túltenni és a legtöbb nevetőt maga köré gyüjteni. Ime egy tömegember! Nincs neki ellenálló ereje. Épen olyan ez a dolog, mint az influenzajárvány: ha egy városba betör, sokan megkapják, azok, akiknek nincsen ellenálló képességük a mérges csirákkal szemben, míg másoknak nem árt. A mocskos beszéd is ilyen influenza-féle, olyan lelki katharus, mely időnként az iskolában végig vonul és áldozatokat szed azok közül, akiknek nincs ellenálló képességük. Ezek elesnek és elsodródnak a gonosz árral, míg a többiek, az önállóak, biztos léptekkel vonulnak a mételyezettek között az életen keresztül, sőt a betegeket is ápolhatják anélkül, hogy a baj átragadna rájuk. Vagy vegyünk egy másik példát. Egy okos fiú, aki nem jár süketen és vakon a világban és nem csak a lepkéket meg a cserebogarakat figyeli meg, hanem észreveszi felebarátja ügyét-baját és szenvedéseit is, az ilyen fiú tudja, mennyit szenved a tanító, ha nem tud osztályában csendet, rendet teremteni és hány tanító hal meg idő előtt csak azért, mert a napról-napra ismétlődő bosszúság megemészti őket. Nos tegyük fel, hogy olyan osztályba kerül, ahol a tanulók kedvüket lelik abban, hogy mindenféle hiábavaló rendzavarással hátráltatják az előadást és ezáltal a tanítót haragítják. Ha a gyermek a tömeglelkek közül való, rövidesen a többivel fog tartani és azt gondolja magában: «Úgy sem tudom meggátolni, miért ne mulassak velük én is? És mit gyülöltessem magamat? Azt hinnék, hogy be akarom magamat hizelegni a tanító kegyébe». Ha azonban önálló egyéniség, akin nem fog a ragály, akinek van bátorsága arra, hogy különálljon és hallgat az erős, belső lelkiismeret szavára, akkor úgy is tudjátok, hogyan fog viselkedni.

Az előbb azt mondtam: «Aki farkasok közé került, annak üvöltenie kell velük». Bizony ez nagyon találó a tömegemberekre! Minden üres, durva fecsegésben, minden hazug pletykában és piszkos beszédben résztvesznek és úsznak az árral, még ha amazok nem veszik is nagyon szigorúan az igazságot és becsületességet, csakhogy hozzájuk hasonlítsanak, mert különben felfalják őket a farkasok! Hát ez a fölfalatástól való folytonos rettegés, ez legyen vezetőnk az életen keresztül? Ugyan kinek volna kedve így élni?

Valóban, ha ez irányította volna a világtörténelmet, akkor az egész történelem nem volna egyéb farkasordításnál. Nem lett volna semmi igazi nagyság, amin lelkünk, szivünk felüdül, sem Krisztus, sem szent Pál, sem az ókor és India bölcsei, sem a jelenkor nemes férfiai. Nem volna Garrion, a rabszolga-szabadító és nem volnának mindazok, kik erősen, bátran megálltak a rágalom és a hamis vádaskodások, üvöltésével szemben, akik hívek maradtak meggyőződésükhöz és megmutatták a gyengéknek, hogy végül még a farkasok is megfélemedve hallgatnak el, ha az ember acélos erővel mindvégig hű marad önmagához. Azért az üvöltő farkasokról szóló közmondásnál többet érnek ezek az erőteljes szavak: «Aki keményen kitart meggyőződése mellett, az a saját képére formálja a világot».

3. A nevetéstől való félelem.

Egyszer volt egy ember, aki nyugodtan ment az úton fiával és szamarával; ugyebár tudjátok a folytatását? Találkoztak egy vándorral, aki megállt és így szólt: «No de ilyen nevetséges dolgot! Miért van nektek szamaratok? Miért nem ül a fiú a szamárra?» Az ember megfogadta a tanácsot és egészen meg volt elégedve, mert így gyorsabban haladtak előre. Később egy malom mellett vezetett el útjuk. A molnár épen kint heverészett az ablaka alatt s nem volt egyéb dolga, minthogy az arramenőkkel foglalkozzon. És oda kiáltott: «Nem szégyenli magát az a fiú, hogy ő ül a szamáron és szegény öreg apját gyalogolni hagyja?» A fiú elpirult és gyorsan leszállt a szamárról, apja fölült és mentek tovább. És mikor a város közelébe értek, jött egy ember, akinek a sapkáján ez a felirat állt: «Bámári állatvédő egylet». Ez dühösen rájuk kiáltott: «Nem szégyenlitek magatokat, hogy egy nyomorult állatot így kínoztok. Mit szólnátok, ha tirajtatok nyargalna így a szamár?!» Az atya hamar lemászott a szegény állatról és most ismét egymás mellett vonultak be mindhárman a városba. Ekkor összefutottak az utcagyerekek és mögöttük ugrándozva csúfolódtak: «Ezeket lehajította a lovuk, különben nem ballagnának mellette ilyen sanyarú ábrázattal». Könnyű kitalálni, hogy milyen emberekre vonatkozik ez a mese? Azokra, akiknek soha sincsen bátorságuk önmagukhoz hiveknek maradni, de minden tettüknél azon

töprengenek, vajjon mit szólnak hozzá az emberek, vajjon nem fog e valaki nevetni rajtuk? És épen az ilyenek járják meg legjobban, mert minden embernek nem lehet eleget tenni, az emberek mindig és mindenben szeretnek valamit kifogásolni, akárhogy teszünk is. Csak aki nem törődik velük, de nyugodtan, kitartóan teszi, amit a szive és az esze eléje szab, az tud magának tekintélyt szerezni, mert mindaz iránt, ami határozottságról és jellemről tanuskodik, tisztelettel viseltetnek az emberek, ha még annyian tusakodnak is ellene. Tudjátok-e például, hogy Amerikában a párduc még a kis gyermekeket sem bántja, ha nem futnak előle. Amint azonban valaki háttal fordul és fut előle, még ha felnőtt is, ráugrik. Ugyanezt tapasztalhatjátok naponta az utcán a kutyákkal. Amint egy gyerek kiabálva fut előlük, már egész falka hajszolja vad ugatással. Ha azonban visszafordul az ember és erősen szemibe néz velük, megszégyenülve oszlanak szét, mintha nem is ők lettek volna a hősies ugatók. Még gyorsabb az eredmény, ha egy követ hajítunk utánuk, de akkor a távolból ugatnak vissza; a legjobb, ha azzal szégyenítjük meg őket, hogy semmibe sem vesszük őket. Sajnos, sokszor az emberek e tekintetben még hátrább vannak. mint az állatok, kivált ha sokan vannak együtt; ezt egyszer s mindenkorra meg kell jegyeznünk. Ha valaki azt hiszi, hogy biztosítva van a pletyka, kigúnyoltatás és megszólás ellen azáltal, hogy enged, az ugyan alaposan csalódik, mert csak egyszer lássák, hogy hallgatunk rájuk és alkalmazkodunk hozzájuk, akkor meg épen úgy kezdenek velünk játszani, mint a macska az egérrel.

Vannak például gyermekek, akik restelnek kosárral az utcára menni, ha anyjuk kéri őket. Ők maguk szivesen megtennék, de félnek, hátha találkoznak egy csufolkodó pajtással s ha néha a jobb érzésnek engednek is, aggodalmasan lesütött szemmel járnak, mintha rossz volna a lelkiismeretük. És emellett éneklik az iskolában: «Szent szabadság áldva légy!» és lelkesülnek Rákócziért, aki nem akart idegen békókat tűrni, vagy Zrinyi Ilonáért, aki inkább felgyujtotta várát, semhogy megadta volna magát. Én úgy vélem, hogy egy bátor fiúnak inkább keresnie kellene az alkalmat, hogy felvehesse a harcot az emberek nevetésével szemben valami derék tett érdekében. És ha az anyja kosarát viszi, olyan büszkén lépkedjen vele, mintha koronát vinne benne és ke-

resse ki azt az időt, mikor az iskolából jönnek a gyerekek és a tömegbe vegyülve mutassa meg, hogy jó lelkiismeretére hallgatott és nem kérdi másoktól: áiengedik-e kegyesen maguk közt kigúnyolás nélkül? Hol lennénk ma, ha nem éltek volna olyan emberek, akik a nevetéstől nem féltek? Nem tudjátok, hogy kinevették Kolumbust, mikor hajóival tengerre szállt, hogy megkeresse az új utat India felé? Mivel a föld gömbölyű, majd legurul a tulsó oldalon, ilyen és hasonló megjegyzéseket kellet eltűrnie, de ő nem bánta, hadd nevessenek az emberek és fölfedezte Amerikát. És így alig van föltaláló vagy fölfedező, aki mögött előzőleg nem harsogott volna a tömeg hangos kacagása. Ez már a sorsa minden úttörőnek! De ezek a föltalálók és zseniális emberek, bizonyára gyermekkorukban sem szégyeltek anyjuk kosarával vagy egy nagy csomaggal oda menni, ahova nekik épen tetszett. Hát jó társaságban vagytok, ha ti sem törődtök azzal, ha nevetnek rajtatok, amikor helyesen cselekesztek. Egyszer egy fiúval néztem ki az ablakon, egyszer csak megpillantunk egy öreg anyókát, aki leejtette kosarát és abból szanaszét gurult az almája. Mondom a gyereknek: «Hamar fuss le és segíts neki összeszedni», de ő huzódozott, félve, hogy feltünést kelt, félt az emberek véleményétől. És ez a gyermek egész nap hősökről és lovagokról olvasott. Mi a teendő ilyenkor? A fülénél fogva húzzuk oda? Ez nem segít, mert végre is az a kívánatos, hogy saját jószántából segítsen. Én azt hiszem helyesen tettem, mikor azt mondtam: «Tedd meg ez egyszer irántam való szeretetből, szaladj le segíteni és viszonzásul közlök veled egy titkot». És mikor visszajött, így szóltam: «Köszönöm, hogy legyőzted magadat és mentél; a titok a következő: ha te nem kényszeríted magadat se jobbra se balra nem tekintve menni szived és lelkiismereted parancsa után, akkor biztos lehetsz felőle, hogy soha az életben senki sem fog rád bízni semmit. Az emberektől való félelem szokásoddá válik és sohasem szabadulsz tőle. Lesz idő, hogy megtagadod barátaidat, az emberek fecsegése oda fog rángatni, ahova akar, úgy, hogy még ha saját szüleidet gyalázzák is, igazat fogsz nekik adni. Láttad már az utcán a kis kifutógyereket, aki sapkáján hordja: «Müller és Társa». Lásd, a te homlokodon, a te szemeden, szádon is ott lesz egyszer a felirat: «Müller és Társa», azaz: én nem vagyok egy erős, sajátakaratú ember, nem vagyok a magamé, én

«Müller és Társa» vagyok, másé vagyok, mindenkié, a kifutója vagyok mindenkinek, aki nevet és gúnyolódik rajtam és vagyok mindenkinek szolgálatkész, alázatos szolgája».

Ha ez nem segít rajta, akkor igazán legjobb, ha Müller és Társa szolgálatába lép, mert sajnálni tudom, de segíteni nem tudok rajta! Mert férfiúvá csak maga nevelheti magát az ember!

4. Előkelő ismerőseim.

Ugyebár tanultátok, hogy a csillagok kétfélék: olyanok, melyek önmaguktól világítanak és olyanok, melyek fényüket más csillagoktól kapják. A nap például önmagától fénylő égitest, ellenben a föld csak addig fénylő csillag, míg a nap megvilágítja. Igy vannak a földön is emberek sokan, akik abban a meggyőződésben élnek, hogy csak akkor van értékük, ha előkelő ismeretségek napsugaraiban sütkérezhetnek és ezzel kérkedhetnek. Ha efajta emberek pl. uti élményeiket beszélik el, ez így hangzik: «Barátom, gróf Nyáry ajánlotta ezt a fürdőhelyet és odautaztamban kellemes társaságra találtam, amennyiben Fekete v. b. t. tanácsost, feleségem rokonát láttam meg először a pályaudvaron. Jónapot, kedves doktor, mondá, csakhogy már egyszer találkozunk! ugyan sokszor emlegeti önt Farkas kegyelmes úr etc. etc.» Igy két perc alatt három előkelő ismerőst szerepeltet, mintha csak azt mondaná: «Én nem vagyok senki, nem vagyok önmagamban világító csillag, sajnos, a fényemet mástól kell kölcsön kérnem.» Nem is mulasztják el soha, hogy már az első találkozásnál figyelmessé tegyék ismerőseiket azokra a napokra, akiktől fényüket kölcsönözik. Sajnos, ezt már gyermekek is gyakorolják az iskolában. Szüleik rangjával kérkednek, vagy keresik az alkalmat, hogyan hozhassák mások tudomására szüleik gazdagságát, mintha azáltal saját értéküket növelnék! Ugyan találkoznak olyanok is, kiknek ilyen külsőségek imponálnak, hanem ilyenek nagyrabecsülésére és barátságára igazán nem érdemes törekednünk. Ellenkezőleg mindazok, kiknek valamennyire helyén van a fejük, sajnálkozva mondják: «Kár ezért a fiúért». Aki fényét ilyképen idegenektől kölcsönzi és ezzel akar hatni az emberekre, az bizonyára azt a veszedelmet sem kerülheti el, hogy egyébként is idegen tollakkal ékeskedjék és csupán azon való rettegésből, hogy fellépése

nem elég eredményes, megfeledkezik arról, hogy magát önmagában fénylő csillaggá fejlessze. Nincs benne büszkeség, különben szükségtelennek tartaná folyton előkelő ismerőseit, vagy hirneves atyját emlegetni és szerénység sincs benne, különben nem kapaszkodnék folyton magasabb rangú emberek ismeretsége után.

A legszegényebb ember, aki becsületes munkába mélyed és a felebaráti szeretetet gyakorolja, sokkal szebben és messzebbre világít, mint minden titokban és nyíltan kérkedő, még ha királyokkal és miniszterekkel érintkezik is és belső titkos tanácsossal van is atyafiságban.

Eszerint tehát hiba az, ha tiszteletreméltó szüleinkre büszkék vagyunk? Bizonyára nem, csak csendben és szivünk mélyén legyünk büszkék, soha sem mások előtt. És akkor is mindig a szülők belső értékére, ne rangjára, pénzre és származásra. Aki a külsőségek után indul, az csak arról tesz bizonyságot, hogy műveletlen, mert műveltnek lenni annyit jelent, mint tudni különbséget tenni lényeges és lényegtelen között.

5. Önállóság.

Önállóság után törekszik epedve az ifjú s úgy látszik előtte, mintha tulajdonképen csak akkor menne emberszámba, ha saját zsebéből, saját keresetéből él és sokakat még az sem elégít ki, ha valahol megfelelő jövedelmű alkalmazott lehet, hanem saját üzletet óhajtana alapítani, még ha így jövedelme kétségesebb is; önálló akar lenni. Bizonyára a függetlenség és önállóság után való vágyakozás derék, férfias dolog, csakhogy sajnos, vannak emberek, akik úgy vélekednek, hogyha a zsebpénzüket nem mástól kapják és külsőleg maguk lábán járnak, már akkor függetlenek is mindenkitől. Nem, az igazi önállóság, az valami belső dolog és a külső szabadsághoz valójában semmi köze. Lehet valaki függő, szolgai viszonyban és mégis önálló, viszont más meg járhat egészen a saját lábán, saját lovait hajthatja és mégis rabszolgája lehet másoknak. Önállóság az, ha nem cselekszünk lelkiismeretünk ellen s amit másokért és másokkal teszünk saját józan belátásunkból tesszük, nem pedig hiúságból, hírnévre törekvésből, avagy mások gúnyolódásától, kártól, szidástól való félelemből. Az önálló ember szolgálhat másoknak, ha ezt jónak látja saját megélhetése, mások boldogsága vagy

a maga önnevelése céljából, szolgálhat és engedelmeskedhet önállóságból és önálló maradhat, ha lelkiismeretéhez hű és nem tesz vagy mond valamit csak azért, mert valaki fölbujtatta, vagy rossz példát adott neki. Ellenben pl. a leggazdagabb és legszabadabb asszony is önállótlan lehet, ha má ok szavaival él, rabja a divatnak vagy ha nincs saját lelkiismerete és itélete, jóról, rosszról való fölfogását haszontalan könyvekből, ujságokból vagy fecsegésekből meríti.

Hogy milyen csodálatos fogalma van némely fiúnak az önállóságról, azt alkalmilag megfigyelhetjük pl. érettségi vizsga után. Azt gondolják: az első szivart elszívni, vagy az első pohár sört meginni a kocsmában, ez az önállóság kezdete. Kérdem tőletek: mi nehezebb egy ilyen fiatalember helyzetében: szívni, vagy nem szívni? Ugy-e igazat adtok nekem, ha azt mondom, hogy nem szivarozni nehezebb, épen mert kicsufolják miatta, mivel a többiek megteszik és mert az a meggyőződés uralkodik, hogy a nagykorúsághoz, az érettséghez tartozik a füstölés. Azért önállóságnak jelét az adja, aki mindenben részt vesz, de minden gunyolódás és fitymálás dacára is ellentáll szivarnak és italnak. Aki erre képes, arra elmondhatjuk: ez önálló; míg a legtöbben azzal akarnak önállóknak föltűnni, hogy ostoba divatnak hódolnak, amelyek sokszor maguk előtt is ellenszenvesnek és esztelennek látszanak, de nincs bátorságuk egyedül megállani, ezt nevezik «férfiasságnak». Attól félnek, hogy anyámasszony katonájának nevezhetnék őket és nem gondolnak arra, mennyivel különb dolog egy szerető anya hű fiának lenni, mint egy tivornyázó, sörivó tömeg engedelmes majmolójának.

Amit a fiúkról és ifjakról mondtam, az vonatkozik a leányokra is. A leányoknak is leghőbb vágya az önállóság, de ők is gyakran elfelejtik, hogy sokszor a szinleg legönállóbb is rabszolgája minden gunyolódó tekintetnek vagy hiábavaló, fölösleges fecsegésnek. Voltaképen akkor önálló a leány, ha uralkodni tud a hiúságán, mert hisz a hiúság sem egyéb, mint másoktól való függés, miután az ilyen nem magáért él, hanem csak a más emberek szemeiért, azért van minden hiú ember viselkedésében valami szolgai, mintha láthatatlan láncokat viselne, semmit sem tud tenni vagy gondolni anélkül, hogy eszébe ne jutna: vajjon mit fognak szólni hozzá? Például egy anya egy régi ruhájából ujat készít takarékosságból leányainak nagy szeretettel, a szabása persze nem

követi a legújabb divatot, de azért — tekintettel a nagy megtakarításra, de meg anyjuk iránti gyengédségből és hálából — szivesen öltik magukra; azonban szerencsétlenségükre az iskolábamenet két, magasabb osztályba járó neveletlen leány jön utánuk és könnyelműen nevetgélve, ezt a megjegyzést teszik: «Nézd csak, a nagymama szoknyáját hordják», ettől fogva meggyülölik a ruhákat és viseletük otthon kiállhatatlanná lett. És miért? Mert nem önállóak! És ha ma királynék lennének, mégis csak önállótlanok maradnának és nem mernének saját izlésük szerint készült ruhát fölvenni attól való rettegésükben, hogy két udvarhölgy megtalálná jegyezni: «Mon Dieu, mily rossz izlése van».

Ha körülnéztek az életben, tapasztalni fogjátok, mily kevés igazi, bátor önállóság van a világon. Sok ember szivesen becsületes, tisztességes és szeretetreméltó, amíg a többiek is azok. De ha a többiek az ellenkezőt teszik, rögtön ezt gondolja: «Ha magam maradok tisztességes, mégis csak a rövidebbet húzom és még ráadásul ki is gúnyolnak.» Az ilyen embereknek nincs önálló lelkiismeretük, másoktól teszik függővé még azt is, hogy önmagukhoz hűek maradjanak-e vagy sem? Tegyük föl pl., hogy egy nagy, de rosszul vezetett üzletben vagytok, ahol az alkalmazottak mindenféle kisebb hűtlenségeket engednek meg maguknak. Vajjon azt fogjátok-e mondani magatokban: «Ha nem osztozom velük, megteszi egy másik, inkább én nyerekszem, hisz énnálam is elkel». Ha így cselekesztek, ha mindig arra lestek-vártok, mit tesz a többi, anélkül, hogy tudnátok magatok, hogy kell tenni, akkor gyávák vagytok. Vettétek-e már észre, hogy tesznek a kutyák, ha szájukban egy kosár kolbászt visznek haza a hentestől és idegen kutyák támadják meg őket? Először morognak, azután a kosarat letéve, harapdálva kapkodnak maguk körül. Ha azonban a támadók valamelyike fölhasználja ezt és földönti a kosarat úgy, hogy a kolbász kiesik és a rablók mind neki esnek, mi történik akkor? Vajjon az ügyes kutya tovább is védelmezni fogja-e a kolbászt? Nem, most már ő is hozzá lát és versenyt fal a többivel, mert így gondolkodik: Most már úgyis megeszik, ha én nem is bántom, megeszik a többiek, hát bolond volnék, ha itt hiába üvöltenék. Igy tesz a legjobban idomított kutya is. De hogy is lehetne egy kutyától önálló lelkiismeretet kivánni. Talán így kellene gondolkoznia: «Nem tartozik rám, mit tesznek a többiek, én *én*

vagyok és nem nyulok ahhoz, amit rám bíztak». Nem, egy állattól ez már sok, nagyon is sok volna, hiszen sajnos, ember is elég van, aki szintén csak akkor követi az igaz ösvényt, ha társaságban teheti, ha azonban magára marad a lelkiismeretével, akkor megborzad, mint a gyermekek a sötétben és menekül hamar a többiekhez.

Tehát ne feledjük el soha: a külső önállóság szép és jó, de sokkal fontosabb, hogy a lelkünk maradjon önálló, hűséges és becsületes, még ha mások hűtlenek is; vagy a szivünk legyen igaz akkor is, ha mások hazudnak, legyen szerető és türelmes, ha mások gyűlölnek és rágalmaznak, maradjon tiszta, mikor mások elvetnek minden féket, az ilyen lélekről mondja a biblia: «Nagy dolog a léleknek erőssége».

6. Utcagyerekek.

Volt egyszer egy öregasszony, ki egyetlen fiával egy a világtól távoleső falusi házban élt és gyermekét á legnagyobb anyai szeretettel, őrködő gonddal, lehetőleg távol tartotta az élet minden csunya durvaságától, hogy fiából igazi, a szó szoros értelmében vett nemes embert neveljen, aminő atyja is volt, akinek képe a fiú íróasztala fölött függött és kinek tiszta és jóságos arcáról olyan rendíthetetlen előkelőség volt leolvasható.

Később kénytelen volt fia iskoláztatása végett a városba menni. Lakást béreltek, amelynek ablakai egy nagy fásított térre nyíltak, hova az anya beláthatott, ha fia lement a többi környékbeli fiúkkal játszani. Voltak ezek közt igen alacsony származású, szegény fiúk is és az anya sokszor tépelődött, vajjon elhunyt férje nézeteinek megfelelő-e, hogy a fiút e pajtáskodással kiteszi annak a veszedelemnek, hogy e neveletlen pajkos fiúktól durvaságot, esetleg rossz erkölcsöket tanul. Sokszor már-már kinyitotta az ablakot, hogy felhívja, de visszatartotta az a gondolat, hogy mit feleljen a fiúnak, ha kérdi, miért nem játszhatik a többivel. Tán azt mondja neki, hogy a többitől rosszat tanul és illetlen modort sajátít el? de ha ezt hallja, nem fog-e képzelődővé válni és fennhéjázóvá a nép gyermekeivel szemben, ez volna lelkületére a legkárhozatosabb eldurvulás? Nem gyakori-e a nép közt is — minden szegénység és nyomorúság dacára is — számtalan követésreméltó példa, rendíthetetlen becsületesség, egy-

más iránt való rokonérzés és szívjóság és mennyi lelki és észbeli egészség?! És nem rejt-e sokszor a mi csiszolt modorunk, iskolázott viselkedésünk, sokoldalú tudásunk hideg szivet, lelki poshadtságot és a jóról, rosszról vastag tudatlanságot? Ha most megtiltom a fiúnak, hogy a nép gyermekeivel érintkezzék, nem fogja-e azt hinni, hogy az életben a külsőség a fő, a dolgok külseje és nem a magva, a jól vasalt nadrág és nem a szív, egy pár új keztyű s nem a tiszta kéz, a szagos szappan és nem a tiszta lelkület? csak az üres szavak és nem a tett? Ó Istenem, mily nehéz egy szegény anyának ennyi zavaros kétely között megtalálni az igaz utat!

És e töprengések után ismét betette az ablakot és félretéve kézimunkáját, tanácstalanul bámult megboldogult hűséges férje arcképére és öntudatlanul is hosszú párbeszédet folytatott vele. Ez ismét megnyugtatta és bizalommal töltötte el a szivét. Mikor pedig a fiú felhevülve, vidoran jött haza, maga mellé kérte és szép csendesen leültette. A fiú látva még az utolsó letörületlen könnyet az anyja szemében, átérezte e pillanat ünnepélyes voltát és szeretetteljes komolysággal figyelt anyja szavaira.

Édes gyermekem, most egy sereg új pajtásod akadt. Szeretném neked elmondani, mennyit várok én ezektől, hisz tudod, mily gyengéd gondoskodást fordítottunk ezideig lelki és testi neveltetésedre. Mostanáig a legtisztább levegőben éltél, a legjobb könyveket olvashattad, azt etted-ittad, amit az orvos rendelt és helyeselt. Anyádnak nem kellett a két keze munkájával gondoskodnia a mindennapi szükségletről, hanem csakis neked és neveltetésednek szentelte életét. Most még hegedülni is tanulhatsz és ki tudja, mi minden szép és jó következik még. De egy tanításnak híjával vagy még, egy tanításnak, amely az embert gyakran jobban megedzi, mint a jólét minden előnye: és ez a szegénység és a szükség. Mily sok hősiesség mutatkozik sokszor kisgyermekekben, akik szüleiknek segédkeznek a kenyérkeresésben, vagy kisebb testvéreikkel szemben helyettesítik az atyát vagy anyát. Mily hamar megtanítják a legegyszerűbb falatokkal csillapítani éhségüket és szomjúságukat és mennyire erősbödik akaraterejük a nélkülözések és kellemetlenségek harcában! Mégis mily ártatlan és egészséges a szivük az egyszerű és szigorú életmód következtében. Mennyi áldozatkészség és szeretet nő és virágzik, sokszor az üres asztalokon és világít a napsugártalan lakásokban! Ezen-

túl ilyen gyermekeket is módodban lesz megismerni és oly tulajdonságokat fogsz bennük felfedezni, amelyek pompás lakásban, pazar asztalnál ritkán fejlődnek ki olyan erősen és olyan korán, mint a nélkülözések közepett; ép úgy, mint a remekül viruló alpesi virág nem a zsíros kerti földben terem, hanem száraz sziklákon. Emellett megtanulod tisztelni a hősiességet a szegénységben és látni fogod, hogy az akaratnak és szívnek mily magas iskolája marad zárva azok előtt, akik jólétben dőzsölnek és hogy milyen veszedelmeket rejthet magában a jómód.

De a szegénységnek is megvannak a maga veszedelmei! Éhség és nyomor sokszor iszákosságba hajtják az embereket és ettől aztán tönkre megy minden jó és nem marad más, csak a durva tompaság. És hányszor kell a szegény gyermekeknek ilyen tönkrement családban végighallgatni a szülői perpatvart és mily kevés örömük lehet szüleikben. Este fáradtan térnek haza mindketten, apa s anya, többnyire örömtelen munkájukból s így bizony kevés szívbeli öröm jut a gyermekeknek; szűk sikátorokban, pincelakásokban, padlásszobákban nőnek fel, mint a vadak a rengetegben, pedig ezt nem minden gyermeklélek birja ki. Lesznek köztük elhagyott fiúk, kik eleinte mocskos, durva beszédekkel kezdik, azután eszerint cselekednek és végül akárhány a börtönnel végzi. Ki tudja, belőlünk is mi lett volna, ha ily környezetben és hasonló körülmények között növünk fel?!

És most értem, édes fiam, a legfontosabb részhez. Hidd el fiam, én értem, miért van sok anyának a nép közül oly fájdalmas, gondteli arckifejezése; nem saját nélkülözéseik és fénytelen életük miatt, de mert látják, érzik, hogy gyermekeiket képtelenek megóvni ama durvaságoktól, amik erkölcsileg tönkreteszik őket. Hogyan érdemeltem én meg, kérdem a jó Istentől és kérdezheted te is, hogy téged minden széppel és jóval elhalmozhatlak, míg ők szegények, nem nyujthatnak egyebet kedves gyermekeiknek, mint utcai lármát, keserű gondokat és esténkint halálra gyötört, fáradt szivüket. Valami nagyon csekély részben talán meghálálhatom általad a mi nagy boldogságunkat, ha a veled való érintkezés által csak egy gyermek is vigasztalást és erőt nyer, hogy később megállja helyét az élet harcaiban minden aljasság és gonoszság ellen és hű maradjon édesanyjához. De ez csak úgy lehetséges, ha te soha, de soha sem pillanatnyi tetszésért, sem pajtáskodásért bele nem keveredel semmiféle durva-

ságba, vagy pláne nem akarsz hangadó lenni és rajtok túltenni, hanem jó példáddal felébreszted a szivükben rejlő nemes érzelmeket. Úgy tekintsd magadat mindig, mintha rád volnának bízva; van köztük bizonyára mindig nehány, aki a többit a tisztátalanságra csábítja, aki nem érzi jól magát, ha valaki ellenáll neki és te vagy közöttük talán az egyetlen, aki a tisztaságra akarja őket vezetni, akinek jelenlétében mégis szégyenlik magukat és hisznek a jóban. Ami jót tanulhatsz tőlük, hálád meg azzal, hogy soha sem engedsz nekik abban, amiben gyengék, zabolátlanok.

Talán ha ma este odahaza beszélnek majd rólad, azt mondja egy olyan fáradt, gondterhelt anya: «Mily istenáldása lenne, ha az én fiam valami jót tanulhatna attól a fiútól!» Ugy-e nem csalod meg reményüket!

Multkor találtam egyet, Ada Negri olasz költőnő versei közt — «Az utcagyerek» volt a cime — szeretnék még neked néhány sort elolvasni, mert szívből jönnek és szívhez szólnak.

Ott jár az utcák szomorú porában,
Tépett cipőben, csupa-rongy ruhában,
Oly piszkos, mégis olyan szép szegényke!
Furfangos csínyek járnak a fejébe,
Ugrál, dalol, vígan nevet.
Tövis közt nyiló árva kis virág!
A műhelyben szegény anyád,
Apád börtönben; a tűzhely hideg,
Úgy fáj a lelkem érte, hogyha látom
Ó mondd, szegény ágrólszakadt,
Mondd, hogy érzed magad
Ezen a bűnös, szívtelen világon;
Ahol mindenki megtagad.
Vígan tűröd ma még, ha éhezel,
De húsz év mulva mi leszel?
Ravasz zsebtolvaj; — betörő; —
Derék munkás, vagy prédakergető?
Úgy húz feléje a szivem,
Mennék, sietnék, átölelném,
Szívemre vonnám csendesen,
És homlokára rálehelném
Testvéri forró csókomat:
Részvétemet, fájdalmamat
S amiktől szívem majdhogy megszakad,
Fülébe súgnám e szent szavakat:
A sors engem is mostohán hagyott,
Én is tövisek gyermeke vagyok.
Az én anyám is a műhelyben senyved.
Tudom, mi ez mind — testvérkém, szeretlek.

7. A gazdag pajtás.

Volt egyszer egy szegény öreg iparos, aki sok gazdag embernek dolgozott, ennek volt egy kedves, életrevaló unokája, akit mindenki szeretett, még a gazdag emberek is. Ezért meg is hívták magukhoz, hogy nagy kertjükben játszék együtt az ő fiaikkal és mutatná meg nekik, hogyan kell a fa héjából kis csónakokat és más játékokat faragni.

Mikor a kisfiú már nehányszor engedett a meghivásnak és a látott pompás dolgokon fellelkesülve jött haza: egy ilyen alkalommal nagyatyja bevitte magával műhelyébe és mialatt egy asztalnak a lapját gyalulta, így szólt hozzá: «Hát jól érzed magad náluk? Hát kívánom is, hogy hasznodra váljék ez a társaság, bizonyára jó fiúk a pajtásaid. Olyan szép tiszta házban, távol a nyomortól és nélkülözésektől, gyakran úgy érzi magát az ember, mint a templomban és szinte azt kívánná, hogy bár lenne szivében is oly tiszta, derült, könynyed és nyugodt! De gyermekem, neked jó szemed van és remélhetőleg hamarosan meglátod azt is, hogy a jólétnek is megvannak a maga veszélyei és segítségére leszel pajtásaidnak, hogy megóvd őket tőle. Valld be egész őszintén, mikor duskáltál a sok szép játékszer között és ittad a jó csokoládét és kalácsot ettél hozzá, azt gondoltad magadban, bár nálunk is így lenne!? És láttad a gyerekek ezüstóráját és külön zsebpénzüket, a szines ceruzákat és a biciklit, meg a többit? Ugy-e, mit gondoltál? Mondd csak, láttad már, mikor ősszel a kertész megnyesi a rózsatőket és tavaszkor a kis vadhajtásokat kihuzkodja a gyökér mellől? Ugyan miért teszi? Azt akarja talán, hogy a rózsa ne nőjjön nagyobbra? Vagy attól fél, hogy nagyon is sok rózsa lesz és ezáltal az értékük fog csökkenni? Nem, sőt épen attól fél, hogy ha a sok apró, zöld vadhajtás elszivja a rózsatő erejét, nem marad elég életnedve arra, hogy virágot hozzon, holott ez mégis a rózsatő legnagyobb ékessége! Épen így van az embereknél is. Ha túlságosan jól megy a dolguk, ha minden kívánságukat kielégíthetik, úgy hogy mindenféle vadhajtások burjánoznak fel bennük, mint a rózsatőnél, akkor gyakran nem marad elég erejük és összeszedettségük, hogy rózsákat teremjenek és mirevaló akkor az egész tő? A rózsa az embernél az akaratnak és kedélynek nagy és csendes ereje, mely csak akkor érik meg és virágzik ki, ha a vadhajtásokat alaposan lenyesegetjük, azaz, ha az ember

nem pazarolja el hiába az erejét, úgy, hogy már nem tudja megkülönböztetni a hiábavalóságokat az érdemleges dolgoktól és a kicsinyes külsőségeket tartja nagyfontosságúaknak, míg a belső ember értékéről egészen megfeledkezik. Minden lenyesett vadhajtás a rózsának válik hasznára, azaz az önlegyőzés erejét fokozza, amelyből minden igazi hősiesség és minden nagy szeretet fakad! Nálunk, szegény embereknél, sajnos, gyakran a nyesések dacára sem teremnek rózsák, mert a föld száraz és nem kap elég napot, a jómódúakat viszont másik veszély fenyegeti. Azért ne gondold, hogy neked a gazdagok kertjében csak tanulnod és csodálkoznod lehet, hanem minden szegénységed mellett is légy megelégedett és büszke a te egyszerűségedre és ne mozdítsd elő a gazdagok sokféle vágyait azáltal, hogy irigyled és boldognak mondod őket, hanem kérdezd meg néha tőlük, hogy miért ér többet a rózsa a vadhajtásoknál és adj példát nekik, hadd lássák, hogy nem az a legnagyobb boldogság, ha minden óhajunk és vágyunk teljesül.»

Egy hittanórán egyszer a plébánosunk egy olasz ifjúról beszélt, aki évszázadok előtt élt és szabadjára élvezhette az életet, ahogyan csak akarta. De egyszerre csak észrevette, hogy a benne dúló vágyak és szeszélyek szivét és lelkületét egészen kopárrá, hideggé és érzéktelenné teszik, mivel mindig csak önmagára gondolt és megelégedett vagy boldog mégse volt soha. Ez a megfigyelés egyre világosabb lett előtte és mikor egyszer egy nagy ünnepség alkalmával azt kérdezték tőle, hogy a szépségek közül kit szeretne társul venni maga mellé, azt felelte: «La poverta» — a szegénységet! És elment, odaadta minden vagyonát a szegényeknek és megalapította a ferencesek kolduló rendjét. Ezt nem azért mesélem el, mintha az volna a véleményem, hogy mindenkinek koldusnak kell lennie, hanem csak azért, hogy ne hidd, hogy az életben a legnagyobb boldogság a gazdagság, hogy megértsd, mily sok veszedelem rejlik a gazdagságban és ezeknek a veszedelmeknek csak az tud ellenállni, aki ismerve őket, még a nagy jómódban is önként egyszerű marad és szükségleteit, hajlamait óvatosan nyirbálja, nyesegeti, hogy a rózsához gyüjtendő erő ne harácsolódjék el az értéktelen dudvákra. Légy tehát gazdag pajtásaidnak őszinte és hűséges barátja, tanuld el tőlük, ami jó és finom, de óvd is őket ama veszedelmektől, amelyek őket fenyegetik.

8. Az erősebb.

A fiúknak egyik legnagyobb kedvtelése az, ha erejüket összemérhetik; hamar kipróbálják, ki az erősebb az osztályban, vagy az egész iskolában. Ha új fiú kerül az iskolába, ingerlik, míg kénytelen birokra kelni és megmutatni, erősebb-e náluk vagy könnyebben elbánhatnak vele?

Hanem hát tudjátok, hogy nagyon sokféle erő van. Lehet valakinek igen erős izomzata, de gyenge értelme. Vagy lehet valakinek igen erős értelme, de igen csekély akaratereje. És azért, hogy valaki az izompróbán győz, az akarat és értelem próbájánál gyászos vereséget szenvedhet. Hát azt megfigyeltétek-e, hogy egy gyenge testalkatú, de nagy akaraterejű és komoly, finom lelkületű fiú mily befolyást gyakorolhat osztálytársaira? A gorombákat megszégyeníti, a finomabbakat maga köré gyüjti, mint valami testőrgárdát, úgy hogy végre ő a győztes mindnyájuk fölött, anélkül, hogy észrevennék. Csak az a fő, hogy legyen elég lelkiereje a testi legyőzést elviselni, anélkül, hogy utólag bosszúálló vagy irigy gondolatokat táplálna és ne panaszkodjék, az ilyen önuralom nagy benyomást tesz a jobbakra és észrevétlenül is megszeretik az ilyent és még ha talán az iskolában megmosolyogták is, később az életben előbb-utóbb legyőzi őket; föltámad emlékezetükben és kényszeríti őket, hogy példája előtt kalapot emeljenek. Ez az erős szivek varázsereje.

Figyeljétek csak meg, hogyan mérkőznek egymással, már az iskolában a szivek: láthatatlan harc ez, amely párhuzamosan folyik verekedésekkel és sokszor a láthatatlan harc győztese épen az, akit az izomerő legyőz. És aki a szivek láthatatlan harcában győz, észrevétlenül győztes lesz az ökölharcban is; mert megfékezi és megszégyeníti a sziveket, amelyek az öklöt mozgatják.

Hallottatok-e a középkori fehér és fekete mágiáról? A fehér mágia Krisztus varázsereje és ez erősebb, mint a gonoszszellemeké, akik rettegnek a kereszt jelétől. Ennek az a mély értelme, hogy a nagy szeretetben és önuralomban rejlik a legnagyobb erő is és kell, hogy ennek az erőnek a varázsa végre mégis győzedelmeskedjék, még ha pillanatnyilag a nemesebb szenved is vereséget és gúnyt. Legyőzött csak

akkor lehet a nemesebb, ha nincs igazi erős akarata a győzelemre, mert ilyenkor a nyers erő könnyen megmételyezi és elveszti varázserejét. Ám nemcsak az iskolában, hanem mindenütt, ahol két ember összetalálkozik, rögtön ökölre kelnek az erők és hamar kitetszik, ki volt az erősebb; hogy a durvább fertőzte és bűvölte-e meg a finomabbat, az indulatos a nyugodtat, a tiszta a tisztátalant, vagy megfordítva? Például új tanuló kerül az iskolába; mindjárt akad valaki a régiek közül, aki egy sarokba hivja s mindenféle tisztátalan és erkölcstelen dolgokat fecseg a fülébe. Az azonban így szól: «Megállj csak, nekem még sürgősebb mondanivalóm van» — és mikor az a füleit hegyezi, azt mondja neki az új fiú: «Nem érnél rá holnap délután velem sétálni jönni? Nagyon vágyódom friss levegőre. Azért nem szeretem a piszkos beszédeket, mert a kanálisra és bűzös kigőzölgésre, záptojásra és szemétdombra emlékeztetnek. Bocsáss meg tehát, ha meg nem hallgatlak, de ugy-e velem tartasz holnap az erdei sétán?» A másik biznyára nem mond nemet és a tiszta légfürdő bizonyára jót tesz a kis bűnösnek. Talán szobájának ablaka a ház végén a világítóudvarba szolgál és ott veszítette el finom szaglóérzését. Ki tudja, milyen hatással lesz rá az erdő balzsamos levegője.

Az erdők csendes ajka
Komoly, szent dalt zeneg:
Mindenről, ami áldás,
Tisztaság, szeretet.

Hát ki itt a győztes? Ugy-e, hogy a fehér varázslat legyőzte a feketét? Hanem tegyük fel, hogy az új tanulónak van ugyan jó szándéka, de nincs elég lelki ereje, akkor bizony egész más lehetett volna az eredmény. Akkor ő tette volna a kirándulást a szemétdombra és a kanálisba és hazavihette volna magával a legyőzetés sötét tudatát, anélkül, hogy annak látható jelét magán viselte volna. És rezgő ágak között szép, tiszta szellők susognak.

Ó messze völgyek, halmok, ó zöld erdők honá!
Örömem-bánatomnak édes, szent temploma!

Vagy még egy másik példa: Képzeljetek magatok elé két, majdnem hasonlókorú fiútestvért. Sokszor birkóznak egymással, hogy testi erejüket próbára tegyék, de van köztük

még egy másfajta küzdelem is, amelyről azonban egyikük sem tud s nem is veszi észre. Ebben sokszor az a győztes, aki az ökölharcban a rövidebbet huzta. Tudniillik az öregebbik igen heves, hirtelen természetű. Nos, megkezdődik a harc és megtetszik, hogy a heves teszi-e a másikat is izgatottá és féktelenné, vagy a másiknak lesz annyi önuralma és szívbeli ereje, hogy ő tudja amazt megnyugtatni és példájával megszégyeníteni és meggyógyítani? Igy van ez minden családban, minden társadalmi osztályban, minden üzletben; van győztes és van legyőzött; aki a másikat el tudja bűvölni, az győzött. Aki türelmes és békülékeny, aki udvarias és szóban és tettben tiszta, még ha bizsereg is minden ujjahegye, az a többieket is higgadtabbá, csendesebbé teszi — ő a győztes — az ő zászlaja leng a meghódított város tornyain.

Van talán hugotok, aki naphosszat szeret durcáskodni? Ez nagyon ragadós betegség. Ha észreveszitek magatokon, hogy ti is kezditek utánozni, így gondolkodnám helyetekben: «No lám, milyen szépen kezd megbabonázni ez a kis boszorkány, ez az én drága kis testvérkém. Ugyancsak gyenge férfiemberke vagyok, hogy egy ilyen kisleány így meg tud babonázni. Majd meglássuk, hogy ki az erősebb, hogy nem szabadítom-e meg én őt a gonosz varázslat alól?» És mint egy jó hadvezér, aki a már meghátráló sereget ujabb rohamra összpontosítja, úgy szedi össze ő is gondolatait s legnemesebb testvéri érzelmeit és készül a támadásra. Mikor pedig a kislányon ismét kitör a betegség, oly alázatosan kérleli, annyira kárhoztatja és korholja magát, hogy végre is kénytelen nevetni és elfelejt mindent. Nehéz harc volt, de meghódított egy szilárd pontot, ahonnét biztosan legyőzheti a duzzogást. És egy félévi hadjárat után örömmel veszi észre, hogy most már a kislány is legyőzi magát és ő ejti ki a kérlelésre, vagy kibékülésre az első jó szót. Egy év mulva pedig, mikor már egészen kigyógyult a duzzogásból, a fiú már gyümölcslakomára hivja meg és ezt mondja neki: «Tudod-e, hogy te voltál az, aki leszoktattál az undok duzzogásról? Azért hálából rendeztem neked ma ezt az ünnepi lakomát. Az Isten éltessen, én jó szellemem, én jobbik eszem! A te egészségedre eszem meg ezt a körtét!»

Ezen a napon a legnagyobb győzelmet vívta ki. És senki se vette észre, mert a kislány szentül meg van győződve, hogy ő szoktatta le a duzzogásról a bátyját.

9. A játékrontók.

Vannak gyermekek, lányok és fiúk, kiket játékrontóknak neveznek, mert mindenre, amit a többiek ajánlanak, ők a fejüket rázzák; néha, mert azt hiszik, hogy ők különbet tudnak és ebből nem akarnak engedni, de legtöbbször csak azért, mert a jó gondolat másoktól eredt és nem tőlük. Hát ha már most az ilyen fiúk és lányok azt mondják: «Önállóak akarunk lenni, nem akarjuk mindig azt tenni, amit a többi, mi nem vagyunk tömegemberek, nekünk van saját fejünk és akaratunk; a többiek mindig szép türelmesen ballagnak a tömeggel». Ugyan mit felelnétek erre? Gondoljatok arra, amit a belső és külső önállóságról mondtam. Abban áll-e az önállóság, hogy mindig saját akaratunkat erőszakoljuk másokra? Szabad-e engedékenynek lenni az önállónak? Mindenesetre szabad, ha az engedékenység nem ered félelemből vagy hiúságból, avagy csupán gyengeségből, vagy majmolásból, hanem ellenkezőleg, bátor és barátságos önuralomból. Tehát nem az teszi az önállóságot, hogy alárendeljük-e magunkat másoknak vagy sem, hanem hogy *miért* tesszük azt? Gyávaságból vagy lelkierőből? Makacsság épenséggel nem jele az önállóságnak, sőt inkább gyengeség jele. Nincs elég erőnk ahhoz, hogy saját kívánságainkat legyőzzük, pedig épen ez az önállóságnak a kezdete. A makacsok rendesen szivesen tartanak a tömeggel, ha valami kellemes van kilátásban; az önuralom hiánya ép úgy kirí ilyenkor, mint önfejűségükben. Az igazán önálló, szivesen enged másoknak és alárendeli magát másoknak, mert tudja és megtanulta, hogy önmagának ne engedjen, sőt hősiességből épen azt tegye, ami önmagának kellemetlen, azért is nem lesz neki nehéz másokkal békességben játszani vagy dolgozni; míg az elpuhult untalan szeszélyeinek és kényességeinek hódol és épen azért kerül minduntalan összeütközésbe mások akaratával. E kétféle természetet legjobban próbára lehet tenni, ha pl. a többiek valami gonosz csinyt terveznek; ilyenkor az egyik fiú, aki egyébként engedékeny szokott lenni, nagy következetességgel áll ellen, míg a másik, aki máskor önfejű, szivesen velük tart, mert az önfegyelmezés nem kenyere, azt elsőbb még meg kell tanulnia. Az engedékenység a pajtásokkal szemben, legjobb iskolája az önállóságnak, mert arra neveli az embereket, hogy kemény legyen önmagához és ne engedjen magának.

XI. Mentés.

1. Akiről lemondtak az orvosok.

Mélyen megrendítő látvány, mikor az orvosok komor arccal mennek el a betegágytól és így szólnak a beteg környezetéhez: «Mindennek vége, nem lehet rajta segíteni». Minden orvos óvakodik is attól, hogy ezt kimondja, mindaddig, míg a leghalványabb reménysugár mutatkozik. Mert hányszor megtörtént már, hogy a halálos beteg ismét erőhöz jutott, vagy hogy a béna ismét lábra állt, holott az orvosok már lemondtak róla. Volt már olyan eset is, hogy akiket halottnak hittek, a koporsóban ébredtek öntudatra. Sohasem lehet tudni, hogy a betegben nem rejtőzik-e valamiféle kihasználatlan gyógyító erő, vagy nincs-e valami eszköz, mely mentő varázsként hat a betegségre. Némelyiknél használt a légváltozás, a másiknál egy tea, a harmadiknál a villany, a negyediknél a gyógyító erejű fürdő, másnál egy váratlan öröm hozta meg a gyógyulást. Megtörtént már, hogy némák valami nagy ijedségtől beszélni kezdtek, pedig felgyógyulásukra már nem volt remény. Ilyen példákon okulva, nem lehet elég óvatosnak lenni, mielőtt kimondjuk a végzetes szót: «Nincs mentség, el van veszve».

Még elővigyázóbbaknak kell lennünk, mielőtt kijelenthetnénk valakiről: «Ennek az embernek a hibái oly súlyosak és lelkülete oly romlott, hogy sohasem válhatik jó ember belőle; — menthetetlen!» A betegségeknél legalább külső ismertetőjelek mutatkoznak, ha valaki már igazán a végét járja, de ki tud úgy az emberek lelke mélyére látni, hogy kimondhassa: «Itt már ki van zárva a javulás, itt minden hiába, ez sohase tér többé magához!» Pedig gyakran hallhatjátok, hogy az emberek mily gyorsan készek felebarátaik elítélésével; mily könnyen és elhamarkodva osztályozzák és lökik őket azok közé, akikért kár minden fáradság, mert úgy is hiába. Már az iskolában elkezdődik ez. Ha van az osztályban egy hazudozó, zárkozott, csípős természetű fiú, mindenki már messziről kikerüli, megvetik, kizárják a játékból és úgy bánnak vele, mint valami gonosztevővel, akit a jó társaságból ki kell taszítani. Talán csakugyan bűnössé is válik, de nem azért,

mintha javíthatatlanul romlott lett volna, hanem, mert mindenki elfordult tőle és a szerencsétlen nem talált baráti jobbot.

Egy betegszobát látok magam előtt gondolatban, amelyben egy súlyos beteg fekszik; az orvosok gyógyíthatatlannak nyilvánították. Ekkor odavetődik egy olyan orvos, aki már sok embert megmentett, olyanokat is, kikről kollégái lemondtak! Hosszadalmasan és alaposan vizsgálja a beteget és végre a meggyőződés hangján kijelenti: «Meg fog gyógyulni!» Mily boldogságot idézhet elő az ilyen orvos! De még szebb, ha valaki, akinek súlyos hibái vannak és megkeményedett a szive, egy jó lélekre talál, aki hisz az ő javulásában és a még benne rejlő jóban és így szól a többiekhez: «Legyetek türelemmel és jó szívvel hozzá; meg fog gyógyulni!» Lám, ilyen orvosok mindnyájan lehettek!

2. Az iszákos megmentése.

Egyszer mutattak nekem egy embert, aki gyógyíthatatlan iszákosság miatt már az őrültekházának lakója volt és ismét teljesen kigyógyult és a legjobb családapává lett. Kérdeztem az őrültekháza vezetőjét, hogyan sikerült nekik ezt az embert megmenteni? és ő elmesélte: «Már semmi reménynünk sem volt, mert amint szabadjára maradt, ismét nekiesett az italnak. Időközben egy szegény suszterről hallottam, ki egyesületet alakított olyanokból, kik esküvel fogadták, hogy soha egy csepp italt sem isznak. Mivel az alkohol oly borzasztó sok nyomort és szükséget dönt az emberekre, annyi család megy tönkre miatta, hogy még az utódok is megszenvednek érte, ezért megesküdtek, hogy jó példát mutatnak. És mint a hegymászók egymáshoz szokták kötni magukat, hogy egyik a másikat tartsa és óvja a lezuhanástól, ezek is úgy gondolták, hogy egymást támogatva, erősítve, egymásra figyelve, könnyebben tudnak győzni. Ebbe az egyesületbe léptettem be az én betegemet. Azóta teljesen kigyógyult.» Hogy ezeknek a jó embereknek a társaságába fölvették, hogy társuknak érezte magát, hogy kötelezvényt írt alá, melyben becsületszavára fogadta, hogy tartózkodni fog ezentúl minden szeszes italtól — ez megmentette. Kötélre volt szüksége arra a tudatra, hogy mások is vannak vele, akiket ugyanolyan törekvés lelkesít és akik jó példájukkal erősítették. Azóta sok-sok «gyógyíthatatlan» gyógyult meg e rendszerrel.

Nem kiküszöböléssel, hanem a társadalom kötelékeibe való bevonással. Ha azután az így megmentettek feleségével beszél az ember és kérdi, hogy van a férje, csillogó szemmel, boldogan feleli: «Jól, jól — hiszen aláírta a kötelezvényt.»

3. «Ime én fölkeresem az elveszettet.»

A londoni fegyház igazgatója egyszer egészen kétségbe esett egy megvadult asszony miatt, aki úgy viselkedett, mint egy vadállat és mindenkire a javíthatatlan gonosztevő benyomását tette. Ekkor a patronázsnak egy hölgytagja vállalkozott, hogy meg fogja látogatni s megkisérli, hogy jótékonyan hasson reá. Mikor beengedték hozzá, kint hagyta az őrt s egyedül lépett a cellába. Az asszony a székén ült és kibámészkodott az ablakon. A hölgy hozzá sietett, mint régi jó barátnéjához, homlokon csókolta és megfogta a kezét. A rabasszony egészen megzavarodott. Talán még életében sohasem kapott csókot. Heves zokogásba tört ki s ettől fogva úgy lehetett vele beszélni, mint egy gyerekkel. Leplezetlen őszinteséggel beszélte el egész szomorú életét. A további látogatások teljesen átváltoztatták és mikor kibocsátották, legönfeláldozóbb tagja lett a patronázsnak. Hány látszólagos gyógyíthatatlant megmenthetne az ilyen testvéries részvét! Ha akadnának nagyobb számmal melegszivű férfiak és nők, akik látogatnák a börtönök lakóit, hogy a boldogtalanok ne csak saját sötét gondolataikkal volnának összecsukva! Egyszer egy börtöntemplom szószéke körül biborvörös leplet láttam ezzel a nagy aranybetűs felirattal: «Ime én fölkeresem az elveszettet». De mily kevesen vannak, akik csakugyan keresik az elveszettet. Elhagyatva, komoran ülik le idejüket ezek az emberek, vagy rossz társaságban és az ápoló biztosan tudja, hogy mikor kiszabadulnak, hamarosan viszontlátja őket; talán még huzamosabb időre, mint az első alkalommal.

Egyszer a fogházorvos bevitt engem néhány ifjúkorú bűnös cellájába, bűneik után itélve azt hittem, csupa kis ragadozó állatot fogok látni. Mily nagy volt azonban csalódásom, mikor egész nyugodt, kellemes arcú gyerekeket találtam, némelyiknek még finom vonásai, barátságos szépkifejezésű szeme is volt. Voltak ugyan kihívó és elvadult vonások is, de egy sem olyan, akire rá mertem volna fogni: «Ez

menthetetlen». Midőn az orvos megsimogatta a fejüket és azt kérdezte, hogy vannak, oly háládatosan, oly szerényen mosolyogtak rá, hogy igazán megható volt. Többnyire bandába szerveződve loptak, ezért voltak bűntetve, de meg vagyok győződve, hogy ha több szeretetben és örömben részesülnek, nem loptak volna. Hogyan is történhetnék egyébként, hogy a legtöbb rab a szegényosztályból kerül ki, ahol a gyermekekre már zsenge koruktól fogva oly sok nélkülözés és gond nehezül, ahol már keresniök kell, mikor más gyerek játszik és nevet, ahol a szülők naphosszat se törődnek velük, mert napszámba vagy gyárba, üzletbe járnak. Bizonyos, hogy a legtöbb szegény ember becsületes marad élete végéig és kitér a kisértések elől, dacára, hogy sokat kell éheznie és fáznia, de ezek fölött legalább gondos anyai szem jóltevő sugara őrködött és ez kisérte őket utaikon, vagy jellemük valami szerencsés alkata, de ahol ez is hiányzik; ahol a gyermek csak folytonos veszekedést, durva szidalmat lát és hall egész nap, ugyan hogyan gyökeresedjék meg lelkében a jó? Kérdezzétek meg magatoktól: milyen volna a ti szivetek, ha nem írhatnátok karácsonykor cédulára óhajotokat, hanem minden vágyatokat keserű fájdalommal kellene elnyomnotok és gyufaskatulyákat árulnotok az utcasarkon, mikor más a meleg szobában a legszebb ünnepet üli? Vajjon nem jutnátok-e ti is kisértetbe, hogy valamit eltulajdonítsatok? Mily duzzogók vagytok már akkor is, ha valamely kedvenc vágyatok nem teljesül!

Mindezeket azért mondom el, hogy lássátok, mily könnyű az igaz útról letérni még a nem rossz embernek is és hogy korántsem a saját érdemünk, ha jók maradunk és hogy mi is elvadultunk volna, ha fiatal korunkban nem lett volna részünk tiszta szeretetben és örömökben és jó példát nem látunk. Azért is ha pajtásaitok közt találtok olyat, aki titkolódzó, durva, magábazárkózott, ne itélkezzetek és ne törjetek fölötte pálcát idő előtt, mert okaivá lehettek, ha egyszer csakugyan elvész! Épen ti ismertethetitek meg a jósággal és a barátsággal, amit szomjas szive eddig hiába keresett. És ha szüleitek figyelmeztetnek, hogy ilyen fiúval ne pajtáskodjatok, nehogy megmételyezzen benneteket, akkor így feleljetek: «Mi akarjuk őt a szeretettel megmételyezni, kérlek engedjétek megpróbálni». Hisz oly sokat olvastok meséskönyvekben királyfiakról és leányokról, akiket gonosz boszorká-

nyok állatokká varázsoltak és akik szabadításra várnak. És ekkor jön egy bátor vitéz, aki igazán szereti őket és aki semmitől sem fél, ez megtöri a varázst és felszabadítja őket. Igy van ez az életben is sok emberrel: úgy tetszik, mintha meg volnának babonázva és gonosz állattá varázsolva; nem valami boszorkány tette ezt, hanem szerencsétlenség és rossz példa, vagy helytelen bánásmód és szeretetlenség. Ti pedig megmenthetitek őket nemcsak barátságos tisztelettel, amivel hozzájuk közelednetek kell, hanem, hogy egy kis örömet is igyekezzetek bele hozni az életükbe.

Egy nagy orosz költő több éven fogva volt Szibériában és ott bőséges alkalma nyílt, hogy megfigyelhesse a legrosszabb gonosztevőket. Ő beszéli, milyen könnyű dolga van ott a jó parancsnoknak. Néhány barátságos szó, tiszteletteljes bánásmód és azok az emberek mintha megváltoznának. Ugy örülnek, mint a gyermekek és hálájuk határtalan. Hát hogyha még a legeldurvultabb embereket jobbá lehet tenni jóságos és emberi bánásmóddal, van-e akkor joga valakinek azt mondani pajtásáról: «Csak gorombaság használ vele szemben, kár nála minden jó szóért!»

4. A vándorlegény.

Ki ne ismerné azt a szép költeményt a vándorlegényről, aki hosszú idő után visszatér falujába és senki sem ismeri meg, sem barátai, se a mennyasszonya; szomorúan ballag tovább és napbarnított arcán könnycsepp pereg alá. És amint megy,

A templom felől anyja közeleg
«Isten hozott!» és hangja megremeg.
Keblére hull a vándornak zokogva
«Én édes fiam!» egyre ezt susogja.
Hév nap hiába barnította meg,
Megismerték az anyai szemek.

Bizony, az anyai szem mélyebben lát minden más szemnél; bármennyire megváltozik is külsőd naptól, portól, megtévelyedéstől vagy bűnöktől, az anyai szeretet látja, mi rejlik benned: a százszor áldott gyermekarcot. És ő ismét ujból hisz és remél, még ha mások nem is akarják ismerni a vándort. Szavából, köszöntéséből lelkébe csendül még egy hang a régi jó időkből, tekintetében ott látja még

egy sugarát a régi hűségnek és őszinteségnek, igen, az ő fia ez, hév, nap hiába barnította meg.

Mennyivel másképp ítélkeznénk némely sötét, elvadult arcról, ha anyai tekintettel tudnánk nézni! Nem mondanánk le oly hamar minden reményről! Sajnos azonban, anyai szemet nem lehet kölcsön venni, mint egy nagyító üveget vagy mikroszkópot. Vagy talán mégis? Próbáljátok csak meg és gondoljatok az anyára, épen akkor, mikor valakit el akartok lökni magatoktól. Nem fogjátok-e akkor egészen más szemmel nézni és nem fog-e sok minden leválni arról az arcról, ami eddig eltorzította?

És ha nem bírunk is egészen lelkéig hatolni, már egy gondolat is az ő szenvedő anyjára: felébreszti lelkiismeretünk szavát és elhallgattatja a kemény szót. «Csitt! Csitt! Ha szegény anyja hallaná, látná».

5. A szemetesláda.

Tudjátok-e, hova kerül az a sok szemét, ami a szemetesládába jut, amit a cselédek reggelenkint kihordanak a szemetesnek? Talán azt hiszitek, hogy ezek örök időkre eltűnnek valahova az alvilágba? Hisz úgy sincs benne más, csak «amiről az orvosok lemondtak», vagy amit mint «gyógyíthatatlan» lomot kidobtak vagy mint tökéletesen romlott holmit a megsemmisülésnek szántak, mint törött játékok, vázák, tányérok, csontok stb. stb., hiszen fölösleges itt most kiborítanom előttetek az egész szemétládát.

Van egy kis könyv, ez a címe: «Fölfedező utak a házban és az udvarban». Szerzője Wagner Hermann. Ez az ember nem restelt utána járni mindama dolgoknak, amiket a szemétládában talált. És ekkor azt tapasztalta, hogy az emberi ügyesség mindent, még a leghaszontalanabbnak tartott lomot is valamilyen formában ismét használhatóvá tudja tenni. Például a csontok: a szebbek és a nagyobbak gyárakba kerülnek, ahol megtisztítva, szinesítve késnyeleket, zongorabillentyüket és más hasonló tárgyakat készítenek belőlük. Az értéktelenebbekből pedig foszfort gyártanak, ami a gyufánkon világít; az egész apró hulladékokat pedig csontlisztté őrlik, ami elismert és keresett trágya. A borjúlábból olajat nyernek, amit a bőrmunkánál hasznosítanak. Bőrdarabok az enyvgyártóhoz vándorolnak. Halpikkelyekből gyöngyö-

ket, karkötőket, dísztárgyakat csinálnak; a halszemekből a virággyárosok fejletlen virágbimbókat formálnak. Használhatatlan ruhafoszlányokból azelőtt csak papírt gyártottak, ma már új pamut hozzáadásával ismét szövetté dolgozzák fel a gyárban, a megmaradt hulladékok mint kárpit ékesítik szobáink falát. Olyan hulladékok, amik azelőtt alig voltak használhatók papirgyártásra, ma már papirmasé formájában mint teatálcácskák kerülnek vissza. Az üvegtörmelékeket és a törött palackokat ujra megolvasztják és edényeket csinálnak belőle, vagyis a szemetesláda részecskéi olyan nagyon különböző utakra kerülnek, hogy búcsuzáskor méltán kérdezhetnék egymástól: «Vajjon mikor találkozunk, pajtás, ismét valami ládában?»

Ha jól meggondoljuk, hogy az emberi ügyesség a leghitványabb hulladékokból és a kidobott szemétből is hogy alkothat új és hasznos sőt szép dolgokat, amik ismét az ember kényelmét szolgálják, nem tünik-e föl annál inkább sajnálatosnak és siralmasnak, hogy felebarátaikkal szemben viszont az emberek oly hanyagul és tehetetlenül viselkednek, ha azok egy kissé elrongyolódtak vagy megrepedeztek és mindjárt — mint használhatatlanokat és javíthatatlanokat — kilökik őket maguk közül ahelyett, hogy csak félannyi alakító fáradságot is érdemesnek találnának rájuk pazarolni, mint ma a borjúlábakra, halpikkelyekre vagy csontokra fordítanak?

A szemetesláda részeiből különféle átalakítások által iparkodnak kiválasztani azt, ami tartósan értékes benne, de az emberek egymással szemben mindjárt készek a kijelentéssel: «Ezzel nem játszunk, ezzel nem beszélünk, ebből már úgy sem lesz semmi».

6. A báb.

Tegyük föl, hogy egyszer egy bábot találnátok és nem tudnátok, hogy ebből az érzéketlen, hideg valamiből tavaszra szép pillangó röppen ki. Azt gondolnátok, hogy valami döglött állat és egyszerűen eldobnátok! Tökéletesen így van az emberekkel is. Soknak egész egyénisége olyan, mint egy rovarbáb begubózva, elhidegülve mindenki iránt, olyan sivár ridegséget mutatnak így kivülről, hogy azt lehetne gondolni: ebből már nem válhat semmi érdemes. Pedig az ilyeneknek

nem hiányzik más, csak a napsugár, a tavaszi napsugár, hogy szegények új életre derüljenek. És ez a napsugár ti lehettek. Mert ami a bábnak a napfény, az az elfásult rideg embernek a meleg részvét és jóság. Ha a bábot sötét, hideg pincében tartjátok, sohasem búvik ki belőle tarka pillangó és amely ember egész életén át nem melegedhetik föl a szeretet és gyöngédség napsugarában, egész életére hideg báb marad. Ha tehát ilyen begubózott emberre akadtok, ne taszítsátok el, mint a nem gondolkodó emberek szokták, hanem próbáljátok ki rajta szivetek napsugarát, vajjon kibirjátok-e csalogatni a szárnyait? És ha nem sikerül, ne éreztessétek vele bosszuságtokat, hanem próbáljátok elgondolni, mennyi hideget, sötétséget, mennyi pincelevegőt kellett szenvednie, hogy így megfagyott mindörökre?!

7. A festő.

A nagymama születése napjára két igazán vásott gyermeket akartak a szülők lefestetni. Elvitték őket egy hires festőhöz és megkérdezték, vajjon vállalja-e a munkát? Nagyon savanyú igent mondott a mester, mert csöpp kedve sem volt a neveletlen fickókat megörökíteni. Megbeszélték a dolgot és a gyermekek naponta ültek neki. Négy hét mulva kész volt a kép és mindnyájan csodálkoztak a gyermekek ártatlan, vonzó kifejezésén. És még sem lehetett azt mondani, hogy a kép nem hű. «Honnan varázsolta elő ezt az arckifejezést?» kérdezték a mestert. «Nem volt szükség varázslatra, úgy csalogattam elő belőlük», volt a festő válasza. Mesélgettem nekik vidám, kedves történetkéket és hagytam őket mesélni és közben meglestem, hogy villan föl arcukon minden szépnek és jónak visszfénye, ami bensejükben rejtve lakózik és gyorsan a vászonra vetettem. Erre valók vagyunk mi festők; mi vagyunk a rejtett szépségek fölfedezői!»

Bár mindenki ilyen fölfedezőre találna! De mondom nektek, akinek türelme van, megtanulhatja ezt a művészetet. Nem ugyan a festést értem, hanem a rejtett szépségek fölfedezését. Ha testvéreitek vagy barátaitok bosszantanak, gondoljátok, hogy le fogjátok festeni őket. Vajjon ne sikerülne a ti kitartó, fokozott barátságtok, jóságtok által néhány hét alatt más kifejezést festeni rá az arcukra? Tanuljatok megfigyelni, mint a festők és lessétek meg, milyen más arckife-

jezést nyernek és milyen más vonásokat a szájuk körül jó bánásmódotok következtében. Mily szép volna, ha ezt meg birnátok velük tartani! És ez lehetséges, csak maradjatok állhatatosak a jóságban. Mily szép lenne, ha a szülők is örvendve vennék észre az arcukon e változást, amit ti festetek rájuk, nem ugyan vászonra olajfestékkel, hanem eleven arcokra a szív művészetével.

8. Zenetanítás.

Volt egyszer egy tizenegy éves fiú, akivel már senki sem akart játszani, mert minden mulatságot elrontott. Abban telt öröme, ha pajtásait bosszanthatta, kínozhatta és még ráadásul gúnyolta, szidta is őket. Egy alkalommal régi pajtásai meglátogatták a rossz fiú anyját, hogy kipanaszkodják magukat előtte. Ekkor látták, mily szomorúság és sivárság honol abban a lakásban. Az anya könnyek között mutatott egy rossz, törött hegedűt, amin fia játszani szokott, ez lévén egyetlen öröme, de nincs pénzük, hogy taníttathassa, vagy akár egy új hegedűt vehessen neki. Ezt elmondották a gyermekek otthon. Ekkor több szülő elhatározta, hogy pénzt gyüjtenek a fiú taníttatására, hadd legyen meg ez az egyetlen öröme. A gyüjtés oly eredményes volt, hogy hegedűre és tanulásra is tellett. És ettől a perctől fogva mintha kicserélték volna a fiút. Még az arca is egész más lett. Most volt valamije, aminek örülhetett és mintha szive körül leolvadt volna a jégréteg és a felszinre került volna minden szeretetreméltóság és jóság, ami eddig szunnyadozott benne.

Pedig a pajtásai már gyógyíthatatlannak jelentették ki. Utolsó kisérletkép azt gondolták, hogy az anyja jól verje el. De az anyja kijelentette, hogy hisz ezt anélkül is megkapta naponta, még se használ! «Saját dalain röppen a pacsirta magasba», énekli a költő. Igy kapaszkodott ki ez a szegény kis fiú is saját hegedűje hangjain a világosságra.

Volt-e már körömbenövésetek? Ugy-e ez keservesen fáj? Mivel a körömnek nincs elég helye egyenes növésre a szűk cipő miatt, bosszúból a saját húsába nő.

A kis fiúban sok élénkség, fantázia és életkedv volt, de e tulajdonságok nem találták meg az egyenes utat a kitörésre. Igy befelé nőttek és vaddá, nyerssé tették. Ugyan mit használhatott itt a verés és kitaszítás?

9. Mit tanulhatunk az istállóban.

«Ez a ló örökre el van rontva» — mondta egy lovász egy pompás, erős lóra. — Senki sem mert ráülni, mert mindig ledobta, vagy fához, keritéshez szorította a lovasát, a föl és leszállásnál pedig rúgott és harapott. Minden lovászfiú, aki etette, ütött egyet az orrára és már messziről ordított rá, az istállómesternek pedig fő büszkesége volt, hogy a lovaglóiskolában legalább egy óráig folytonos püffölés kiséretében rajta nyargalt, kivált ha még nézők is voltak jelen.

Egyszer messzevidékről oda vetődött egy sokat utazott úr, akinek a ló igen megtetszett és megigérte, hogy négy hét alatt a lóból szelíd, kezes állatot nevel. Mind azt gondolták, hogy ez még jobban érti a vesszőzést és a sarkantyúzást, mint a lovászmester és már előre örültek a toporzékolásnak. De egészen más történt. Mikor fölnyergelték számára a lovat, szelíd gyöngéd hangon beszélt hozzá és cukrot adott neki. Néhányszor egész nyugodtan körülvezette a lovat, folyton szelíden beszélve hozzá. Egyszerre rajta termett. A ló néhányat ugrott és várta a szokott verést. Ez azonban elmaradt, a lovas csak vastérdekkel kényszerítette a lovat előre. Se mérges szó, se kantárrángatás, se verés. Igy tett két héten át. Ekkor már a lóra rá sem lehetett ismerni, ép oly fegyelmezetten mozgott, mint az a férfi, aki beszélt hozzá.

Kérdezzétek csak meg akármelyik tapasztalt lóismerőt, mennyi hasonló esetről fog tudni. Az arab lovaknak is főleg azért oly nemes a magatartásuk, mert az arabok úgy bánnak velük, mint jó barátjukkal. A legnemesebb lovat is elrontja a durva bánásmód, az előkelő, jóságos bánásmód pedig a legvadabb állatot is megfékezheti.

Ebből levonhatjátok azt a tanulságot, hogy előkelő, nyugodt jóság nem jelent gyengeséget, sőt nagy természeti erőt rejt magában, amely még az állatokat is megfékezi, olyanokat is, amelyekkel a leggorombább kocsis se bír.

Nem egy olyan ember, aki nem hitt a jó szó hatalmában, végre is az istállóban tanulta ezt meg!

***

Ezekkel a példákkal és képekkel megfeleltem arra a kérdésre, mit tegyünk kellemetlen, elvadult, neveletlen embe-

rekkel vagy olyanokkal, akiknek durva hibáik vannak és a velük való érintkezést terhessé teszik.

Nem én magam akartam felelni: így, avagy úgy tegyetek, azt akartam, hogy maga az élet feleljen. Azért tártam elétek e képeket. Mit mesélnek ezek mind: a gyógyult beteg, az iszákos, aki visszatért családjához, a jóság hatalma a bukottakkal szemben, a fiú átváltozása az öröm által, a festő, az anyai szem, a rovarbáb, a szemetesláda és végre az elvadított ló megfékezése? Mind azt bizonyítják, hogy minden lény megtalálhatja megmentőjét, legyen bármily merev vagy fásult, elhanyagolt és elvadult és lássék bármily hasznavehetetlennek, gyógyíthatatlannak és menthetetlennek.

Ha ez nagyban is így van, szabad-e akkor a fiatalság életében, ahol még minden növésben és fejlődésben van, szabad-e akkor egy ifjúról vagy leánykáról kimondani a végzetes ítéletet: «Minden hiába, nincs mit tenni, magára kell hagyni?» Nem sokkalta nagyszerűbb-e feléje nyujtani kezünket és megmentőjévé lennünk? Csakhogy ne hiú és kérkedő, hanem alázatos mentők legyünk, mindig arra gondoljunk, hol volnék én, ha nem adott volna az Isten annyi mentő és könyörületes szivet mellém életem útjain?

10. A tizenkét testvér.

Emlékeztek-e még a gyerekkori mesére a tizenkét testvérről? Hogyan varázsolták el a fiúkat, mikor a nővérük született és hogyan megy vándorolni a leány, hogy megmentse őket? És mikor már a közelükben van és egy kertben tizenkét fehér virágot letép, hogy testvéreinek vigye, egy öreg anyóka jön hozzá és ezt mondja: «Mit tettél gyermekem, hisz a tizenkét virág volt a tizenkét testvéred, most letépted őket és örökre hollókká változtak». A leány zokogva kérdezte: «Nincsen semmi mód a megmentésükre?» «Nincs, mondotta az anyóka, nincs az egész világon csak egyetlen egy, de az olyan nehéz, hogy azzal nem fogod megmenteni őket. Hét évig némának kellene lenned, nem szabadna beszélned, nevetned, mert ha csak egyetlen szót szólnál és ha csak egyetlen perc hiányoznék is a hét esztendőből, akkor minden hiába, testvéreid attól az egy szótól meghalnak». A leányka így szólt szivében: «Tudom biztosan, hogy meg

fogom menteni testvéreimet». Elment egyedül egy nagy erdőbe és font. De megtalálta egy király, elvitte magával kastélyába és habár néma volt, királynévá tette. Igy élt néhány évig boldogságban, de az irígy környezet megrágalmazta a király előtt, mint boszorkányt. A király eleinte nem akarta hinni, de utóbb mégis hitelt adott a gyanusításnak és beleegyezett abba, hogy a boszorkányt elégessék. Már az oszlophoz volt kötve, a máglya lángjai már ruháját nyaldosták és ő még se szólt. Ekkor múlt el ép az utolsó pillanat a hét évből. A levegőben nagy szárnycsapkodással és károgással megjelent a tizenkét holló, fölvették régi alakjukat, gyorsan szétszedték a máglyát és föloldozták nővérüket. Ekkor már beszélhetett a királyné és megfejtette férjének a rejtélyt, miért nem beszélhetett eddig. És boldogul éltek, míg meg nem haltak.

Ugyan mondjátok, vajjon csupán a gyermekmesében fordulhat elő ilyesmi, hogy egy leány hallgatás által megmentheti testvéreit, vagy a való életben is lehetséges az? Lehet csakugyan hallgatás útján embert menteni, azaz lehet-e valakit hallgatással igazán megszabadítani valamilyen gonosz szokás varázslatától? Például, ha a fiú makacsul ellenkező, heves, aki mindig fölül akar kerekedni és ezek a tulajdonságok csaknem elviselhetetlenné teszik és későbbi életére is veszedelmet rejtenek, vajjon megmentheti-e a húga? Igenis megmentheti és csakis ő mentheti meg, ha a nagy testvéri szeretet elég erőt ad neki, hogy meghozza az áldozatot. Minő áldozatot? Azt, hogy vitatkozás közben ne akarja, hogy övé legyen az utolsó szó, még ha igaza van is, hanem barátságosan hallgasson; ah, oly felségesen megszégyenítő példa ez, hogy a legvastagabb bőrön is áthat és a legnagyobb veszekedőt is észre téríti. Nem ugyan egyszerre, talán csak hét év mulva, de mégis ez az egyetlen mód, ebben igaza volt az öreg anyókának és abban is, hogy ez oly igennagyon nehéz, hogy csak igen kevesen képesek rá. Ne gondoljátok, hogy ha hallgattok, a testvéretek, mindig azt fogja hinni, hogy neki van igaza. Nem, alapjában véve minden ember jól tudja a lelkében, hogy nincsen igaza, mikor lőtt túl a célon, mikor viselte magát csúful, helytelenül. Azért a nagy középkori költő, Dante «Pokol» c. költeményében úgy írja le, hogy aki a pokolba jut, nem az ördögök vezetik oda, hanem mindenki maga is jól tudja, miben vétkezett és hol

találja meg a maga büntetését. De kifelé, külsőleg a legtöbb ember annyira gyenge, hogy nem akarja a másik előtt mutatni, hogy nincs igaza. Ha tehát a leány veszekszik, felesel, harcol, hogy az utolsó szó az övé legyen, akkor a fiú mindjobban belemerül az önvédelembe, makacs lesz és sohasem jutnak a végére. És ez szörnyű dolog. Hallottatok már ablakon vagy ajtón keresztül veszekedni két embert? Azt hiszem, hogy ez a legcsúfabb és legszomorúbb dolog, ami csak a világon van! Olyan benyomást tesz rám, mintha már nem volna napsugár, hanem valami rossz petróleumlámpa lógna az égen, senyvedő, pislákoló égővel és törött cilinderrel. Így veszekszi keresztül sok ember egész életét és ha meghaltak, az ember szinte azt gondolja, hogy nem fogják kibírni a sírban az örök békét, hanem szellemekként föl fognak járni és az egyik mindig azt hajtja: «vidi bam», a másik: «vidi bum», ép úgy, mint szomorú életükben! És mindegyik meg van győződve, hogy neki van igaza, az örökkévalóságig áldva legyenek azért mindazok a testvérek, akik a hallgatás szent fogadalmát szivükbe zárták, mint a mesebeli kis leány.

Észrevettétek a finom hasonlatot a mesében, hogy a lángok már ruháját nyaldosták és a leány mégis hallgatott? Igy van ez az életben is; a hallgatás néha rémségesen nehéz. Néha azt hisszük, hogy nem bírjuk tovább, csak úgy lángolunk a beszéd vágyától. Érezzük, hogy igazságtalanul itélnek el, hamisan gyanusítanak, szeretnők magunkat tisztára mosni. Csak egyetlen szót szeretnénk mondani. De épen ezáltal gördülne a veszekedés tovább, mert az ilyen örökké mozgó és civakodó csak a kellő pillanatot várja, amikor valakibe beleköthet és szóáradatának szabad folyást engedhet. Tehát megváltás hallgatással, ez az igazi.

És ha testvéreitek hollók módjára károgva támadnak rátok, harapjátok össze az ajkatokat és gondoljátok: «Várjatok csak szegény hollók, hiszen mégis csak testvéreim vagytok, csak türelem, nem károgok veletek, megmentelek benneteket».

11. Csipkerózsa.

Épen arról volt szó, hogy egy leány miképen válthatja meg fiútestvérét. Nos, mit gondoltok, hát egy fiú nem válthatná meg a hugát? Különös dolog volna, ha erre nem lenne

képes, hiszen a fiú erősebb szokott lenni, mint egy leány s amit egy leány tud, azt a fiúnak is kell tudnia. Persze a megváltás nemes munkájára erős öklök s hangos kiabálás nem elegendő, ehhez igen sok szeretet szükséges, ami — már az ifjúkorban is — nőknél rendesen nagyobb mértékben található, mint a férfiaknál. De hát ha egy fiúban nincs is belőle annyi, hogy tizenkét testvért megválthasson, talán mégis elég lesz, hogy legalább egyet megválthasson.

Egy ilyen kékszemű, szőkehajú és rózsásarcú hugocska bizony bájos kis jószág — csak az a kár, hogy ez a kedves kis teremtés gyakran meglehetősen tüskés. A legcsekélyebb tréfát is zokon veszi, játékközben nagyon érzékeny és mindjárt harap s ha meg aztán veszekedésre kerül a dolog, akkor már egyáltalán nem hallgat az okos szóra. Olyan, mint egy tüskék közt nyiló rózsa. Csipkerózsa, aki elvarázsolva ül a szúros tüskebokrokban. Csipkerózsa meséje mindig egy ily makrancos kislányt juttat eszembe, aki annyira el van rejtve a tövisek közt, hogy a rózsa nem is látszik.

Hát már most, hogyan lehetne kiszabadítani a tüske közül? «Meg kell csókolni!» Csakhogy hátha megint csak karmolás lesz a felelet. Hát bizony ez is előfordul. Véleményem szerint a mesebeli csókot úgy kell érteni, hogy végtelenül kell szeretni és ezt meg is mutatni neki, ez a szabadítás egyetlen módja, csak ilyen eljárás után fog végre a komoly szóra hallgatni. Persze ha az illető fiú bottal támad a bokorra és szidni kezdi, az nem fogja megváltani a hugát, sőt ellenkezőleg. A tövisekről egyszerűen nem szabad tudomást venni, változatlanul nyájasnak és kedvesnek kell maradni, akkor széjjelnyilnak és átengedik az önfeláldozó fiút, mint a mesebeli királyfit, mert semmi sem olyan megszégyenítő, mint a mindent megbocsájtó jóság, ellenállhatatlan varázserő rejlik benne, akár a napban, melynek sugarai előtt a virágok megnyitják kelyhüket. Kitünően hat az is, ha a fiú valami alapos veszekedés után rögtön a városba vagy az erdőbe siet és valami kis virágcsokrot, gyümölcsöt vagy egyéb ilyen csekély meglepetést hoz neki és ilyenképen nyujtja át: «Az imént helytelenül viselkedtem veled szemben, ez a csekélység szolgáljon vigaszul!» Az ilyen úgy hat, mint a mesebeli csók!

12. A megbánás könnyei.

Egy régi, középkori olasz legendát akarok elmesélni. Mauricius császár idejében élt a régi byzanci birodalomban egy vad rabló, aki nem ismert irgalmat, sem isteni, sem emberi törvényt nem tisztelt. Hiveivel elsáncolta magát egy magas hegytetőn, onnan indult rabolni, gyilkolni, országot pusztítani. Aki nem akart neki adót fizetni, biztos lehetett, hogy másnapra lángok emésztik fel házát, maga pedig kegyetlen módon meggyilkolva fog a romok alatt heverni. És mindig tovább terjedt a borzalom, míg a sanyargatott nép végre a hatalmas császárhoz fordult segítségért. Ez száz harcost küldött a rablók ellen, de majdnem mindannyian ottvesztek. A hazatérők rémülettel jelentették, hogy ellenségük a gonosz szellemekkel van szövetségben. A nép legyőzhetetlennek kezdte hinni. A császár erre a hirre igen elkomolyodott és gondolatokba merülve járt fel és alá a szobában. Végre eszébe ötlött egy terv.

Kincstárából kikereste a legtisztább aranyat, elhivatott egy jámbor szerzetest, birodalma legnagyobb művészét és az aranyból pompás ereklyetartót készíttetett vele. A szerzetes éjjel-nappal dolgozott cellájában. Szent ember volt, aki nem jutalomért dolgozott, hanem Istennek akart szolgálni. Egész szive beleolvadt a műbe. A kereszt elkészült már és a Megváltó alakja, meg a béke galambja az olajággal. Munkaközben szünet nélkül imádkozott és arra a sötét, Istent nem ismerő lélekre gondolt, akinek ez a szent munka szánva volt. Miután befejezte a művét, a császár elküldte a rablónak. A követek tél derekán indultak útnak. Hó és jég borította az erdőt, csak a déli nap sugaraitól olvadt meg egy kicsit a zuzmara. Végre elértek a rabló táborába. A kegyetlen férfiú sötét tekintettel jelent meg hivei közepett, mint valami ragadozó állat és kérdezte, hogy mi járatban vannak? Egyikük a rabló elé lépett s a szentképet átnyujtva így szólt: «Ezt a császár küldi kegyelme és jóindulata jeléül.» A rabló ott tartotta a szentképet vétekszennyezte kezeiben és szinte megmeredt. «Nekem? — kiáltá — nekem?» Háromszor kellett a követnek ismételnie a császár üzenetét, mire a rabló nyakába akasztotta az ereklyetartó láncát, az ereklyetartót és azt a sok imádságot. És az imádság nem veszett kárba. Napról-napra nagyobb

változás ment végbe a rabló lelkében. Nem lelte többé örömét abban, amire azelőtt vágyott. A remekmű csodálatos varázst árasztott maga körül, mely rabul ejtette egész lelkét. Eddig nem ismert nyugalommal mélyedt el minden egyes szent jel tanulmányozásába. De nem az arany hatott rá ilyen szédítőn, sem a mű külső pompája, hanem a jámbor szerzetes szent lelke, amely ott élt az ereklyetartó minden részecskéjében. Idővel felébredt élete súlyos álmából, új gondolatok és érzelmek keltek benne és ezek fényében látta egész véres életét és maró bánat fogta el. Rég elfelejtett sírjukból felkeltek borzalmas bűntettei, rászegezték vérfagyasztó tekintetüket és úgy elfogta az önmagától való irtózás, hogy egy éjjel titokban elhagyta táborát és napokig vándorolt, míg elért a császárvárosba — épen a nagyhét kezdetén. Ekkor az egész nép szemeláttára a császár lábaihoz borult és bocsánatért esedezett. A császár látta ezt a megkínzott lelket és így szólt hozzá: «A mindenható Isten bocsássa meg vétkeimet, amint én megbocsátom a tieidet!» De a szerencsétlen saját lelkiismerete előtt nem talált irgalmat. Ereje mindinkább hanyatlott, mígnem egy kórházban utólérte a halál. Hajnalban az orvos, aki utolsó lehelletéig virrasztott mellette, azt álmodta, hogy a jó és a gonosz lelkek küzdelmet vívtak az elhunyt lelkéért. A gonosz szellemek leghatalmasabbja mérleget tartott a kezében: az egyik serpenyőbe rakta bele a halott összes vétkeit és gúnyosan mutatta az angyaloknak a másik serpenyőt, mely hirtelen felszökött, mivel egész életében egyetlen jó tett sem volt található. Erre az angyal fölvette a halottnak a bánat könnyeitől áztatott kendőjét és az üres serpenyőbe vetette. A serpenyő egyre mélyebbre süllyedt, a gonosz lelkek pedig fogcsikorgatva távoztak. Ekkor felébredt az orvos és látta, hogy a felkelő nap első sugara, amely a halottra tűzött, egy nyugodt, szelid arcot ragyogott be.

Az emberi szívnek vajjon minő titka tárul föl előttünk ebben a történetben? Nem kérdezem, hogy mit lehet tanulni a meséből. Mert a költészet ily művei nem arra valók, hogy belőlük tudományt merítsünk, mint valami nyelvtani vagy számtani könyvből. Oly emberek alkották az ilyeneket, akik nálunk mélyebben látnak az emberi lélekbe és az élet sötét mélységeibe és ha mi bizonyos szent tisztelettel magunkba szívjuk alkotásaikat, úgy tetszik, mintha szemünk kitágulna és sok mindent látnánk, ami mindeddig rejtve volt előttünk.

Ezt a régi legendát olvasva, úgy érzem, hogy sok ember él ilyen elsáncolt táborban és ezeket a sáncokat a dac és az inger alkotja, csakhogy nem akad jámbor barát, aki szentségtartót hozna nekik, azaz nincsen jó emberük, aki nem irtózna a fáradságtól, hogy saját lelkét megtisztítsa a dactól és önzéstől, a bűnöst a legbensőségesebb irgalom jelével megváltsa. Rendesen bizony csak kövek, fenyegetések és káromkodások ostromolják az ilyen tábort, azért kimondjuk, hogy: «Semmi nem használ, úgy sem fog megtérni!» Gondoljátok csak meg, hányszor fordítottatok dühösen hátat testvéreteknek, vagy barátotoknak, ahelyett, hogy olyan ereklyetartót küldöttetek volna neki: azaz nagy, megillető szeretetetek és szerénységetek valami bizonyítékát. Ha ehhez a rablóhoz hasonló emberekről hallunk, vagy olvasunk, borzalom járja át tagjainkat s így vélekedünk: «Hiszen ez valósággal ragadozó állat, agyon kell ütni, mint a veszett kutyát!» Pedig ki tudja, sötét lelke mélyében nem rejlik-e mégis a jónak valami csirája, ami talán csak azért nem tudott kifejlődni, mert senki sem ébresztette életre? De ha igaz — és számos eset van rá — hogy a legdurvább és legelfásultabb kedélyű embert is megválthatja, aki megtalálja a szívhez a kulcsot, nem kell-e akkor megvallanunk, hogy saját hibánk az oka, ha valakivel nem férünk össze és folytonos veszekedések keserítik el a vele való érintkezésünket. A ti öcsétek nem is rabló, aki elsáncolja magát a hegytetőn és gonosz szellemekkel szövetkezik és mégis úgy tesztek, mintha jó indulattal és szép szóval nem lehetne hozzáférkőzni, csak rossz indulattal, durva erőszakkal és makacssággal lehetne célt érni nála. Előre tudom, mit akarsz mondani: «Multkor nyugodt és nyájas voltam hozzá, de hiábavaló fáradság volt.» Én azt gondolom, hogy nem vetted elég komolyan a dolgot. Igazi nyájasság — olyan, hogy más megérezze — csak akkor lesz benned, ha szivedet alaposan megszabadítottad minden bosszúságtól és gőgtől és egész valódat az az egy vágy tölti el, hogy őrajta segíthess.

A hang a lélekből szól és ha a lélek hideg és kemény, akkor a hangból is hiányozni fog az a szivet megindító gyöngédség, amely másokra hatni képes. Jámbor részvétünket, hősies szeretetünket nemcsak afféle ereklyetartóba önthetjük bele, beszédünk hangja is lehet remekmű, amelyből mélységes együttérzés és segíteni vágyó szerénység zenghet ki és

amely szive közepén találja az embert, mint a rablót az ereklyetartó megpillantása. De ez a művészet talán a legnehezebb a világon. Mert nemcsak fegyelmezett hangot, hanem fegyelmezett gondolkozást és érzést is igényel. És a legtöbb embernek nincsen elég ereje és szeretete hozzá. Az igazán erős jellemű és széles látókörű embereket azonban épen arról lehet felismerni, hogy erejükből másoknak is juttatnak, hogy szóval és tettel résztvesznek a megváltás lélekemelő munkájában és a bánat könnyeinek forrását tudják fakasztani ott, ahol mások csak dacot, haragot és hideg önzést tudtak találni.

13. Zene.

Az énekórán elég alkalmatok van tapasztalni, milyen nehéz némelykor eltalálni a helyes hangot. De tudjátok-e, hogy mi a legnehezebb? Eltalálni a helyes hangot akkor, ha valakit hibájára akarunk figyelmeztetni. Vajjon miért oly nehéz ez? Azért, mert a bosszúság megzavarja a hang tisztaságát, úgy hogy nem szólhat szívhez, mert nem fakad szívből, hanem az ingerültség lőporkamrájából, a gőg rideg boltozata alól, vagy az önzés szűk odvából, vagy talán mindhárom helyről egyszerre. Valaki egykor a következő találó megjegyzést tette: «Soha nagyobb hibát nem követünk el, mint mikor másokat figyelmeztetünk hibáikra». Ennek oka pedig abban rejlik, hogy a legtöbb ember, mikor szemrehányást tesz és intő szókat mond, teljesen megfeledkezik arról, hogyan szokta ő maga hallgatni az ilyen beszédeket és nem gondolja meg, mi minden kell ahhoz, hogy a feddés utat találjon a lélekhez, ahelyett, hogy még jobban megkeményítené. Ha valaki jól átgondolta ezt és jól megfigyelte saját magát, az hamar meg fogja érteni, mit jelent voltaképen a hang művészete.

Hogy fogalmatok legyen, mutatok egy levelet, aminőt manapság sokat írnak — egy fiúnak barátjához intézett levelét. Ez a fiú szeretné leszoktatni barátját a hencegésről és a folytonosan saját személyéről való fecsegésről. Ezt írja:

Kedves Laci! Már régi szándékom, hogy egyszer már alaposan megmondjam neked az igazat. Most már igazán véget ért türelmem. Vagy százszor figyelmeztettelek már, hogy ne beszélj minduntalan magadról és a te dolgaidról és arról, hogy milyen nagyszerű egy istentelen madár vagy te. Tegnap pedig, mikor nálam voltál, épenséggel

utálatosan viselkedtél. Szünet nélkül kizárólag a te drágalátos személyeddel voltál elfoglalva. «Én ezt tettem, én ezt tudom, én ezt tanultam, én ezt is meg tudom tenni» stb., így tartott ez egy óránál tovább — valóban szégyeltem magamat, hogy ilyen barátom van. A mamám is azt mondta, mikor elmentél: «Pali, nem értem az izlésedet, hogy tudsz egy ilyen elbizakodott kamasszal barátkozni». És, bevallom, magam sem értem már. Hogyha hamarosan alaposan meg nem javulsz, fölmondom a barátságot, a többiek is azt mondják, hogy ki nem állhatnak.

Üdvözöl barátod, *Pali.*

Gondoljátok, hogy Laci e levél befolyása alatt haladéktalanul alaposan meg fog javulni? Bizonyára nem, hanem minden valószínűség szerint ír majd Palinak egy dühös levelet ökölnyi betűkkel, körülbelül ilyenformán: «Legalább is olyan elbizakodott vagy, mint én, és van még egy sereg undorító tulajdonságod, az enyimeknél sokkal rosszabbak, és még hozzá ruhád mindig tele van zsíros ételpecsétekkel. A hires barátságodat pedig tartsd meg magadnak!»

Nohát mondjátok meg, miféle hibák vannak az első levél hangjában? És hogyan kell tulajdonképen írnunk és beszélnünk, hogy más embert megjavítsunk?

Azonnal szembetünik, hogy Pali levelében teljességgel hiányzik a szeretet és a barátság minden legkisebb hangja. S ennélfogva minden kedvező hatás már előre ki van zárva. Emlékezzetek vissza saját tapasztalataitokra: ugy-e, ha durva hangon figyelmeztetnek hibátokra, akkor szivetek önkénytelenül bezárul, lelketek forrong, akár egy hangyaboly, melynek békéjét kődobással zavarták föl, nem vagytok olyan hangulatban, amely kedvező volna arra, hogy beismerjétek hibátokat, hanem minden gondolatotok a rajtatok esett sérelemre és a másik gorombaságára irányul és nem töprengtek, hogyan lehetne a támadást visszautasítani. Mert nyilván érzitek, hogy a másik csak önmagán akar könnyíteni és nem iránttatok való jóakarat vezérelte. Úgy érzitek, hogy ellenszenvvel és rosszindulattal viseltetik veletek szemben, hogy mindig csak hibáitokra vadász és például rögtön hencegésnek nevezi, ha ti egészen ártatlan elbeszéltek valamit stb. Tehát szavai nem találnak visszhangot szivetekben, sőt ellenkezőleg: elbizakodottságotok még nagyobb arányokat ölt. Csakhogy még egy fontos megjegyzést kell tennem Pali levelét illetőleg, ami különben az eddig mondottakkal szoros összefüggésben áll. Mikor valakit valamely családtagnak a haláláról kell értesí-

teni, azt szokás mondani, hogy lehetőleg kiméletesen kell vele a gyászhirt közölni. Nos hát valami komoly, jellembeli hiba fölemlítése szintén ilyen gyászhir számba megy, amelyet gyöngéd kimélettel kell az illető tudomására juttatni, ha nem akarunk lelkében kárt tenni. Különösen komoly gondolkozású, önérzettel biró emberek, kik amúgy is dolgoznak lelkük kialakításán, akik nehány jóakaró intő szóra is hajlandók megjavulni, az ilyeneknek valósággal megzavarhatja lelkük egyensúlyát, ha valaki a szemrehányások egész sortüzével támad rájuk. Jól tisztába kell jönnünk avval, hogy nincsen ember, aki tehernek ne érezné az életet, ha kénytelen saját magát megvetni. Ételnél, italnál, levegőnél, napvilágnál nagyobb szükségünk van a saját én-ünk iránt való tiszteletre. Figyeljétek meg magatokat, ha valaki szemrehányással közelít meg, például, ha gyávának mondtak, mert egyszer hazudtatok. Mennyire igyekeztek ilyenkor magatokat önmagatok előtt tisztázni, mennyire szeretnétek magatokat meggyőzni, hogy nem gyávaság, hanem másra való tekintet vagy egyéb ok indított erre a cselekedetre — de semmi esetre sem gyávaság. Képzeljétek el, hogy bátyátok vagy jó barátotok több ízben gyávaságból eredő apró hazugságon ért volna benneteket és szeretne megszabadítani ettől a rossz tulajdonságtól. Hogyan kellene hozzáfognia, hogy megnyerje sziveteket anélkül, hogy elhallgatna valamit? Nos, úgy kellene szólnia, hogy az önmagatok iránt táplált tisztelet sérelmet ne szenvedjen. Ha hibátokat megvilágítva, kénytelen titeket eme tisztelet egy kis részétől megfosztani, egészben annál jobban meg kell erősítenie ezt a tiszteletet, hogy a csüggedésnek utat ne nyisson. Hát ilyenfélekép kellene szólnia: «Sokszor örömömre szolgált, hogy milyen bátor fiú vagy, milyen bátorsággal türsz fájdalmat és szállsz szembe a veszéllyel. Tisztelettel hajlok meg e tulajdonságod előtt. De épen azért ne vedd rossz néven, ha figyelmeztetlek, hogy egyes dolgokban még hanyag vagy kissé és néha olyat teszel, ami csak a kellemetlenségtől való rettegésből ered. Biztosra veszem, hogy ha átlátod, hogy itt tényleg egy kis gyávaság rejtőzik, akkor a te derék bátorságod egész erejével érvényesülni fog és nem tűröd, hogy ez a lappangó gyengeség valami őrizetlen helyen belopózkodjék jellemedbe.»

Láthatjátok, mit akartam ezzel a példával. És fiatalabb testvéreitek nevelése céljából sem árt megjegyeznetek, hogy

ne álljatok rögtön elő a legerősebb kifejezésekkel, «szégyen»-nel és «gyalázat»-tal, hanem öntsetek belé bátorságot, utaljatok egyéb jó és tiszteletreméltó tulajdonságaira, melyek segítségével könnyű lesz ezt a hibát legyőznie.

Igy van például, ha valakinek a finomság hiányát kell szemére vetnünk. Senki sem szeretne műveletlen lenni vagy magát annak tartani, ha tehát megvető és kicsinylő módon emlékeztetjük e hibájára, önkénytelenül elkeseredett harcra kel ellenünk, az általa bármikor és bárhol elkövetett finom és előzékeny tetteknek emlékeit iparkodik előkotorászni és ezáltal érzéketlenné válik a megrovással szemben; mert hiszen büszkesége és önérzete azon a tudaton alapszik, hogy nem tartja magát holmi hitvány kamasznak. Ha tehát kénytelenek vagyunk előtte kisebb-nagyobb hanyagságait szóba hozni, kárpótlásul ezért a megaláztatásért még nagyobb adag önbizalmat s önérzetet kell benne keltenünk, pl. azzal, hogy kevésbbé finom lelkületű ember előtt fel sem említettük volna ezt a dolgot, de épen mivel ő már több izben finomságnak és előzékenységének rendkívüli bizonyítékát adta, azért szeretnénk erre a csekélységre figyelmeztetni stb.

Azt fogjátok talán kérdezni erre: «De hát miért ez a nagy fáradság? Mit árt az embernek egyszer egy alapos fejbeütés? Ha maga finoman nem viselkedett, hadd tudja meg, mit gondolunk róla és ha hadilábon áll az igazsággal, miért kellene ezt olyan páratlan gyöngédséggel hozni a tudomására? Ez a megjegyzés szépen hangzik ugyan, de nem helyes. Az én nézetem is az, hogy hibáit világosan a szeme elé kell tárnunk. De hát ez nem elég: a lényeg az, hogy intő szavaink a szíve, lelke mélyébe hatoljanak, különben intés és dorgálás mit sem használ. De ahhoz, hogy a szemrehányás lélekre hasson, az illető közreműködése is szükséges. S ha a lelke bezárul előttünk, azt még a lovasrendőrség sem törheti be. Tehát, ha valaki komolyan akarja felebarátjának lelkét nemesíteni és nem csupán a saját bosszúságán akar könnyíteni, annak már a hangjával azon kell lennie, hogy a másiknak szive önként táruljon fel előtte. Kellemetlen mondanivalója mellé tehát valami örvendetest, valami fölemelőt is mondania kell, mint ahogyan a betegnek is édes burokban nyujtják a keserű pirulát. Hazudnia vagy hizelegnie ehhez épen nem szükséges, csak iparkodjék megérteni barátjának jó tulajdonságait. Ne felejtsük el, hogy nem elegendő valakit

figyelmeztetni hibájára, hanem erőt és kedvet is kell beleoltani ugyanezen hibája leküzdésére. Azért mindenekelőtt önbizalmát kell erősítenünk. Épen ezért a szeretet és a helyes gondolkozás igen nagyfokú hiányára vall, ha szemrehányásunkat kicsinylő, megvető hangon adjuk elő és oly szavakkal élünk, amelyek az illetőben azt az érzést kelték, hogy nem tiszteljük igazán és önmagát sem szabad becsülnie.

És itt igen fontos ponthoz értünk. Tisztában vagyunk már azzal, milyen nagyjelentőségű az emberre nézve az önbizalom, hogy egyáltalán csak érdemesnek is tartsa önmagán dolgozni, de az önbecsülésnek egyik lényeges feltétele a mások részéről való tisztelet is. Ha tehát valakit megjavítani, rossz szokásaitól megszabadítani szeretnénk, nagyobb hibát el sem követhetünk, mintha a megvetés hangján szólunk, mintha csak holmi «másodrangú» ember volna. Mert mihelyt észreveszi, hogy másodrangú embernek tartjuk, mint másodrangú ember is fog cselekedni. A középkorban élt Velencében egy Shylok nevű hires fukar. Mindenki szidta és lábbal tiporta. Midőn egy alkalommal szemére vetették alacsony gondolkozását, eképen szólt: «Mindig azt mondjátok, hogy kutya vagyok — hát az is vagyok». Ezt a mindennapi életben is szem előtt kell tartanunk. Egy olyan fiúnak, akit szülők és tanítók sokat dorgálnak, semmit sem fog használni, ha még ti is «naplopó»-nak vagy «csirkefogó»-nak nevezitek. Csakis úgy lehettek segítségére, ha egész viselkedéstek elárulja, hogy jobb véleményetek van róla, hogy naplopónál és csirkefogónál többre becsülitek, ismeritek jó tulajdonságait és biztok benne. Sok embert meg lehetett volna menteni, aki fokról-fokra sülyedt — rossz szokástól a gonosztettig — ha jókor találkozott volna olyan emberrel, ki bizalommal és tisztelettel viseltetett volna iránta. Akkor fölébredt volna önbizalma, újra tisztelni kezdte volna magát és ez a jó útra terelte volna. De annyit és oly kiméletlenül szidalmazták, hogy elvesztette önbecsülését és most már nem hat rá az intő szó. Most már minden mindegy neki. Olyan, mint a sorvadásban levő beteg, akinek a jó táplálkozás nem használ többé, mert testének nincs ereje, hogy a táplálékot a szervezet fenntartására értékesítse.

Vannak emberek, akik rögtön a legerősebb fegyverrel kezdik a támadást és irgalmatlan szavakkal ítélik el felebarátjukat, mert hát «nevén kell szólítani a gyermeket!»

Mintha bizony a legdurvább név volna mindig a leghelyesebb és mintha másnak a lelkébe láthatnánk és tudhatnánk, hogy mi birta cselekedetére! Magunk iránt szigorúság, másokhoz szelidség — ez az igazi jelszó.

A hang szinezetére nézve igen fontos, hogy ha másnak szemrehányást teszünk, óvakodjunk minden felfuvalkodástól, mert a világon semmi sem kelt az emberi lélekben olyan makacsságot, mintha a más hibáját arra használjuk fel, hogy magunkat, mint erényhőst tüntetjük fel. Ilyenkor rögtön ez a felelet: «Söpörj a magad háza előtt» és emlékeztet Krisztus Urunk szavaira, hogy felebarátod szemében meglátod a szálkát, de a magadéban a gerendát nem veszed észre. Hiszen néha egészen célszerű, ha bátyánk ruháján vagy jellemén inkább szemünkbe tünik a folt, mint a magunkén, mert így kölcsönösen egymás segítségére lehetünk. De itt a kölcsönösen szón van a hangsúly, mert ha el nem felejtjük, hogy épen ez a kölcsönösség milyen szükséges, akkor meg fogjuk találni a kellő hangot. Valami barátságos tanácsot pl. ilyen módon lehetne bevezetni: «Tudom, hogy nekem is számtalan hibám van, súlyosabbak, mint neked és hogy sok tekintetben tanulhatnék tőled, őszintén csodálom pl. rendszeretetedet és pontosságodat — hanem...» Nem is mondom, hogy épen így kell szólnunk, de lényeges, hogy teljesen át legyünk hatva attól a meggyőződéstől, hogy az elbizakodottságra és a felfuvalkodottságra nincs okunk, akkor aztán magunktól eltaláljuk azt a hangot, amely barátunk szivéhez ér.

Látjátok tehát, mennyi boldogság és szerencsétlenség függ attól a hangtól, amellyel embertársaink jó és rossz tulajdonságait szóvá tesszük s hogy ezt a művészetet csak úgy sajátíthatjuk el, ha előbb saját magunkon figyeljük, hogy a nekünk tett szemrehányások mikor hatnak ránk és mikor nem s ezen okulva követjük a jelszót: «Ne szólj úgy máshoz, ahogy nem szeretnéd, ha hozzád szólnának.»

Természetesen még a legfinomabb hang eltalálása sem mindig elegendő arra, hogy valakit kedvezően befolyásoljunk vagy észretérítsünk. Mert az ellentállás hatalmas ösztöne az emberben ép úgy, mint az állatban benne van. Ha valami zavaró fenyegeti és az ösztön arra készteti, hogy rátámadjon, iparkodjék teljes erejével előzni, hangos fenyegetéssel elkergetni. Innen van bennünk olyan erős hajlam sértő szavak használatára is, ha felebarátaink hibáikkal háborgatnak ben-

nünket; ilyenkor az állat megmozdul bennünk. S ennek szépítése céljából «nemes haragról» beszélünk, de higyjétek el, csak az nemes, ami a szeretet országából ered; a harag pedig azon világból származik, ahol a pulyka mérgelődik, a bika bömböl és a macska nyávog; ezért ne ámítsuk magunkat. A legérdekesebb pedig az, hogy nemes haragról csak akkor beszélünk, ha a magunk dühének engedünk; de ha mások támadnak ránk «nemes haraggal», akkor azt találjuk, hogy goromba és neveletlen emberek.

Igazán fontos, hogy ezt tisztázzuk, mert így bizalmatlanabbak leszünk fennhéjázó méltatlankodásunkkal szemben, melyekkel mások hibái ellen védekezni szoktunk és mind hatalmasabb lesz bennünk a vágy, az állatok világából az emberi méltóság magasabb légkörébe emelkedni. Ez pedig az irgalmat és a felebaráti szeretetet jelenti és eszünkbe juttatja szép szerényen ama sok segítség és irgalmasság kedves emlékét, amellyel életünk útjain találkoztunk.

Ezeket kell tudnunk, hogy eltaláljuk a helyes hangot, amely alkalmas felebarátainknak a makacsságtól és tévedésektől való megszabadítására. Most már világos, hogy miért olyan nehéz dolog ez és hogy ezen a téren miért találkozunk olyan ritkán valódi művészekkel.

14. Kellemetlen emberek.

Nemrég egy fiú azt kérdezte tőlem, hogyan kell kellemetlen látogatóval szemben viselkednünk? Ha örömtelt arccal fogadnók, ez voltaképp hazugság és tettetés volna, viszont el sem kiálthatjuk magunkat: «Az Istenért! hát már megint itt van, hát maga elől soha sincs biztonságban az ember? Hiszen már régesrégen észrevehette volna, hogy ki nem állhatom!»

A fiú kérdezésére következőképen válaszoltam: bizonyos, hogy nem szabad oly örömet mutatnunk, melyet nem érzünk. De közelebbről megvizsgálva a dolgot, talán arra a meggyőződésre juthatunk, hogy a kellemetlen ember látogatásán is találhatunk némi örvendetest és akkor nem fog többé nagy megerőltetésünkbe kerülni, hogy barátságos arccal fogadjuk. Ezt a következőkép értem. Gondold el, milyen szánalomra méltó «kellemetlen ember»-nek lenni, mily szomorú dolog velünk született vagy idővel megszokott olynemű tulajdonságokkal bírni, melyek embertársaink előtt ellenszenvessé

tesznek. Aki élvezte már azt, hogy mások örültek közeledtére, kérdezze egyszer magától: vajjon mit érezne, ha ehelyett mindenki szökne előle, vagy morogva fogadná és erőltetett mosollyal nyitna előtte ajtót? Valósággal rossz álomnak tetszik ez a gondolat, ugy-e? És kétséget nem szenved, hogy az ily fogadtatásban részesülő emberek még kellemetlenebbekké és elkeseredettebbekké válnak. És vajjon mi lehet visszataszító modoruk voltaképeni oka? Talán szomorú gyermekkor, meleg otthon és gyöngéd szeretet hiánya vagy pedig a sors kemény csapásai és keserű csalódások.* Ha ezt meggondoljuk, fölébred bennünk a részvét és valami szégyenkezésféle saját nem érdemelt boldogságunk fölött, egyszerre más világításban látjuk kellemetlen vendégünket és úgy veszszük, hogy helyre kell hoznunk valamit, amit az élet elmulasztott vele szemben és meg kell kisérelnünk, hogy érdes külseje alatt nem rejlik-e nemesebb mag? Persze hogy jóval könnyebb rokonszenves emberekkel érintkezni, de épen azért kellene iparkodnunk kellemetlenségekkel szemben is megpróbálni egyszer erőnket és kicsike magunkat, szeszélyeinket, ellenszenveinket a szeretet szolgálatában legyőzni. Ez magunknak is üdvös lesz egész életünkre. Mert bizony ritkán jutunk olyan kedvező helyzetbe, hogy környezetünket saját izlésünk szerint választhassuk meg és gyakran még legkedvesebb rokonainkon és legmeghittebb barátainkon is találunk olyan vonásokat, amelyek erős próbára teszik türelmünket és önlegyőzésünket.

Nem gondoljátok, hogy ezek után nem kell majd kényszeríteni magunkat arra, hogy a kellemetlen látogatót barátságos arccal fogadjuk?

Elmondok egy régi legendát, mely az imént mondottakat szép példában állítja elénk.

Egy szent elment egyszer egy nyári éjszakán egy elhagyott temetőbe, hogy ott a régóta elfelejtett halottakért imád-

* Leopold Scheffer így szól: «Légy gyöngéd és kiméletes gonosz vagy kellemetlen emberrel szemben és igyekezzél segítségére lenni! Mert el sem képzelheted, mily kínos neki a lét, mily erőt kell kifejtenie, hogy megállja helyét nemesebb embertársai között! Légy szelíd és elnéző az érdes és mogorva emberek iránt! Nem is sejted talán, hogy ezen mogorvaságban évek hosszú során át tapasztalt kínos szenvedések nyilvánulnak meg és minő sötét világításban áll lelki szemei előtt egész jövője s te mogorvább tudnál lenni iránta, mint ő irántad?»

kozzék. Sokáig imádkozott egyre égőbb áhitattal. Midőn éjfélkor a hold ezüst sugarai körülszőtték a régi kereszteket, a falusi házak ablakaiból már rég eltűnt a világosság és ő egyedül virrasztott a halottak fölött, hirtelen egy sereg angyal jelent meg a temető kapujában. Hosszú ruháik fehérlettek a holdvilágon és a szentnek szeme ámulva követte mozdulataikat. Megálltak egy jeltelen, süppedt, mohával borított sírkő előtt s a tömjéntartót meglóbálták, de soha földi tömjén ily fönségesen nem illatozott. Azután tovább haladtak a sírok között és egy névtelen fakereszt előtt égett a tömjénjük. Folytatták útjukat a temető fala mentén, ahol burjánzott a csalán és a sírhantnak nyoma sem volt látható, mélyen meghajtották magukat és égnek szállt a tömjén füstje. Aztán felkerestek még három-négy feledésbe merült sírt és némán, csendesen, amint jöttek, eltávoztak.

Lám, az angyalok elfelejtett halottak sírján imádkoznak és mi élők hideg szívvel haladhatnánk el a még életükben elfelejtettek és elhagyatottak mellett, barátságtalan azaz szívtelen szóval? Nem, térdeljünk le életük eltiport, elfonnyadt virágainál s ha boldogságunk ragyogó fényéből csak parányi kis szeretet sugárzik is feléjük, már nem lesznek kellemetlenek.

Aki nem tud ennyire fölemelkedni, azon megeshetik, hogy a sors fölcseréli a szerepeket és anélkül, hogy észrevenné, ő maga válhatik «kellemetlen látogatóvá», aki mindenki előtt kiállhatatlan.

XII. Szülők és gyermekek.

1. Forma és modor.

«Nincsen semmi modora», így szoktunk vélekedni a csiszolatlan emberről. De hát mire való is a modor? Hiszen mindig csak azt hangoztatjuk, hogy a tartalom a fő, hogy a külső forma voltakép értéktelen, sőt még veszélyes is, mivel sok esetben csak a benső ürességet palástolja.

Emlékeztek még arra, amit a tisztaságról beszéltünk. Azt találtuk, hogy a tisztaság kétségkívül csak külsőség, de hogy ezen külső eszköz által benső értékeknek, és pedig a

szív szeplőtelen tisztasága utáni vágynak adhatunk kifejezést. És hogy a külső tisztaság lelki tisztaságra is segíthet. Amint Rückert mondja:

Tiszta legyen a ruhád,
Tiszta kezed, tiszta szád,
Föld hívsága meg ne férjen,
Föld szennyétől ment maradj!
Úgy lehet majd tiszta szived
Ha kivül is tiszta vagy.

Mi volna az ember, ha az ég megtagadta volna tőle azt a tehetséget, hogy egész lénye érzelmeinek és vágyainak külső kifejezést adhasson, hogy a szem és fül gyönyörködhessék és erőt merítsen abból, ami különben láthatatlanul csak a lelke homályos mélyein él. Ha nem tudnánk beszélni, írni, énekelni, költeni, festeni, nem tudnánk hegedülni és zongorázni, mily sivár és néma életet élnénk! Lelkünk belső élete végre maga is álomba merülne, mert nem tudnók másokkal közölni. Mert ez a közlés és a külső kifejezés korántsem üres forma, hanem magát a belső életet eleveníti és élteti.

Képzeljük el, hogy valaki imádkozás közben kezét a nadrágzsebében tartja. Vajjon mit határoz ebben az esetben a külső forma és tartás, hogy igazán komolyan és ájtatosan imádkozik az ember? Tehát a forma lényeges, mert a belső ájtatosságot épen az erősíti és biztosítja.

Ismerek embereket, akik őszinte tisztelettel viseltetnek anyjuk és atyjuk iránt, de külsőleg nem mutatják, olyan gondtalanul beszélnek velük, akár pajtásaikhoz szólnának, székeken és pamlagon heverésznek jelenlétükben, neveletlenül köszönnek, szerénytelenül ellentmondanak, szóval egyáltalán nem érzik tiszteletük külső formákban való kifejezésének szükségességét. A faágon daloló pintyőke ki tudja önteni kis szive érzelmeit, csak ők tartják magukban érzelmeiket. Pedig ha nem is tud mindenki festeni vagy zenélni, költeni vagy mintázni, mégis mindenki lehetne azért nagy művész, ha érzelmeit a viselkedés szép formáiban, a maga alkotta formákban próbálná kifejezésre juttatni.

Aki pl. tiszteli atyját mikor felelnie vagy ellentmondania kell, találja meg az alázatosság és szerénység kifejező hangját, hogy olyan meghatva hallgassuk, mint Bethoven valamely dalát, amelyről azt mondják: «Az egyszerű érzéseket oly

tökéletesen fejezi ki, hogy úgy érezzük, mintha ezt az érzést csak általa ismertük volna meg». Ugy látszik, manapság kiment már a divatból, hogy a fiú felálljon, ha atyja szól hozzá s e tekintetben a leghihetetlenebb léhaság honosult meg. Pedig mennyire megtiszteli magát a fiú, aki visszaállítja és szentnek tartja az ilyen régi szép szokást! Hallgatni ha atyánk beszél, közbe nem szólni, egész magatartásunkkal érdeklődést és figyelmet mutatni, mindezek a formák valóságos benső örömet kell hogy jelentsenek arra nézve, akinek csak némi hajlandósága van a művészetre.

Azelőtt sokkal több ilyen nemes formaság szerepelt az életünkben, az újabbi időben egészen elszegényedtünk e tekintetben. Napjainkban minden balgaságot földolgoznak festészetben, költészetben, zenében, de a lélek legnemesebb, leggazdagabb, magasztos érzelme az édesanyánk iránti tisztelet, mind ritkábban nyilvánul meg finom formában. Az araboknál a fiú leveti cipőjét, mielőtt anyja elé lépne. Minő szép szokás! Oly sokat kifejez. Hogy az anya közelében szent a föld és nem szabad az utca pora által bemocskolni, hogy csendesen és szerényen kell viselkedni jelenlétében. Nálunk ellenben a fiúnak még az sem jut eszébe, hogy tisztességesen letisztítsa cipőjét és nem restelli az utca porát anyja szobájába vinni. Hát ez tisztelet? Aki szíve gyöngéd érzelmeit nemesen óhajtja kifejezni és gondosan tisztított cipővel járul anyja elé, nem is éktelen lármával ront a szobába, hanem nesztelenül és illedelmesen közeledik anyja felé, az költeményt alkotott, az valami láthatatlant látható formába öntött, az művész.

Számos példát sorolhatnék még föl. Vannak pl. jószivű, jóindulatú emberek, akiknek a külső formáról és a helyes modorról fogalmuk sincs, olyanok, mint akik sem beszélni, sem írni nem tudnak. Ha szólunk hozzájuk, a mennyezetre bámulnak, kinéznek az ablakon vagy a képes folyóiratot lapozzák. Pedig a jó modor azt is követeli, hogy magatartásunk és arckifejezésünk megmutassa figyelmünket és érdeklődésünket. Nagyon is hangos beszéd és a folytonos önmagunkról való fecsegés szintén modortalanság, mert nem engedi kifejezésre jutni, hogy érezzük, milyen aprók vagyunk magunk és mennyit köszönhetünk másoknak. Vannak olyan emberek, akik egész magatartásukkal nem is akarnak egyebet kifejezni, mint hogy önmagukat a teremtés remekművének tartják.

Az ú. n. udvariasság ne legyen egyéb, mint gondolkodásunk kellemes és nemes formája. És itt ugyanazt észlelhetjük, mint a tisztaságnál. Szép külső szokások lelkünk érzelmeinek erősítésére és élesztésére szolgálnak. Aki pl. az embertársaival való érintkezésben szeretetreméltó és szerény modort sajátított el, annak a jóságát és szolgálatkészséget ez annyira fokozza, hogy kellemetlen emberekkel szemben is csak nyájasan fog viselkedhetni. Vannak akik képmutatásnak tartják kellemetlen emberekkel szemben a nyájas bánásmódot, de ez alapjában téves fölfogás. Nem, a barátságos modor legbensőbb és legjobb énünknek kifolyása és segítségünkre van életünk olyan óráiban, amidőn nem állunk legbensőbb énünk magaslatán, mint ahogy a művészet felemel és földerít bennünket szomorú időkben.

Hallottam egy festőről, ki nem akarta eladni képeit, pedig szép összegeket ajánlottak értük. Oly drágák voltak előtte, hiszen mindegyikük egy-egy benső érzését fejezte ki oly tökéletesen, hogy mikor rájuk nézett, ezek az érzelmek újra életre keltek benne. Ezért maga körül tartotta őket; itt egy szép tájképet, ott egy anyát alvó gyermekével, amott egy templomi jelenetet.

Aki megtalálta a helyes és szép formákat, melyek érzelmeinek látható létezést adnak, az egész életen át híven fog hozzájuk ragaszkodni. Oly becsesek lesznek előtte, mint ama festő előtt az ő képei, mivel legnemesebb indulataira emlékeztetik azoknak látható megnyilatkozásai úgy, hogy kétszeresen éli a maga életét szive mélyében és életének látható szokásaiban.

2. Anya és leánya.

Egyszer a villamoson a következő jelenetet láttam: A város legkedveltebb, legünnepeltebb színésznőinek egyike ült a kocsin anyjával, aki valószinűleg néhány napi látogatásra időzött nála. Szembetünő volt, hogy az anyja ifjúságában nem a leggondosabb nevelésben részesülhetett és azonfelül igen ideges volt. Folytonosan hangosan és türelmetlenül beszélt és felnőtt lányát folyton haragosan dorgálta úgy, hogy az összes utasoknak a figyelmét magára vonta. A leány ahelyett, hogy — mint sajnos, nem egyszer megesik — maga is türelmetlenül rárivallt volna, hogy: ugyan mama, kérlek hallgass

már egyszer, ahelyett az utasok olyan előadás szemtanúi lehettek, mely a közönségre alighanem jóval maradandóbb benyomást tett a színpadi sikereinél. A leány maga a megtestesült szeretetreméltóság és gyermeki tisztelet képe maradt, anyja heves kérdéseire gyöngéd előzékenységgel válaszolt s a harag, türelmetlenség minden jele nélkül igyekezett anyját megnyugtatni. Ezt a szép látványt teljes tíz percig élvezhették az utasok. Midőn a két nő kiszállt, alighanem mindenkin az az érzés vett erőt, hogy babérkoszorút kellene a leány lába elé tenni és viharos tapssal háromszor kihívni. Ez az eljárás persze sértette volna az anyát és különben is a villamos kocsi nem állt volna olyan sokáig.

3. Az anya.

Bizonyára ismeritek Rafael sixtusi Madonnáját. Mondjátok: Vajjon vannak-e valóságban ilyen asszonyok? Alig hiszem. De hogyan alkothatott Rafael ilyen képet, ha Madonnájához hasonló asszony egyáltalában nem él? Ő maga a következőképen mesélte el egyszer a mű keletkezésének a történetét. Számos anyát figyelt meg és mindegyikükben talált valami szépséget, ezeket — mint a méh a mézet — összegyüjtötte és ebben az egy képben egyesítette. Láthatjátok tehát, hogy ez az isteni fenség és tisztaság nem a képzeletnek a szüleménye, hanem az életben látott szépségek összefoglalása. A Madonna magasztos szépségéhez földi asszony egyáltalán nem hasonlítható; de minden gyermek fölé hajló anyában van valami magasztos és mennyei, csak meg kell őt tudni látni.

Az emberek legnagyobb része nem látja, mivel az anya talán beteges, fáradt, a sok munkától kérgesek a kezei és durvák a vonásai és a sok gond és fáradtságtól talán ingerült. Ezért nem látják rajta az aureolát. De a nagy művész szeme többet lát a közönséges embernél és Rafael ilyen Istentől ihletett művész volt. Ne csak a szép képet lássátok a Madonnában. A legértékesebb, amit a művésztől kapunk az, hogy megtanít látni mélyebben, igazabban. E kép figyelmes tanulmányozása után egész más szemmel kell édesanyátokat néznetek. Figyeljétek meg arcát, ha este ágyatok vagy testvéretek fölé hajol, vagy ha betegágyatok mellett virraszt. Látjátok-e a sugárfényt az arcán? Nem

valódi aureoláról van szó, hanem valami mennyei kifejezés honol az arcán és ezt az teszi, hogy e pillanatban magáról teljesen megfeledkezett és egész valóját csak a legönzetlenebb szeretet és gyöngédség hatja át. Minél kevesebbet gondol valaki saját magára, annál inkább olyanná válik az arca, mint ha nem is a földön élne. Azért mondják oly gyakran: «Az én anyám valóságos angyal».

Jól tudom, hogy vannak olyan anyák is, akik épen nem angyalok és a legjobb anyákat is elhagyja némelykor erejük és néha hevesek és ingerültek és gyermekükkel szemben igaztalan eljárásra is ragadtatják magukat. De hát azt hiszitek, hogy Rafael mindezt nem tudta, nem látta? Csakhogy ő messzebbre nézett ezeknél; csak az átvirrasztott éjszakákat nézte, az aggodalom és a gond óráit és ha arra a mérhetetlen szeretetre és gyöngédségre gondolt, mely nappal és éjjel az egész világon, ezer meg ezer anya csókjából árad az alvó gyermekekre, akkor az anya szeretete oly magasztos fényben állott előtte, hogy ez a fény elhomályosított minden emberi gyarlóságot és ebből a ragyogásból egy sugár odaesett az önmegtagadásban és szeretetben szegény anyák homlokára is. Azért azt mondom nektek: «Aki szentnek tartja anyját, aki mindig gyöngéden és szerényen viselkedik vele szemben akkor is, ha ingerült és elkeseredett, az Istentől ihletett művész, mert szeme a földi tökéletlenségeken keresztül föl tudja ismerni az édesanyában rejlő szentséget és nagyságot. Aki mindenkor lovagiassággal és finom gyöngédséggel veszi körül anyját, mint valami királynőt, arról rögtön tudom: rafaeli szemei vannak, tudja, mi az az édesanya.»

Hallottam egyszer egy emberről, akinek oly vad és fékezhetetlen anyja volt, akár egy mesebeli boszorkány, de fia mindennek dacára angyali szelídséggel bánt vele és olyan tisztelettel, mint valami hercegnővel. Egyszer megkérdezték, hogy miért nem utasítja rendre ő is egyszer az övéhez illő hangon; azt felelte: «Nem tehetem. Minden anya, aki gyermekét karján ringatta, szent előttem, olyan nőnek tartom, aki valami szentséges ruhát öltött magára, azért tisztelettel hajlok meg előtte, amíg csak élek».

Gyakran volt alkalmam tapasztalni, hogy gyermekek amikor felnőnek, türelmetlenek és szerénytelenek lesznek anyjukkal szemben. De ha ezt szemükre vetjük, azt mondják: «Hja, a mama maga az oka. Mindig szid bennünket és olyan

türelmetlen és heves!» Igen, de hát honnan ez az ingerültség és idegesség? Gondoltatok-e már arra, hogy ha egyetlen egy éjjel nem alusztok, mily rosszkedvűek és kiállhatatlanok vagytok? És édes anyátok hány éjjel nem aludt miattatok! Nem csupán a betegágyatoknál töltött éjjeleket értem, hanem azokat is, midőn a hibáitokon való gond és bánat űzte el az álmot fáradt szeméről. És tudjátok-e, hogy ezenkívül is még mennyi gond nyomja lelkét, amelyről talán csak később vagy talán soha nem fogtok tudomást nyerni? Egy egész évig kellene éjjel-nappal aludnia, hogy mindazt az álmatlan éjet helyrehozza, amit miattatok virrasztott át, csakhogy erre nem volt ideje, azért természetes, hogy meggyengültek az évek folyamán az idegei és ennek következménye az ingerültsége és türelmetlensége. De aki arra gondol, hogy édesanyja ő érte áldozta föl egészségét, annak szégyenpír borítja el az arcát, valahányszor tiszteletlenül felelt neki.

4. Ha az atya megbotlott.

«Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy e földön», így hangzik a negyedik parancsolat. De, sajnos, valószínűleg tapasztaltátok már, hogy nem minden atya olyan, amilyennek az iskolai olvasókönyvek írják le az édesatyát. Vannak durva és szívtelen atyák is, akik verik feleségüket és gyermeküket; akik a korcsmába viszik a heti fizetésüket, sőt még olyanok is vannak, kik börtönben ülnek. Három évvel ezelőtt tanítottam egy kis fiút, akinek az atyja lopás következtében börtönbe volt zárva, ily körülmények között bizony nehezére esett atyját tisztelnie. Ezen esetre gondolva, tanítás közben a következő kérdést tettem fel: «Lehetséges-e, hogy egy gyermek tisztelje az atyját, ha az börtönben ül?» Egy ideig halotti csönd uralkodott az osztályban, míg végre egy munkás leánya eképen szólalt meg: «Igen, mert hiszen ha még mi is elhagynók, akkor teljesen elfásulna». Azt hiszem, ez volt az egyetlen helyes felelet. Nem csupán az atya tartozik felelősséggel gyermekeiért, hanem viszont, ezek is tartoznak felelősséggel atyjukért. Valamennyien felebarátainknak jóindulatára vagyunk bizva s ezért kötelességünk segítőkezet nyujtani embertársunknak, ha ez botlást talál elkövetni. Senki a világon el nem veszhet mindaddig, amíg van valakije, aki hisz a benne szunnyadozó jóban. Egyszer New-

York egyik nagy iskolájában vasárnapi ájtatosságon vettem részt, amelyet a gyermekek a következő ünnepélyes szavakkal kezdtek: «Minden emberben, aki e világra jő, van valami világosság!» Igenis, *van* világosság még a bűn és a tévedések által elsötétedett ember lelkében is, de csak azok látják, akik szeretik és biznak benne; ügyész, biró és börtönőr bizony csak ritka esetben, rendesen csak gyermekei látják — a gyermekei! Ők talán tudják, milyen szomorú volt a gyermekkora, milyen korán elvesztette édesanyját, milyen rossz dolga volt életében és mennyi keserves sóhaja szállt az égre éjjelenként — azért szent és tiszteletreméltó előttük még szerencsétlensége közepette is. Ismertem egy férfit, ki kalapot emelt, valahányszor fogházkocsi haladt el mellette és így szólt: «Mindnyájan bűnösek vagyunk abban, hogy ez az ember ennyire süllyedt, olyan sok még a szívtelenség a földön, olyan kevés a testvéri szeretet és irgalmasság, hogy nagyon könnyű valakinek megbotlani».

Tudjátok, fájdalom, bizonyára azt is, hogy vannak atyák, akik este részeg állapotban szoktak hazatérni; vajjon a gyermekeknek ilyenkor megvetéssel kell-e elfordulniok atyjuktól? Semmi esetre! Képzeljetek el egy atyát, aki például gyermekkorában történt baleset következtében gyönge testalkatú maradt, akinek elnyomorodott a lába, ami kívülről nem látszik ugyan, de furcsa járása miatt az utcai gyerekek kinevetik, vajjon a saját gyermekei szemében is nevetséges lesz? És ugyan miért nem? Azért, mert ismerik rejtett baját és tudják, hogy mi az oka. Hasonló az eset, ha az atya iszákos. Talán tudják, hogy ez öröklött betegség, vagy hogy gyermekkorában súlyos betegség bénította meg akaraterejét. Vagy más okról van tudomásuk, mily módon tett szert erre a végzetes szokásra. Volt egykor egy plébános, aki így szólt, ha valami részeg emberről hallott: «Szeretném tudni, mi lappang ez alatt; vajjon miért iszik ez az ember?» És rendesen azt tapasztalta, hogy az illető el akarta magát kábítani, mert ballépést követett el, mert munkájában nem lelte örömét és keveset keresett, vagy pedig mivel titkos bánat terhe nehezedett lelkére és nem tudott nemesebb forrásból vigaszt meríteni. Természetes, hogy nem szabad szépíteni a részegességet, lealázó és szörnyű dolog ez, de aki nem kutatja, hogy mi vezethette rá a szerencsétlent, nehezen fogja rá az orvosságot megtalálni. Ne itéljünk el gondolkozás nélkül senkit, aki e vég-

zetes szenvedély hatalmába került, legkevésbbé akkor, ha hozzánk tartozik, ismerjük multját s lelkét. A megvetés csak még mélyebben taszítja a züllésbe. A város szegényebb kerületeiben nem egyszer láttam, mint igyekeztek kétségbeesett asszonyok, hol sirás, hol szitkozódás közt hazahivni férjüket a korcsmából. Ez természetesen nem gyermekeknek való, de azért az ő számukra is van mód, amellyel segíthetnek: ha t. i. lankadatlanul kitartanak a tiszteletben és szeretetben atyjuk iránt. Ha látja, hogy tisztelettel bánnak vele, talán önmagát is jobban fogja becsülni és többet fog adni magára. Arra nézve is sokat tehetnek a gyermekek, hogy a korcsmánál jobban megszerettessék atyjukkal az otthont. Egy munkás tíz éves kis leánya megtanult citerázni, hogy kellemessé tehesse atyjának az estéket. Eleinte persze a hamis hangok még jobban a korcsmába űzték, de később szép ábrándos népdalok következtek és az atya lassankint kezdett otthon maradni: dohányozva ült ott gyermeke mellett, mereven bámult a kék füstkarikákba, halkan dúdolta vele a dallamot és talán érezte, hogy ébred a szivében sok minden, ami évek hosszú során át szunnyadott.

Ne gondoljátok ám, hogy minden gyermek mindjárt szörnyen szánalomraméltó, aki nem élvezheti a kedves otthont, akiknek szerencsétlen szülői vannak és nem látnak maguk előtt jó példát. Mindenesetre én is sajnálom őket, hiszen sok szép dologtól meg vannak fosztva, de viszont jutott nekik osztályrészül valami olyan nagy dolog, amiről csak szívdobogással emlékezhetünk meg: megmutathatják, hogy mi mindenre képes az igaz, tiszta szeretet! Míg más gyermekek mindig csak másoktól kapnak, ők maguk adhatnak. Atyjuknak gyors lábú, gyöngéd kezű, kedves hangú védőangyalaivá válhatnak; és még akkor is, ha igyekvésüket nem koronázza siker és a sors kegyetlen csapást mér rájuk, még akkor sem szabad azt hinnünk, hogy nemes törekvésük kárba veszett, mert az igaz szeretet örök időre gazdagítja azt a szivet, amely kisugározza magából és mennél többet ad belőle másnak, annál több marad neki.

5. Kegyelet.

Most abban a korban vagytok, midőn végtelen büszkék szoktunk lenni ifjú bölcseségünkre, mint ahogy 11—12 éves gyermekek büszkék a saját órájukra, hiszen most már nem

kell többé a felnőttektől kérdezniök, hogy hány az óra! Titkos örömmel észlelitek, hogy meg tudtok érteni olyan könyveket, melyeket csak felnőttek szoktak olvasni, sőt még olyan könyveket is olvastok, amiket szüleitek nem ismernek, olyan dolgokat tanultok, miket ők nem tanultak — és mindez bizony a fejetekbe száll néha. Eszeteket valóságos csodalámpának érzitek, amely bevilágít az élet legsötétebb mélységeibe és ha valaki oly titokról akar beszélni, amik még rejtve vannak előttetek, fölényes mosollyal gondoljátok: «Nem vagyunk olyan buták, mint amilyennek látszunk; az ember tizenhat éves korában mindent megért, sok minden világos előttünk, ami az öregek számára rejtély».

Hát semmiesetre sem szeretnélek benneteket ettől az eszeteken való örömtől megfosztani, de kérdezek valamit, ami talán kissé nagyobb óvatosságra fog inteni. Nem véleményemet akarom rátok erőszakolni, hanem figyelmeztetni szeretnélek benneteket valamire, amit talán már magatok is megfigyeltetek. Nem tünt-e fel nektek, hogy egész másképen itélitek meg az élet bizonyos eseményeit, ha alkalmatok volt magatokon megtapasztalni? Már előbb is gondolkoztatok felőle, beszéltetek róla és azt hittétek, hogy éles eszetek átlátta a dolog lényegét. És csak most ébredtek tudatára, hogy mindeddig még meg nem tapasztaltátok, tulajdonképen a sötétben tapogatództatok. Képzeljétek el pl., hogy soha komolyan betegek nem voltatok. Meg fogjátok érteni, ha azt mondom, hogy sejtelmetek sem lehet egy nagy beteg testi és lelki állapotáról, hogy mire van szüksége, hogyan nézi az életet. És legyetek bár a legragyogóbb tehetséggel megáldva, az emberi életnek nagy tere zárva van tudástok elől.

Vagy tegyük fel, hogy életetek mindig kizárólag a szerencse és siker jegyében állott, hogy szeretet, barátság és jólét között folytak le napjaitok és a Gondviselés tehetséggel áldott meg a munkára és tanulásra. Mit tudnátok akkor szerencsétlenségről, elhagyatottságról, szegénységről és milyen lehetetlen volna megitélnetek, hogy gyönge és korlátolt eszű emberek mily nehézségekkel küzdenek és mennyire rászorulnak embertársaik segítségére!

Képzeljétek el továbbá, hogy valaki könyvet írna, vigasztalásul szeretteink halálára, anélkül, hogy maga valaha elvesztett volna valakit, akit szeretett, anélkül, hogy tapasztalta volna az ittmaradottak vigasztalan elhagyatottságát, vagy ismerné azokat

a gyötrő szemrehányásokat, amelyek olyankor kínozzák az embert, hogy nem volt elég szeretettel a drága halott iránt, nem igyekezett eléggé megkönnyíteni az életét; — azt gondoljátok, hogy ilyen író komolyan megérti azt, amiről olyan ékesen beszél és hogy képes volna igazi vigasztalást nyujtani? Nem, ilyen esetben jogosult az a megjegyzés, hogy úgy beszél, mint a vak a szinekről. Amit ír, csak halvány rajza az életnek, nincsenek benne szinek. A színt, az élet igazi tartalmát, nem adja meg más, csak a belső megtapasztalás, az átélés.

Ezeket a példákat legkülönfélébb módon lehetne még szaporítani, de bizonyára látjátok már, mi az az igazság, amelyre föl akarom hívni figyelmeteket: hogy t. i. az ész magában a legfontosabbról és legszükségesebbről, a benső életről és embertársaink lelki állapotairól semmit sem tud mondani.

Szándékosan beszélek a legfontosabbról és legszükségesebbről, mert földi boldogságunk és békeségünk sokkal inkább függ az emberi lélek ismeretétől . semmint a természet megismerésétől; mert életünkben első sorban emberi lelkekkel van dolgunk s csak azután következnek az állatok, a kövek és a fák.

Mi következik tehát a fentemlítettekből? Az, hogy eme legfontosabbra vonatkozólag oly emberektől nyerhetünk legnagyobb világosságot, akik életükben a leggazdagabban és a legmélyebben éltek és szenvedtek. Aki ezt megértette, azon nagy szerénység fog erőt venni. Szellemének régi gőgje most érthetetlenné válik előtte, hirtelen világosan látja, hogy az ifjúság tapasztalatok hiányában mily keveset érthet az életből és az új belátás ama nemes érzésben nyer kifejezést, amelyet «kegyelet»-nek nevezünk. Ezt a kegyeletet tekintette Goethe, ez a nagy és szabad ember a valódi műveltség legfontosabb alkotó részének. Az egész lelket betöltő tisztelet elárulja a valóban művelt embert, aki ismeri ama forrásokat, melyekből minden bölcseség és megértés ered és nem becsüli mértéken túl szellemi képességét. Ez a kegyelet arra vall, hogy van már élettapasztalatunk, a kegyelet hiánya pedig a fiatalembereknél gyermekes öntudatlanság. A valódi tudás első és legszebb bizonysága mindig az, ha egy fiatalember szülei iránt beszédében és egész magatartásában föltétlen tiszteletet tanusít: megmutatja ezzel, hogy tisztában van a

bensőbb élettapasztalat jelenségével, tisztelettel hajlik meg előtte — ezzel önmagát is megtiszteli és az érettség bizonyítványát állítja ki magáról.

Itt talán az a kérdés fog bennetek támadni, hogy igazán csak tapasztalatok árán szerezhetünk-e meg minden életismeretet — hiszen még maga Krisztus Urunk sem élt át mindent, s így az emberi érzések egy része ismeretlen maradt előtte. Mégis neki tulajdonítjuk a legnagyobb bölcseséget. Erre azt mondhatom:

Igenis, élet- és lélekismeretnek a tapasztalás mellett még egy másik forrása is látóvá tesz és ez a másokkal való mélységes együttérzés. Csakhogy ez a látnoki együttérzés nem adatik meg az ifjúkorban, ezt csak a szenvedés, a lemondás, a nagyszabású önmegtagadás szerzi meg. Az ifjúkorban nagyobbrészt annyira el van az ember foglalva saját magával, hogy nem marad mások számára annyi gondolata és érzése, amennyi képessé tenne beleélni magunkat mások életébe. Nagy művészek képesek erre alkotásaik ihletett perceiben, mivel lángelméjük saját lelkükön túl ragadja őket, és képes volt Krisztus Urunk, mert ő teljesen legyőzött minden önzést.

Látjátok tehát újra, hogy az ész mennyire nem elegendő a legfontosabb tudomány elsajátítására, amelyre életünkben leginkább van szükségünk: embertársaink megértésére és hogy korlátoltságunknak és szűk látókörűségünknek mennyire egyetlen méltó kifejezése a tisztelet és a szerénység. Csak az a valóban művelt ember, akinek homlokáról ezt a vallomást olvashatjuk: «Minő jelentéktelen vagyok és minő keveset tudok magamtól, mennyire szomjúhozom a megszentelt hagyományok segítségét és a lángelme világosságát!»

«Tisztelt atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy e földön!» — így szól a biblia. Más parancsolat nem tartalmaz ilyen magasztos igéretet. Ebben mély értelem rejlik. Mert a kegyelet az a hatalmas erő, amely megnyitja a lelkek kelyhét a magunkénál magasabb bölcseségnek és aki nem ápolja magában ezt a nemes tiszteletet, hanem elbizakodik és mindent jobban akar tudni, az lelkileg nem fejlődik, hanem szive és kedélye elszárad, elnyomorodik és hajótörést szenved. Elzárta maga előtt az élet valódi tudományához vivő utat, a mult iránti kegyelet útját és az élettapasztalat gazdag kincseit, amiket legnagyobb szenvedők élete és szenvedései

nyitottak meg előttünk. Csak ezen az uton érhetjük el az élet mélyebb megértésének tudományát, itt nyilnak meg szemeink a jövő munkája és a haladás számára.

6. A boldogság csillaga.

Ismeritek talán a német költő szomorú dalát, mely egy ifjúról és egy fiatal leányról szól, kik titokban megszöktek és elpusztultak — örökké letünt egükről a boldogság csillaga. Titokban szöktek el hazulról, ez mindent megmagyaráz. Nem lehettek boldogok, mert hűség nélkül nincs boldogság e földön s aki vágyai kedvéért szó nélkül és hideg szívvel el tudja hagyni atyját és anyját, abban nincs meg a hűség áldása künn a világban sem, a barátság és szerelem számára. Amit szülőinkkel szemben elmulasztunk, azt később másokkal szemben is el fogjuk mulasztani; erre vonatkozik, hogy a szülők áldása házat épít a gyermekeknek, amin nem pénzbeli támogatást vagy közbenjárást kell érteni, hanem azt a nagy igazságot, hogy aki nem tudott szerény tisztelettel meghajolni szülei akarata előtt s békességben hagyni el szülei házát, arra pusztulás vár az életben. Mert idegenekkel szemben még kevésbbé lesz képes tapintatosságra és önuralomra, azért békétlenül, elégedetlenül fog élni és halni. A szülőinkhez való viszony az a komoly próba, melyet meg kell állnunk, az életre való érettségünk bizonyságára.

Tagadhatatlan, hogy lehetnek esetek, midőn felnőtt gyermekek nem áldozhatják fel akaratukat szülőik kívánságának. De aki ilyenkor titokban elkeseredve, szivében haraggal távozik a szülői háztól, az veszni fog. Épen ily esetben kell legyőznünk türelmetlenségünket és kimeríthetetlen türelemmel és szeretettel kell megtenni a szükséges lépéseket. Mert csak a legtisztább és legfennköltebb szándék és meggyőződés jogosítja fel a gyermeket a saját útján való haladásra, és mi volna kedvezőbb alkalom arra, hogy szent meggyőződésük tisztaságáról tanuságot tegyenek, mint az a mód, amellyel szülőik beleegyezésèt akarják megnyerni.

«Aki atyját és anyját el nem hagyja miattam!...» — mondá Krisztus Urunk. De jól jegyezzétek meg; azt mondja: *miattam!* Azért mindenki, aki szüleinek akarata ellenére akarja járni a maga útját, ezerszer is kérdezze meg magától: «Iga-

zán a legmagasabb dolgokat cselekszem-e, vagy talán csak makacsság, szeszély vagy önzés indít? «Épen ezért ilyen válságos időben mindenki nagy bizalmatlansággal nézzen magára, kutassa lelkét, a legnagyobb komolysággal mélyedjen el nemes és szent könyvekbe, hogy erős maradjon a szeretetben és le ne tünjék egéről a boldogság csillaga.

7. Önkéntes engedelmesség.

Önkéntes engedelmesség — ezzel a szóval már előre is jelezni akarom, hogy a rabszolgák és a kiskorúak engedelmességén kívül van olyan engedelmesség is, amelyet szabad emberek önként vállalnak és gyakorolnak.

De vajjon miféle ok indíthat egy szabad embert arra, hogy akaratát alávesse a másénak?

Az egyik indító okot megismertük a kegyeletről való elmélkedésünkben: önként meghajolunk a nálunknál gazdagabb élettapasztalat előtt, ha nem tudjuk is megérteni tanácsát vagy parancsát. Érezzük, hogy az élet helyes megitélésére ép oly feltétlenül szükséges az átélés, mint idegen országok és népek helyes megitélésére az utazás és a személyes benyomások. Az ifjúságnál saját éretlenségének szerény tudata, mint láttuk, az első lépés az érettség felé és ez az önkéntes engedelmességben nyer kifejezést.

Még egy más okot is szeretnék említeni arra, hogy miért észlelhetünk épen valóban szabad és erős jellemű embereknél gyakran hajlamot az önkéntes engedelmességre. Könnyen meg fogjátok ezt érteni, ha egy, bizonyára már több izben tett megfigyelésektek eszetekbe jut: tudniillik, az olyan emberek, akik feltünő öltözködésük- és egész fellépésükkel tüntetően hangoztatják, hogy ők önálló és a többiektől különböző emberek, hogy épen az ilyen embereknek nincsen igazi erős, önálló egyéniségük. Hiszen különben nem volna szükségük cégérre. Épen úgy azok sem erős jellemű emberek, akik irtóznak az engedelmességtől, mert azt hiszik, hogy ezáltal elvesztik önállóságukat és saját énjüket nem tudják érvényre juttatni. Az igazi erőt és gazdagságot az jellemzi, hogy fölöslege is van, az ilyen igazi önállóságot és kimeríthetetlenséget pedig legjobban az bizonyítja, ha az ember nyugodtan megengedheti magának az engedelmességet

és mások szolgálatát: nincsen szüksége reklámra és hencegésre, magafitogtatásra, hiszen nem külsőségekben áll az önállósága.

«Akkor érzi lelkem a legszebb szabadságot, amikor engedelmeskedem» — mondja Goethe Iphigeniája. Mit jelent ez? Fokozhatja az engedelmesség szabadságunkat? Aki szabadságon nem azt érti, amire minden ló képes, azaz rugdalózni, bokrosodni és vadulni — csak igennel felelhet e kérdésre. Csak akkor érzi magát igazán szabadnak az ember, ha felszabadult az önzés zsarnoksága alól. Minden, ami ebben segít, szabaddá tesz. Viszont mindaz, ami külsőleg szabaddá tesz, de aztán a saját énjét jobban az életnek és törekvésnek középpontjába állítja, az a szabadság látszatának dacára sem adja meg az igazi szabadsággal járó mélységes fellélekzést és boldog megnyugvást. Sokan úgy vélekednek, hogy saját akaratunk győzedelmes érvényesítésében rejlik a legnagyobb boldogság és felsőbbség. De így csak az gondolkozhat, aki nem ismert még nagyobbat: az önlegyőzést. Erre vonatkozólag mondja Goethe: «Ama zsarnok erőtől, mely mindent láncra ver: csak az lehet szabad, ki önmagát legyőzte,» Tehát a legszabadabb ember az, aki önmagát győzi le! Mivel pedig sem éhség, sem szomjúság oly nehezen le nem győzhető, mint az önösség, ezért az önkéntes engedelmesség a legfényesebb győzelem, amelyet ember arathat. Ez szabadíthatja meg legtökéletesebben önmagától. Igy az engedelmesség az önzetlenségnek is iskolája.

Ezek után bizonyára megértitek, hogy a szerzetekben miért tesznek felnőtt emberek fogadalmat az önkéntes engedelmességre és hogy a kereszténységben az engedelmességnek miért jutott oly fontos szerep. (Emlékeztek Schiller balladájának szavaira: «Az engedelmesség a keresztény férfi ékessége».) Önakaratuk legyőzését az önzetlenség és szeretet nélkülözhetetlen előgyakorlatának tekintették, mert önmegtagadás, önakaratunkról való lemondás és önfeláldozó szolgálatkészség nélkül igazi nagy szeretet nem képzelhető. A középkor egyes kolostoraiban némelykor valóságos versengés támadt, hogy ki jut el az engedelmesség művészetének arra a fokára, hogy egy ellenszenves felebbvaló akaratának egy egész éven át zugolódás nélkül vesse magát alá. Keresték az ilyen alkalmat, ahelyett hogy kerülték volna. Lelkük nevelésére jó alkalomnak nézték az ilyet! Miután assisi szent

Ferenc megalapította a Ferenciek-rendjét és annak főnöke lett, mindig választott egyet a barátok közül, akinek szolgált: az önmegtagadás kedvéért, mely nélkül emberi haladás nincs.

De van napjainkban is egy társaság az önkéntes engedelmesség ápolására, amelybe mindnyájan beleszületünk és mind tagjai vagyunk és ez: a család. A szülők nemcsak arra valók, hogy gyenge kiskorunkban őrizzenek, hanem hogy szerető vezetésük mellett végigtanulmányozhassuk az engedelmesség lélekfelszabadító iskoláját és elsajátíthassuk az önmegtagadást épen azon a területen, amelyen a legnehezebb: önakaratunk ellenében. Ismertem egy kis fiút, akit irigyeltek a barátai, mivel gyönge akaratú szülei mindent megengedtek neki és tulajdonképen ő volt az úr a háznál. Pedig épen nem volt irígylendő, mert épen ezért elmulasztotta a lelke kialakítására a legjobb alkalmat, időt: elmulasztotta az engedelmesség gyakorlását, sohasem lett úr önakarata fölött, önösségének rabszolgája lett, sohasem tanult meg embertársaival bánni és a maga munkájára sem volt akaratereje, mert hát az önösség az akaratnak valamiféle görcsös erőlködése, de nem akaraterő: erőt csak az önlegyőzés ad. Aki tehát nem hajlandó az engedelmességre szülei kedvéért, tegye meg önmagáért. Minél jobban nehezére esik, minél jobban ellene lázzad az önállóságra való vágya, annál áldásosabb lesz számára ez a gyakorlat. A családi élet igazi áldása nem is annyira az a gondozás, amit nekünk ad, hanem inkább az, amit mi magunk vihetünk végbe: tehát nem annyira az, amit *kapunk*, hanem inkább, amit mi *adhatunk;* tehát legáldásosabb, legbővebb gyümölcsöt hoz az adakozónak épen az önkéntes engedelmesség.

Még egy más szempontból is meg akarom ezt világítani. Tudjátok-e, mit jelent az, hogy: aki nem tud engedelmeskedni, nem tud parancsolni sem? Hát az engedelmességet a parancsolás előiskolájának kell tekintenünk? Nem inkább azt hinné az ember, parancsolást csak parancsolás által lehet elsajátítani, míg ellenben az engedelmesség csak csúszás-mászásra képesít? Ha azonban jól meggondoljátok az eddig mondottakat, már sejthetitek, hogy áll a dolog. Az önkéntes engedelmesség legerősebben növeli az akaraterőt és minél nagyobb valakiben az akaraterő, annál biztosabban tudja vezetni mások akaratát, azaz parancsolni, még pedig sok kiabálás és fecsegés nélkül. Hiszen a parancsolás

művészete épen az erős akaratnak ez a nyugodt, biztos hatása az alattvalókra. A gyönge ember folytonos zsémbelésével és toporzékolásával, akinek akaratából nem árad ki az a villamos erő, amely az erős emberek sajátja és a benső tekintély hiányát külső kommandirozgatással szeretné pótolni: képtelen igazán parancsolni, mert nem edzette meg akaraterejét megelőzőleg az önmegtagadás iskolájában. Mindezt már az iskolában is megfigyelhetitek. Vannak egészen fiatal tanítók, akiknek egész lényük olyan parancsoló, hogy senki sem mer mukkanni előttük, anélkül hogy bothoz nyulnának, vagy mennydörgésszerű hangjukkal ijesztenék osztályukat. Honnan van ez? Onnan, hogy minden erős akarat parancsoló erőt áraszt magából másokra és tudtukon kívül is föltétlen engedelmességre kényszeríti őket. Még egy példát mondhatok: hallottam egy orvosról, aki nagy sikerrel gyógyított idegbetegeket s ezt legnagyobbrészt erős akaratának köszönhette, mely is kényszerítette, hogy összeszedjék magukat. Ez az orvos minden hónapban néhány napig bőjtölni szokott és ha kérdezték, miért teszi ezt, ezt felelte: «Folyton erősítenem kell akaratomat, különben nem tudnék hatni betegeimre». Ha odahaza alkalmat talált volna az önkéntes engedelmesség gyakorlására, akkor talán ezt a leghatalmasabb eszközt használta volna föl akaratának erősítésére. Örüljetek tehát, hogy megadatott nektek ez az alkalom, és használjátok, amíg csak lehet. A szülői ház a legmagasabb nevelőintézet minden ember számára — csak meg kell tudni látni az alkalmakat.

8. A halál mint jóbarát.

Tegnap elmentem egy bolt előtt, ahol kisebb bevásárlásaimat szoktam végezni és az ajtó előtt gyászkocsit pillantottam meg. Fekete lepel borította a bolt kirakatát és fölötte ez a fölirat volt olvasható: «Haláleset miatt zárva». A házban zokogó gyermekek jártak-keltek és a szomszédos ablakokból résztvevő arcok tekintettek le az utcára. Az anyát ragadta el a halál. Két nappal azelőtt láttam még a boltban mindennapi teendői mellett és immár örökre lehunyta szemét! Mily szörnyű lehet a gyermekeknek, ha ily váratlanul fosztja meg őket a sors attól, aki e földön oly híven őrködött fölöttük! De mennyire szörnyűbb az olyan gyermekre nézve, akinek szive mélyén ezt mondja egy hang: «Oly sok bánatot és

bosszúságot okoztam neki és most már semmit jóvá nem tehetek többé! Késő! Barátságtalan és mogorva voltam, gyakran meg is bántam viselkedésemet, de megvigasztalódtam azzal a gondolattal, hogy később, ha majd lesz saját tűzhelyem, magamhoz veszem anyámat és ápolni fogom.»

Gyermekek, láttatok-e már középkori festményt, amely az utolsó ítélet napját és a pokol kínjait ábrázolja? Ahol az egyiket nyárson sütik, a másikat tüzesfogóval csipkedik, a harmadikat vesszővel korbácsolják? Mindez a kín semmi ahhoz a szívmarcangoló fájdalomhoz képest, melyet az érez, aki szeretete és hálája kifejezését elhalasztotta addig, míg akit szeretett, elköltözött. Azért soha közönyösen ne menjetek el gyászoló ház előtt, vagy megnyugtató érzéssel, hogy nálatok — hála Istennek — minden rendben van! Hanem jusson eszetekbe, milyen kevés idő adatott, hogy elmondhassatok, és megtehessetek mindent, amit a szivetekben élő gyöngédség és szeretet parancsol. Ekkor a halál nem lesz számotokra szörnyű kisértet, hanem jóbarát, aki szelíd komolysággal lép hozzánk és ezt mondja: «Elég időtök lesz aludni, ha majd a föld alatt pihentek, most éljetek és nyissátok tágra szemeteket és sziveteket. Szeressetek, amig szerethettek».

XIII. Mivé tesznek bennünket cselekedeteink.

1. A boomerang.

Sokan közületek hallottak már valószinűleg az ausztráliai négerek sajátságos hajítófegyveréről, amely nagy ívben visszatér ahhoz, aki kihajította. Talán kaptatok is már ilyen boomerangot és ijedten menekültetek, ha alighogy hajítottátok, hirtelen saját fejetekre zúgott vissza.

Nem vettétek még észre: voltaképen az ember összes cselekedetei ilyen boomeranghoz hasonlók? Minden, amit teszünk, akár jó, akár rossz, nem száll el csak úgy a légbe, hogy soha vissza ne térjen és csak úgy másokat érjen röptében, hanem kétszeres erővel éri a magunk fejét, noha nem vesszük mindjárt észre. Sőt még akkor is, ha gonosz tettünk

nem árt annak, akinek kárt akartunk tenni; nekünk magunknak még akkor is oly biztosan megárt, mint ahogy a nap minden este biztosan lenyugszik. Halottam egyszer, hogy egy fiú az ablakból csúfszót kiáltott le a pajtására. Anyja szemrehányására azt felelte: «Hiszen ő nem is hallotta!» És úgy is volt. Csakhogy az a fiú nem sejtette, hogy minden csunya szó boomerang, amely bámulatos biztonsággal épen azt éri, aki elhajította. Ha a szitkozódás közben látta volna az arcát a tükörben, rögtön megláthatta volna, hogy hol sebezte meg ez a különös fegyver.

Azt kiáltotta le, hogy «marha» és abban a pillanatban egész lénye valami marhaszerűséget, valami durva, nyers és visszataszító jelleget öltött és pedig sajnos, nemcsak egy pillanatra, hanem valami nyoma ennek megmaradt rajta. Épen úgy, mint ahogy a szeretet minden gyöngéd szava, a tisztelet minden nemes megnyilvánulása megmarad valamiképen az ember lelkében, vagy amint minden egyes tornagyakorlat erősít egyet azokon az izmokon, amelyek végbevitték.

Vagy tegyük föl, hogy iskolatársatok megüt, vagy meglök és ti visszaütitek. «Rászolgált, hiszen ő kezdte!» így szoktak mentegetőzni. Helyes, de hát ti rászolgáltatok-e, hogy kárt tegyetek magatokban avval, hogy ti is durvaságot követtek el? Nem az ő ütése tett bennetek kárt, hanem az, amit ti mértetek őrá. Ez már boomerang volt, amely rátok zuhant vissza. Nem akarok rátok parancsolni, hogy aki meg üt vagy meglök, vissza ne üssétek, csak azt kérdezem: Megfontoltátok-e, hogy minden amit cselekesztek, nemcsak másokat ér, hanem benneteket is! És ha valaki meglökött, ér-e annyit a visszalökés, hogy úgy cselekedjél, mint valami ostoba ökör? Hiszen akkor a másik igazán diadalordításban törhet ki. Előbb csak testetek egyensúlyát billentette meg, most a lelketekét is megzavarta, amely pedig sokkal erősebb a testnél, tehát elérte célját. Minden összedőlt, akár a kuglinál, mikor kilencet ütnek. Viszont, ha erősek maradtok és csak fejcsóválva néztek rá, akkor az ütés csak arra volt jó, hogy még erősebbek lettetek tőle, mint voltatok.

Vagy mondjuk, hogy valami vizsga alkalmával egy kis csalást vagy becsületbe ütközőt követnétek el. Senki nem veszi észre és fényes sikert értek el. Azt mondom: minden ravaszságtok mellett is elfeledtetek egyet, valaki mégis jelen volt, aki észrevette: a saját lelketek! Ez pedig nehéz sebet

kapott, sőt nem egy esetben az ilyen első csalás halálos dőfés volt már, amely a végzetes örvény felé sodor. Tudjátok-e, hogy az első kis csalástól való ösztönszerű idegenkedés mit jelent az emberre nézve? Ami a fogaknak a zománc, az lelkünknek ez az irtózás. Ha a zománc tönkrement, akkor a fog a leggondosabb tisztogatás dacára is menthetetlenül romlásnak indul. Ha az első kis álnokság elkövetésétől való irtózásnak vége, akkor hajlandók leszünk a nagyobb hibákat is szépíteni, nincs többé páncélunk, elpusztult a zománc és védtelenül állunk szemben avval a sok mérges kisértéssel, amely az embert olyan édes ízével akarja elkábítani.* És amint a fog zománca annak kemény csontanyagából képződik, úgy ami abból az emberben a legszilárdabb és legkeményebb, ered a minden legcsekélyebb helytelenség elkövetésétől való félelem *finom és gyöngéd* érzése is, ami egyedül képes megakadályozni a rothadást. Keménységünk és szigorunk önmagunk, a puhaság a kényelem és a gyávaság iránt, ez az a szilárd anyag bennünk és az akaratnak ez a szilárdsága hasonlít ahhoz az anyaghoz, amely a hátgerincet és a szabad, bátor emberi homlokot alkotja. Legyetek tehát szilárdak és tartsátok mindenkor szem előtt, hogy milyen kárt tehet lelketekben a becsület legjelentéktelenebb megsértése. Egész életünk egy nagy vizsga, egy nagy próba, amelyet nem állhat meg sikerrel, aki tisztességtelen eszközökhöz szokott és amelyen csak az használ, ami az ember igazi benső valója. Ezen a vizsgán a legkisebb csalás is napvilágra kerül, viszont jutalmat nyer minden hűség és keménység, amellyel ellene mondtunk a puhaságnak. És ez a jutalom nem külsőségekben áll, hanem lelkünk békességében, embertársaink bizalmában és a magunk erejének édes és győzelmes érzésében.

2. Jószivűség.

Vannak gyermekek, akik ha szolgálatkészségre és szivességre buzdítjuk őket, ezt úgy értik, hogy osszák meg mással az almájukat és igyanak kevesebb csokoládét, hogy másnak több jusson. Ehhez persze semmi kedvük sincsen. «Miért gondoljunk mindig másokra, gondoskodjanak maguk-

* Csak mélységes bánat és igaz megtérés adhatja meg újra a jóban való biztosságot.

ról, hiszen más is zsebre dugja a csemegét, ha épen rábukkan» — gondolkoznak. A szeretet és jószívűség mellett az ő hitük szerint mindig a rövidebbet húzza az ember. Vajjon valóban így van-e?

Igen, kárt szenvedünk, ez bizonyos. De csak egyrészt. Másrészt ezerszeresen gazdagodunk az önmegtagadás révén. Persze nem ételben és édességben, de hiszen ezek amúgy is eltűnnek a gyomrunkban és pár perc mulva inyünk is régesrégen elfelejtette az ízüket, hanem gazdagodunk lelki erőben, ami képesít bennünket arra, hogy épen azt ajándékozzuk másnak, ami a legkedvesebb előttünk. És ez az erő a legritkább és legnemesebb emberi tulajdonság, mert természetünknél fogva mohón ragaszkodunk mindenhez, ami örömet és élvezetet igér és könnyen válunk rabszolgájává annak, amink van.

Minél többet adunk embertársainknak, annál jobban erősödik és tágul a szivünk. Ha pénzt ajándékozunk el, akkor ez fogy, ha egy gyertyával egy másikat gyujtunk meg, akkor annak a lángja nem fogy, még ha ezernyi gyertyát gyujtunk is meg vele, de ha szeretetet adunk másnak, a szeretet annál jobban gyarapszik bennünk, minél többet ajándékozunk el belőle. Aki ad, önmagát ajándékozza meg, nem hiába mondja a Szentírás: «Boldogok az irgalmasok». Aki ezt soha sem próbálta, annak persze nincs róla sejtelme.

3. A legkisebb falat.

«Mindig a legkisebb darabot kell kivenni a tálból» — mondta egy anya fiának. — «És miért?» — kérdezte a fiú. — Vajjon mit felelnétek erre? Hogy másnak több jusson? Igen, de hiszen épen ezt nem akarja a kis fiú belátni. Miért hagyná másnak, mikor neki is olyan kitünően ízlik?! Aki bírja, marja! Talán ilyenfélekép lehetne a dolgot megmagyarázni: Kellemesebb és boldogítóbb érzés embertársainknak szerezni meg valami jót, mint magunknak kaparítani meg. Csakhogy arra, hogy ezt az örömet átérezhesse, talán még nagyon fiatal. Ezt csak érettebb lélek érti meg. Egyelőre még úgy gondolkozik, hogy épen az a szerencsétlenség, ha mások veszik ki előtte a legnagyobb darabot! Hát hogyan lehetne rábírni, hogy érje be a kisebb darabbal?

Ilyenformán szólnék hozzá: igazad van, a legnagyobb darab ízlik legjobban és örülhet, aki megkaparította. Csakhogy

ez a gyönyörűség nagyon gyorsan elmúlik. És annak az embernek, aki a legnagyobb darab után szokott kapkodni és mohón kapja be zsákmányát, idővel az arca valami majom- vagy ragadozóállatszerű kifejezést ölt. Mintha a legnagyobb darabokban valami bűvös méreg rejlene, mely állattá változtatja azt, aki mohón kap utána, még pedig annál jobban, minél inkább kutatja mindenütt a legnagyobb darabot. A kicsiny daraboknak viszont más varázserejük van. Aki valódi szerénységből veszi ki őket, nem azért, hogy szerénynek lássék, annak a szeme és szája körül olyan kifejezés fog megjelenni, amely mindenütt bizalmat kelt. Figyeljétek meg a szerény embereket, vajjon nincs-e igazam! Ezt a titkot kevesen tudják, de aki megértette, az sohasem fog többé mohón a legnagyobb darab után kapkodni. Hiszen ő tudja, hogy látszólag veszít ugyan, de valóban titokzatos erőt nyer, az arca nem fog állatiassá válni, hanem kedves, szeretetreméltó arcra tesz szert.

4. Lincoln elnök.

Lincoln, az amerikai elnök, egy alkalommal kilovagolt és egy disznót látott, amely már-már belefulladt egy mocsárba és hiába igyekezett szabadulni. Az elnök leszállott lováról és kisegítette a disznót, emellett persze egészen összepiszkolódott. Az eset közismertté vált és mindenki csodálkozott, hogy egy elnök hogy okozhatott magának annyi fáradságot egy disznó miatt. Lincoln ezt felelte: «Nemcsak a disznó kedvéért tettem, hanem saját magamért is». Mit akart ezzel mondani? Minden bizonnyal azt, hogy ha valami részvételteljes jócselekedetet végeztünk, ezáltal nemcsak mások nyernek, hanem mi magunk is, amennyiben erőnk a gyakorlás által erősödik, a közömbösség következtében pedig tompul. «Szokjál hozzá, hogy ne tudj tétlenül nézni szenvedő lényt», ezt mondhatnók az embereknek. Ugy hat a közönyösség, mint a régi mesékben a gonosz varázslat, amelytől az emberek kővé váltak. Szánakozni annyit jelent, mint együtt élni mással és aki már nem tud szánakozni, az nem is él igazán.

Ha Lincoln a disznót vergődni hagyta volna, elfojtotta volna lelkében az együttérzés hangját, amint a lelkiismeret szavát is el lehet fojtani, ha az ember nem hallgat rá. De

akkor talán a négereket is a nyomor és a rabszolgaság mocsarában hagyta volna vergődni és nem lett volna belőle a rabszolgák felszabadítója, mert bizony akkor is ugyancsak gyakran megdobálták sárral és piszokkal és sokszor már a kétségbeeséshez állott közel. Aki csak azért él, hogy jól egyék, ebéd után kényelmesen szürcsölhesse a kávéját, elszívhassa a szivarját és aztán jól aludjék, hát persze annak le kell szoknia a szeretetről és a részvétről, de aztán nagyon, de nagyon szegény ember is marad!

5. A kisértés.

«A kisértés», ez a címe Pestalozzi egy kis elbeszélésének, amelyet most elmesélek. Ebből még világosabban megértitek, mit gondolok, amikor azt mondom: ami jót és helyeset elkövetünk, az nemcsak másokra nézve becses, hanem elsősorban önmagunkra nézve. Lehet, hogy mások talán észre sem veszik, de ez nem ok valami jótett elmulasztására vagy valami rossz elkövetésére, mert cselekedeteink soha sem mulnak el nyomtalanul fölöttünk: a legcsekélyebb önuralom erősebbekké tesz bennünket és a legcsekélyebb magaelhagyás gyengébbekké; a legkisebb hűtlenség és álnokság alattomosabbá és kapzsibbá tesz egész életünkön át. Azért soha sem szabad azt hinni, hogy szabad csalni és lopni olyat, amit a tulajdonosa talán meg sem érez, vagy nincs rá szüksége; vagy hogy szabad durvának lenni, ha a másik kezdte és csak ezen a hangon látszik érteni. Nem, összes cselekvéseink nemcsak másoknak szólnak, hanem saját magunknak is; tudniillik *saját magunkkal is foglalkozunk*, legbensőbb valónkkal, amelyet durvítunk vagy finomítunk avval, amit tennie engedünk.

Térjünk tehát vissza Pestalozzihoz. Volt egyszer egy igen derék falusi leány, aki jómódú, elkényeztetett emberekhez került szolgálatba. Csekély fizetését öreg édesanyjának küldte és inkább beérte a legszegényesebb ruházattal, semhogy magára költse pénzét. Történt azonban, egy Rackoli nevű ravasz inas megkörnyékezte, hizelkedő szavakkal árasztotta el és azt mondta neki, hogy mégis csak szégyen, ilyen szép leánynak rongyokban járni. A leány azt felelte, hogy nincs pénze és amit szerez, az anyjának küldi. «Az ember más

módon is megszerezheti, amire szüksége van» — válaszolta Rackoli. — És amikor a leány elszörnyedve hátrált tőle, suttogva magyarázni kezdte, hogy nagy és kis lopás közt különbséget kell tenni; az ember egyszerűen elvesz valamit, amire az uraságnak nincsen szüksége vagy pedig, ha valami apróságot talál, nem adja vissza. «Én az úrnőmnek a legkisebb gombostűt is visszaszolgáltatom, amit a szobában találok», mondta a leány. Erre Rackoli hangos gunyolódásban tört ki: «Mit, ennek a teremtésnek, aki ölebére egy hónap alatt többet költ, mint reád egy év alatt és aki a pénzt az ablakon szórja ki, ahol csak lehet és a gazdádnak, aki egy este a béred tízszeresét kártyázza el, ilyen embereknek gyüjtesz te gombostűket? Te bolond!» Ezzel magára hagyta. A leány eleinte teljes erővel védekezett a kisértés ellen, azonban mikor megnyíltak a szemei és látta, mennyire pazarolja az uraság a pénzt, míg anyja szegénységben nyomorog és ő maga koldusruhákban járkál, sőt ennek fejében még szidást is kap gazdáitól amiatt, hogy olyan keveset ad a ruhájára, ekkor megtört benne az ellenállás és midőn egyszer egy házi ünnepély alkalmával egy szép gyűrüt talált, ahelyett, hogy visszaadta volna, megtartotta magának azzal az elhatározással, hogy el fogja adni. Csakhogy a gyűrü nagyon értékes volt, kutatni kezdték; zavart tekintete csakhamar elárulta és nemcsak azzal vádolták meg, hogy vissza nem adta a gyűrüt, hanem, hogy úgy lopta — s a szerencsétlen teremtés börtönbe és nyomoruságba került. Pedig alapjában véve tisztességes, jó leány volt, bizonyára senki tulajdonát el nem csente volna, ha azt gondolja, hogy ezzel kárt okoz. Hanem azt gondolta, hogy mit árt evvel a gazdag embereknek, hiszen úgy is csak eljátszanák. Bizonyára megmenekült volna, ha Rackoli beszéde után valami igaz ember közeledett volna hozzá ilyenféle beszéddel: «Édes leányom, ne gondolj te azzal, mit tesznek mások a pénzükkel és hogy ártasz-e vagy sem nekik, ha eltulajdonítasz tőlük magadnak valamit; arra gondolj csak, hogy aki lop, elsősorban önmagát lopja meg, még pedig ellopja magától azt az *erős, szent megbízhatóságot,* amelynek inkább kell a halál és a nélkülözés, semhogy a legcsekélyebb hűtlenséget elkövesse a máséval szemben és amelyre olyan biztosan lehet számítani, mint arra, hagy a nap reggel fölkel az égen. Akiben ez a megbízhatóság meg nincs, azt csakhamar kitaszítják az emberi

bizalom honából, mint a vadállatot, amelyet szemmel kell tartani és vadászni szokás rá. Azért nem vagy bolond, ha irtózol a legcsekélyebb gombostű jogtalan eltulajdonításától is, mert nem azon múlik, hogy az úrnődnek szüksége van-e rá vagy sem, ó nem, hanem *néked* van szükséged erre a hűségre a csekélységekben is, a *te* egész boldogságod függ attól, hogy azt a gombostűt meg ne tartsad, mert aki fölületes a csekélységekben, az nem ismeri az élet egyik legnagyobb és legfontosabb igazságát, hogy minden romlás egészen csekély és láthatatlan kezdetből ered. Azért *az* a bolond, aki azt hiszi, hogy csak nagy dolgokban kell becsületesnek lenni, a kicsiny dolog nem fontos, mert a valóságban a súlyos becstelenség már benne rejlik a kis becstelenségben. Egyáltalán a becsület mértéke nem az eltulajdonított tárgynak a nagyságától és mennyiségétől függ, hanem attól, van-e szilárd kezed és biztos szemed, az enyém és tied között levő határ szigorú meghatározására, vagy pedig zavaros a szemed, őrizetlen és bizonytalan a kezed. Biztos szemeden és biztos kezeden múlik egész becsületed, egész békességed és egész boldogságod».

Nézzetek a földgömbre; itt a két világrész, Amerika és Afrika. Hatalmas óceán választja el őket. Aki ezen az óceánon átkel és Afrika földjére lép, az Afrikában van és nem Amerikában, akkor is, ha csak a partnak legkülső szélét lépte át és közte meg Amerika között egy egész óceán terül el. Épen így: a becsület és a becstelenség világrészei között is egy egész óceán terül el és aki a becstelenségnek csak a legszélső határát lépte is át, az túl van és közte meg a becsület távol partja között egy egész óceán terül el. Becsület dolgában egyáltalán nem létezik kis és nagy dolog, aki egyszer átlépte az éles határt, elvesztette a támaszt, mert az egyetlen biztonság abban rejlik, hogy: «Ne nyúlj semmihez, ami nem a tied!»

Ime mit okozhat bennünk a legcsekélyebb tett is, menynyire megváltoztathat és a világosság hazájából egy csapásra a sötétségbe juttathat. Erre gondoljunk mindig, ha kisértetbe jutunk, hogy valami tiltott dolog eltulajdonítását megengedettnek tartsuk, csak azért, mert nem okozunk vele szemmelláthatő kárt, vagy mert a tulajdonos talán rá is szolgálna!

6. A gumitolvaj.

Az előbb meséltem arról a szegény cselédleányról, aki gyűrűt talált, most egy valóban megtörtént mesét akarok elmondáni egy kis leányról, aki szintén úgy járhat, ha nem akad idejében igaz barátnőkre, akik alaposan figyelmeztetik hibáira, mielőtt még késő volna.

Egy iskolás leányka egy társnőjétől titokban elcsent egy darab gumit. Amikor felelősségre vonták és megbüntették, azzal védekezett, hogy hiszen nem ártott vele, mivel az gazdag leány. Látjátok, alapjában véve mindnyájunk szivében ott lappang egy kis Rackoli, aki mindenféle aljas ravaszsággal igyekszik bennünket elcsábítani az egyenes útról. Már most vajjon mit válaszoltatok volna ennek a kis gumitolvajnak? Szabad-e lopni, ha az a másik annyira bővelkedik, hogy annak az egy tárgynak úgysem érzi hiányát? Nemde, a lopással elsősorban mindig magunknak ártunk? A tehenek és a birkák rámennek a szomszéd füvére is, amíg a kutya el nem űzi őket és a tejeskocsis lova, mialatt a tejes ember a házakban időz, addig harapdálja a kerti sövényeket, amíg gazdája az orrára nem koppint, de embernek lenni annyi, mint határokat tartani. Aki az enyém és tied közötti finom határt meg nem tartja, az olyan, mint a részeg, aki tántorog az úton és nem tud egyenesen járni. Hogy balra támolyog-e vagy jobbra, hogy burgonyaföldre lép-e vagy árokba, neki mindegy, hiszen részeg, tisztában van vele az ember és tudja magát mihez tartani. Hogy most gazdag leánynak a gumiját vesszük-e el vagy szegényét, hogy okoz-e kárt a meglopottnak vagy sem, az lényegtelen, aki átlépte a becsület határát, az megbízhatatlan emberré vált, elvesztette a biztos talajt és ezzel olyan kárt okozott magának, ami pénzzel nem mérhető és valóban megkönnyezheti mindenki, aki tudja, mire vezet az ilyesmi. Azért, ha valamikor osztályotokban vagy akár testvéreitek között olyan kis teremtésre akadnátok, aki elvesztette maga alól a biztos talajt, én a ti helyetekben nagyon barátságosan elmondanám neki a fogzománcról szóló történetet és talán még a következőket: Mondd csak Sárika, láttad már az ujságban azt a hirdetést, hogy: «Óvakodjunk a zsebtolvajoktól» és kirakatokban ezt a felirást: «Feltörhetetlen szekrények kaphatók?» Ezek olyan

erősen páncélozott szekrények, amiket semmiféle feszítővas fel nem törhet. Ez mindenesetre igen szép, de az embernek még egy más óvatosságra is szüksége van a lopás ellen; védekeznie kell a saját belsejében lappangó kis tolvaj ellen, mely mindenféle jámbor ürügy alatt igyekszik a lejtőre csábítani. Ez a kis tolvaj csábított most téged az első, csekély becstelenség elkövetésére. Tudod-e, hogyan védekezhetsz ellene? Csak úgy, ha a legcsekélyebb idegen tulajdontól is olyan távol tartod a kezedet, mint a lobogó tűztől. Ez az egyedüli «védelem tolvajok ellen!» Soha se tarts magadnál egyetlen fillért sem, amely nem a tied; ha mindjárt egy milliomosé is és teljesen értéktelen is számára, reád nézve azonban nem csekélység, hanem a világ legfontosabb pénzdarabja, mert egész becsületed, önérzeted azon fordul meg, hogy ez a pénzdarab ne maradjon a kezeid között.

New-Yorkban egyszer egy milliomos lapot vásárolt egy kis ujságárustól és egy dollárral fizetett. A fiú nem tudott vissza adni. A milliomos intett a kocsisának, hogy hajtson tovább, mert nincsen ideje megvárni, míg valamelyik üzletben felváltja a pénzdarabot. Mire azonban házához ért, már ott állott lihegve a kis fiú is, aki gyorsan váltatott és rohant a kimerülésig a kocsi után, hogy visszaadja a pénzt, amely nem volt az övé. A milliomos azonnal szolgálatába fogadta a fiút. Miért? Mert így gondolkozott: erről tudom, hogy nem tolvaj és megbízhatom benne. Hiszen nem tekintette sem a saját nyomorát sem az én gazdagságomat, csak azt, hogy ne maradjon nála idegen tulajdon. Jól tudja, hogy a milliomosnak mindegy lett volna, ha mindjárt egy száz dollárost ad is, de én — így gondolkodott — szegény kis ember fia, csak úgy tudom magam megkülönböztetni az utcai kutyáktól, ha szigorúan tartózkodom attól, ami nem az enyém.

Azért hát édes Sárikám, saját magad érdekében sohase nyulj semmihez, ami nem a tied. Ha talán nem is ártanál a tulajdonosnak, ártasz magadnak.

7. Növénypusztítás.

Bizonyára mindnyájan hallottátok már ti is, hogy ne kínozzuk az állatokat, mert ők is érzik a fájdalmat, mint mi. Akárhány fiú akad, aki sohasem kínozza a kutyát, macskát, sőt egy légynek sem ártana, de ha sétapálcával kezében a

mezőkön járkál, nagy szeretettel, kedvteléssel csapkodja le a növények fejét abban a hiszemben, hogy: «Hiszen az csak érzéketlen növény, amelynek mindegy, ma pusztul-e el vagy holnap». Ez bizonyára igaz, a növény nem érzi. De más kérdés az, nem árt-e annak, aki csapkodja őket. Gondolkoztatok-e valaha ezen? Tudjátok, hogy nemcsak az izmok erősödnek a gyakorlat által, hanem az ösztönök is annál erősebbé válnak, minél szabadabb folyást engedünk nekik? Vajjon hogy hívják hát azt az ösztönt, amely a növényfejek lecsapkodására és ágak letörésére késztet? Ez a rombolási ösztön. S amely emberben ez az ösztön fejlődőben van, abban a kimélet és a gondosság ösztöne gyengülni fog és mihamarább elkövetkezik, hogy az ilyen ember felebarátai iránt is durva és kiméletlen lesz; örömeiket szétdúlja, fájdalmukat lábbal tiporja, reményük fejét leveri, mert a megszokás olyan, mint valami vérmérgezés: előbb alattomosan csak egy pontot támad meg, de csakhamar hatalmába keríti az egész testet. Hát a rombolás ösztönének akartok-e magatokban táplálékot nyujtani vagy pedig a segítés, a jóság, a kimélet és a gondosság ösztönének? Azt hiszem: az utóbbiaknak, hiszen inkább kivántok lenni a mennyben, mint a pokolban. Aki azonban másokkal szemben tiszteletlen, az már életében pokolra jut; — azaz szeretet és részvét nélküli életet teremt magának. Mert aki felebarátainak nem nyujt résztvevő szivet és tapintatos kezet, azzal ők is nyersen bánnak és cserben hagyják. Bizony sok magányos ember van a világon, aki rossz szemmel sandít az emberek önzésére, de nem veszi észre, hogy úgy arat, amint vetett.

Szeretnék most valamit elmondani, ami nagyon érdemes a megfontolásra. Amerika egyik legnagyobb börtöne mellett mostanában egy óriási üvegházat állítanak föl, hogy a rabok virágokat ápolhassanak. Ugyanis már régóta megfigyelték, milyen jótékony, szelídítő, enyhítő hatással van még a legnyersebb rabok lelkületére is, ha virágot ápolhatnak. Eleinte csak azért fognak hozzá, hogy elűzzék unalmukat, később azonban egyre több örömüket lelik benne és mialatt a növényt gondosan öntözgetik, a száraz levelektől tisztogatják, a virágot a napra teszik, önkénytelenül bennük is egy rég eltemetett érzés éled föl, az öröm, a munka és virágzáson, és a figyelem egy más élet iránt. Gyermekkorukban talán soha sem volt alkalmuk ezt gyakorolni és megismerni, szánalomra-

méltó szegény lelkükben semmi sem akadt, ami a rombolás felé hajló, gonosz ösztönüktől óvta volna őket és így sülyedtek fokról-fokra.

Ebből láthatjátok, milyen nagy fontosságú lehet az emberi szívre a növényekkel való szorgos foglalkozás, ha még gonosztevőket is megjavíthat. Valamint azt is elképzelhetitek, hogy viszont a növényekkel való durva bánásmód egy ártatlan fiúban is fölébreszthet minden vad és kiméletlen ösztönt. Azért, aki rajtakapja magát a növénypusztításon, örüljön, ha idején figyelmeztetik erre a veszedelmes szokásra és kérjen magának születésnapi ajándékul egy cserép szép virágot, aztán el ne felejtse minden reggel pontosan megöntözni, napra tenni és jó földdel ellátni; ez harmat és napsugár lesz nemcsak a virágnak, hanem saját szivének is és termékeny föld, amelyből sok jó új hajtás fakad, vidáman és váratlanul, mint a tavasz első zöldje.

8. A magányos ebéd.

Élt egyszer Berlin egyik külvárosában egy magányos úr, aki egész nap otthon dolgozott és csak egy házvezetőnőt tartott maga mellett. A házvezetőnő hófehér köténytviselt és ugyanolyan fejkötőcskét. Mikor az étkezés ideje közeledett, nesztelenül belebegett a terítékkel és az ételekkel. «Jó étvágyat kívánok, Krüger úr!» — mondotta és ismét kilebegett szép csendesen, amint jött. Gondoljátok talán, hogy amint kiment, Krüger úr rögtön nekiment az ételnek? Megtehette volna, hiszen senki előtt sem kellett magát feszélyeznie. De nem. Krüger úr bement a hálószobájába, megmosta a kezét és addig tisztogatta a körmeit, amíg úgy ragyogtak, mint a harmatcsepp, azután egy takaros kabátot öltött magára és ünnepélyesen lépett be az ebédlőbe, ahol senki sem várta, csak a terített asztal. Leült, épen olyan ünnepélyességgel, köszönetet kifejező mozdulattal fogta kezébe a tálat, nem vett mohón, hanem olyan szerényen és ildomosan, mintha még hat fehérbe öltözött hölgynek kellett volna tovább nyujtania. Ekkor hozzáfogott az evéshez. Azt hiszitek talán, hogy e szertartások után végre kényelmet engedett magának, felkönyökölt és amúgy hangosan csámcsogva evett, szörpölve, az abroszon pecséteket ejtve? Épen ellenkezőleg. Olyan csendesen evett, mintha valami távoli zenére figyelne,

amelynek egy ütemét sem szeretné elszalasztani és könyökeit oly szerényen húzta magához, mintha huszadmagával ülne olyan asztalnál, ahol voltaképen csak ötnek volna helye. Némelyik ételből kétszer vett, ha azonban valamiből némelykor harmadszor kínálta magát, lekötelező köszönettel helyezte megint vissza. Étkezés után szép rendesen összehajtotta szalvétáját, ünnepélyesen fölemelkedett és kiment munkáját folytatni.

«De Krüger úr! — így fogtok bizonyára fölkiáltani — miért nem enged magának egy kis kényelmet, hiszen egészen egyedül van, mirevaló ez a sok finomkodás, mosdás és körömtisztítás? Kinek van ebből haszna? Engedjen magának egy keveset, öreg úr!»

Hanem Krüger úrnál ugyancsak pórul járnátok evvel a beszéddel. «Hát ti talán csak akkor vagytok becsületesek, ha valaki a körmötökre néz? — kérdené. — Szerintetek talán úszónadrágban kellene asztalhoz ülnöm és az ujjaimmal ennem? Csakugyan azt hiszitek, hogy a finom és rendes szokások csak arra valók, hogy mások megbámulják és nem önmagunk részére! Akkor talán azon is csodálkoztok, hogy virágbokréta díszeleg az asztalomon, holott csak magam ülök mellette? Mondom nektek, tiszta kéz és szerény mozdulatok épen úgy díszítik asztalomat, mint a legszebb rózsacsokor. Mit használ az illatos bokréta, ha mellette csámcsogunk, foltokat ejtünk és piszkos kézzel nyulunk a tálakhoz? Mintha tehén legelne ibolyaágy közt. Igen, ez épen olyan volna!»

Így válaszolna Krüger úr, mert ő épen olyan alaposan tud beszélni, mint kezetmosni. És Krüger úrnak igaza van. Aki az illemet csak mások kedvéért gyakorolja, az csak külső mázzal van bevonva: Krüger úr azért ápolja finom és tisztaságot kedvelő szokásait, mert a lelke követeli így. A lélek ugyanis megérez mindent, ami kívül végbe megy, mint a fecske megérzi a tavaszt és az őszi szelet. És nemcsak a saját belsejében óhajt csínt és tisztaságot, hanem egész környezetében, szeret jó társaságban lenni.

Úgy hiszem, hogy finom és csinos szokások úgy hatnak az egész emberre, mint az alpesi levegő a tüdőre. Ellenben a mohóság, a mosdatlan kéz, nagy levesfoltok, felkönyökölés és lármás evés, ha mindez meg nem fertőztetné az ember minden cselekedetét és gondolkodását, akkor a világ igazán fejtetőn járna.

XIV. Munkáink.

1. Mit lehet tanulni portörlés közben?

Igen, azt kérdem: mit lehet tanulni portörlés közben? Bizonyára nagyon meglep titeket ez a kérdés, mert hogy könyvekből, utazás közben, okos emberekkel való érintkezés útján lehet tanulni, ezt mindnyájan igen jól tudjátok — de hát lehetne portörlésnél is tanulni valamit? Hogy milyen unalmas, mennyi port kell mellette nyelni és milyen hamarosan újra bepiszkolódik mindaz, amit tegnap tisztogattunk, ezt lehet belőle tanulni — gondoljátok magatokban — de vajjon mi mást?

Gondolatban egy fiút látok magam előtt, aki reggel az asztalnál ül latin nyelvtana mellett, huga pedig ott járkál körülötte és törülget. «Milyen okos leszek majd én, gondolja magában és milyen ostoba marad egy ilyen leány emellett a lélektelen portörlés mellett! Panis, pulvis, crinis, finis... Igazság, pulvis, így hívják a port latinul, pulveris, pulveri, pulverem. Ő törülgeti, én meg ragozni tudom, akárcsak egy régi római. Hallod csak, Bözsike, tudod, mit tesz latinul por?» — «Nem, de nekem igazán mindegy, mert azért csak pusztulnia kell, ha van is latin neve.» «Persze, hát ilyenek vagytok ti, semmi fogékonyság bennetek a magasabb képzettségre, megakadtok a kicsiségeken; no, különben, hála Istennek, hogy így van, szükség van olyan emberekre is, akik port törülnek, különben nem jutna időnk kiképzésre.» Erre megint könyvébe néz és tovább tanul. Bözsike néhány pillanatra szünetet tart, és nézi bátyját. Gondolja magában: «Bárcsak letörölhetném egy kicsit ezt a nagy művelt elbizakodottságot». «Pali, szólal meg aztán, voltaképen szörnyen szánlak titeket, férfiakat. Egyáltalán nem érdeklődtök a magatok tovább művelése iránt? Beleragadtok a tudós lom közé és megfeledkeztek a magasabb műveltségről.» Látnotok kellett volna erre Palit! «Haszontalan leány, te — kiáltott, mialatt fellöki könyvével a kávéscsészét — mi... mi... mi jut az eszedbe? Merjed csak még egyszer ismételni, úgy kilöklek innen, csak még egyszer ilyesmire vetemedjél! Azt állítani, hogy én műveletlen vagyok! — igazán határtalanul nevetséges.» «Köszönöm,

Palikám, hogy olyan hamar bebizonyítod, mennyire igazam van — vagy talán magasabb műveltségnek nevezed az ilyen zsémbes dühöngést egy gyönge nővel szemben? De nem veszem rossznéven, mert önuralmat nem is a latin nyelvtanból tanul az ember — és hát ti, szegény férfinép, a sok könyvolvasástól nem értek rá műveltségtek fejlesztésén munkálkodni.» Pali találva érzi magát, de nem szeretné műveletlenségének több bizonyítékát adni, ellenben szeretné megmenteni a latin nyelvtan becsületét és kérdi: «Az én nyelvtanomból nem lehetne önuralmat tanulni? Idenézz: a huszonharmadik oldalon külön ott található a Mucius Scaevola története, aki maga égette el a kezét lassú tűzön. Ezt tedd meg; no, szeretném hallani, hogyan kiabálnál!»

Bözsike lenyeli ezt az utolsó kijelentést és csak ezt mondja: «Mondd csak, Pali, megtanulsz-e a nyujtón húszszor egymásután felhuzódzkodni azáltal, ha az ujságban olvasod, hogy Schultz Miklós Nürnbergben megtette ezt és dijat nyert vele. Nem saját magadnak kell naponta gyakorolnod és elővenned a nyujtót, vagy az ajtógerendát használnod és az elején kell kezdened — és így tovább? Szavaim távolról sem érinthettek valami égő parázs gyanánt és mégsem állottad meg, hogy hangosan fel ne kiálts. Úgy hiszem, épen abban rejlik a ti tudatlanságotok minden tanultság mellett is, hogy nem tudjátok eltalálni a legfontosabbat, hogyan kell fejleszteni magatokat abban, amiben legnagyobb műveltségre van szükség — a szeretetben, az önuralomban és a türelemben. Olyan lenézően mosolyogsz, hogy én törülgetek — pedig én azt mondom neked, hogy a portörlés mellett folyton nevelem magam, ez számomra izomgyakorlat az önuralomban, ép úgy, mint ahogy a tornához nyujtó kell és nem latin nyelvtan. A ti tudásotok mindenesetre szép és jó dolog, de nem a legfőbb műveltség és aki ezt nem tudja, az minden tudása mellett is, tudatlan ember. Bocsáss meg, hogy ennyit beszéltem.»

Pál szivesen megbocsát, mert alapjában véve derék fickó, aki őszintén vágyakozik arra, hogy magát kimüvelje, de mostanáig abban a téves hitben élt, hogy az ember annál jobban műveli magát, minél többet tud és hogy minden kézimunka lealacsonyító és butító. Most azonban kíváncsi lett és szeretne még többet hallani. «De hát hogy érted voltaképen, hogy művelődöl portörlés közben?» «Gyere csak végig velem

a szobában — válaszol Bözsi — majd megmutatom, milyen nevezetes művelő hatása van a portörlővel való helyes bánásmódnak.»

«Nézd, már a legelején egészen világosan észreveszem, milyen kényelemszerető, türelmetlen ember lakik bennem. Ezzel már kezdetét veszi a művelődés folyamata. Ha csak kezemen mulna, hamarosan ellankadna és felületesen tovasietne minden fölött. De hogy az ember magát fegyelemre szoktassa és minden sarkot és faragványközt letöröljön, ahhoz már erős akarat és jó gondolatok szükségesek. Azt hiszitek talán, csak ti végeztek szellemi munkát? Ó nem, minden kézi munka szellemi munka, ha a kezet meggondoltság, türelem és gondosság vezeti; mindezek olyan tulajdonságok, melyekről a kéz mit sem tud. Ismered azt a mondást, hogy aki csekélységben kitartó, az nagy dologban is az marad. Ez épen azt mondja, hogy a legmagasabb műveltség és az élet legfontosabb feladataira való készülés, ilyen csekély és jelentéktelen foglalkozásokon és gyakorlatokon kezdődik, azért ne gondold, hogy a portörlésnek csak a porhoz és a bútorokhoz van köze és nem elsősorban hozzád, magadhoz.

Aki a kis dolgokhoz való hűséget mélyen a szivében hordja és ezzel kormányoztatja ujjait, az szellemileg nevelődik, mert azon dolgozik, hogy minden cselekvését a szellem vezesse és őrizze és ezáltal valóban lelki emberré válhat anélkül, hogy tudományos könyvekhez értene. Aki pedig tudományos könyveket olvas és tetteiben és szavaiban nem tudja legyőzni az állatias, türelmetlen, bárdolatlan indulatokat, az műveletlen marad, még ha az összes élő és holt nyelveken ért is.

Itt egy másik mondás is eszembe ötlik: «Aki végig állhatatos marad, az üdvözül». Ez nemcsak a nagy dolgokban való kitartásra vonatkozik, hanem a legcsekélyebb tettekben való állhatatosságra is. Igen, a nagyban való állhatatosságot csak úgy szerezhetjük meg, ha a kicsiben kezdjük. Aki mindvégig kitart és nem türelmetlenkedik, ha ráun valamire vagy más egyéb csábítja, hanem hűségesen továbbtörülget, az utolsó sarkocskáig, az üdvözül, t. i. kifejlődni kezd benne a legszebb emberi erő, a szentséges megbizhatóság, ami nélkül az életben örökösen bűnbe és szerencsétlenségbe kerül.

Láthatod tehát, hogy mennyi alkalom rejlik a művelődésre épen a legigénytelenebbnek látszó házimunkában.

Azt hiszem, aki keményen rákényszeríti magát arra, hogy minden porszemecskét eltávolítson, az mindenben lelkiismeretesebbé válik, szigorúbban veszi az igazságot, nem fogja rajta megtűrni a pontatlanságnak és elferdítésnek egy porszemét sem, megbizhatóbbá lesz a betegápolásban és az egész élete tisztább lesz. És mindez egészen jelentéktelen kezdetből indult ki.

Tudod, mit lehet még portörlés közben tanulni? Nézd ezeket a figurákat. Előrészüket szépen leporoltam, de mögöttük ott van még a por. Csakhogy ez nem látszik, mert az hátul van. Már most itt fog eldőlni, arra szoktatom-e magam, hogy a külső látszatra dolgozzam, az emberek számára vagy pedig a becsületes munka áldásáért? Ha ott hagyom a port, akkor egyéb dolgokban is meg fogom szokni, hogy csak a külsőségekre és látszatra építsek és közömbös leszek a valódi bensőség iránt. Ha üzletember lennék, nem gondoskodnám arról, hogy valóban értékes portékát nyujtsak, hanem csak a látszatra dolgoznék és megcsalnám vevőimet. És ha házakat kellene építenem, akkor a falakat rossz törmelékkel tölteném ki és mindenütt a legkevésbbé tartós anyagot használnám, de kívülről finom gipszdiszeket alkalmaznék és terméskőutánzatot.»

«Igaz — szakította őt félbe Pali — a multkoriban összeakadtam a fürdőben nehány úrral, akik az utcán mindig a legújabb és a legcsinosabb ruhában járnak, hanem amikor levetkőztek és az ingüket láttam...»

«Elég, elég! sohase kívánjon az ember olyat látni, amit az istenek kegyesen éjbe és homályba burkoltak. Ha az illetők fiúkorukban annak idején egy kis portörlési kurát végeztek volna, talán még lehetett volna rajtuk segíteni.»

«Consuetudo est altera natura» — mondja Pali.

«Mit jelent ez?» — kérdi Bözsi.

«Ó, ez a latin nyelvtanban van. Azt jelenti, hogy a szokás második természetünkké válik. Csak most értem igazán, mit jelent. Különben a görög olvasókönyvemből is eszembe jut most valami, aminek értelmét szintén csak most fogom fel teljesen. A görög templomok magas homlokzatán levő szobroknak a háta épen olyan gondosan ki volt dolgozva, mint az elejük, jóllehet, ezt soha emberi szem nem láthatta. De hát az isteneknek volt szánva, mindent láttak. Ők jutalmazzák és büntetik azt is, ami a munkánk mögött történik és

amit az emberek meg nem látnak, aszerint száll a fejünkre áldás vagy bosszú, amint a munkát végrehajtjuk.»

«Igen, úgy van — mondja a leány — és istentiszteletnek lehetne tekinteni minden olyan munkát, amely a jót erősíti és növeli bennünk. Minden munka, legyen bár a legcsekélyebb és legjelentéktelenebb, végzetünkké válhatik, ha hanyagul végezzük, vagy pedig erősségünkké lehet minden jóra, ha a bennünk lakozó jó hajtja végre; ezen mulik minden.

Most mutatok még valamit. Apró porcellánfigurákat leporolni igen nehéz. Némelyek olyan ügyetlenül járnak el, hogy letörik a figurácskák kezét-lábát vagy leütik a fejüket. Minden kis figurácskát biztosan, de gyengén kell megfogni ott, ahol a legerősebb és aztán gondosan végigtörölni. Emellett az emberekkel való bánásmódot is meg lehet tanulni. Mert az ember is amolyan porcellánfigura, mihelyt a port akarjuk lerázni róla: törékennyé válik. Akárhány ember szeretné felebarátjáról leverni a port, t. i. a hibákat és illetlenségeket, de olyan ügyetlenül és durván fog hozzá, hogy amaz elveszti minden önbizalmát és eközben megy csak igazán tönkre. Erősen, de szeretettel kell az embert megragadni a legerősebb oldalánál és aztán gondosan nyulni a poros részekhez, akkor aztán lassan majd többet is elvisel.»

«Ahá, épen úgy tettél most velem is, ugy-e?»

«Semmit sem tettem — már két év óta törülgetem itt minden reggel ezeket a figurákat és te aztán mondod mindig, hogy a szokás második természetünkké válik.

Igy most már elkészültem. Hát most már mit kell csinálni a portörlővel? Kirázzuk, hogy a por az egész szobában szétrepüljön? Nem, hanem az ablakon rázzuk ki, de nem úgy, hogy az alsó emeleten a nyitott ablakon beszálljon a por. Aki a törlőt csak úgy egyszerűen a szobában rázná ki, az minden kellemetlenséget és civódást is a szobában rázna ki apja-anyja előtt és fölkavarná a port, ahelyett, hogy csöndesen, szépen eltávolítaná.

Hát ugy-e, a törülgetés valóságos gimnáziuma a magasabb művelődésnek? És nemcsak leánygimnázium, hanem uraknak is hasznos. Hogy vélekedel, Palikám?»

Pali ott helyben jelentkezik felvételre az új gimnáziumba.

2. Lelkes kéz.

«Lelkes kezei» vannak, ezt hallottam egyszer egy betegápolónőről. Vajjon mit akar ez mondani? Lehetséges az, hogy az emberi lélek fölszálljon a maga titokzatos mélyéből és szétterjedjen az emberben egész a körme hegyéig? Úgy, mint az ember vére, amely a szív verésétől a test legtávolabbi erecskéjébe is eljut? Természetes, hogy ez lehetetlen. Hanem, mint ahogy egy jó fiú a messze távolban is hűséges marad az édesanya szerető szavához és úgy cselekszik, mintha szemei mindig rajta nyugodnának, úgy az emberi kéz is képes oly bensőleg engedelmeskedni a léleknek, mintha ez minden ujjahegyében és minden mozdulatában ott lenne. Az ilyen emberre mondják aztán, hogy lelkes keze van. Az ilyen úgy simogatja végig a beteg homlokát, úgy kötözi be a sebeket és úgy igazgatja a fekvőhelyét, hogy a beteg minden percben érzi: ez a kéz nem azt lesi, hogy csak hamarosan mielőbb készen legyen és külsőleg megfeleljen kötelességének, hanem a leggyöngédebb szeretet és a legnagyobb gondosság vezeti és nagy körültekintéssel lát meg mindent, ami enyhülést és megnyugvást szerez.

Csakhogy az ilyen átlelkesedés nem egy elhatározás munkája, hanem a kicsinységekben való fáradságos gyakorlat eredménye. Gotthelf Jeremiás, a svájci költő ír valahol egy szegény kis leányról, kit «Eprész Marcsá»-nak nevez. Ez a kis leány eperszedéssel tartotta az édesanyját. Oly gyöngéden szedte az epret, hogy soha kárt nem tett benne, éretlen szemeket le nem tépett, az éretteket szét nem nyomta, más növényt le nem gázolt. Ez a folytonos gondosság valami olyan különös jóneveltséget árasztott egész lényére, aminővel sokszor a legjobb családok gyermekei sem rendelkeznek. Ennek köszönhette aztán, hogy egy kisasszony, aki egyszer az erdőben megfigyelte, felfogadta kastélyába komornának. A nemes kisasszony csodálkozva látta, milyen gyöngéd és ügyes a kis Eprész Marcsa a betegápolásban is anélkül, hogy valaha gyakorolta volna magát benne. De nem is volt rá szüksége, mert az eperrel való finom bánásmód átlelkesítette a kezeit. Azért azt mondja róla a költő: «A gyöngédség, amellyel a leányka az epret szedte, jó gyümölcsöt termett». A kisasszony azt mondta, hogy sohasem látott még ilyen könnyű kezet, amelynek alig érezni az érintését.

Kicsinységen tanuljátok tehát átlelkesíteni a kezeteket, mert egy kiművelt kéz épen annyi csodát tehet az életben, mint egy kiművelt lélek és művelt lélek műveletlen kézzel bizony szomorú látvány! Gyakoroljátok kezeiteket asztalterítés közben, edényöblögetéskor, virágöntözéskor és ajtóbetevésnél, akár reggel mosakodás közben, midőn még anyátok vagy testvéretek aluszik; lelkesítsetek meg mindent szeretettel és gondossággal! Vagy ha tintát öntötök a tintatartóba, vagy akár, ha esztek: sohase gondoljátok, hogy van a világon cselekedet, amely kicsiny és hitvány volna, hogy éber gondolattal foglalkozzunk vele. Mindent meg lehet nemesíteni, ha a hanyagság és az ügyetlenség világából fölemeljük a lelkiség országába.

3. Miért dolgozunk?

Mondjátok gyermekek, miért kell az iskolában szorgalmasnak lenni? «Belőled se lesz soha semmi a világon» — mondja az apa, mikor a bizonyítványt olvassa. Máskor meg a tanító mondja: «Nem szégyenled magad, hogy így megszomorítod a szüleidet?» A szülők viszont azt mondják: «Ugyan már hogy lehet ennyi bosszúságot okozni a tanító úrnak?» Miért kell hát szorgalmasaknak lennünk? Hogy egykor hasznos ember legyen belőlünk, vagy a szülők iránti szeretetből, vagy azért, hogy tanítónknak örömet szerezzünk. De sokszor hallottam már ilyesfélét is: «Édes fiam, hát nincs benned szégyen, hogy mindig az osztály rosszai közt vagy?» Hát itt milyen ok szerepel? A becsületérzés és a becsvágy. Akad nem egy diák, aki csak nagy becsvágyból teszi meg mindig, ami csak telik tőle. Mint ahogy némely ló nem képes elviselni, hogy egy másik elhagyja, az ilyen is dolgozik, fárad nap-nap után, csakhogy legelől maradjon. Hanem egy fontos okról megfeleledkeztek, pedig ez valamennyinél fontosabb, mert azokra is áll, akiknek nincsenek szüleik vagy szeretetreméltó tanítójuk, sem nem törekszenek mindig elsőknek lenni, tetszést meg érdemeket szerezni. Vajjon mi ez az ok? Arról van szó, hogy milyen hatással van ránk, ha valami feladatot rendesen végzünk el vagy rendetlenül? Ha egy iskolai dolgozatot felületesen és piszkosan mázoltok oda, talán azt gondoljátok, hogy hátha nem veszi észre a tanító, vagy ha bosszankodik is, majd elmulik a bosszúsága és később helyre-

ütitek a dolgot. Csakhogy valami elkerülte ám a figyelmeteket, hogy t. i. minden rendetlen, piszkos feladat ártalmára van magatoknak még akkor is, ha soha emberi lény észre nem venné. Megmételyez benneteket. Ezután már könnyebben lesztek felületesek és gondatlanok egyéb dologban is, olyanban is, amit aztán keserüen megbántok. A zongoraórán biztosan játszottátok már az ujjgyakorlatok «könnyűségi iskoláját». Azt mondom nektek, hogy minden rosszul végzett munka ilyesféle «könnyűségi iskola», amelyben eltanulja az ember a felületességet és a megszokást, hogy még az olyan munkát se végezze rendesen, amit minden áron tökéletesen szeretne végezni. Azért kérdezzétek meg magatokat idejében, akartok-e ebbe a könnyelműségi iskolába járni? Egy példa. Volt egyszer egy leány, aki a számtani feladatait gondatlanul szokta odamázolni és rendesen kifelejtette a legfontosabbat. Megbetegszik az édesanyja, és most sok dologban szükség van az ő segítségére, még pedig olyan dolgokban, amik megkívánják a legaprólékosabb szigorú gondot és tisztaságot. A leány bizonyára rajta lesz, hogy mindent megtegyen, de a legodaadóbb figyelemmel sem lesz képes néhány pillanat alatt helyrehozni a régóta megszokott hanyagságot. Elfelejt valamit vagy fölületesen végzi és egy ily csekély hiba sokszor hetekig tartó bajt okozhat, hogy ne is szóljunk a legrosszabbról. Megtörtént már az is, hogy a gyógyszerészsegéd súlyos betegséget, sőt mérgezést is okozott hibás vegyítéssel. Lehet az is, hogy futólagosan olvasta el a receptet vagy pedig valamely üveget a maga helyére nem tett és a tévedést annak köszönheti, hogy még az iskolában engedett egyszer az első fölületességi ösztönnek. Vagy képzeljetek el egy orvost, aki egy rendelet megirásánál kifelejt valami csekélységet. Különben még számos példát találhattok magatok is. Mindenesetre látjátok már, milyen szörnyű sok függ attól, hogy az ember a gondatlanság, a fölületesség szellemét el ne engedje hatalmasodni magában. Bármily kellemetlennek találtok hát valami munkát, ajánlom, hogy tekintsétek egyszerűen eszköznek a gondosság és pontosság gyakorlására és gondoljátok meg, hogy egy iskolai dolgozat nemcsak az iskolának, vagy a tanítónak szól, hanem magatoknak ártotok vagy magatokon lendíthettek vele hatalmasat.

A munkánál alapjában véve nem is annyira az a lényeges, hogy mit tanulunk vagy dolgozunk, hanem, hogy hogyan

végezzük. Hogy amit dolgozunk, olyan tökéletesen és gondosan végezzük-e, amennyire csak képesek vagyunk. Ha pl. egy tudós nagy művet ír a csillagok pályájáról, de munkáját nem a legaprólékosabb lelkiismeretességgel végzi, kárt szenved a jellemében és súlyos kudarcot vall még akkor is, ha minden ujság dicsőíti is a könyvét; ellenben az a szegény asszony, akinek egyetlen kötelessége a házban a lépcsőket tisztán tartani, de ezt olyan gondosan és tökéletesen végzi, hogy egy porszemecskét sem hagy ott, annak edződik a jelleme és munkáját áldássá avatja. Lehet, hogy a lépcsőt egy óra mulva ismét bepiszkítják a gyermekek, de azt, amit ez az asszony alapos, hűséges munkájával, a saját lelkén tisztított, fényesített, rendezett és gyakorolt, azt le nem törölheti semmiféle csizma. Ez munkájának valódi jutalma.

Egy színésznő már harmincadszor játszotta egy darabban ugyanazt a szerepét. Az egyik páholyban ott volt a darab szerzője. A színház azonban csaknem egészen üres volt. A művésznő ennek dacára is oly felségesen és odaadóan játszott, hogy a szerző a végén odament hozzá megköszönni. «Saját magát multa ma felül — mondta neki. — Úgy játszott, mintha csak most adná először ezt a szerepét, pedig milyen üres volt a ház! Nem rontotta ez a hangulatát?» «Nem — felelt a színésznő. — Egy ember mégis csak volt itt, akiért érdemes a legjobbat adni.» E szavakkal a szerzőnek akart kellemeset mondani. «És ha én sem lettem volna itten?» — kérdezte az iró. «Akkor itt lettem volna — én» válaszolt a művésznő.

Gyönyörű egy válasz volt ez. Sokkal többre becsülte önmagát, semhogy rosszul játszék. Azért játszott, mert kedve telt a tökéletességben. Akár volt ott valaki, akár nem: ő maga ott volt.

Minden munkánál így kell gondolkoznunk: «Én itt vagyok!»

4. Mit lehet tanulni irás közben?

«Bárcsak már vége lenne ennek az unalmas irkafirkának — gondoljátok magatokban — az ember valóságos kézművessé válik és a szelleme semmit sem fejlődik vele.»

Vajjon igaz ez? Én azt hiszem, csak rajtatok mulik, hogy akarjátok-e irásközben a szellemeteket művelni. Ismeri-

tek Schiller «Dal a harangról» című költeményéből a mester szavait:

Hisz az az ember dísze épen,
Azért van épen az esze,
Hogy átérezze mind szivében,
Amit megalkot a keze.

Ha tehát a sziveteknek is részt adtok abban, amit kezetek alkot és mindig azon vagytok, hogy egyetlen vonalka sem menjen csak úgy magától, hanem a kezetek minden vonását a szellem vezesse, akkor szellemetek is dolgozik, felébred álmosságából és megtanul ébernek lenni és mit tenni akartok mindabban résztvenni, ez pedig megerősíti, aminthogy az emberben minden a tevékenység által erősödik. Azért a szépirási óra a szellemnek is iskolája és a dologban az a legszebb, hogy nem a tanító oktatja szellemeteket, hanem magatok, amikor késztetitek, hogy ellenőrizze az ujjak munkáját.

A «késztetés» szóról jut eszembe, hogy még mást is gyakorol az ember írás közben, ami végtelenül fontos nekünk; gyakorolja azt, *ami az emberben parancsol és vezet:* az akaratát. A szellemnek sokszor talán unalmas olyan egyszerű dolgoknál időzni, mint az írás, inkább olvashatna indiánus történetet, azért komoly akarattal kell a munkára kényszeríteni és ez megint csak erősíti az akaratot. Pedig az akaratnak nem győz az ember elég feladatot szabni, különben egyre gyengül, mint a tűz elalszik, ha nem táplálják. Minden derekas megerőltetés után, amire elszánjuk magunkat, úgy érezzük, mintha belsőnkben felszítottuk volna a tüzet; égő parazsat, erőt érzünk magunkban, még ha mindössze csak rendesen megírt irkaoldal volt is az akarat ténye. Mint ahogy a hegymászás után kétszeres energia tölti el az egész embert, fényesebben ragyog a szeme, feszesebbé válnak az izmai, úgy a legcsekélyebb akaratmegfeszítésnek is általános megújhodás a következménye, amely megnyilatkozik a határozottabb járásban, a száj erélyes vonalában, férfias kézszorításban. Épúgy ellenkezőleg is. Az irás veszedelmes lehet az akaraterőnek, ha közben elhagyjuk magunkat. Mint valami általános félelem, olyan bátortalanítólag hat ez minden régi jó szokásunkra. Az ember kezdi csak úgy elnagyolni a dolgait. Például figyeljétek meg egyszer, mikor rá kezdtek szokni, hogy az utolsó betüket nem írjátok végig rendesen: mily hamarosan elmarad a pont

is az i-ről és az áthuzás a t-ről, míg végre az egész irkafirka olyan képet ölt, mint egy országos vásár, amelyre valami vad oroszlán szabadult rá. Aztán csak figyeljétek meg, mennyire megmételyezi ez a mázolás minden egyéb cselekvésteket is míg végre odajuttok, hogy az egész ember soha semmi tervét igazán alaposan ki nem viszi. És gondoljátok el az ellenkezőt is. Próbáljátok csak meg az i pontját mindig egész rendesen fölrakni, látni fogjátok, hogy a következő betük mennyire megérzik majd ennek a gondosságnak az áldását; azok is szépen egymás mellé sorakoznak. És a rendes írás megszokása sohasem marad hatástalan az emberre; kiterjed ez a megszokás sok minden egyébre is, amit a kezébe vesz az ember. El lehet mondani, hogy aki felületességen kapja magát, annak nem kell fürdőre utaznia, sem ezerféle jó feltételhez kapkodnia, hanem egyszerűen kezdje el, az i betü pontjával, aztán folytassa a t áthuzásával, a szóvégi betük gondos kiírásával stb. A kúra eredményéről jótállok.

Hogy teljesen világossá tegyem előttetek, milyen nagy hatást érhet el az ember belső világának egész háztartásában, ha ilyen csekélységeken kezdi gyakorolni akaraterejét, a természettől veszek egy példát. Ha egy tűzhányódúlta sziget jó időn át békén pihent, lassanként ismét kiújul rajta a növényzet. Csakhogy nem egyszerre. Először a legszerényebb zuzmók és mohok kezdenek csirázni a sziklákon, ezek aztán támaszul szolgálnak más növényeknek és mikor gyökereikkel meglazították a köves felületet, rendre megjelenik a nagyobb növényzet is. Igy van ez az emberrel és az apró jó szokásokkal is.

Talán hallottátok már, hogy vannak, akik azt állítják, hogy az irásból meg tudják állapítani az ember jellemét. Lehetséges-e ez? Az ember elárulja magát a kézvonásával? Mindenesetre így van — és pedig azért, mert a megszokás ragadós. Ha például valaki felületes jellemű, ez az irásában is megmutatkozik, t. i. abban a módban, ahogyan a betüket leírja. Hogy rendelkezik-e akaraterővel, vagy nem, hogy megfontoltabb-e, vagy hirtelen természetű, mindez kifejeződik az irásában, akárcsak a járásban vagy a szája formájában. Csakhogy persze nem mindenki tudja ezt helyesen leolvasni, aki azt mondja magáról. Csakhogy amint az irásban, megnyilatkozik az egész jellem, épen úgy az irás által is lehet hatni

az egész jellemre; itt lehet megragadni, mert itt búvik elő, mint az egeret is akkor foghatjuk meg, mikor kibuvik a lyukból. Ha egy fiú veszedelemben érzi magát, hogy idegen jószághoz nyuljon, vagy nagyon is goromba és durva legyen a szavában, azt tanácsolom neki, szoktassa rá magát, hogy a legnagyobb gondossággal két sor közt irjon, még pedig olyan vigyázattal, hogy se a kis, se a nagy betük túl ne nyúljanak a vonalon. Mert könnyen meglehet, hogy nem is a jóakaratán mulik, csak nincs meg akaratának a kellő gyakorlata és ezek a csekélységek olyanok, mint a puszta sziget zuzmója és mohái: előkészítik a jó talajt erősebb növényzet számára, — összegyüjtik és helyes irányba terelik.

Aki gondos és türelmes az irásban, talán hamarosan erős növényzet fakadását fogja észrevenni magában, érezni fogja, hogyan kezd benne meggyökerezni minden szilárdság és türelem: talán nehezebben fog ellenmondásra vetemedni anyjával szemben és nem egykönnyen veszekszik testvéreivel, ura lesz szavának és kezének — és végtére eljönnek az ég madarai és fészket raknak nála: a legszebb és legnagyobb gondolatok és elhatározások telepszenek meg benne és hivek maradnak hozzá.

5. Trónfoglalás.

Az ifjú királyfi trónra lép. Az országban évek hosszú során dult mindenféle gonoszság és most a nép, mint megmentőt üdvözli, aki rendet és nyugalmat teremt. Biztosan álmodoztatok már efféléről. Csakhogy az ilyen dolog sokkal nehezebb ám, mint ahogy álmában elképzeli az ember és akárhány ifjú királyfi volt már, aki nem tartotta meg igéretét, mert gyönge volt, nem tudta igazán megragadni a gyeplőt és a hatalma alá kényszeríteni a gonosztevőket. Voltak azonban olyan királyfiak is, kik vasakarattal ülték meg a trónt és nem nyugodtak, míg a legutolsó békebontó is meg nem adta magát. Lépésről-lépésre hódították meg egyik ellentálló várat a másik után, hirtelen megjelentek ott, ahol a legkevésbbé várták őket; gondjuk volt a jókra és gondoskodtak róla, hogy semmi fontosabb dolog ne történhessék tudtuk nélkül.

Az emberi akarat is ilyen ifjú királyfi. Csakhogy sajnos, évek hosszú sorába kerül, míg elfoglalja trónját és hány van,

ki soha sem jut el odáig, mert gyenge ahhoz, hogy megbirkózzék makacs alattvalóival. Már a csecsemőnél is meg lehet figyelni a trónfoglalás első lépéseit. Kezdetben keze-lába olyan ólomszerűen mozog ide-oda, mint a vizi növények az akváriumban. Az akarat lassankint úrrá lesz a test tagjain. A járni tanulásnál is épen ez a legfontosabb, hogy az akarat egészen hatalmába kerítse a mozdulatokat. A trónfoglalás egy további lépése az iskolában való nyugodt ülés. Az akarat lassankint úrrá lesz az apró fickándozásokon is, amelyek eddig szabadjára voltak hagyva. Egy egész órán át nyugalomra kényszeríteni a testet, ez az ifjú király első nagy kormányzói tette — de erre csak erős uralkodó képes. Azután megy tovább. Az ifjú király fölkeresi az ország egyes városait, fogadja a hódolatot és fehérruhás leányok üdvözlő szavalatait hallgatja, — hasonlóképen az akarat is útra kél a test különböző tartományaiba és hódolatot, engedelmességet kíván. Elérkezik pl. a nyelv birodalmába és hűségesküt követel. Igy kell néznetek a dolgot: nem én kívánom tőletek a hallgatást én csak azt mondom, hogy az iskolában kell az ifjú királyi akaratnak megragadnia a kormány gyeplőjét. Ne mulasszátok el az alkalmat, mert ha az akarat idejében úrrá nem lesz a házban, akkor elkésik és a zendülők azt fogják tenni, ami nekik tetszik. A nyelvünkkel járunk legrosszabbul, ha nem sikerül mindjárt megfékezni. Ez okozza a legtöbb bajt a birodalomban. «A rossz szó hamar kicsúszik — a másik meg megy panaszra.» Hány embert sebzett már meg halálra a gúny, milyen sok titkot árultak már el a nyelv kellő fegyelmezettségének hiánya miatt, mennyi meggondolatlanság csúszik ki a szájból, amit később nem adnánk, a világ minden kincséért, ha visszavonhatnánk! Tanítsátok tehát engedelmességre nyelveteket, gondoljatok magatokra és trónotokra, ha tanítás közben valami szellemes megjegyzés kívánkoznék ki belőletek. Van azután még egy lázadó tartomány, ahol ritkán uralkodik engedelmesség, t. i. a nevetés országa. Azt hiszitek, talán azért tiltom el az óraközben való nevetést, mert ellensége vagyok a vidámságnak? Nem, hanem, mert a rosszkor való nevetés szomorú következményekkel járhat; azért jó lesz, ha akaratotok az ő királyi útján betér a nevetéshez is és mindaddig nem tágít onnan, míg csak egészen úrrá nem vált. Nevessetek szünet közben, az előadási órát azonban használjátok fel a trónfoglalásra. Gondoljátok, hogy én

vagyok az utazó király udvarmestere, aki számon tartja, hová kell ellátogatni és aki a menetrendből kijegyzi a vonatok indulását. Amíg békén hagylak benneteket, pihenhettek és szórakozhattok, de amint megjelenek: hívnak a királyi kötelességek!

XV. Erősek és gyöngék.

1. Ki a finom ember?

Talán tudjátok a régi görög mondákból, hogy a görögök akkoriban sokfelé hajókáztak és csodálatos dolgokat hoztak magukkal azoktól az idegen népektől, akikhez elvetették őket a viharok, vagy akikkel kalmárkodást űztek. Hát azt olvastátok-e, hogyan különböztették meg a művelt népeket a vad, rabló népektől? Ezt abból látták, hogy egy ilyen nép mikép karolt fel védtelen idegeneket és hogyan szokott velök bánni. Vajjon miért? Gondoljatok csak saját iskolai tapasztalataitokra. Ha egy fiú egy erősebbel szemben szerény és barátságos, biztosak vagytok-e már abban, hogy finom és művelt lelkű? Úgy-e nem? De vajjon miért nem? Mert nem lehet még tudni, hogy nem hízelkedésből vagy félelemből viselkedik-e így? Helyes. Nem tudjuk, hogy szeretetreméltósága valóban szívéből fakadt-e, vagy pedig csak úgy külsőleg ölti magára, hogy elnyerje az erősebb kegyét. Ha azonban az erős a védtelen gyöngével szemben mutat szíves jóságot, akkor bizonyosak lehetünk arról, hogy bensejéből, a természetéből fakad, — mert hisz nem kell félnie, hogy megjárja, ha fönnhéjázó és nyers vele szemben. Így van ez a népekkel is. Hogy valóban műveltek-e, meglátszik abból, mikép bánnak a gyengékkel és gyámoltalanokkal. Ezzel elárulják magukat. Kitűnik, hogy udvariasságuk szívüknek virága-e, vagy pedig csak külső máz, amelyet csak azért szedtek föl, hogy el ne rontsák a dolgukat az erősekkel. Mindenesetre helyben fogjátok hagyni, hogy vannak nemzetek, melyek igen sok szappant fogyasztanak, bőviben vannak a szép egyetemeknek és múzeumoknak s mégis igen barbárok, — mert nem állják a próbát a gyengékkel és védtelenekkel szemben.

Sok más alkalom kínálkozik még arra, hogy az embe-

rek finomságát megvizsgáljuk. Ha pl. egy fiúból ki szeretném venni, hogy finom lelkű-e, vagy durva pokróc-e, talán azt figyelem meg, hogyan beszél tanítójával, vagy pedig mennyire szerényen lép föl hatalmas nagybátyjával szemben? Nem, hanem meglesem, hogyan szól a cselédhez, mikor azt hiszi, hogy senki sem hallja. Vagy pedig megfigyelem az iskolaudvaron, hogyan bánik ott a kicsinyekkel. Itt aztán akárhányszor néhány pillanat alatt annyit látunk, hogy tisztában vagyunk emberünkkel.

Vagy egy anya hozzám fordul és azt mondja: «Itt egy fiatalember, úgy látszik, feleségül akarná venni a lányomat — ön talán közelebbről ismeri; miféle ember; rábízhatom a lányomat?» Ha már most erről az emberről véleményt akarok alkotni, talán azt figyelem meg, hogyan beszél a főnökével, vagy mikép fuvolál a leánynak, mikor virágot visz neki? Nem; azt fogom nézni, hogyan szól alárendeltjeihez ott, ahol nem kell félnie súlyos következményektől, ha nyersen és keményen beszél. Felkérem őt, hogy jöjjön velem a vendéglőbe, hogy láthassam, miként viselkedik a kiszolgálókkal szemben, akik semmiért sem szólhatnak, mert elesnek a borravalótól. Ha lehetséges, igyekszem azzal is tisztába jönni, hogyan bánik öreg édesanyjával. Ha azt látom, hogy a gyengével szemben elhagyja magát, hogy szerénytelen és kemény, akkor mesélhet nekem arról, milyen boldoggá fogja tenni feleségét, — nem hiszem egy szavát sem. Csak azt gondolom: ha feleségét betegség éri, ha elveszíti szépségét, és csak gyönge teremtés lesz, akiről gondoskodni kénytelen, nem fog-e akkor kitörni belőle a műveletlen, kiméletlen hang, amely most csak azért fékez, mert megígézi őt a lánynak bája, esetleg pénze.

Vagy ha egy hivatalnokot látok, aki fölebbvalója előtt mélyen hajlong és minden mondatát azzal kezdi: «Ha meg méltóztatik engedni, ha szabad alázatosan kérnem és tisztelettel fölhívnom becses figyelmét, mélyen tisztelt igazgató úr...» — azt fogom talán mondani: «ez aztán művelt ember, finom a társalgása és milyen szerény a föllépése!» Nem. Mielőtt ezt mondanám, utána járok, megtartja-e ezeket a finom formákat alárendeltjeivel szemben is? Mert csak akkor igaziak, különben talmiak.

Hogy mennyire haladt egy nép a művelődésben, azt rendesen abból is meg lehet ítélni, mikép bánnak a nőkkel?

A nők ugyanis nem képesek kierőszakolni a jó bánásmódot; ahol tehát tisztelet és méltányosság környezi őket, ott ez önként történik, és ebből lehet következtetni az illető népek mélyebb műveltségére. Egyes férfiakra is lehet alkalmazni ezt a közmondást: «Mondd meg nekem, hogyan bánsz a feleségeddel és én megmondom, ki vagy.» Nyers népek és nyers férjek feleségeikkel éreztetik mindazt a féktelenséget, amit nem engedhetnének meg maguknak büntetlenül az erősekkel szemben.

Igen jó eszköz az emberek és nemzetek megismerésére az állatokkal való bánásmódjuk is. Épen mert sok állat semmi védekezésre sem képes, sőt még csak nem is tud utána szitkozódni, sem panaszkodni, ezért látszik meg itt a legvilágosabban, van-e valakiben igazi könyörületes lelkület.

2. Az erősek veszedelme.

Talán csodálkoztok azon, hogy az erősek veszedelmeiről akarok most veletek beszélgetni. Rendesen csak a gyengék veszedelméről hallunk. «Az erős leghatalmasabb magában», mondja Tell Vilmos, nincsen senkire szüksége, és ha mások reá szorulnak, hát rendelkezésre áll. Tehát miféle veszedelmekről lehet itt szó? Egy hasonlattal akarlak rávezetni: Hallottatok valaha a léghajózás veszedelmeiről? Ha nagyon magasra szállunk, oly ritka a levegő, hogy már nem képes ellenállást kifejteni a vér nyomása ellen, és orrunkon, szájunkon, fülünkön át megered a vérünk. A véredények tehát önmagukban nem elég erősek a vért visszatartani, szükségük van a környező levegőréteg erős ellennyomására.

Miért mondom én ezt most el? Mennyiben vonatkozik az erősre? Talán hasonló helyzetben van, mint a léghajós a ritka levegőben? Hát igen; akinek gyöngékkel és védtelenekkel van dolga, mindig abban a veszélyben forog, hogy vad ösztöne és durva szenvedélye kitör, mert hiányzik a hasonló erősek ellennyomása, akik neki nem tűrnek el mindent.

Ahol erősek és gyöngék összekerülnek, vagy általában, ahol olyan emberekkel érintkezünk, akikkel szemben magunknak könnyen engedünk, mert tőlünk vagy szüleinktől függnek, ott sokkal nagyobb a veszély ránk nézve, mint a védtelenekre nézve, mert nekik csak gyötrést és fönnhéjázást kell elviselniök, de belsőjük érintetlen marad; ellenben az

erősnek szíve és lelke veszélyben forog, mert nincs ellennyomása, minden önzés és kegyetlenség kitör, mint a vadvíz gátszakadáskor.

Azért a tisztelet és kímélet a gyengékkel szemben még sokkal szükségesebb az erősek lelki egészségének fönntartására, mint a gyöngék oltalmára. Lelki egészségről szólok, mert hát akárhányan elvesztették már az eszüket azért, mert senki sem akadt, aki ellenállásra kényszerítette volna őket saját szeszélyeikkel és ösztöneikkel szemben. Talán hallottatok már a cézárok nagyzási hóbortjáról, különösen Neróról, aki kezdetben szelíd uralkodó volt, de utóbb annyira megittasult saját hatalmától, hogy valóságos bestiává fajult. Hogy mekkora veszedelem a jellemre a csupa védtelenekből álló környezet, azt látni abból is, amit a szibériai fogházakról mesélnek. Jólelkű, finom nevelésű tiszteket kineveznek fogházparancsnokokká; itt korlátlan hatalommal rendelkeznek a fegyencek fölött, tetszésük szerint mérhetnek reájuk büntetéseket; és ezek aztán sokszor állatias kegyetlenségbe esnek épen azért, mert folytonosan olyan emberekkel van dolguk, akikkel szemben nincs szükségük féken tartani természetüket. Ez az, amit az ember nem bír el.

Ezt kicsinyben is láthatjátok, ha összehasonlítást tesztek olyan gyermekek között, kiknek csak idősebb testvéreik vannak s olyanok között, akiknek csak húguk vagy öcscsük van. Az idősebbek inkább ki vannak téve annak a veszedelemnek, hogy önzőkké, követelőkké, féktelenekké váljanak, mert gyöngék között élnek és így minden kívánságuknak ököllel vagy durva hanggal szerezhetnek érvényt. Az okos tehát szemügyre veszi mindazokat, akikkel naponta érintkezik, hogy lássa, ki a védtelen és függő helyzetben levő, akivel szemben annak a veszélynek van kitéve, hogy nem fog uralkodni magán. Ha rájött erre, félig már nyert ügye van, mert biztosíthatja magát a veszedelem ellen. Amint láz ellen mocsaras vidékeken chininnel védekezünk, úgy ő is biztosítja magát az erősek veszedelme ellen az által, hogy a gyöngék iránt különös figyelmet tanúsít.

Talán megértitek ebből azt is, miért oly fontos az állat védelme, nem csupán az állatra nézve, hanem az ember számára is. Mert vele szemben az állatok többnyire védtelenek és gyöngék, s azért abban van itt is a legnagyobb veszély, hogy a vadság, rosszaság szembekerül az állatok gyámolta-

lanságával és kitör belőle, amint az ember vére megered a ritka levegőben, épen azért, mivel hiányzik a kellő ellennyomás. Egyedül a könyörület tudja nekünk ezt az ellennyomást megszerezni. Ismeritek talán azt a német közmondást: «Quäle nie ein Tier im Scherz, denn es fühlt wie du den Schmerz — ne kínozd az állatot még tréfából sem, mert a fájdalmakat ép úgy érzi, mint te.» De ez a közmondás még nem mond eleget. Azt kellene mondani: «Ne gyötörd az állatot, mert magadat jobban tönkre teszed, mint az állatot.» Az állatvédelem egyúttal embervédelem: ez oly parancsolat, mely biztonságot nyujt nekünk zsarnoki hajlamainkkal szemben. Aki durván bánik az állatokkal, maga is állatiassá válik. Ezt a kérlelhetetlen büntetést méri a természet az állatkínzóra és ezt el nem kerüli akkor sem, ha soha emberi szem nem látja a tettét. Hallottatok az ausztráliai struccmadárról, mely folyton a sűrű bozótban futkos? Ez a madár ennek következtében elvesztette a szárnyait, csak kis csonkja maradt. Természeti törvény az, hogy a nem használt izmok és szervek lassan visszafejlődnek. Ez a törvény az emberre is áll, még pedig nemcsak az izmaira, hanem a lelki erejére is. Aki ököllel és nagy hanggal tudja minden szándékát keresztülvinni, annak az ökle és hangja a gyakorlás következtében napról-napra erősödik, de a lelke naponkint gyöngül, épen mert a gyakorlat nem fejleszti. Már csak ezért is ajánlatos minden erősnek otthon és az iskolában úgy viselkedni, mintha a gyöngék közül való lenne, hogy gyakorolja mindama tulajdonságokat, melyek a léleknek valódi nemességét adják: a lovagiasságot, részvétet, szerénységet és nagylelkűséget. Fölemelő egy látvány az erőteljes ember, telve gyöngéd kiméletességgel, — emlékeztet egy fölséges hegedűre, melynek hangjai fölszállanak a sötét mélységekből a legfinomabb, legolvadóbb melódiákig.

Olvastam valahol ezt a mondást: «Ne tégy senkit rabszolgává, mert magad is azzá válsz.» Hogy kell ezt érteni? Kinek a rabszolgáivá leszünk, ha a védtelenséggel visszaélünk és a letiprottakkal szemben szabad folyást engedünk szenvedélyeinknek? Gondoljatok a léghajó hasonlatára! Saját rossz hajlamaink és szeszélyeink egyre féktelenebbé válnak, s ha nem szabunk határt nekik, elszabadulnak és azt tesznek életünkkel, amit akarnak. Rabszolgáikká leszünk.

Ez a védtelenek bosszúja!

3. Ki a gyönge?

Ha én gyöngékről beszélek, akik kíméletre és védelemre szorulnak, akkor ti talán csak testileg gyöngébbekre és kisebbekre gondoltok. De vajjon mindig csak akkor lehet-e erősről és gyöngéről beszélni, ha kicsiny naggyal, avagy egészséges beteggel áll szemben? Én pl. előbb arról beszéltem, hogy már a gyerekkorban arról ismerni fel az igazi lelki műveltséget, hogy miképen bánik valaki a cselédekkel. Dehát egy cseléd csakugyan gyöngébb volna egy 12 éves fiúnál? Én azt hiszem, ha arra kerülne a sor, egy jól megtermett szakácsnő egyszerre három ilyen fiút elpáholna. És miért nem teszi meg mégsem? Mert fél, hogy elkergetik és beleírják a könyvébe: «nyers és kötekedő a gyerekekkel szemben.» És ezért nem meri használni az erejét. Védtelen; mert ha valaki nem használhatja fegyverét, épen úgy van vele, mintha fegyvertelen volna. Ha egy oroszlán ketrecbe kerül, akkor még a legkisebb tacskó is megpiszkálhatja, akár kis nádpálcával; az oroszlán a védtelen, s így ő a gyönge és azok az erősek, kik bűntetlenül mindent megengedhetnek maguknak vele szemben. Tehát nemcsak a testileg tehetetlenek és fejletlenek a gyöngék, hanem mindazok, akik erejük használatában gátolva vannak.

Lássunk néhány példát:

Ha én egy erős és egészséges embernek igen nagy szolgálatot tettem, vagy még teszek, akkor az rendkivül hálás lesz irántam és azt be is szeretné bizonyítani. Ha már most felhasználom az alkalmat és gőgösen és udvariatlanul viselkedem vele szemben, vagy mindenféle szemtelen tréfát űzök vele, neki ezt le kell nyelnie: «meg van kötve a keze» — szokás mondani; ő a gyönge velem szemben, nem védekezhetik, mert tőlem függ. S ezért különösen akkor ismerhetjük fel jól az emberek jellemét, ha megfigyeljük, mikép viselkednek azok iránt, kiknek nagy jót, vagy szolgálatot tettek. Ha szemtelenkedésre használják fel az alkalmat, akkor nyilvánvaló, hogy a szerénység és finomság csak köntös náluk, melyet az emberek szerint váltogatnak. Sajnos, rendkívül csekély e téren a teljesen finom emberek száma; a kisértés nagyon is nagy: ha jön valaki, akit megajándékoztunk, vagy akin segítettünk, vagy aki tőlünk szolgálatot vár, vagy nekünk

valamikép le van kötelezve, nagyon is nagy ilyenkor a kísértés, hogy kissé hanyagabbak legyünk vele szemben, mint vagyunk az iránt, aki semmiképen sem függ tőlünk. Emlékszem egy iskolatársamra, ki már mint kis fiú e téren rendkivüli finomságot tanúsított. Ha fölkereste valaki, hogy tőle valami feladat megmagyarázását kérje, ép oly udvarias és figyelmes volt, mintha az illető azért kereste volna föl, hogy neki tegyen szivességet. Kedves, barátságos arccal fogadta, széket hozott és a végén lekisérte az utcára. Más fiú mindezt a figyelmességet elengedte volna magának, azzal a gondolattal: örüljön az a másik, ha egyáltalán segítenek rajta. A segítségre szoruló azonban ilyenkor megalázva érzi magát, hogy kevesebb figyelmet tanusítanak iránta, mert függő helyzetben van s ez megkeseríti a kapott szivességet.

Ha gondolkodtok, még más példát is találtok, hol az erős szemben áll a gyöngével; pl.: a gazdag és szegény. Ha gazdag szülők gyermekei egy iskolába járnak szegényebbekkel, bő alkalmuk nyilik kimutatni igazi műveltségüket; a gazdag itt jól teszi, ha kétszeresen szerény és tisztességtudó a szegényebb iránt, nehogy úgy tünjék fel, mintha csak a pénz előtt emelné le kalapját. Egyáltalán sohasem finom dolog és nem mutat szívjóságra, ha éreztetjük mással, hogy erősebbek vagy tehetségesebbek, avagy tehetősebbek vagyunk. A régi görögök sokkal mélyebben gondolkodtak erről, mint mi, az újkor emberei, kik oly nagyra vagyunk haladásunkkal. Persze a régi görögök még nem kerékpároztak és nem utaztak vasúton, — de mi a sok ródlizástól és vasútazástól szinte alig ébredünk már annak tudatára, mi az igazi műveltség. Pl. Athénben a nagy eleusisi ünnepélyek alkalmával, amidőn az egész nép tódult a templomokba, nagy tapintatlanságnak tekintették, ha a gazdagabb úriasszonyok kocsin mentek, mert ezzel a szegényebb sorsúakat megalázták volna. Egy hírneves szónokot egyszer nyilvánosan megdorgáltak azért, hogy hordozószéken vitette magát azokon a városrészeken végig, ahol a szegények laktak, mert úgy fogták föl a dolgot, hogy ezzel a szegények nyomorát mintegy kigúnyolta. Manapság ugyan nem röstel a gazdag gumikerekűn végighajtatni a legszegényebb városrészeken.

Még egy más történetet is mondok. Alighanem hallottatok már a nagy római hadvezérről, Scipióról, aki meghódította és elhamvasztotta Carthagó városát. Ismerek egy kis

történetet róla, mely előttem értékesebb, mint összes hadisikerei. Visszatérte után ugyanis meghívták, hogy egy római polgár házában egy kis esti társaságnak legyen a tagja. Ez a római polgár beszéli már most, hogy a legszebb az volt Scipióban, mikép viselkedett ebben a körben. Noha ő volt az ünnepelt hős és győztes, mindig azon fáradozott, hogy másokat birjon szólásra és a félénkeket bátorítsa szerénységével; ha nem-lett volna köztudomású, akkor senki sem vette volna észre, hogy a nagy Scipio időzik a vendégek között. Ő volt az erős, de lelki finomsága abban állt, hogy ezt senkivel sem éreztette, sőt kétszeresen igénytelen iparkodott lenni. Milyen kevés ember követi ezt a példát! Legyen csak egy kis sikere valakinek, már lerí homlokáról, amint csak a szobába lép: «Vigyázat, jön a főszemély! Itt vagyok!»

Sajnos, iskolaéveimben gyakran megfigyeltem, mily ritkán talált követésre az osztályban a tehetségesebbek között Scipio példája. Többnyire meglehetős kíméletlenséggel éreztetik a gyöngébbekkel, hogy ők vannak legfölül, ahelyett, hogy iparkodtak volna ezt szerényen elpalástolni.

Van még egy más tér, ahol szintén lehet gyöngéről és erősről beszélni. Ha t. i. testvéreitek vagy társaitok közül valaki rossz fát tett a tűzre, vagy letért az egyenes útról s akár otthon, akár az iskolában amúgy igazán a legutolsó lett, azonnal észre lehet venni viselkedésteken, hogy megvan-e bennetek, amit tapintatosságnak neveznek. Akiben ez nincs meg, ilyenkor fönnhordja az orrát és amúgy lóhátról észrevételi a delikvenssel: «Látod, én vagyok a jó, a kifogástalan, te pedig a bemocskolt!» A bukottnak természetesen nincsenek pártfogói, mindenki őt piszkálja és büntetlenül megalázhatja, mindenki igyekszik fitogtatni, hogy nem ő az, aki bajba került. Nos, ti tudjátok, hogy ilyen esetben mit várunk attól, kinek helyén van a szive. Aki akkor is jóságos és szerény, amidőn büntetlenül lehetne fönnhéjázó és megvető, azt az embert megajándékozhatjuk bizalmunkkal; azon lehet látni, hogy a szerénység lelki szükséglet nála.

Láthatjátok ezekből a példákból, hogy egyáltalán nem mindig csak az az erős, akinek az öklei erősebbek, hanem az, kinek valamely elsőbbsége van a másikkal szemben. Némelykor az ilyen előny az egész életen keresztül megvan, mint például a kiváló tehetség; máskor viszont csak rövid időn keresztül. Tegnap Misit alaposan megszidták, bezárták

és Pista mint erényhős büszkén járt-kelt; ma viszont Pistának hazudozás miatt nem szabad ebédelnie és Misi borzasztó hibátlannak és jónak érzi magát. Különböző időkben tehát mindegyiktek lehet erős is, meg gyönge is; ha ti vagytok az erősek, akkor csak azon kell lennetek, hogy a gyöngébbekkel sohase éreztessétek kudarcukat és elmaradottságukat, hanem úgy bánjatok velük, mintha ők állnának fölöttetek. Ha az iskolában pofozkodol valakivel, aki ép olyan erős, mint te, ez ellen nincs mit szólani, bár a verekedés mindenesetre az állatvilágba tartozik és nem az embervilágba, de már amint egy második hátba támadja az ellenfelét, azonnal ő lesz a gyönge és neked legott fel kell hagynod a támadással, ha t. i. előkelő, jó nevelésű ember számba akarsz menni. A kutyáknál persze máskép megy a dolog, ott mindig egy egész falka vesz űzőbe egyet.

Amit mondtam, az azonban nemcsak a pofozkodásra, hanem a szóharcra is vonatkozik. Ha többen rátámadnak valakire, gyalázzák vagy nevetségessé teszik, akkor nem szabad résztvennünk a támadásban, mert aki igazán erős, röstel védtelent ütni.

Tudom, igazat adtok nekem ebben a dologban, dehát igen sok függ attól, hogy ilyen gondolatokkal belevilágítsunk minden dolgunkba. Nem tudjuk, hányszor ellenére cselekszünk jobb belátásunknak. Képzeljétek el például: egy tanulótársatok mesélt valamit és véletlenül rájöttök, hogy hazudott, vagy legalább is erősen túlzott. Most a kezetekben van. Védtelen. Könnyű szerrel nevetség és megvetés tárgyává tehetnétek a világ előtt. De lám, itt az alkalom arra gondolni: én vagyok most az erős és ő a gyönge. Amint észreveszitek, hogy nincs minden helyén, hagyjatok inkább fel a vallatással és mondjátok meg neki később négyszemközt a véleményteket. Emlékszem, mi történt velem egy alkalommal iskolás fiú koromban. Egy ízben azt mondtam a többieknek, hogy fenn voltam a «Zugspitze»-n Bajorországban. Mindnyájan áhitattal hallgatták ezt a hőstettemet. Ekkor előállt egy pajtásom, aki igazán fenn volt és kérdezte, melyik úton mentem fel? «Ott a széles patak mentén», feleltem. «Hisz ott nincs is széles patak», volt a válasza. És egyszerre észrevette zavart arcomon, hogy hazudtam. Ime, most a kezében voltam. Megszégyeníthetett volna. Minthogy pedig én is már nem egyszer az orra alá pörköltem, bizonyosra vettem, hogy közítéletnek

tesz ki. Ehelyett azonban úgy tett, mintha ő tévedett volna, vagy mintha én a másik völgyben levő patakot gondoltam volna és hamarosan másra terelte át a beszédet. Ez engem annyira megszégyenített és meghatott, hogy mai napig sem felejtettem el. És jobban hatott reám, mintha nyilvános megaláztatásnak tett volna ki. Aki nem zsákmányolja ki a más gyöngeségét, ezáltal bizonyságot tesz, hogy igazán erős és nem szorul rá az olcsó diadalokra. Ha például két testvér vitatkozik, akkor nem vall épen nagy tapintatra, ha a fiú húga feleletében minden kis gyöngeséget kiböngész és ha valami oktalant vagy nevetségeset mondott, ezt legott a nagy dobra veri és őt sarokba szorítja. Például a lány azt mondja: «Apa tegnap azt mesélte, hogy az ükapja majom volt és fákon élt.» A fiú: «Nem, apa ezt nem mondta, ezt te félreértetted.» Aztán kész a nagy veszekedés, és mindketten a papához mennek. A fiúnak igazat adnak. Ő most a győztes és húga a legyőzött; felsült és röstelkedik. Egy otromba fiútestvér kiaknázza ezt és nevetve tovább adja a történetet fűnek-fának húga jelenlétében, hogy íme, milyen együgyű liba az ő húga stb. Ő pedig majd elsülyed szégyenében és mérgében. Ám van egy közmondás: «A menekülő ellenség számára aranyhidakat kell építeni», ez ugyanis annyit jelent, hogy ha az ellenség megfutamodik, ő a gyönge, a védtelen, a felsült, illendő tehát neki tisztességes visszavonulásra nyujtani módot, nem pedig kihasználni védtelenségét és őt a helyszínén nevetség és megvetés tárgyává tenni. Ha pedig a menekülő ellenség még hozzá a saját édes húgunk, akkor a híd sohasem lehet eléggé aranyos. Nos, mi a véleményetek? Mit mondhatna egy fiú hasonló esetben a húgának? Én azt hiszem, legjobb, ha ezt mondja: «Nem kell épen röstelkedned, amiért félreértetted, először én is így jártam, könnyen lehet a dolgot így félremagyarázni.» Ilyen hídépítés megjutalmazza önmagát már azzal is, hogy ha húgotok egyszer szintén rajtakap valami tévedésen vagy épen kis hazugságon, talán visszaemlékezik jó példátokra és nem állít pellengére.

Tudtok még egyéb példákat is felhozni, hol mi vagyunk az erősebbek és inkább betakarjuk a más gyöngeségét, semhogy visszaéljünk hatalmunkkal? Van egy külön szó az ilyen cselekedetre; ez az erény a lovagkorban igen járta és nagy becsben volt és abban állt, hogy a védtelen ellenséggel kíméletesen és tisztelettel bántak s a térdelőt felemelték. Nagy-

lelkűség a neve. Ezzel a szóval azt mondjuk, hogy nagy lelke, nemes, tág szive van annak, aki ellenáll ama kisértésnek, hogy a gyöngébb ellenféllel kiméletlenül és durván bánjék. Ki emlékszik könyveiből a nagylelkűség példáira? Hallottátok azt a történetet, amikor a harctéren egy súlyosan sebesült dán harcos a német katonához egy korty vizért rimánkodik s amint az a patak felé indul, hirtelen előrántja pisztolyát és utána lő. Most szinte természetes lett volna, hogy a katona vagy agyonlője a sebesültet vagy legalább is azt mondja: «Most már nem kapsz vizet!» Ő azonban negylelkű volt; elvette ugyan a fegyvert a sebesülttől, de azért mégis elhozta neki az ital vizet. A történetek, melyeket nagylelkűségről olvas az ember, többnyire királyokról és hősökről szólnak vagy épen mondák és mesék. Ti ezt mind igen szépnek találjátok, de úgy vélekedtek, hogy ez csak a mesekönyvbe való, de saját éltetekben nem akarjátok követni vagy nem találtok rá alkalmat. De mondjátok csak: nem esik-e meg egyszer a ti életetekben is, hogy módotokban áll valakinek igen érzékeny fájdalmat okozni vagy az illetőt nevetségessé tenni, avagy valami csúf dolgot felőle nyilvánosságra hozni és világgá kürtölni? Talán megelőzőleg nagyon megbosszantott benneteket s most ime, ki van nektek szolgáltatva. Ti vagytok az erősek és ő a gyönge; és ti nagylelkűnek mutathatjátok magatokat. Gondoljátok el, hogy egy pajtástok már régóta bosszant s most megtudtok felőle valamit, ami őt az egész osztály előtt nevetségessé tenné; ha elmondanátok pl., hogy zivatar alkalmával ríva az anyjához bujik vagy hogy megfut a kis kutyák elől. Nos, el fogjátok ezt mondani, kihasználjátok, hogy most védtelenül ki van nektek szolgáltatva? Némelyiktek úgy gondolkozik: miért ne? Én azonban azt kérdem tőletek: ha halljátok, hogy a római Fabricius ellenségének, Pyrrhusnak egy embert küldött foglyul, ki felajánlotta neki, hogy kész megmérgezni Pyrrhust, miért adtok akkor Fabriciusnak igazat, miért vonz a szivetek a nagylelkűhöz? Egyszerüen azért, mert nagy erőnek a tanujele az, ha nem akarunk kicsinyes eszközökkel győzedelmeskedni; ezt átengedjük a gyáváknak, kik csak alattomos eszközökkel tudnak fölénk kerülni és csak olyan pillanatok felhasználásával, amidőn a másik tehetetlen. Az igazán erősek csak egyenlő ellenféllel óhajtanak küzdeni s nem a leggyöngébb, hanem a legerősebb órájában mérkőzni vele.

Ime, újra és újra láthatjátok, hogy az embereket legjobban úgy lehet megismerni és próbára tenni, ha megfigyeljük, mikép viselkednek a gyöngékkel és védtelenekkel szemben, akik ki vannak nekik szolgáltatva. Ha látni akarjátok, hogy kutyátok igazán hűséges-e és ragaszkodik-e már hozzátok, csak el kell oldani a pórázt a nyakáról. Egy madár hűségét csak úgy tudhatjátok meg, ha repülni engeditek s megfigyelitek, visszatér-e ismét a kalitkába? Igy van az emberrel is. Ha látni akarjátok, mennyit ér, vizsgáljátok meg, mikép állja meg helyét, ha nincsen megfékezve, tehát ha gyöngékkel van dolga. Ha ilyenkor durva, akkor látni való: csak *külső* volt az a fegyelmező fék, mely őt műveltnek tüntette fel. Ha ellenben finom és lovagias, akkor látjátok, hogy lelke fegyelmezve van, saját szive tartja féken őt s bizhattok benne. Megállta a próbát!

4. Hogy segíthetünk a gyöngéken?

Tudjátok-e mi volt a középkorban a lovag legfőbb fogadalma? Védelmezni a gyengéket. Azért még ma is lovagiasnak nevezzük az olyan embert, ki pl. a nők iránt szolgálatrakész és kiméletes. Amint a dúsgazdagot csak akkor ismerjük el tökéletes embernek, ha feleslegéből másnak is juttat és sok gyöngének segédforrásává válik, ép így egy erős embert csak akkor nevezünk lovagiasnak, ha erejét mások fölsegítésére és megmentésére használja. Az igazi férfiút nem a letiprottak, hanem a fölemeltek száma szerint becsüljük. Mert különben orrszarvúak és bivalyok szolgálhatnának a férfiasság mintaképéül, és képeiket az iskolatermekben kellene kifüggeszteni az ifjúság buzdítására. Ha az ember az utcán lát nehány fiút tobzódni és mindennek nekirontani, csakugyan azt hihetné, hogy egy orrszarvú képmását hordják a zsebükben és időről-időre e nemes példából merítenek erőt.

Az úgynevezett kamaszkorban könnyen azt hisszük, hogy a valódi férfiasság és hősiesség a vad lármában és tobzódásban mutatkozik. «Üdvözlégy, te sistergő gőzparipa!» szeretnénk felkiáltani, ha ilyennel találkozunk. Sajnos, sokan egész életükön át megmaradnak ebben, mert nem akadt senki, aki idejében figyelmeztette volna őket.

Ha tudnék festeni, a nő és a férfi képét így ábrázolnám: a nőt — egy szép, nyugodt alakot, a karján alvó gyer-

mekkel, kinek homlokát simogatja; a férfit — egy erőteljes, élénk alakot, aki egyik karjával a mélységbe nyul, hogy egy elbukottat fölemeljen, és másik karját védőleg terjeszti föléje.

Ma már az illemszokásoknak egész sorozata van arra hivatva, hogy a férfit úgyszólván szüntelen arra emlékeztesse és vezesse, hogy erejét segítésre kell szentelnie. Ami a gyermeknek a keresztség az egyházban, ugyanaz a segítés illemszabálya a serdülő férfinak. Ha a fiú először segíti rá hugára a kabátját, vagy ha egy öreg asszonynak az utcán segít kosarát vinni, vagy a villamosban feláll, hogy egy hölgynek vagy öreg embernek vagy talán egy terhét cipelő cselédnek adjon helyet, akkor bizonyságát adja serdülő férfiasságának. Némely kamasz ellenben azt hiszi, hogy aznap válik férfiúvá, amelyen egy félreeső zúgban első cigarettáját szívja és utána alaposan rosszul lesz. De ilyen olcsón nem lehet ám férfiasságot szerezni, és aki ilyen külsőségekre veti a súlyt és azt hiszi, hogy ezáltal válik felnőtté, az még annyira gyerek, hogy baba meg hintaló való neki.

Most mondjátok meg, a segítség és figyelem milyen szokásai fejlődtek ki a nőkkel való érintkezésben? Hogy sem a villamoson, sem otthon nem ülünk le, ha ők állnak, azt már említettem. Továbbá felöltőjüket utánuk visszük és rájuk segítjük: egyáltalán megkiméljük őket mindattól, ami nekik fáradtságot vagy testi megerőltetést okozna. Ha minden egyes esetre akarnánk gondolni, akár ezer szabályt is lehetne felállítani; a fődolog az, hogy meg legyen az igazi lelkületünk és érzékünk, és akkor tudni fogjuk minden esetben, mit kell tennünk. Némely tizenegy éves fiú még úgy elfogadja anyja vagy a cseléd kiszolgálását, hogy el kell ismernünk, némely embernél igen lassan halad a férfiúvávállás; ezeket a fiúkat mindig azzal mentegetem: talán csak négy éves korukban tanultak meg járni és hatéves korukig szopták üvegből a tejet. További szabály, hogy a nőket az utcán mindig a jobboldalra engedjük. Ennek manapság persze nincsen már sok értelme, mert akárhányszor épen jobbról van a kényelmetlenebb és piszkosabb út. Azért Amerikában az a szabály, hogy a férfi a nőt a járó belső felén engedi menni, hogy ne legyen kénytelen az utca szemetjében botorkálni, ha szorosabb az út. Ennek a szokásnak is jelképes magyarázatot vagy értelmet adhatunk. Ugyanis a férfi vállalja készségesen magára az élet útain is a fáradtságot és kellemetlenségeket.

Némelyik azt hiszi, hogy már tökéletes lovag, ha nőkkel szemben bizonyos udvariassági formákat megtart. De ez nagyon téves felfogás. Ezek a formák hasonlók a világítóhajókhoz, melyek a kikötők bejárását jelzik a hajók részére; ezek a szokások is csak arra szolgálnak, hogy megmutassák az irányt, mely a kiméletesség és lovagiasság révébe vezet. Tovább kell tehát gondolkoznunk azon, hogyan irányítsuk mindennapi beszédeinket és cselekvéseinket, ha a lovagiasság fogadalmát nemcsak külsőleg akarjuk megtartani.

Aki tehát nőkkel szemben csakugyan szolgálatrakész és lovagias akar lenni, annak nem szabad néhány szokással beérnie, hanem önállóan gondolkozzék tovább, mi minden van benne ebben a szóban: segítség. Először is azon kell gondolkoznunk, hogy miben szorulnak a nők leginkább kiméletre. Tekintsétek például édesanyátokat. Csaknem kivétel nélkül minden mama idegességről panaszkodik. Hogy is ne, hisz elcsigázta a sok virrasztás és gyermekzsivaj és gond. Szép dolog a mama fölött ernyőt nyitni vagy őt hellyel kínálni, de sokkal fontosabb, hogy segítsünk idegeit csillapítani, és vele úgy bánjunk, hogy ne váljék még idegesebbé. E tekintetben azonban a legtöbb gyermek teljesen kiméletlen. Ordítozva, ajtókat csapkodva jönnek haza, hogy még egy elefánt idegei sem birnák sokáig. És ha aztán beljebb kerülnek, zümmögnek mint a szunyogok és örökösen kéréseikkel zaklatják anyjukat vagy szóvitába bocsátkoznak és mindenáron szeretnék az utolsó szót, még akkor is, ha édesanyjuk a sok üres szóharcban végső idegerejét meríti is ki. Olyan nagy baj volna az, ha egyszer csakugyan nektek lenne igazatok és anyátok tévedett volna? Ezer nemes asszony és férfi halt meg ártatlanul, vidám és elszánt arccal, ti pedig még egy igaztalan vádat vagy szemrehányást sem tudtok nyugodtan lenyelni és eltűrni! De akkor legalább tegyétek meg nekem azt a szivességet, hogy ne csodáljátok a hősöket és hősnőket, kik oly nyugodtan tudtak meghalni, hanem bámuljátok inkább az utcán kaffogó kuvaszt, mely mindig még egy utolsót akar vakkantani.

Úgy gondolom, a «segítség» a leggazdagabb értelmű szó a világon, csak jól fontolóra kell venni. Valakit támogatni, vagy valakin segíteni nem csupán abból áll, hogy neki pénzt adunk vagy jó tanáccsal látjuk el. Akárhány ember, pl. akarna másokon segíteni, de ezt oly tapintatlanul teszi, hogy őket súlyosan megalázza, így természetesen képtelenné teszi arra,

hogy újra fölemelkedjenek. Csak az segít igazán, aki a más önérzetét megerősíti és arra segíti, hogy megtanuljon magán segíteni. Szegényekkel szemben tehát nem lehetünk eléggé finomak és óvatosak az adakozás módjában, hogy érzékenységüket kímélve, átsegítsük az elfogadás nehézségein. Ez a segítség.

A betegápolás is olyan terület, amelyen meglátható a «segítség» szó kimeríthetetlen gazdagsága. A betegápolás sokkal, de sokkal többet jelent, mint sebet kötni és orvosságot beadni. Mondjátok csak, mi mindent tehetünk, hogy egy betegen igazán segítsünk?

Először: beszédünk módjával hassunk megnyugtatólag rájuk és ne fárasszuk őket hangos csacsogással; másodszor: beszédünkkel igyekezzünk gondolataikat lehetőleg elvonni betegségüktől és képzeletüket kellemes képekkel betölteni; harmadszor: mondjuk és éreztessük velük, mily nélkülözhetetlenek és mennyire örvendünk felépülésüknek; negyedszer: virággal vagy figyelmünk egyéb jeleivel megörvendeztetjük őket; ötödször: sohase mutassunk fáradtságot vagy türelmetlenséget, hanem ellenkezőleg, éreztessük inkább, hogy az ápolás és a betegekkel való bizalmas együttlét örömünkre szolgál; továbbá szőjjünk terveket velük a jövőre nézve, amikor ismét egészségesek lesznek, mert ez az, ami leginkább elvonja figyelmüket és bizonyossá teszi őket afelől, hogy meggyógyulnak. Hatodszor: figyelmeztessük őket a betegség áldásaira, hogy mily irigylésreméltó a betegszoba nyugodalmas csöndje és hogy mily veszedelem az ember lelkére, ha sohasem talál a magábatérés ilyen csendes napjaira. Még egy utolsó példa: kirándulásaitok és sétáitok alkalmával már gyakran megesett, hogy valamelyiktek elfáradt, vagy mint rossz gyalogló el-elmaradozott. Nos, abban áll-e az igazi segítség, ha örökké rárivaltok, hogy: «Te lajhár, te csiga, hol vagy már megint? Téged se viszünk el egyhamar.» Nem! biztatni kell, mert a testi fáradtságnál is sokat határoz a hangulat. Hegymászásnál mindig a gyöngét kell előre engedni, mert igen leverő utolsónak maradni. Ha a gyönge van elől, ő adhatja meg a menetelés tempóját. Emellett igyekezzünk őt vidám társalgás közben a fáradtság gondolatától elvonni. Az erősek kötelessége fölöslegükből adni. És mily hálás a gyönge, ha egy finom lelkű erős lopva segélyezi, anélkül, hogy mások észrevennék, sőt anélkül, hogy eleinte maga is észrevenné.

5. Harc a tanítóval.

Annyit beszéltünk már az erősekről és gyengékről, hogy szeretném látni, csakugyan megértettétek-e mind. Meg akarok beszélni veletek egy esetet az iskolából és szeretném véleményteket hallani róla és meg akarnám látni, igazat adtok-e nekem abban, amit az erősek kötelességeiről és veszedelméről mondottam.

Tudom, hogy a tanulók mennyire örvendenek, ha egy új tanítójelöltet hoznak az osztályba próbatanításra. Egyszerre mozgolódás támad, mint a farkascsordában, ha zsákmány közeledését érzi. Mihelyt aztán egyedül marad a jelölt, kitör a vihar. Repülnek a papirosgombócok, zümmögés, fészkelődés támad, robbanó bombák pukkannak, szóval mindenképen meg van zavarva a tanítás menete. Hogyan veszi fel a tanító a harcot? Lehet, hogy pofonokkal és dörgő szóval oly sikert ér el, hogy egyszersmindenkorra elnémul a lárma s biztosítva van a tekintélye. Vagy pedig határozott magatartása és fellépése annyira imponáló, hogy kezdettől fogva csendesen maradnak. Ez azonban nem oly könnyű dolog; a legtöbb jelölt még tájékozatlan és félénk s igen sokan épen mert finomabbak és tehetségesek, nem értenek a pofozáshoz és dörgedelmezéshez s azért tehetetlenül állanak a zsivajgással szemben. Megeshetik az is, hogy az esetet nem akarnák az igazgatónak feljelenteni, mert tartanak attól, hogy őket fogja elitélni, ha nem tud fegyelmet tartani. Igy hát a lárma ellenére iparkodik úgy-ahogy tanítani, de elcsigázva és szomorúan tér haza és tünődik, mi lesz ebből? Szive mélyéből lelkesült hivatásáért, de talán kénytelen lesz lemondani róla, amint a kocsis kénytelen lemondani hivatásáról, ha a lovakat nem tudja fékezni. Már most képzeljétek csak el, mit jelent egy ilyen tanárnak pályát változtatni. Öt évig végzett felsőbb tanulmányokat, de ezzel nem állhat be építésznek vagy lelkésznek. Képzeljétek el, ha egy idősebb bátyátok érkeznék így haza, mennyire igyekeznétek őt bátorítani s hogy ökölbe szorulna a kezetek a rakoncátlan tanulók ellen. Pedig talán ti is cselekedtetek már hasonlóan és eszetekbe sem jutott, hogy az ilyen dolog nemcsak egy embert szomorít meg és ejt kétségbe, hanem vele együtt mindazokat, akik szeretik és vele összeköttetésben állnak. Képzeljétek el, hogy édesanyja sóvárogva várja önálló-

sulását, mert szeretné, ha többet áldozhatna kisebb testvéreire és ime hazajön a keserű panasszal: «Nem birom tovább, tönkre megyek, zúg a fejem, elment minden kedvem». Lehetséges, hogy anyja kedvéért megmarad pályáján, de életkedve odavan.

Most mit gondoltok tehát, mikor így szembe kerül tanító és tanulók, ki az erős? Remélem, nem gondoljátok, hogy a tanár, csupán azért, mert nagyobb a fiúknál és erősebbek az izmai. Ilyen esetben a tanító a gyönge és miért? Mert ő a tehetetlen és védtelen és egyuttal a szenvedő is. Nem nagy mesterség egy csirkefogókból álló osztálynak egy magányos embert lehetetlenné tenni, aki sem tettlegességre nem akar vetemedni, sem pedig az igazgatónál árulkodni. Azért hasonló esetekben is fel lehet ismerni, ki az igazán finom lélek: aki ilyen zavargásokban nem kíván részt venni, sőt jó eleve ellene szavaz. Megbocsátható a legvadabb ifjúkori csiny is, de ami a védtelen és gyámoltalan ellen irányul, ha még oly csekélység is, már nem mulatság, hanem alávalóság. Azt hiszitek talán, csak nők iránt lehet lovagiasságot kifejteni? Nem, a tanítók iránt is, ha ugyanis sérelem éri őket és nehéz helyzetbe kerülnek. Aki az ilyen alkalmat tobzódásra zsákmányolja ki és a tanító tanácstalanságán felülkerekedve kirug a hámból, veszélyes klimába kerül. Már beszéltem erről a durva erőszakosság légköréről, ahol gonosz lázak uralkodnak, melyek egész életünkre tönkre tesznek. Aki védtelent tiport le és gúnyolt ki, nehezen épül fel bajából és csak akkor gyógyul meg teljesen, ha alaposan kileli a hideg a nyomorúságán s utána visszahatásként kiveri az izzadtság, amikor képzeletben elvonulnak előtte a gyengébbel szemben folytatott harcainak szomorú jelenetei. Legjobb lesz azonban, ha felkeresi a tanítót és megvallja neki, mennyire bánja, hogy abban a neveletlenkedésben résztvett.

XVI. Emberszeretet.

1. Hogyan kell bánni indulatos és ingerült emberekkel?

Alig van nehezebb dolog a világon, mint indulatos, ingerlékeny emberekkel szemben nyugodtnak maradni. A legjobb föltevés is kudarcot vallana, mihelyt az illető kizökken a sodrából és kezdi szórni haragjának szikráit. Idegessége és durvasága gyorsabban fertőznek, mint a kanyaró és vörheny és gyakran a megfertőzött még jobban dühöng, mint aki kezdte. Utólag többnyire nagyon bántja az embert, hogy ismét elragadtatta magát és még sem tudja elképzelni, hogyan kerülhette volna el az összeütközést. Miképen kell ezen segíteni? Egy jó tanáccsal szolgálhatok és habár ez szintén nem csalhatatlan, olykor mégis igen jó hasznát vehetjük: képzeljük, hogy orvosok vagyunk és beteget kell gyógyítanunk. Az indulatos ember tényleg nem egészen beszámítható, legalább is valamelyes ideggyengeségben szenved és fölindulása pillanatában úgy kell vele bánnunk, mint a lelkibetegekkel szokás. Csak szánakozást szabad tanusítanunk vele szemben, feszült idegeit pedig semmikép sem szabad gyötörnünk.

De hogyan bánjunk a lelkibetegekkel? Igyekeznünk kell figyelmüket rögeszméikről észrevétlenül más dologra terelni. Nem szabad nyiltan ellentmondanunk, hanem barátságosan rájuk kell hagynunk mindent, mintha velük teljesen egy véleményen volnánk. Ily módon szépen megnyugtathatjuk őket. Egy jó barátom ellátogatott egyszer az őrültekházába. Amint a negyedik emeleti erkélyen beszélget egy szerencsétlen beteggel, ez egyszerre így szól hozzá: «Én vagyok a jó Isten és parancsolom Önnek, hogy ugorjék le innen, majd lesz gondom rá, hogy baja ne essék!» Ha ő ekkor ellentmond a «jó Istennek», valószinűleg egy őrültségi roham a következmény és dulakodás közben le is dobhatta volna őt a «jó Isten» a magasból. De barátom nyugodtan így szólt: «Biztosra veszem, hogy ha te akarod, meg nem sértem magam, de tenálad itt a mennyországban oly jó lenni, szeretnék még veled maradni.» Erre nagyon megtiszteltetve érezte magát a «jó Isten» és mosolyogva beleegyezett. Látjátok, épen így kell elbánni az

indulatos emberekkel. Nekik sem szabad nyiltan ellentmondani, hanem azzal kell megnyugtatnunk őket, hogy ötleteiket helybenhagyjuk és lassan, észrevétlenül tereljük el őket bolondságaiktól.

Várjuk be, míg teljesen megnyugodtak és csak azután igyekezzünk hatni rájuk. Ha megvadult lovakkal kerül szembe az ember, nem állhatja rögtön útjokat és nem ragadhatja meg hirtelen a gyeplőt, hanem egy darabig velök kell szaladnia, csak így lehet feltartóztatni őket, különben föltétlenül magukkal sodornák. Ugyanígy vagyunk azokkal, kik kiejtették kezükből az önuralom gyeplőit, akiket elragadott a szenvedélyes indulat, egy ideig velök «kell szaladnunk,» mert az ellentállással csak fokoznók ingerültségüket és bennünket is elsodornának. Izgatott és ideges emberekkel szemben mindenekelőtt nagy elnézéssel és szeretettel kell viseltetnünk, kivált amíg «önkívületi» állapotuk tart, mert az ingerültség alapjában onnan ered, hogy az ilyen érzékeny emberek minden csekélységben ellentmondást, bántalmat és sérelmet vélnek látni és azért lázasan önvédelmükre kelnek, mint ahogy többeknél a testi gyengeség a legkisebb zavarra is lázzal és szívdobogással felel.

Mikor elnézést és szelid bánásmódot ajánlok, ezzel nem azt akarom mondani, hogy fegyelmezetlen, ingerlékeny emberektől mindent zsebre kell vágni. Ezzel nekik tennénk a legrosszabb szolgálatot. Csak azt ajánlom, hogy higgadtan, józanul járjunk el. Figyelmeztetés és megrovás az izgatottság pillanatában olaj volna a tűzre. Az indulatos ember többnyire belátja ilyenkor, hogy helytelenül viselkedett, de épen ez a tudat teszi még ingerültebbé az iránt, ki alkalmat adott kitöréseire. Ha azonban nyugodtak és jóságosak maradunk irányában — mi néha nagyon nehéz dolog — akkor később megszégyenülve belátja hibáját, hálás lesz irántunk és akkor már beszélhetünk vele komolyan. De azért a megalázásban is bölcs mérséket kell tartani; itt is aranyhídat kell építeni. Adjunk kifejezést annak a meggyőződésünknek, hogy akkor nyilván beteges volt, mert hiszen máskor nagyszerű önuralomnak adta bizonyságát és azt is tudja, hogy a javát akarja az ember és semmiképen nem akarná megsérteni.

Háziorvos nemcsak a doktor, aki eljön, ha beteg van a háznál, hanem mindenki, aki saját házában nem pattog és nem üvölt, hanem okos tapintattal békét teremt, aki ért a

rozsdások kezeléséhez, dührohamoknál ért az első segélynyujtáshoz és hüsítő szavakat tud mondani, ha a lélek láza már 39°-ra emelkedett. Ilyen orvosokra és orvosnőkre van szükség!

2. Tapintó csápok.

Nem tudom, megfigyeltétek-e már a csigák és lepkék tapintó csápjait? Ezek az állatkák nem ütköznek össze vakon az útjukba kerülő tárgyakkal, hanem kibocsátják csápjaikat, melyek sokkal, de sokkal érzékenyebbek többi testrészeiknél és ezért nyomban tudják jelezni, milyen akadály van előttük.

Sokszor elgondoltam már: mily jó volna, ha az embereknek is volna ilyen csápjuk, nemcsak a maguk védelmére, hanem inkább azért, hogy előre kitapasztalják, mily lelkiállapotban van az, akivel érintkeznek, így eltalálnák a helyes bánásmódot és nem sértenék és bántalmaznák egymást léptennyomon.

A minap láttam a villamosban egy nőt, akit igen nagy bánat érhetett, mert szeme ki volt sírva és könnyeit még az idegenek előtt sem tudta visszafojtani. Vele szemben két rakoncátlan fiú ült; nyomban megbökte az egyik a másikát és kezdtek bámészkodni. Ezeknek nem volt érző csápjuk: nem érezték ki, mennyire kellemetlen lehet a bámészkodásuk ennek a hölgynek és mily hálás volna, ha a szemben ülők úgy tennének, mintha nem vennék észre. Ez azonban nem jutott eszébe a két éretlen tacskónak. Meg vagyok róla győződve, ha bejön egy púpos vagy golyvás ember, vagy bajuszos nő, épúgy összedugják fejöket és ép oly neveletlenül viselkednek. Hogy feltünő és zavaró külsejű emberek annál elfogódottabbak és félősebbek lesznek, minél gyakrabban veszik észre, hogy valaki már megint fölhivja rájuk mások figyelmét és mulat fogyatkozásaikon — ezen egy percig sem törik a fejüket. Nem fontolják meg, hogy az illető mit érez olyankor. Ha tudnák, mily nagy szolgálatot tesznek az ilyen szegény embernek, ha beteges vagy nevetséges külseje mellett elnéznek, mintha észre sem vennék, semmit sem tennének oly szivesen, mint ezt. De hiányoznak a gyöngédség csápjai!

Az ember talán szerezhetne testi csápok helyett szellemieket? Igy, teszem azt, megtanulhatna beleképzelni magát mások lelkihangulatába és külső jelekből következtetni a belső érzésekre, mint ahogy az ifjú indián megtanulja a könnyedén

taposott fűszálakból ismerni meg a lábnyomot. Találkoztam olyanokkal, kiknek rendkívül érzékeny szellemi csápok állnak rendelkezésükre, akik nyomban eltalálják a helyes bánásmódot, embertársaik lelki hangulata szerint. Csakhogy ez igen nagy művészet. Aki olvasta Homerost, az emlékszik arra a szép jelenetre, midőn Alkinous király hallgatást parancsol az énekesnek, mert észreveszi, hogy dalán sírva fakad Odysseus. Ez csaknem háromezer esztendővel ezelőtt történt, de úgy látom, hogy azóta nem sokat nőttek szellemi csápjaink, talán még inkább elsatnyultak, mert csak igen kevesen szakítanak elegendő időt arra, hogy másokkal is gondoljanak. A régi egyptomiak e tekintetben már annyira vitték, hogy törvénybe foglalták: «Ne nevess a sírók közt és ne sírj a nevetőknél!» Még ma, több ezer év után is olvasgatjuk sírkamráik falain ezt a mondást. Hogyan állunk mi e tekintetben? Hányszor esett meg veletek, hogy egy társaság víg hangulatát megzavartátok siránkozó kedvetlenséggel vagy szomorkodó embereket megsértettetek túlságos pajkos vidámsággal?

A mindennapi életben nagyon sokszor elkelne egy pár finom tapintó csáp. Ha bátyád kikap, finom dolog talán ilyenkor a szobában maradni és mindent kihallgatni? Ha ilyenkor szép csöndesen odábbállsz, kedvesebb dolgot teszel vele, mintha egy zsák bonbonnal ajándékoznád meg. Aki azonban hijával van a tapintó gondolatoknak, az szemtelen pofával a szobában marad.

Ép ilyen óvatosan ki kell nyujtanunk csápjainkat, ha boldogságunkról vagy utazásainkról beszélünk; mert hátha a hallgatók között van olyan, aki sokat szenvedett és nélkülözött és ez ezután kétszeresen érzi szomorú sorsát.

«Milyen nagyszerű dolog, ha az embernek van testvérkéje» — ha valaki ezt egy társa jelenlétében mondaná, akinek épen nehány hete meghalt a huga, azt bizonyítaná, hogy nála hire sincs annak a tapintó érzéknek, mely kiérzi mások búját és baját.

Ha felnőttek összeszólalkoznak, a gyerekeknek mindig ott kellene hagyni őket; hisz elgondolhatjuk, hogy a felnőttek utóbb nagyon röstelik, ha tanui voltak egy ilyen órának.

A legkevesebb gyerek elég tapintatos szülőivel szemben. Többnyire megvan bennük a jóakarat, de nem járhatnak szüleik kedvében, amig át nem érzik, meg nem értik kívánságaikat. A gyerekeknek jókor kell érző csápokat nevelni

magukban, hogy idejében észrevegyék, mikor fáradt az édes atyjuk és olyankor csendben maradnának; és anyjukat ne akkor zaklassák ezer haszontalan kérdéssel, mikor izgatott és kimerült a sok házi gondtól. A betegápolásban sem lehet enélkül igazán segíteni. A beteg sokszor annyira el van gyengülve, hogy beszélni sem képes, ilyenkor arcáról kell leolvasni kívánságait.

Nagy durvaság, ha gyerekek az iskolában kinevetik társaikat foltozott ruhájuk, nagy csizmájuk vagy furcsa öltözetük miatt. Hiszen sok szegény ember gyermekének nem igen telik új ruhára. Ilyesmit kigúnyolni ép oly durvalelkűség, mint a koldust nevetni szegénysége miatt.

Egy pár jó tapintó csápot szerezni sokkal fontosabb az életben, mint egy pár korcsolyát vagy biciklit kapni. Hozzá: nem kerül semmibe és senki el nem lophatja tőlünk.

3. Anyai gyöngédség.

Egy bizonyos korban a fiúk kezdenek különválni a leányoktól és saját játékaikat űzik. Már Schiller «Harang»-jában is ez áll: «Vom Mädchen reisst sich stolz der Knabe, er flieht ins Leben wild hinaus» és ha a legtöbb fiú a ti korotokban még szépen otthon maradhat is és nem kénytelen a vad életbe rohanni, mégis megvetéssel menekül a gyermekszobából és ahelyett rablót, indiánust játszik, vagy beveri a szomszéd ablakait. Ebben a korban a fiúk anyjukkal szemben gyakran tiszteletlenek és azt képzelik, hogy tőle már semmit sem tanulhatnak, hogy mintaképük ezután «Az utolsó Mohikán», «Wonnadonga az apachok réme», vagy valami más prairiebeli skalpoló.

Most azonban szeretném, ha kissé gondolkodnátok. Emlékeztek még utolsó óráink egyikére, mikor arról beszéltünk, hogy mi volt a középkori lovagok legfőbb fogadalma? Nemde a gyengéket és elnyomottakat támogatni. Amint az igazi gazdagság abban nyilvánul, hogy a vagyonos másnak juttat a magáéból, mert fölösleggel rendelkezik, úgy az igazi erő is csak mások támogatásában áll. Szolgálatkészség és figyelem mindig az erőnek bizonyítékai, önzés és durvaság gyengeségre vallanak. Épen ezért durva és önző a legtöbb gyermek a fejlődés idejében, az úgynevezett kamaszkorban, mert ilyenkor a növés igénybe veszi minden erejét úgy, hogy abból

másnak nem igen jut. Csak a lelkileg nagyon erős emberek lovagiasak és gondosak már a kamaszkorban is. Ebből következik, hogy a szilárd jellemű fiatalember tiszteli anyját, nem csupán mivel anyja, hanem mert épen az anyaszeretet legtökéletesebb megtestesülése és példaképe az önzetlen áldozatkészségnek és figyelmeztet, hogy az emberi erő csak akkor éri el virágzását és igazi avatását, ha gondoskodó, áldozatkész szeretetté érik. A férfinál pl. nem abban nyilvánul a valódi erő, hogy öklével üt jobbra, balra, hogy más kárával mozdítja elő ügyét és csak magával törődik, hanem lovagias tevékenységében és a tőle függőkre fordított gondoskodásban, akár az ország első hivatalnoka, akár pedig váltóőr vagy gyáros. Azért mindazoknak, akik komolyan fogják föl hivatásukat, az anyai szeretet magasztos eszméjétől kell áldást kérniök napi munkájukra.

Már kis leányokról nem egyszer azt mondjuk, hogy: «olyan, mint egy jó kismama». Ha ezt fiúkról mondanók, biztosan sértésnek vennék. Épen ebben van a nagy tévedés! Mi egyéb a lovagiasság, mint anyai gyöngédség, szerető gondoskodás a rábízottakkal szemben. Minél inkább fékezi a férfi nyers erejét és nemesíti azt szeretettel, annál megbízhatóbb és nemeslelkűbb. A fiúk úgyszólván akkor lesznek lovagokká, mikor ezt szivükben átérzik. A malájoknál akkor lesz férfiúvá a gyermek, ha levágja egy ellenségnek a fejét; nálunk csak azokat az ifjakat volna szabad a meglett férfiak sorába számítani, kik az emberszeretet és önfeláldozás kiváló tettét vitték végbe. Hogy mennyire férfiassá teszi a fiatal embert a gyöngéd szeretet, azt leginkább azokban a családokban láthatjuk, hol az atya korán elhúnyt és a legidősebb fiúnak kell őt helyettesítenie, anyját és testvéreit gyámolítania. Ezekből lesznek a legnemesebb és legjellemesebb férfiak, mert a férfiasság legnagyobb ellensége az elpuhultság, a magunkkal szemben való gyöngeség, erről pedig azok szoknak le leginkább, kiknek korán kell másokért gondoskodniok és érezniök. A nagyszájú és «snajdig» alakok többnyire nem férfiasak, mert ők tulságosan sokat foglalkoznak önmagukkal s már az első tűzpróbánál gyöngéknek és gyáváknak bizonyulnak. Miután minden erejük csak hangos szóban és feltűnésben merül ki, ha munkára hívja a kötelesség őket, nincs másra erejük.

El tudtok képzelni egy anyailag gondos szállodaportást?

Én igen: ahogy felrakja a podgyászt, ki- és besegíti a vendégeket a kocsiból, ahogy a háziszolgákkal bánik, már abból meglátszik, hogy az «anyát» választotta-e őrzőangyalává vagy pedig egyszerűen csak fatuskó akar-e maradni. A szállodatulajdonos is, ha csak parányi anyai lelkület van benne egészen más, mint az olyan, aki ordító oroszlán módjára járkel a folyosókon és veszekszik a cselédekkel. Az anyai gondoskodás a vendégekkel szemben abban nyilvánul, hogy nekik hamisítatlan, ízletes ételeket tálal, éjszakára jó, száraz ágyakról, csendről, rendről és tisztaságról gondoskodjék; a szolgákkal szemben abban, hogy nem csupán megadja a tisztességes bérüket, hanem elegendő táplálékot, éjszakai nyugalmat és itt-ott egy kimenőt is biztosít nekik.

Nemcsak a különböző hivatalos teendők közepett, hanem a mindennapi és társas életben is bő tér nyílik az anyai gyöngédségre; értem azt a soha meg nem szünő szerető gondoskodást, mely mindent már eleve számításba vesz, kitalálja mások kívánságát, még mielőtt az kifejezésre jutott s amely minden szavában csupa kímélet és segítség.

«Atyám azt mondta, hogy a hentesek faragatlan fickók». Igy szól Misi egész hangosan az iskolában, jóllehet tudomása van róla, hogy egyik társának hentes az apja. Van ebben anyai lelkület, tapintatosság? Akad olyan gyermek is, aki kigúnyolja a más vallását; ez is durvaság, arculütése más lelkének, pedig az anyai szeretet elhárítja az ütéseket és gyöngéden betakarja az érzékeny és sebes tagokat.

Fültanuja voltam egyszer annak, amint néhány leány egy lugasban kiméletlenül leszólta társnőit, egyiket a másik után. Később megdöbbenve látom, hogy mindez nyolc éves kis testvérük jelenlétében történt. Volt ebben anyai gyöngédség? Az ilyen meggondolatlanság sokkal veszedelmesebb, mint ha hüvös szélnek teszik ki a gyönge gyermekeket.

Higyjétek meg, az anyai gyöngédséget nem babajátékkal és babák ápolásával lehet elsajátítani, hanem csupán az által, ha arra neveljük magunkat, hogy azonnal észrevesszük, mi nyomja vagy bántja felebarátunkat és nem vagyunk megakadva, ha arról van szó, hogy másnak örömet vagy szolgálatot kell tenni. Mondhatom, nincs bájosabb és szebb látvány egy gondos, résztvevő, szeretetet sugárzó arcnál és nincs szomorúbb, mint az önző, közönyös ember arckifejezése, aki örökösen saját «énje» körül járja a «ringlit».

Némely emberrel vele született az áldozatkészség és gyöngédség, de tudjátok-e, hogy a szeretetet tanulni is lehet? Szemünket nevelhetjük figyelemre, egész lényünket szoktathatjuk anyai gondossághoz és kitartó szolgálatkészséggel megszabadulhatunk az «énért» való kicsinyes aggódástól. Tegyétek be csendesen az ajtót, a tányérokkal ne csörömpöljetek, mindent óvatosan és mégis erélyesen vegyetek kezetekbe, az asztalnál folyton járjon körül a szemetek, de ne a legjobb falatok után, hanem hogy a szülőknek vagy a vendégeknek nincs-e szükségük valamire. Segítsetek a lánynak, ha nehéz, forró tálakat hoz, ügyeljetek arra, hogy tapintatlan, bosszantó beszédekkel ne hozakodjatok elő fáradt atyátoknak, hanem olyan dolgokról szóljatok, melyek örömére és üdülésére szolgálnak, így aztán meglátjátok lassacskán, mily biztosan fog kihajtani ifjú erőitekből az anyai gyöngédség és lovagiasság szellemének virága.

4. Az irgalmasnéne.

Nemrég találkoztam egy dúsgazdag emberrel, aki bejárta az egész világot és annyi szépet látott és élt át, hogy mi még álmunkba se látunk ilyet. Megkérdeztem tőle, hogy mikor érezte magát életében a legboldogabbnak és ő így válaszolt: «Mikor tifuszban feküdtem egy müncheni kórházban». Ez volt életének legboldogabb korszaka? — kérdeztem őszinte csodálkozással. «Igen» — felelte — «egy irgalmas néne ápolt, akinek angyali jóságát és türelmét soha sem fogom elfelejteni. Én teljesen idegen voltam előtte, kivülem más súlyos beteget is kellett gondoznia, éjjel-nappal nehéz munkát végzett és mégis nyolc heti ottlétem alatt nem láttam az arcán a kedvetlenségnek vagy ingerültségnek legkisebb nyomát sem. Igen, akkor a mennyországban voltam!»

Tehát a kórházban találta meg a boldogságot! Képzeljétek el, ezt az embert hányan irígylik gazdagságáért, sokan gondolják: mennyországa van már a földön is. Naponta több ezer koronát költhet, ehetik, ihatik, mit a szeme, szája megkiván, megvehet mindent, mire kedve van, utazhat, ahova tetszik. Első osztályú utasként futja meg élete pályáját. És az ilyen embernek van honvágya a kórház után, hol tifuszban feküdt és irgalmasnéne ápolta! Mi ennek az oka? Egyszerűen az, hogy az igazi boldogság, a mennyország a sze-

retetben van és nem a pénzeszsákban. A legszebb és legmeghatóbb látvány e földön az irgalmas, önzetlen szeretet, mely önmagáról teljesen megfeledkezik, amelynek nincs más kívánsága, mint gyógyítani, segíteni. Amit pénzért szerezhet meg az ember, értéktelen egy jóságos lélek résztvevő szeretetéhez képest, amely lehajol hozzánk és vigaszt suttog felénk. Sok esetben a gazdag tapasztal legkevesebb gyengéd, őszinte ragaszkodást mások részéről. Mert mint a mesebeli mágneshegy magához vonza a mellette elhaladó hajó vasrészeit, úgy a pénz vonzereje is napvilágra vonzza az ember kapzsi és durva elemeit.

Az irgalmasnéne példája, változatlan önfeláldozása, csillagként tündöklik a gyülölködő, civakodó világ szenvedélyeinek sötét egén és mély vágyat gyujt megközelíteni mindent, ami jó és szent.

Ne higyjétek, hogy csak az a dúsgazdag ember érezett honvágyat az irgalmasnéne után. Ó nem; rajta kívül még sokan, igen sokan, akik a gyöngédség jótékony melegét sohasem érezték, durvalelkű, keményszivű emberek, kiknek arcáról nem olvashatni le semmiféle honvágyat. Mert szive mélyén megérzi mindenki, hogy csupán a türelmes, szelíd szeretet boldogít, hogy kívüle nincs mennyország; de az odavezető utat nem tudják megtalálni. Körültekintenek, keresik az elnéző szelídség példaképét, védőangyalt saját durvaságuk ellen, de nem tudják megtalálni! Sajnos, eddig nagyon kevés az irgalmasnéne és ezek is csak betegápolással foglalkoznak, pedig gyakran az egészségesek még inkább rájuk szorulnának, mert a lelki sebek és erkölcsi fogyatkozások sokkal nagyobb önfeláldozást és türelmet igényelnek, mint a testi betegségek. Ha gőgös, felfuvalkodott valaki, nem kevésbbé beteg, mint akinek dagadt a lába. Neki dagadt a lelke és gyöngédebb, odaadóbb ápolást kiván, mint a dagadt láb vagy arc. A dagadt lábat nem úgy gyógyítjuk, hogy rálépünk, a beteg lelket még kevésbbé. A testileg egészséges gyakran indulatos vagy gyanakvó; hát nem beteg az ilyen ember? Bizony gyulladásban vannak lelkének egyes részei és ezért gondos kezekre van szüksége; ha durva, gyöngédtelen kezekre van bízva, bele is pusztúlhat. De hát van-e lelkileg teljesen egészséges ember? A kórházban sinylődő beteg gyakran nagyobb erkölcsi épségnek és jobb idegeknek örvend, mint akik szabadon járnak-kelnek a napon. Minden-

kinek megvannak a maga sebei és gyengeségei s egyúttal erős, egészséges oldalai.

A lelketekre kötöm: legyetek irgalmasnénék. Nem úgy értem ezt, hogy a kórházakban kell járnotok, hanem emlékezzetek a müncheni irgalmasnéne példájára és kérdezzétek magatokat: van-e szebb dolog a világon, mint ilyen fényt sugározni? Mily máskép alakulna minden, ha nem csupán a kórházi betegek körül működnének irgalmasnénék, hanem az erősek és egészségesek, az indulatos, önhitt lelkületek, a keményszivű és elkeseredett emberek is rátalálnának a gyöngéd szeretet angyalaira. Ha mindezek egyszer saját magukon tapasztalhatnák a hősies önfeláldozást és szeretetet, vágyuk kelne utána!

Ne gondoljátok, hogy az ember minden előkészület nélkül lehet ilyen irgalmasnéne! Mit is kell tanulnia a betegápoló nénének? Mindenek előtt gyöngéd, kiméletes bánásmódot kell elsajátítania a szenvedőkkel szemben, meg kell tanulnia, hogyan bátorítsa a csüggetegeket, vigasztalja a türelmetleneket, hogyan kell ágyat vetni, sebeket kötözni. Saját kényelmét és kedvtelését pedig az önfeláldozás és türelem tengerébe kell fojtania. Az egészségesek irgalmas testvérévé lenni csaknem nehezebb, mert az egészségesek jobban ingerelnek és nem keltenek olyan szánalmat mint a betegek.

De a gyakorlat megsegít és aki szive-lelke mélyéből kivánkozik környezetének igazi napja lenni, annak homlokán végre is megjelenik a szent sugár. A gyakorlatot meglehet kezdeni akkor, mikor másokat igazságtalanul rágalmaznak előttetek és kisértésbe jöttök együtt üvölteni az üvöltőkkel. Ilyenkor aztán irgalmasnénének kell lennetek. Mondjátok el a vádlottról, hogy nem olyan rossz, amilyennek látszik, van benne sok jó, amiből akárki tanulhat és amit mond, nem oly gonosznak van elgondolva, mint ahogy hangzik, egy szóval a béke és egyetértés érdekében emeljetek szót és nyugtassátok meg az ingerülteket. És ha veszekedő, ingerlékeny emberekkel van dolgotok, tegyétek össze egyszer az asztal alatt a kezeteket és fogadjátok meg szép csendesen, hogy hívek maradtok a szeretethez és türelemmel fogjátok kezelni őket és vidámak maradtok, hogy azután valaha rólatok is elmondhassa legalább egy ember: «Igen, akkor mennyországban voltam».

5. Közbenjárók.

Sokat hallani manapság arról, hogy már a nők is kezdik a férfiak állásait elfoglalni és mindinkább növekszik a tanárnők, orvosnők, ügyvédnők stb. száma.

Ma a női hivatások legszebbikéről akarok szólni, egy hivatásról, melyet egyéb foglalkozásaink mellett is gyakorolhatunk.

Biztosan hallottátok már, hogy a katholikus egyház a boldogságos Szüzet, mint a megtérő bűnösök közbenjáróját tiszteli. «Istennek szent anyja, könyörögj érettünk», így imádkozik a hivő lélek, és reméli, hogy szűz Mária, ki a földi élet szenvedéseiből a legnagyobb dicsőségbe emelkedett föl, irgalmas, jóságos anyai szeretettel könyörög Isten trónja előtt a szegény halandókért.

Nem gondoljátok-e, hogy a nő legszebb hivatása e földön közbenjárónak lenni, a vádlottak és elitéltek érdekében közbelépni, az itélet szigorát enyhíteni? Hiszen az egész emberi élet telve gyülölettel, megszólásokkal, félreértésekkel a közbenjárásnak végtelen tere. Ha valakit szapulnak és megitélnek jelenlétünkben, kétféle álláspontot foglalhatunk el, melyek közül sajnos, többnyire csak az egyiket használhatjuk ki: megtehetjük, hogy a magunk adalékával is hozzájárulunk felebarátunk erkölcsi eltorzításához és kigunyolásához vagy pedig védelmünkbe vesszük, kimagyarázzuk, mentegetjük hibáit, elsimítjuk a félreértéseket és kiemeljük jótulajdonságait. Mennyivel jobb érzés fogja el az embert, ha az utóbbi álláspontot választja, ha őrzőangyala lett egy távollevőnek és ezzel egyszersmind őrzőangyala azoknak is, akik gúnyosan és kiméletlenül megtámadták felebarátjukat. Én azt hiszem, még ha szeretteinek ellenségeiről van is szó, a nőnek nem kellene szítani ellene a haragot és ellenszenvet, hanem itt is közbenjáró szerepét kell vállalnia: mutassa az ellenfél viselkedését enyhébb világításban, tegye föl azt a kérdést, hogy nem volt-e az övéi részén is hiba: ezzel az ő hozzátartozóin segít. Mert amit vak ellenségeskedésből és gyülöletből beszélünk és cselekszünk, előbb-utóbb megbosszulja magát, ha máskép nem, legalább azáltal, hogy elvakít és eldurvít bennünket.

A közbenjáró nemes hivatását is tanulmányozni és gyakorolni kell. Csak nyissuk ki szemeinket, tanulmányozzuk az em-

berek életét, beszédét és számtalan alkalmat fogunk találni a kibékítésre és védelmezésre, többet, mint ahány csillag van az égen. Akkor aztán nagy megdöbbenésünkre azt is látjuk majd, hány esetben voltunk inkább bujtogatók és lázítók, mint közbenjárók, és észrevesszük, mennyi önmegtagadásra és bátorságra van szüksége a közbenjárónak.

Tegyétek magatokévá azt a szép mondást, melyet Sophokles, a görög költő ad egyik hősnőjének Antigonénak ajkára: «Nem gyülöletre, szeretetre születtem».

6. Lehet-e a leányoktól tanulni?

Egy kedves jelenetnek voltam nemrég szemtanúja. A faluban nagy hársfa árnyékában fiúk és leányok bámulnak egy kis leányt, amint kecsesen fölemelt szoknyácskában új fajta táncot lejt; bizonyára most tanulta a táncórában. Mögötte egy fiú ugrál, utánozni iparkodik a leánykát, mereven kifeszített ujjaival tartja nadrágját, ő is bájosan akarná billegetni-illegetni a fejét, de természetesen nem sikerül neki és borzasztó otrombának meg esetlennek mutatja magát.

De azért nem ártana, ha a fiúk olykor a leányokhoz járnának iskolába, tőlük egy kis jó modort és bájt tanulnának, de nemcsak a mozgásban, hanem a hangban és az egész fellépésben is. Ez csak javukra válnék. Vagy azt hiszitek talán, hogy szégyen volna egy fiúra nézve, ha a leányoktól ellesne valamit? Talán csak akkor férfias valaki, ha olyan a fellépése, mint egy tuskóé, ha bőg, lármázik, az ajtókat becsapkodja, hogy csak úgy reng az egész ház? Tudjátok miért vagyok épen ellenkező véleményen? Sokszor megfigyeltem a korcsolyázókat és észrevettem, hogy az ügyetlenek és gyöngék lármáznak legtöbbet, hasogatják és rontják a jeget. Kitérni a világért sem tudnak, vadul nekirohannak mindenkinek és földöntik őket. Aki erős, vasizmú és gyakorlott, az könnyedén tovasiklik, mint egy táncosnő, minden megerőltetés nélkül, a legnagyobb tolongásban is kitér s ha véletlenül mégis földönt valami ügyetlent, nem éri be vele, hogy «hoplá»-t mond és morogva tovább szalad, hanem fölsegíti az elesettet, bocsánatot kér és fönséggel folytatja útját. Erről lehet megismerni az erőst, aki uralkodni tud izmain. Mindez nemcsak a korcsolyázásra szól, hanem az egész életre. Esetlen, nagyhangú viselkedés, szerénytelen, kimélet-

len föllépés nem férfiasságra, hanem gyöngeségre vallanak. Látszik, hogy az illető kezdő és kontár, nem mester. Sokan egész életükön keresztül kontárok maradnak és amint az ügyetlen korcsolyázó minden harmadik embernek nekiszalad, úgy ők is minduntalan összekapnak valakivel, mert olyan tuskószerű a lelkük, hogy képtelenek idejében kitérni, hanem egyenesen beleszaladnak minden veszekedésbe.

Nagyon téved tehát, aki azt gondolja, hogy tapintat, szerénység és nyugodt viselkedés gyengeségre vallanak s nem jól állanak az ifjúnak! Ellenkezőleg, minél erősebb valaki, annál finomabb és udvariasabb tud lenni. A durvaságot hagyjuk a fatuskóknak, akik sem karjaikon és lábaikon, sem nyelvükön nem tudnak uralkodni, de akiktől ezt nem lehet zokon venni, mert még nem tettek szert igaz, férfias erőre!

7. A jövő álmai.

«Visszapillantás a 2000. esztendőből» vagy «Utazás a jövőbe», hasonló című könyvek minduntalan magukra vonják figyelmünket és ezek arról regélnek, hogy a jövő században mily meglepő találmányok és fölfedezések fogják könnyíteni és szépíteni az emberek helyzetét. És nem csupán fantasztikus mesék igérnek a jövőre efféle csodákat, hanem komoly, tudományos könyvek is nem egyszer utalnak arra, hogy a villamosság és kémia segítségével eddig nem is sejtett dolgokra fognak még rájönni. És emellett sokan úgy beszélnek, mintha az emberiség boldogsága a villamosságtól vagy kormányozható léghajótól és a telefondrótok hosszától függne; mintha ezzel minden könny felszáradna és minden gond kihalna. Elhiszitek ti ezt?

Én úgy találom, hogy ha már ábrándozunk, vannak sokkal szebb és fontosabb dolgok, mint az ilyen külsőségek. Majd fölsorolom nektek néhány újabb föltaláló ábrándjait és elmondom, mit álmodnám én ezek helyett.

Hallottátok-e már, hogy közeledik az idő, mikor kémia segítségével kőszénből húslevest és fából kenyeret fognak készíteni? Ez mindenesetre örvendetes dolog lenne, én azonban azt gondolom: mily irigylésre méltó az a kőszén és fa, hogy akad ember, aki teremt belőlük jó és hasznos dolgokat, amit eddig senki még csak nem is sejtett. Mert ki hitte

volna, hogy az a csúnya, fekete anyag, mely kezeinket bepiszkítja, valaha folyadék alakjában élvezhető lesz? És mi, emberek oly ritkán találunk valakit, aki rejtett tulajdonságainkat és erőinket képes fölfedezni és belőlünk egészen új és értékes valamit alkot. De még azoknak a száma is kevés, akik meg vannak győződve, hogy meg van bennük az anyag, melyből szebbet, jobbat lehetne alakítani mint vagyunk és hogy az átváltoztatás helyes módját kellene kitalálni.

Hogyan jöttek az emberek erre a gondolatra: kőszénből levest csinálni? A tudomány bebizonyította, hogy a kőszénben benne vannak mindazok az anyagok, melyek a húslevest alkotják, csupán feloldatlanúl és más összetétben. Nincs-e meg bennünk is a képesség minden jóhoz, csak elrejtve és sok rosszal vegyítve? Nem volna-e nagyszerű dolog, ha fölfedeznék azt a varázsformulát, mely bennünket megújítana és az emberi fatuskókat élvezhetőkké tenné. Nem volna-e ez sokkal örvendetesebb találmány, mint a kőszénlevesről szóló ének? Mert utóvégre is mit használ a szén és fa levessé és kenyérré való átalakítása, ha e leves és kenyér mellett a régi emberek ülnek, régi civódásaikkal és ellenségeskedéseikkel. Vajjon elsajátítjuk-e valaha azt a művészetet, melynek segítségével az emberekkel való érintkezésben kiszabadítjuk a bennük rejlő jó anyagot a sok rossz elem közül? Erről a művészetről akkor támad némi sejtelmünk, ha egy kiválóan megáldott emberre akadunk, akinek puszta jelenléte úgy hat ránk, hogy legjobb gondolatainkat gondoljuk és legszebb érzéseinket érezzük a jelenlétében, aki mindent elér tőlünk, amit akar, aki elfelejteti velünk rossz szenvedélyeinket és azt a kívánságot ébreszti föl bennünk, hogy hozzá hasonlók legyünk. Vajjon elkövetkezik-e az idő, midőn fölfedezik az emberi természet átalakulásának titkát és minden cselekedet és szó csak a felebarát érdekeinek és boldogságának előmozdítására fog irányulni?

Ha egy újabb távcsövet építenek, különféle találgatások hangzanak el arról, vajjon mily messze láthatunk még a jövőben? Megérjük-e talán még azt is, hogy megláthatjuk a Mars lakóit vagy legalább lakóházaikat és piactereiket? És mi mindent mutat majd még a nagyító? Ráakadunk-e az ember legkisebb ellenségeinek, a bacillusok legkisebb fajtáinak nyomára?

Ha eszembe jutnak ezek a találmányok, szomorúan el-

gondolkozom: mily kevés haszmuk van mindebből az embereknek. Mert hiszen nem annyira a bacillusoktól és a csillagoktól függ a sorsunk, mint attól, ami a lelkünkben végbe megy, ahova sem távcső, sem nagyító be nem hatol. Ha volna nagyítónk, mely legkisebb rosszhajlamunkat is szemeink elé varázsolná és megmutatná, hogy húsz év mulva mi lesz belőle és milyen pusztítást visz majd akkor végbe bennünk; ha rendelkezésünkre állna egy mikroszkóp, mely fölfödné legártatlanabb beszédeinkben is a hazugság és hiúság csiráit, legjelentéktelenebb szokásainkban is a kiméletlen önzés magvát, igen, akkor létünk urai lennénk.

Arról álmodom, hogy talán sok közös megfigyelés és megfontolás útján majd megtanuljuk bensőnket így nagyító üvegen át szemlélni és ekkép majd sok lappangó ellenségen győzedelmeskedünk, melyeknek most kegyelemre ki vagyunk szolgáltatva. Sajnos, még igen messze vagyunk ettől, hiszen manapság kicsinyítő üvegen át nézzük veszedelmes hajlamainkat és csak akkor térünk észre, mikor már annyira elhatalmasodtak, hogy csaknem lehetetlen tőlük megszabadulnunk.

Jelenleg ismét egy fölfedezésen dolgoznak, melynek a mezőgazdaságban óriási jelentősége van, ha ugyan beválik. Arról van ugyanis szó, hogy az esőfelhőket ágyúlövésekkel próbálják eloszlatni s a hozzávaló szerszámot «viharágyúnak» nevezik. Aki hall róla, bizonyára áldja a föltalálót, de egyszersmind nem egynek eszébe vágódik: bárcsak lenne olyan ágyúnk is, mely az emberi szenvedélyek viharát volna képes eloszlatni, mielőtt még lecsapna falvak és családok békéjére. Sőt kissé kínosnak találom olyan korban élni, mikor az égiháborút néhány pillanat alatt elkergetjük, az emberi szenvedélyek viharával szemben pedig tehetetlenek vagyunk. Bizony szép álom, az emberi szív vad indulatait csillapító, biztos szer feltalálójában hinni! Mert jég és eső távolról sem tesznek annyi kárt a mezőségekben és a gyümölcseiben, mint amennyi bajt szerez a fékezetlen szenvedély és harag!

Legtöbbet remélnek az emberek a villamosság jövőjétől: hogy legrövidebb idő alatt eljuthatnak majd a villamossal Párisból Szentpétervárra és hogy az egész földön minden irányban telefonon fognak érintkezhetni. Így alig lesz távolság, állandóan közlekedhetünk, beszélhetünk bárkivel.

Mindez nagyszerűen hangzik és természetesen ünnepelés illeti meg azokat, akik bennünket ezekkel a dolgokkal megajándékoznak. De mit használ a sok telefon, ha az emberek csak gorombaságokat tudnak majd egymásnak mondani és a gyülöletes pletykák még gyorsabban jutnak el majd egyik világrészből a másikba; és ha a villamos vasutakat csak arra használják, hogy gyorsabban szállítsanak oda csapatokat, ahol máskor szerény kérő szó járta.

Boldogítóbb és fontosabb volna az emberiségre nézve, ha a jövőben a méltányosság és igazságosság nem maradna meg az ország határain belül, hanem mint villamos szikra átcsapna a föld egyik sarkáról a másikra. Áldott volna az a jövő, melyben nemcsak minden házat, várost, országot kötne össze a többivel telefon, hanem minden jajszó összeköttetést kapna a vigasztalás részvétérzéseivel. Dicső kor volna az, melyben egy segélykiáltás sem hangzanék el eredménytelenül, senki sem hagyná ott testvérét a harag és félreértés tövisével szivében, hanem mindent elintéznének és bánatba fojtanának, mielőtt napok, hónapok állanának közbül és a harag megkövesülne.

Akkor majd közelebb lesz egyik szív a másikhoz. Ellenben ily nagy-nagy szeretet nélkül de barátságtalan és hiábavaló az a dróthálózat a házak fölött és a vonatok fütytyentése, a telefonok csörömpölése.

XVII. Az énekórában.

1. A vén zongora.

A Schwarzwald egy menedékházában állt egy régi zongora. Vasárnaponkint ide járt föl a közeli völgyek népe és a tanító ilyenkor rázendített, a nép pedig táncra perdült. Estefelé aztán jöttek a turisták, ezek nekiestek, ütötték, verték a szegény zongorát, kisérnie kellett víg diáknótákat és fáradhatatlanul alkalmazkodni minden hangulathoz, míg végre a kocsmárosné eloltotta a lámpát és véget vetett a mulatságnak. Ekkor aztán ott állt magányosan a füstös szobában, míg másnap reggel az első turista ismét kiverte rajta a maga nótáját.

Csoda-e, ha ilyen körülmények között hangja régen elromlott és csak félénken, erőltetett hangon tudta követni az énekeseket.

Egy nap aztán arra vetődött egy nagy művész, épen mikor a nap utolsó sugarait fürösztötte meg a Rajna vizében és aztán elbújt a hegyek mögött. A művész az ablakhoz lépett, még egy lelkes pillantást vetett a fölséges természetre, azután a zongorához ült, megütött néhány billentyüt. Halkan, szégyenkezve felelt a vén hangszer, mint a gyermek, kit megszólít egy nagy úr. Ihletett hangulatában a művész ekkor hatalmasan belekapott a húrokba, mintha simogatni s egyszersmind egész valójában megrendíteni akarta volna a szerszámot. És ime, mintha ébredezne! Meglepetten figyeltek a jelenlevők, csodás hangok szürődtek át az alkonypírban égő vidéken.

Ugy érezte mindenki, hogy most önti ki szivét a szegény zongora és kiénekli mindazt, mit az ócska táncok és utcai nóták alatt elkellett hallgatnia. A vendégeket egészen magával ragadta a játék és rezgésbe hozta szivük minden húrjait. Feszült figyelemmel hallgatták. Még egy utolsó diadalmas akkord és a művész hirtelen abbahagyta játékát.

A vendégek lassan visszavonultak, zongoránk pedig magára hagyva a szoba sarkában, még soká remegett. Reggel beszélte a korcsmárosné, hogy halkan zengett még egész éjjel. A művész azonban még napfölkelte előtt eltünt. És ezentúl ismét sivár, nyikorgó hangokat adott a vén zongora. «Micsoda rozoga egy bútor» — mondogatták — és ütötték, verték tovább.

Tudjátok-e, hogy sokan az életben úgy járnak, mint ez a zongora! Mindig kontárok nyaggatták és ütötték-verték, nem akadtak rá a szeretet nagy művészére, aki tudta volna fölébreszteni lelkük rejtett csiráit és ha véletlenül találkoztak is vele, eltűnt még napfölkelte előtt.

Nemcsak a zongoránál, hanem az embernél is mennyi minden függ attól, hogy ki és hogyan játszik rajta, hogy az emberi lélek húrjait helyesen megtudja-e ütni kellő erővel és gyöngédséggel — ez a művészet nyitja!

2. A kisérőhang.

Tehát ez volt első próbánk a kéthangú énekben! Ugyebár nem épen könnyű dolog? Hol itt tulajdonképen a nagy nehézség? Ugy-e ott, hogy az ember ne tévedjen bele a más hangjába? A vezér- és a kisérőhang folyvást versenyeznek egymással. Ki bírja biztosabban a saját hangját, ki áll ellen állhatatosabban a másik hang csábításának. Mily könnyen eltéveszti az ember, hisz oly közelről cseng fülébe a másik hang. Egyáltalában nem oda hallgatunk, csak a saját hangjegyeinkre kell gondolnunk. Fő dolog természetesen itt is a gyakorlás, akkor a karénekben is megálljuk a helyünket.

Be sokszor hasznát látjuk az életben is, ha tartani tudjuk a magunk hangját, bárhogyan énekelnek is mások. Ha öcséd ingerült, fönnhéjázó hangon szól hozzád, mily nehéz akkor folytatnod a szelídség énekét és bele nem esni az ő hangjába. Tegyük föl, hogy ezt a párbeszédet hallja valaki a szomszédszobában. Ha egyenlőn indulatos mindkét fél, a veszekedő hangok lármás egyvelegét hallja; ha azonban valamelyik ért a kisérőhang énekléséhez, akkor váltakoznak a durva, sértő szemrehányások, komoly, nyugodt feleletekkel és végül a türelmes, halk hang győz az ingerültség fölött.

Ha itt az énekórában biztos hangot tanultok, hasznát látjátok, mikor embertársatok hangja arra csábít, hogy kiessetek a saját hangotokból. És viszont. Ha sikerül testvértek és pajtástok kemény, indulatos hangján zavar nélkül tovább énekelni a magatok barátságos feleletét, a duettban és karénekben is több biztonságot nyertek.

Mondjátok: mi tulajdonképeni célja a kéthangú éneknek? Csupán csak hogy kellemesebb legyen a hangzása? Mindenesetre elsősorban az, hogy minél többet fejezzünk ki vele. A zenekarban is azért használnak különböző hangszereket, hogy egyidejűleg sokféle hangulatot lehessen kifejezni; ép úgy az énekben is nem csupán zöngzetesebb hangzást akarunk elérni a kéthangúsággal, hanem főleg gazdagabb kifejezést.

Figyeljétek meg most: Beethovenből játszom valamit; itt tisztán kivehetitek, hogy itt egymásba olvadnak a különböző dallamok és hangulatok; az egyik diadalmasan és vidáman hangzik,

a másik komor és küzdelmes. Ily módon az emberi lélek benső élete igazibb és tökéletesebb kifejezést nyer, mint az egyes hang által. Egy szép májusi dalt hallunk. Mit fejez ki? Vidám, ujjongó életörömet. Ha a második hangot egymagában éneklitek, ez tulajdonkép búsan, fájdalmasan hangzik. Szinte az öröm kellő közepében emlékeztet bennünket arra, hogy múló minden virág, eszünkbe juttatja szenvedő embertársainkat, akik míg mi vigadunk, gondtelt szívvel, könnyes szemmel nézik az ébredő természetet. Ha együtt énekeljük mindkét hangot, még mindig öröm hangzik belőle, de belecseng egész halkan a bánat, nem mindenkinek nyílik a tavasz; és csak ez a komoly kisérő hang szenteli meg az örömet.

Láthatjátok, hogy a kisérőhang tulajdonképen nem pusztán szolgája az elsőnek, nem csupán arra való, hogy mélyebb hangzásával az elsőnek tiszta csengését kiemelje, hanem van külön föladata is; sőt talán épen az övé a kényesebb, nehezebb föladat: szolgálja a komoly igazságot, hangsúlyozza mindazon finomabb mozzanatokat, melyekről az ember könnyen elfeledkezik, ha nagy érzések tartják fogva, — amint ti is derült téli napokon oly jól mulattok a szánkázással, hogy hazajövet nem gondoltok arra, hogy még az ajtó előtt kellene megtisztítani a cipőt és a cselédet megkiméln i a fölösleges munkától.

Itt mindig az életre gondolok. Itt is némelyik az első hegedűt játsza vagy a vezérhangot énekli és másnak a kisérettel kell beérnie. És sokan szerencsétlenek, hogy nem övék a vezérszerep, hanem jelentéktelenebb alárendelt munkával kell beérniök és háttérbe szorulnak. Pedig nem volna szabad megfeledkezniök arról, hogy a kisérőhang igen sok olyan érzésnek adhat kifejezést, amit a vezérhang kénytelen mellőzni. Ép így az ember is szerényebb helyzetben is, gyöngébb tehetséggel is érvényre segítheti a kicsinyben való hűséget és jóvá teheti, amit a nagyok és szerencsések vezérszerepök mámorában elmulasztanak vagy elvétenek. Stieler a steier költő jól mondja:

Sokszor bizony adósságért
Urak, amit nem fizetnek,
Én Istenkém: jó szivéből
Szegény ember, az fizet meg.

3. A halk ének.

Mondjátok meg, mi könnyebb, a hangos vagy a halk ének? Mindenesetre a hangos; ehhez az ökör is ért. A halk ének pedig azért nehéz, mert a hangon uralkodni kell. A halk ének természetünkkel ellenkezik, természetesnek a bőgést kell mondanunk, hiszen az embert is arra sarkalja a természete, hogy lármával érvényesüljön és terpeszkedjék.

Próbáljátok meg, minél halkabban énekeltek, annál jobban érzitek a hangszálak fáradását. Különösen nehéz átmenni a pianóba; a hang itt zúgó patakként tör elő és ugyancsak kell hozzá gyakorlat, hogy már kezdettől úgy meg fékezzük, hogy aztán engedjen.

Különben a halk éneket nemcsak az énekórában lehet gyakorolni,-- minduntalan nyílik rá alkalom. Ha szüleitek alusznak a szomszédszobában és nektek veszekedni, pattogni volna kedvetek, mert testvértek ingerel, akkor jusson eszetekbe a halk ének. Őrangyalként álljon mellettetek a gondolat, hogy a lármázás nem az erő, hanem a gyöngeség jele; ilyenkor hangunk nincs többé hatalmunkban, elragad bennünket, mint a tüzes paripa a rossz lovast.

Tehát a kalk éneket gyakorolhatjuk a mindennapi érintkezésben. Aki ebben vitte valamire, azt mindjárt észreveszem az énekórában.

4. A hang története.

Most a hang kifejezőerejéről akarunk beszélni. Azt senki sem tagadhatja, hogy kifejezés csak ott lehetséges, ahol átérzés és megértés van. A tanító nem taníthat meg rá, hanem csak meg tudja mutatni, milyen eszközökkel adhatunk kifejezést benső érzelmeinknek. Vegyük pl. ezeket a szavakat: «Mily kedvesek a béke hirnökei!» Aki ezt teljesen megfelelően akarja énekelni, annak szívből szeretnie kell a békét, akkor szinte magától el fogja találni a hangot is. Akiben nincs meg ez a békeszeretet, az legjobb akarattal sem fogja kifejezhetni a kellő hangulatot. Annak éneke nem fogja a béke és lelki nyugalom benyomását tenni, mert a hangunk mindig azt a szinezetet nyeri, amit leggyakrabban fejezünk

ki. Ha valaki sokat veszekszik és vitáz, hangja önkéntelenül is érdessé, hideggé, élessé válik.

A hangnak megvan a maga története és a gyakorlott megfigyelőnek nem is olyan nehéz ezt kiolvasni, illetve kihallani; többnyire tisztán kivehető, mily hangnemet használ legtöbbet az énekes. Figyeltétek-e már valaha a különböző idegen hangokat telefonban, ahol az ember csak a hangot hallja és semmi sem zavarja? Mily sokféleképen nyilatkoznak meg itt a hangban az emberi hajlamok és jellemek: az egyik vonzó és rokonszenves, a másik visszataszító.

A hang kifejezőereje tehát a történettől függ. Szerencsére azonban ez a történet az embertől is függ. Aki szépen, vidítóan akar énekelni, annak nemcsak rikácsolástól, hanem főképen minden pöröléstől, pattogástól és közönséges alávaló szótól kell tartózkodnia: úgy lesz kellemes, csengő hangja.

5. Eltalálni a hangot.

Milyen nehéz sokszor eltalálni a helyes hangot. Némelyiknek nincs hallása és minduntalan hamis hangot ad. Figyelemmel és szorgalommal itt sokat lehet segíteni. De akármily biztonsággal találjuk is el a hangot, ez az énektanulásnak csak eleje.

Sokkal nehezebb és fontosabb az emberekkel való érintkezésben eltalálni a helyes hangot: a kellő pillanatban megtalálni azt a hangot, mely megnyugtat ahelyett, hogy ingerelne; másokat úgy inteni, hogy nem sért és nem kelt megrögzöttséget, a különvéleményt szerényen, inkább kérdő formában vagy legalább nem hetykén előadni — itt van leginkább szükségünk a hangunk kiképzésére! Az életben a legtöbb siker és kudarc a hang helyes vagy téves használatának következménye. A tanítás maga nemsokat ér el e téren, a részvevő figyelem és nagy jóakarat ebben a legjobb mesterek: a szív aztán többnyire magától is eltalálja a helyes hangot.

XVIII. Harc a balsorssal.

1. Angyalszárnyak.

Elmondták-e nektek gyermekkorotokban a szegény púpos fiú meséjét, akit társai gyakran kinevettek és gyengesége miatt nem vehetett részt a többiek víg játékában. Nem soká élt szegényke, egy szép tavaszi napon örökre elszenderült, de mikor a koporsóba tették, púpja helyén gyönyörü angyalszárnyakat találtak és ő egyenesen a mennyországba repült velük. Csodálkozva néztek utána és nem tudták elképzelni, hogyan kerültek a kis nyomorék vállaira azok a gyönyörü angyalszárnyak? Hát ti mit szóltok hozzá? Én úgy hiszem igen mély értelme van ennek a kis mesének és aki kigondolta, az mélyen beletekinthetett az életbe. Ha elolvasom, sok minden eszembe jut s ebből akarok most nektek egyet-mást elmondani.

Nem tűnt föl nektek is, hogy gyakran a szép külsejű emberek keményszivűek és hidegek, míg a csunya, szinte visszataszító arcú emberek akárhányszor annyi szelídséget tanúsítanak, hogy embertestben járó angyaloknak látszanak? Mi ennek az oka? A szép emberek már puszta megjelenésükkel hódítanak és nem szorulnak arra, hogy kiváló lelki tulajdonságokkal nyerjék meg a sziveket: így könnyen elhanyagolják lelküket, mely aztán elsatnyul. A csunyáknak nincsenek külső eszközeik mások lelkének meghódítására és így könnyebben a szív és lélek szép vonásainak fejlesztésére adják magukat. Rútságuk ilyenformán égi áldás rájuknézve; megőrzi őket a hiúságtól és önhittségtől, megőrzi tisztaságukat és szerénységüket.

Látjuk nem egyszer azt is, hogy a sors kényeztetett kedvencei többnyire önzők, másokkal nem törődnek, ha pedig baj éri őket, nincs náluknál türelmetlenebb, elkeseredettebb teremtés. Viszont akik bánatot vagy nagy testi szenvedést hordoznak, rendesen nyájasabbak, elnézőbbek, készségesebbek embertársaikkal szemben. Az ilyen emberek nem vehették ki részüket az öröm csárdásából, nem részegedtek meg saját sikereiktől, megtanultak idejekorán lemondani saját kivánságaikról, reményeikről és volt módjuk szemüket

és fülüket másokra irányítani; felebarátaik angyalaivá lettek. Ismertem egy nyomorék, púpos leányt, soktagú családnak volt tagja és környezetének valóban vigasztaló napsugara volt. Lelkéből a nesztelen, fáradhatatlan szeretet áldása sugárzott testvéreire, — meg volt szabadítva testétől, még mielőtt a halál birodalmába távozott volna, — azt hiszem, angyalszárnyakat rejtett a pupjában.

Sok a púpos ember; nagy bánat, gond, csalódás, testi szenvedés — megannyi púp. Hogy angyalszárny lesz-e belőle vagy pedig csak mogorva arc, elkeseredett lélek, azon fordul, hogy a balszerencse fölébresztette-e bennük a türelem és az áldozatos szeretet erejét, azt a fölséges erőt, mely ritkán ér virágzást abban az emberben, akinek nagyon sok kívánsága teljesült és kevés maradt megtagadva belőle.

Bánat és csapások nemcsak a felnőttek sorsa. A gyermekeket is érik nagy betegségek, zsenge korukban ragadja el sokszor a halál szeretetteiket vagy békétlenség, nyomor üti föl tanyáját otthonukban. Ilyenkor minden azon fordul, mit faragnak szenvedésükből. Ha valaha a viszontagság sötét felhője szállna házatok fölé, kulcsoljátok imára kezeiteket és szent várakozásban mondjátok: «Most tanulhatom meg a legmagasztosabbat, ami valaha embereknek adatott; a türelmet, amely nem panaszkodik és nem tágít; a részvétet, amely nem duzzog és nem tart haragot; a szelíd segítőlelket, amely mindig talál új utakat a mentésre — ez az erős lélek nagy csodája és titka.

2. Boldogok, akik sírnak.

Hallottátok Krisztusnak szavait: «Boldogok, akik sírnak!»

Hogyan értsük ezt? Lehet-e boldog az ember, ha baj éri? Nem követünk-e el mindent, hogy elhárítsuk a bajt? És mégis elhangzott a szó: Jó nektek, ha megpróbáltatás ér benneteket! Vajjon miért? Mi haszna lehet a szenvedésnek?

Mondjátok, mi edzi jobban az izmokat, vasúton menni föl a hegyre, vagy gyalog megmászni?

A felelet világos: Sokkal jobb nekünk, ha a hegymászás munkáját magunk végezzük, mintha azt a vasút végezné helyettünk. Nem gondoljátok-e, hogy hasznosabb nekünk, ha balszerencsével kell megküzdenünk, gyakori akadályokkal

szembeszállnunk, mintha simán és fáradtság nélkül a szerencse vonatán siklanánk tova és elérnők minden vágyunkat? Sok erőt és elrejtett képességet fejleszt ki bennünk a lelki harc, melyek különben fejletlenek maradtak volna. Sok mindent megismerünk és látunk, amire nézve különben teljes vakságban maradtunk volna. A hegyhasadékokat is biztosabban kiismerjük és jobban tájékozódunk, ha gyalog tesszük meg az utat, mint ha vashídon száguldunk keresztül a tájon.

Aki soha beteg nem volt, nem tudja elképzelni, mit érez a beteg. Az ilyen emberben nincs is igazi részvét szenvedő embertársai iránt és nem képes rajtuk hathatósan segíteni. Aki sohasem volt beteg, annak nem volt alkalma bebizonyítani, mekkora hatalma van a léleknek a test fölött. Ezért boldog, akinek az élet alkalmat nyujt megedzeni a lelkét a testtel folytatott küzdelemben. A beteg sokszor szenved, mert hogy «nincs dolga». Mintha a szelíd béketűrés, az ápolókkal szemben való nyájas viselkedés nem volna tevékenység, még pedig olyan tevékenység, mely őt környezetének tanítójává és lelkipásztorává avatja. Igy baja áldás lehet neki is, másnak is.

Azért bátor ember a betegséget nem fogja tiszta szerencsétlenségnek, hanem egyuttal nyereségnek is tekinteni.

Tegyük föl, hogy valamely házban meghal a családfő. Ez bizonyára a legnagyobb megpróbáltatások közé tartozik. De ebben a nehéz helyzetben is szól neked Krisztus vigasztalása; boldogságot meríthetsz e nagy bánatból, ha te igyekszel kisebb testvéreid atyja és édesanyád férfias támasza lenni. Hogy az élet nagyobb súllyal fog rád nehezedni, — ez a szerencséd és vigasztalód a bajban. Akaratod és szereteted megerősödik, mert nagyobb föladatok elé van most állítva.

Megeshetik az is, hogy nehéz anyagi gondokkal kell küzdenie a családnak. Az ilyen helyzetben hol a boldogság? Esetleg ott, hol sok esetben a bánat szorosabbra fűzi a családokban a szeretet és összetartás kapcsait. Az önzetlenség és önfeláldozás versenyre kelnek és ez a testvéreket egész életükre megáldja és megedzi.

Az is haszon a bajban, hogy az ember idejekorán megismerkedik az élet viharaival és nyomorúságával, megérik a nagy életküzdelemre és elnézővé válik mások gyengéivel szemben.

Goethe így szól a szenvedés üdvös oktatásáról:

Falatját könnyel ki nem sózta még,
Ki nem virrasztott terhes éjszakában
Álmatlan ágyon, sírva egymagában:
Nem ismer téged, ó jóságos ég!

A mennyei hatalmak — ezek azok a mentő gondolatok, az állhatatosságnak és türelemnek ama példaképei, melyek a nagy emberek életéből és gondolkodásából erednek, melyek csak a bajban kezdenek igazán tündökölni, amint a csillagok is csak naplemente után válnak láthatókká. Aki soha könnyek között nem ette kenyerét, nem ismeri ezeket az égi erőket.

3. Ébresztő.

Bizonyára emlékeztek a trójai háború mondájából, hogyan sikerült Odysseusnak Achillest a táborba vinni, akit anyja leányruhába bujtatott és együtt nevelt egy király leányaival, hogy fel ne fedezhessék. «Majd kisütöm én, melyik az ifjú a leányok közt», — mondotta Odysseus és hirtelen megfuvatta a harci riadót a királyi ház előtt, melyben Achillest rejtegették. A leányok vad futással menekültek, az ifjú pedig a falon függő fegyverek után kapott. Így ismerték fel.

Hogy ki a hős és ki a gyáva, azonnal felismerjük, ha megszólal a balszerencse harsonája.

A bátor azonnal a szellem fegyverei után kap és nem engedi magát megfélemlíteni. Sérthetetlen lesz, miként Achilles, mert rendelkezik azzal az erővel, mely minden balszerencséből szerencsét kovácsol. A balszerencse feletti győzelem abban ál, hogy magasabb hasznot húzunk belőle, ahelyett, hogy legyőzetnénk általa vagy kiabálva megfutamodnánk.

Minapában egy tanuló öngyilkos lett, mert megbukott. A balszerencse harsonája megszólalt az életében. Elragadtatta magát a félelemtől, ahelyett, hogy fegyvert ragadott volna és kényszerítette volna a balszerencsét, hogy segédje legyen a szerencse elérésében — miként a régi mesében a varázslat ismerője szolgálatába kényszeríti a rossz szellemeket, hogy aranyat és drágaköveket szerezzenek neki.

Melyek a bukás fájdalma elleni fegyverek? Először az az erős elhatározás, hogy ebből a bukásból erőt merítsünk

új tettekre, melyekhez az ember soha nem jutott volna, ha minden simán megy. Azután az az elhatározás, hogy más téren pótoljuk, amit az iskolában mulasztottunk; majd lesz belőlünk anyánk támasza, testvéreinkkel szemben a szeretet és türelem mintaképe, az egész házban a rendteremtés oszlopa. Egész arzenál áll készen, tele fegyverrel, csak utánuk kell nyulni — új elhatározások és megszokások!

Láttatok már kovácsot, ki erős ököllel fogja azt a vasat, vagy gyárat, hol egyik oldalon az érc nyers anyagát hordják be, míg másfelől a legszebb szerszámok és eszközök kerülnek elő?

Az embernek ilyen szerkovácsnak kell lennie, akinek kezében minden nyersanyag a munka eszközévé válik. A balszerencse a nyersanyag — a kovács te vagy, ki a nyersanyagot bátor, tevékeny élet eszközévé dolgozod fel.

4. Alázatosság.

I. A gazdagság veszélyei.

«Könnyebb egy tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni a mennyek országába».

Értitek-e, mi rejlik Krisztus eme szavaiban?

Mondjátok: tulajdonképen veszélyes egy fiúra nézve, ha nagyon sok zsebpénzt kap? És miért?

Megtanulja minden vágyát kielégíteni és nagyon könnyen a teste rabszolgájává válik! Az inyencségek és a jólét utáni vágya végül úgy megnövekszik, hogy erősebb lesz a felebarátokra való tekintetnél. Ezáltal hideg és keményszívű lesz és csak a saját kedves énjére gondol.

Nem mondom, hogy minden bő zsebpénzű gyermeknek ilyenné kell válnia. De a veszély nagy. Végtelenül nehéz valakinek magára kényszeríteni a tartózkodást és egyszerűséget. Ezért a gazdag gyermeknek, ha nem akar iny- és gyomoremberré válni, ezerszer jobban kell magára ügyelnie a szegény gyermeknél. A szegény gyermektől megtagadja az élet az inyenckívánságokat, a gazdag gyermeknek önmagától kell azokat megtagadnia. Ehhez szellemi erő kell, mellyel nem rendelkezik mindenki. Ezért mondják: könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni mennyek országába.

A torkoskodás veszedelme nem az egyetlen veszély. Gondoljátok meg, hogyan jár sokszor a gazdagnak született gyermek. Minden oldalról kísértésbe viszik, hogy másokkal szemben elbizakodott és vakmerő legyen, mert mindenki meghajol a szülei pénze előtt és sok mindent elnéznek neki, amit szegény gyermeknek nagyon is felrónak — így a szegény gazdag észre sem veszi, hogy kezdettől fogva elrejtik hibáit, míg egyszer kilép a nagyvilágba és elhanyagolt szokásaival mindenütt bosszúságot és ellenszenvet kelt.

Olvastátok már Schillernek «Polykrates gyűrűje» című versét? A régi görögöknél az a hit járta, hogy akinek állandóan nagyon jó dolga van, akinek minden kívánsága teljesül, azt utoléri az istenek haragja. Schiller verse, Polykratesről, Samos királyáról szól, akinek mindennemű vállalkozása sikerült és aki az istenek haragjától való félelmében a tengerbe dobta legértékesebb gyűrűjét, hogy az isteneket megbékítse. Egy hal elnyeli a gyűrűt és másnap reggel visszahozza egy halász, aki megtalálta a hal gyomrában. Ekkor Polykratest elhagyja minden barátja. És nemsokára uralma összeomlott. Ez az elbeszélés alapjában azt akarja mondani, hogy a szerencse és a siker nagyon is könnyen elbizakodottá teszi az embert és megfosztja az igazi kiméletességtől és szerénységtől; az elhanyagoltak és megsértettek neheztelése és irigysége tornyosul az illető feje fölött, hogy életét homályba vonja és megsemmisítse. Védekezésül semmiesetre sem elég — egy gyűrűt dobni a tengerbe. Ehhez fejüket csóválják az istenek. Ha valaki gazdag ház szülöttje, ezer darabra zúz egy értékes porcellánvázát és ha anyja ijedten berohan, azzal fogadja: «az isteneket akartam boldogságunkkal kibékíteni», rosszul ismeri az isteneket. Nem, sokkal többet kell tenni: saját felfuvalkodottságodat és elbizakodottságodat kell áldozatul hozni és naponta gyakorolni kell magadat abban, hogy másokra gondolj és finoman bánj alacsonyabb sorsúakkal. Ez sokkal nehezebb dolog, mint gyűrűket dobálni a vízbe, de ezekkel az áldozatokkal aztán beérik az istenek, azaz: a szeretet, melyet elhintünk, szent pajzsunkká lesz, mely minden vállalkozásunk és cselekedetünk felett lebeg.

II. Az emelkedés veszélyei.

Sokat olvasunk a hegymászás veszélyeiről. Nyáron alig mulik el nap, hogy az ujságok ne jelentenének valami sze-

rencsétlenséget. Lavinák, kőomlások, ködök, glecserszakadékok, megcsuszás, effélék azok a veszélyek, melyekről legtöbbet hallunk. Minden meredek szikla megmászásánál a legnagyobb veszély marad — a szédülés. Ha a hegymászó nyugodtan tekintene a magas sziklafalra, melyet meg kell másznia, talán biztosan felérne oda. De csábítja valami, vissza akar pillantani a mélységbe, az emberek lakhelyére, hogy lássa, milyen messzire jutott, milyen magasan lebeg, az alant elterülő világ felett. De alig fordult meg, mintha varázserő rántaná a rettenetes mélységbe, elveszti egyensúlyát és néhány másodperc alatt lezuhan abba a szakadékba, melyen órákhosszat felkapaszkodott. Moritz von Schwind, a mesék festője, egy képén megkapóan ábrázolta: hogyan tapad a sziklához a hegyivadász, miközben egy ködalak lebeg felé, karjait nyaka közé fonja, hogy őt magához lerántsa a mélységbe.

Ez nemcsak a hegymászásnál van így. Mikor az ember vágyat érez jobbá, tisztábbá válni és felemelkedni az alacsony vágyak fölé, fel az önmegtagadás legmagasabb csúcsaira, akkor is súlyos veszélyek leskelődnek reá. Akkor is komolyan fenyegeti az embert a lezuhanás veszélye, ha nem előre néz, a legmagasabb cél felé, hanem hátrafordul és büszkén élvezni akarja, mennyire túlszárnyalta a többit, milyen mélyen lent a völgyben derengenek a kis kunyhók, miközben neki már a hajnal fényesedik. Aki jobbá akar lenni, annak sohasem szabad a háta mögé vagy a mélységbe néznie, hogy örüljön a többiek fölé való emelkedésnek: mert az elbizakodottság, mint a szédület, feléje lebeg és menthetetlenül a mélységbe ragadja — mert erény, önhittséggel párosulva, a legnagyobb esés, mely embert érhet: minden emelkedése hiábavaló — lezuhan a lelkiüresség mélyébe és hosszú időre elveszett a magasság számára. Ettől a szédülettől csak úgy kímélheti meg magát az ember, ha soha arra nem gondol, mit tett már, mit küzdött már ki magának, hanem csakis magasan lebegő céljaira gondol, ha tekintetét csakis a legtisztább, legnagyobb emberek példájára irányítja és teljesen át van hatva attól az érzéstől, mennyire alant áll még és milyen sok az, amit még el kell érnie. Akkor biztosítva van a szédülés ellen.

A Szociális Missziótársulat intézményei.

A Szociális Missziótársulat oly nők szervezete, kik szociális-karitativ téren gyermek- és nővédelmi munkákkal, betegápolással, szegények és rabok támogatásával, jó olvasmányok terjesztésével stb. hivatásszerűen foglalkoznak.

A Társulat belső tagjai közé felvételre jelentkezők bizonyos időt a

Szociális Szemináriumban

töltenek, hol a szükséges lelki, elméleti és gyakorlati kiképzésben részesülnek. *Szociális hivatalok betöltésére ugyanis csak gyakorlott és tanult emberek alkalmasak.*

Intézmények a fővárosban:

A Nővédelmi Hivatalok.

Nővédelmi hivatalaiban a Társulat a hozzáfordulók ügyeit, állásközvetitést, tanácsadást stb. bonyolítja le, itt végzi külső hivatalos teendőit, itt tartja szociális tanfolyamait.

Tekintettel a háborús viszonyokra, a Társulat hat Nővédelmi Hivatalt tart fenn, ezek közül háromban varrodát, egyben napközit és népkonyhát, kettőben Női Otthonokat tart fenn 28 ággyal.

Nővédelmi hivatalaink cime: az I. sz. I. ker., Krisztina-körut 125. sz., földsz.; II. sz. VIII. ker., József-körut 36. sz.,

földsz.; III. sz. VI. ker., Szent László-út 26. sz.; IV. sz. I. ker., Döbrentey-utca 2—4. sz.; V. sz. V. ker., Alkotmány-utca 14. sz., III. em.; VI. sz. IV. ker., Gizella-tér 3. sz.

A „Bethánia-Gyermekotthon".

A «Bethánia-Gyermekotthon»-ban 34 ártatlan és elhagyatott iskolás leányka nyer otthont.

Ezen intézetünk Budapesten van (I. ker., Németvölgyi-út 49. sz. alatt) s ez annyiban új jelenség a gyermekvédelem terén, amennyiben Magyarországon még nincsenek oly praeventiv jellegű gyermekotthonok, amelyben *ugyan teljesen bennlaknak a gyermekek, iskolába azonban kijárnak.*

„Mária Mercedes Leányotthon".

IX. ker., Mihálkovits-utca 16. sz. alatt, melyben a züllés veszedelmének kitett fiatalkorú leányok megfelelő tartást, ápolást, neveltetést és foglalkoztatást nyernek. A létszám 40 és 50 közt váltakozik. A beutalást a Nagyméltóságú Igazságügyminisztérium intézi.

Patronázs szakosztály.

V. ker., Gizella-tér 3. sz. Fiatalkorúak védelme. Fogházmisszió.

Hadiárva szakosztály.

IV. ker., Gróf Károlyi-utca 14. sz. Hadiárváknak és özvegyeknek tanács, állásközvetítés, gyermekek elhelyezése.

Vidéki intézményeink:

A „Bethánia-Szeretetház" Szikszón.

Ide tartozik:

1. *A Reformatorium,* azaz javítónevelőintézet, melyben 70 állami növendék (züllésnek indult, serdülő leány) nevelkedik.

A természetfölötti eszközök mellett Fr. W. Foerster és Lindsey nagy gyógypaedagógusok szellemében a legmodernebb alapelveket alkalmazzák, melyek a merev intézeti fegyelembe ébresztő és éltető elemként a növendékek saját iniciativáját állítják be.

2. A helybeli kath. elemi iskola 131 gyermekkel.

3. A vasárnapi patronázs 50 védenccel.

Székesfehérvárott.

A háború tartama alatt két katonakórházat vezetnek a Társulat nővérei, egyik 200, a másik 250 ágyra van berendezve.

Ugyanitt van a társulati házunk (Széchényi-utca 17.), melyben jelenleg ápoló nővéreink laknak.

Sarkadon.

Almássy Dénesné grófné magán katonakórházát a társulat nővérei vezetik, a sebesültek létszáma 50.

Szeretetszövetség.

A Szeretetszövetség a pártoló tagoknak nagy egységbe vont csoportja. A tagok a Missziótársulat céljaiért lelkesednek, azt magukévá teszik s annak elérésében a társu-

latot esetleg munkával vagy szabályos, időnkinti tetszésszerinti összeggel támogatják.

A pártoló tagok rendes és adakozó tagok. Rendes tagok, kik havi 1 koronát vagy ennél nagyobb összeget fizetnek, az adakozó tagok ennél kevesebb tetszésszerinti összeget.

A nemes ügynek juttatott ezen áldozat ellenértéke gyanánt kapják az összes tagok a Társulat lánglelkű püspökelnökének számunkra írt havonkinti körleveleit, a rendes tagok emellett «A Keresztény Nő» című folyóiratot is kapják.

A Szociális Missziótársulat irodalmi bizottságának kiadványai:

Dr. Prohászka Ottokár: Összes elmélkedései, különböző kiadásban. A teljes kiadás ára vászonkötésben 8 korona.

Foerster Fr. Vilmos: *Élet és jellem.* Fordította dr. Schütz A. tanár. Ára kötve 4.50 K, fűzve 3.20 K.

Foerster Fr. Vilmos: *Az élet művészete.* Fordította a Szociális Missziótársulat irodalmi bizottsága. Második javított kiadás. Ára fűzve 3 K.

Farkas Edith: *A Szociális Missziótársulat rövid ismertetése.* Második képes kiadás. Ára 1 K.

Farkas Edith: *Probation Officer. — Hivatalos Pártfogó.* Ara 1 K.